

2094.

DE SACRA RA TIONE CONCIO NANDI.

OPVS. IACOBI PERESII
A VALDIVIA BAETICI BAËZA
NI, DOCTORIS THEOLOGI, CONCIONA
TORIS EVANGELICI, ET SACRO
rum Bibliorum in Academia Barcino
nensi publici Profes-
soris.

AD ILLVSTREM ADMODVM, AC REVEREN-
dissimum D.D. Iohannem Dimam Loris Episcopum
Barcinonensem.

ADDITVS EST IN FINE LIBELLVS EIVS-
dem argumenti verè aureus, editus pridem iussu Illustrissi-
mi, ac Reuerendissimi Cardinalis Caroli Borro-
mæi Archiepiscopi Mediola-
nensis.

Barcinone, cum licentia, & priuilegio Regis, Typis Petri Mali
Anno M.D.LXXXVIII.

THE
OFFICE OF THE
TREASURER

OF THE
UNITED STATES
DEPARTMENT OF THE
TREASURY
WASHINGTON, D. C.
1881

THE
UNITED STATES
DEPARTMENT OF THE
TREASURY
WASHINGTON, D. C.
1881

Pus hoc de Sacra ratione Concionandi octo libris contentum, cum miro quodā & aureo de eadem re, pro appēdice, libello Illustrissimī Domini Cardinalis Borromaei, à perdocto & pio valdè viro domino Iacobo Perez doctore Theologo ac concionatore verè Apostolico, in studiosorum gratiam elaboratum, diligenter perlegi, iussu perquam Illustris ac Reuerendissimī domini Iohannis Dimæ Loris Barcinonensis Episcopi: & sicut auctoris probitas, pietas, & eruditio non vulgaris mihi semper fuit probata, ita etiā opus ipsum, ipsam sanè probitatem, pietatem, ac eruditionem redolens. in quo nil quod sanè doctrinæ aduersetur reperi, sed multa quæ si typis excudātur, mirè possint studiosos iuuare. Barcinone in hoc monasterio D. Pauli Apostoli, ordinis sanctissimi Patris Benedicti, ultimo die Ianuarii. 1588.

M. fr. Iohannes de Lerma indignus
Prior dicti monasterij.

Go Petrus Ioānes Nūñesius Philosophiæ doct̃or, & eloquētiæ atq. linguæ Graecæ apud Barcinonēses public⁹ professor iussu Illustrissimī & Reuerendissimī D. D. Ioānis Dimæ Loris Episcopi Barcinonensis legi hos octo libros de ratione concionandi editos ab admodum Reuerendo Iacobo Perez doctore Theologo viro & solida pietate, & germana Theologiæ sacrae intelligētiā atque exercitatione insigni. in quibus nil reperi quod pias aures offendere posset, sed studium ardentissimum rei publicae litterariae iuuandae, & rationem atque viam concionandi facillimam & expeditissimam, atque multis consilijs salutaribus. & magna exemplorum atque instrumentorum suppellectile instructam. qua propter, quod com modo rei publicae Christianae sit, edendos & diuulgandos censēo. Pri die Idus Februarij anno. 1588

Petrus Ioannes Nunnesius:

Nos Ioannes Dimas Loris, Dei & sanctæ Se-
dis Apostolicæ gratia Episcopus Barcino-
neñ. Visis approbationibus prædictis huius
libri, cui titulus est, de Sacra Ratione Concionan-
di, editi ab admodum Reuerendo Iacobo Perez
doctore Theologo, & verbi Dei concionatore, ac
cathedratico sacre Scripturæ in vniuersitate præ-
sentis ciuitatis, concedimus licentiam imprimen-
di, & diuulgandi eum in nostra diocesi. Dat. In pa-
lacio nostro episcopali Barcinoneñ. xiiij. Februari.
M.D.Lxxxviiij.

I. Ep̄s. Bar.

O S Don Philippe por la gracia de Dios Rey de Castilla, de Aragon, de Leon, delas dos Sicilias, de Hierusalem, de Portugal, de Vngria, de Dalmacia, de Croacia, de Nauarra, de Granada, de Toledo, de Valencia, de Galicia, de Mallorca, de Siuilla, de Serdeña, de Cordoua, de Corcega, de Murcia, de Iuen, delos Algarues, de Algezira, de Gibraltar, dlas Islas de Canaria, delas Indias orientales, y occidentales. Islas y tierra firme del mar Oceano, Archiduque de Austria, Duque de Borgoña, de Brauante, y de Milan, de Arhenas, y de Neopatria, Conde de Abspurg, de Flādes, de Tirol, de Barcelona, de Rossellon y Cerdaña, Marques de Oristan, y de Gociano. Por quanto por parte de vos el doctor Diego Perez nos ha sido hecha relacion que auis compuesto, y hecho imprimir en la nuestra ciudad de Barcelona, con aprobacion del ordinario los libros siguientes: Camino y puerta dela Oraciō, Platica delas mascarar, Auiso de gente recogida, Dela frequente Cōmunion y Cōfessiō, Alabāça dela Castidad, Las addiciones ala vida y muerte dela Princesa de Parma, La vida nueva, De Ratione cōcionandi, Documentos para ganar estaciones, y la Vida Eremitica, el Espiritu delos Thesoros dela Iglesia, de Ratione audiendi Cōfessiōnes. Los quales segun dezis son muy vtilis, y prouechosos, y q los queriades imprimir en los Reynos dela corona de Aragō suplicādonos q porq en esto se ofrecerā muchos gastos, fuessemos seruido dar licencia q vos y no otro alguno los pueda hazer imprimir, y vder en los dichos Reynos dla corona de Aragō por el tiempo que fuessemos seruido. E nos teniēdo respectō a lo susodicho, ya que los dichos libros estā reconocidos por personas expertas, delas quales hauemos terido bastāte informaciō, y paraq de vuestros trabajos alcāceys alguna vtilidad, lo auemos tenido por biē. Porē de cōtenor de las presentes de nuestra cierta sciēcia deliberadamentē y cōsultamos licēcia, permisso, y facultad a vos el dicho doctor Diego Perez q por tiēpo de diez años contaderos desdel dia de la data delas presentes en adelāte, vos o la persona, o personas, q vuestro poder tuierē, y no otro alguno, podays, y puedan

dá hazer imprimir y vèder los dichos libros, y qualquier dellos en los dichos Reynos dela corona de Aragon, prohibièdo , y vedàdo expressamète q̃ ningunas otras personas lo puedā hazer, sin vuestra licècia, permissio, y volūtad, por todo el dicho tiẽpo, ni los puedan entrar en los dichos Reynos para vèder d̃ otros Reynos adõde se huuiere imprimido. Y si despues de publicadas las presentes huuiere alguno, o algunos q̃ durante el dicho tiẽpo intentarẽ imprimir, o vender los dichos libros y meter los impresos para vender (como dicho es) incurrã en pena de quiniẽtos florines de oro d̃ Aragõ diuidideros en tres partes, es a saber, vna para nuestros cofres reales, otra para vos, y otra para el acusador, y demas dela dicha pena, si fue re impresor pierda los moldes, y libros que assi huuiere imprimido. Mandando con el mismo tenor delas presentes a qualesquier Visorreyes, Lugartenientes, y Capitanes generales nuestros, Portans vezes de General gouernador, Alguaziles, y otros qualquier oficiales, y subditos nuestros mayores, y menores en los dichos Reynos dela corona d̃ Aragõ cõstituidos, y cõstituydores, y a sus Lugarteniẽtes, y Regẽtes dichos officios so incurrimiento de vuestra ira, e indignacion, y pena de mil florines de oro de Aragõ a nuestros cofres reales aplicadores q̃ la presente nuestra licècia, gracia y prohibiciõ, y todo lo en ella cõtenido os tẽgan guardẽ, y obseruen, tener, guardar, y obseruar hagan, sin cõtradiçiõ alguna, y sin dar lugar ni permitir q̃ sea hecho lo cõtrario en manera alguna, si demas de nuestra ira e indignacion en la pena susodicha defficã no incurrir. En testimonio dello qual mandamos despachar las presentes con nro sello Real comũ en el dorso selladas. Dat. en S. Lorẽço el real 2, 16. dias d̃l mes de Abril dela año del Señor de. 1. 5 8 8. an
Yo el Rey.

V. Frigola Vicecan.

V. Campi Reg.

V. Comes gener. Thesaur.

V. Marzulla Reg.

V. Tercera Reg.

V. D. Hierony. Corella.

V. Gassil pro Conservat. gener.

V. Quintana. Reg.

Dominus Rex mandauit mihi Hiero. Gassil, visaper Frigola. Picẽ. Comitẽ genera. Thesaur. don Hieronymũ Corella, Campi, Tercera, Marzulla, Quintana Regent. Can. & me pro Conservatore generali.

In diuersor um xxij. fol. ex liij.

AD MODVM ILLVSTRI,
AC REVERENDISSIMO IN
CHRISTO PATRI D.D. IOHANNI

Dima Loris Episcopo Barcinonensi,
Ius Jacobus Pe-
resius,

QVICVMQVE In Christo Iesu, sicuti debent,
proximos diligunt, ita sunt ab animo cōparati, ut
nihil nō cogitent, nihil nō aggrediātur, quod eorū
ē re futurū esse confidāt. Quod cū ita sit: sic tibi,
Præsul vigilantissime, ausim affirmare, eiusmo-
di meū erga te animum proculdubio esse. Neq. ve-
rò erga te solum: sed erga alios etiam Ecclesiæ tū
primates: tum ministros, atq. adeò erga laicos. Quid enim non eorum
caussa velim, qui ut faciatē, & tranquillē Deo vivamus, nostri vel
corporis, vel animi curam gerunt? Sed ut de te potissimū loquar (ne
q. enim aliò nunc meatendit oratio) in te vnum præcipua quadam ra-
tione, ut debeo, affectus sum. Tu enim de me multū, & maximus no-
minibus bene meritus es: id quod mea declarat per novem iā annos in
hac Vrbe commoratio, & meū etiā, nisi aliud præcipiat Dominus, diu-
tius in ea cōmorandi consiliū. Quare hoc mihi maximē in votis est, ut
mādata tua diligēter exhauriam; & nequaquā mihi quidē ipsi (nam
quid in terra mihi iam ætate, & laboribus confectos) sed tibi potius
hoc est tua gregis utilitati studeam. Itaq. singulis ferē diebus cōcionor:
in publica huius vrbis Academia sacram Scripturā profiteor. cōfessio-
nes audio sæpe: & ubi ab his vacat, vel orationi, vel Horis Canonici-
cis recitandis, vel libris enolendis horæ tribuuntur. Sat scio, & cū sū-
mo animi mei dolore scio, hac à me omnia minūs rectē, & minūs vili-
ter præstari: nā pauperculus imprimis ego sum & q. distitior præsi-
dys, quæ ad tā præclara munera obeūda necessaria sunt: & prætere à
quāvis multa legerim, audierim, didicērim, tamen per ætate, per labo-
res per peregrinationes, per alia quæ pertuli multa, eorum magna
pars excidit ē memoria. Sed hæc tamen omnib⁹ nequaquā perterritus,

meum tibi laborem meamq̃ operam deesse non patior. Quare nunc
meum seq̃ uti institutum, cum de munusculo ad te mittendo veni-
nirer in uentes, sic statim rectè me facturū si quem admodū paupercula
illa Vidua duoninuat in Dñi Gazophylaciū obtulit, ita ego unū sal-
tē offerem. Plura equidem volebā, sed in maximis temporū angustijs,
quibus me assidua premunt negocia fecit amor, ut uno tantū cōten-
tus sim Vtinam id sit alicuius momenti. Est autem munus id, de Sacra
ratione concionandi liber quem idē elaborauī, ut qui concionari co-
gitant, & mei potissimum discipuli, qui me ut cūscribere impulerunt,
habeāt in hoc ministerio (in quo magna & optima quidē Ecclesiasti-
ca exercitationis pars cōsistit) aliquid adiumenti. Cerno me huiusmo-
di oneribus valde imparem esse: sed scientiæ tenuitatem, tot annorū
experimenta aliqua ex parte cōpensabunt. Nā aliquādo senes vtilēs
esse possumus etiā illis, qui acutissimi & doctissimi sint: quippe quia
eos aliqua ignorare plerumq̃ oportet, quæ non nisi per tempus, & ne-
gociāscire contingit. Quod si vel vni tantū Theologo meus hic sit
vtilis labor; Christo gratias ingentes. Si enim paruulo saepe lucro con-
tentus esse mercator solet, cum id lucrum corporale sit: cur non ego, si
vel minimum hoc lucrum spiritale fecerim, præclarè mecum actum
esse existimem: cum præsertim, qui vnicū concionatorem erudierit,
multas simul cum eo fratrum suorum animas lucratus possit existima-
ri. At spero, diuinam in me saepe bonitatem expertus, laborem hunc
meū, non tantū minūs doctis sed multis etiam alijs vtile in futurum. Ita
enim pro sua omnipotentia Dominus & Deus noster facere consue-
cit, ut humilibus vsus instrumentū, magnifica præstet. Ecce igitur v-
nā. Præsul amplissime, & mentem, & animū, & operam tibi offero
meam tibi inquam, cui potissimum omnia huiusmodi opera idē dedi-
cari debent, quod de concionatoribus, & confessorijs discernere, eosq̃
dirigere, tui est officij. Lege ergo & expende librum hunc. Quod si eru-
ditioni prudentiaq̃ tua non probetur, eat in ignes: sin autem probetur,
tuum erit eum tuis concionatoribus commendare. Hoc autem vno,
& tibi & omnibus, qui hoc opus in manus sumpserint, me satisfac-
turum scio, quod aliū eiusdem argumenti librū, editū iā antea iussu
doctissimi, & omni pietate, & sanctitate clarissimi Cardinalis
Borromæi Archiepiscopi Mediolanensis, huic meo pro colophone
adiunxe-

adiunxerim. Nam cum hunc tu virum si spexeris semper, & pro ani-
mi tui sancta humilitate, quasi magistrum habueris: cui inq. is, pro ea,
quæ tibi cum illo intercedebat amicitia, hunc ad te librum amoris er-
go miserit: non dubito quin eum sub tuo nomine nunc in lucem predi-
re, gratissimum tibi sit futurum. Reliquis autem præter ea in quibus
factum erit satis quandoquidem ex opere tam præclaro plurimum il-
lis, si concionari volent, opis, & adiumenti accedet Deus. Opt. Max.-
Veris & maximis te semper augeat, & cumulet diuitijs.

AD SACRAE THEOLO- GIÆ STUDIOSES IN CHRISTO

Iesu fratres carissimos.

NIL Est in Ecclesia Dei, Fratres dilectissi-
mi, quod in vtramq. partem tantū valeat, hoc
est fidelium conscientias aut ædificare, aut e-
uacare æquè possit, atque Theologorum vita,
& doctrina. Si enim ij, qua oportet eruditio-
nis, & morum integritate præditi sunt; lux, &
sal, & refugium Christianis hominibus sunt:
sin secus; rectè in eos illud conuenit. *A Prophetis Israël egressa*
est pollutio in omnem terram. Omitto nūc Hæreticos, qui sub tal
fa pietatis specie, carnis perturbationibus miserè subcumbentes,
& humanarum in super Scientiarum cognitione superbissimè
elati, falsò sacram Scripturam intelligunt; hoc est (more Iudai-
co) verba nuda inspicunt; sanctorum Patrum, Ecclesiæq. ca-
tholicæ spiritum contemnunt; Christianum splendorem, pul-
chritudinem, pacem, vñionem, puritatem, (etiam inuita huma-
na Philosophia) obscurare contendunt: neq. vidēt miseri, nul-
ta in promptu esse suorum errorum signa certissima, domesti-
ca scilicet bella, publica q. dissidia, mores corruptos, pestiferam
maledicentiam, crudelia deniq. in catholicos viscera. De alijs
loquor, fidelibus illis quidem Theologis, non tamē satis pijs:
qui dum parum moratam vitam agunt, & doctrinam in ore

Hic. 23.

habent ab Euangelica sanctitate, & perfectione multum dissidentem, id efficere solent nonnunquam, quod deplorauit Propheta illis verbis: *Qui faciunt vt obliuiscatur populus meus legem meam, propter somnia eorum, quæ narrat unusquisq; ad proximum suum.* Nam cum populi maior pars, eius sit ingenij, de quo Amos. 5. *Odio habuerunt corripientem in porta, & loquentem perfectè abominatisunt:* cumque in ea tempora (quantum conijci potest) inciderimus, de quibus 1. ad Thimoth. 4. *Erunt homines (eip-
sos diligentes, & rursus; Erit enim tempus cum sanam doctrinam non sustinebunt, &c: sunt ex Theologis nonnulli, quorum in eo tota videtur cura esse defixa, vt hominibus prolibito faciant viuendi licentiam. Præterea cum omnes ferè, qui ad consulendos Theologos confugiunt, non quid Domino gratum magis sit futurum sciscitentur; sed de hoc tantum anxie solliciti sint, vt absque gehennæ timore (nam timore solùm pœne feruntur) propriam effugiant abnegationem, & ijs omnibus, quæ ipsi sibi in animum inuexerunt, absq; mortifero peccato vrantur: nos, vt plurimum, Theologi, quibus credita erudiendi populi est cura, è suggestu, è cathedra, in colloquijs, in scriptis, mille excogitanti modis incredibiles, per quos huiusmodi hominibus placeamus. Vnde vox illa, in genti lacrymaram vi ex intimo corde lugèda emanauit in vulgus; *Conscientia Theologorum.* Quid? quòd vel apud homines de media plebe circūteritur; *Theologi mundi sunt confusio.* Heu Heu me miserum! quādo magna medicinæ pars abiit in morbum, in pestem, in exitium. His ergo omnibus exagitatus, & multorum admonitionibus impulsus, ecce (quod nusquam in mentem venerat) animum appuli ad scribendū. Primum quidem deterrebar, cum tot cernerē virorum litteris, & animi magnitudine præstantium multiplicata indies monumenta prodire; meæ verò exiguæ facultatis mihi met esse con-
scius; quippe qui, præter quàm quòd ingenio, & eruditione parum possum, à vigesimo sexto ætatis anno, mihi, & ijs qui mecum sunt, proprio labore vitam comparem; in omni ferè exercitationum Theologicarum genere, hoc est in profi-
tendis*

tendis litteris, in habendis concionibus, in mille docendi, in-
fructuendiq. populum Christianum modis semper elaborem;
sacris confessionibus distingar; & nullum denique (audeo di-
cere) ex pijs vtriusque misericordiae operibus non praestem:
His tot, tantisque negocijs distentus, quidnam vnquam de
nouis condendis operibus cogitarem? Sed amicis tandē mo-
rem gerens, opus quoddam à me ante annos sex, non sine
magno, tametsi subcissiuo, labore cœptum, construere de-
creui; quod de comparanda, & exercenda Sapientia inscribe-
re institui. Utinam vitam, salutem, locum, ingenij subsidia
nactus, absoluerē ad Dei gloriam aliquādo id possim. Cur au-
tem hoc prae ceteris argumentum elegerim, hoc fuit in caus-
sa; quod id quidem dormire, quodammodo videatur; alia
iam à multis satis tractata sint. Attingēs certē hoc est op⁹: mul-
tas enim, caeq. non exiguas complectitur partes. Quare ani-
mus erat, quousque integrum, & suis partibus absolutū pro-
dire posset, id silentio premere. Sed an mihi liceat sperare fu-
turum, vt id aliquando absoluiam, & absolutum expoliam?
Certē id magni est laboris, ac diligentiae. Nam, vt mea est aetas,
& memoria, & occupatio multiplex; non dubito, quin mul-
ta propter obliuionem saepius repetantur, alia minùs accu-
ratē extruatur, nonnulla praeposterē collocentur, praesertim
in opere, quod non labore continuato, sed per magna tem-
porum intervalla construitur. Quid ergo mihi faciendum esse
existimen? Certē dum amici vrgent, hoc tandem à me im-
perrant; vt qui totum opus conficere nō possum, hanc, quae
nunc exit, de exercenda Sapientia partē, hoc est de sacra con-
cionandi ratione, (tametsi eam quidem etiam impolitam; &
laeceram) in vulgus edam. Quidam enim de ratione intelligē-
di, interpretandi, & amplificandi sacra Scripturam tractatus,
qui huic operi indiuiduus deberet esse comes, quique con-
cionatori per necessarius est, ob temporis angustias praeter-
mittitur. Sed & alius de concionatore speciali omissus est tra-
ctatus, qui ad huius muneris absolutionem apprimē necessa-
rius est. Quid de locis communibus? de enchiridio? de gene-
ralis

lis Historiæ compendiorū deq. alijs permultis concionatorum
operibus, & opib⁹? Hæc certe omnia nunc edere tempus nō
concedit: immō neque alia multa, quæ propius ad ipsam nec
concionandi rationem accedunt. Quare cum sint quidem a
me huius operis de Sacra ratione concionandi octo instituti
libri, seu tomī: quinque ex ijs veluti abortivi nunc prodeunt:
sexus inceptus est; neque absolui nunc potuit; itaque illum
aduibrasse satis fuit: septim⁹ autem, & octauus cepti etiā
sunt, sed feriatulum tempus requirūt. At insinuantur illi qui-
dem omnes. Neq. dubitofuturum; vt ab aliquo perito Theo-
logo, multo quā a me accuratius tradantur: non secus atq. in
venatione, quæ alij indicatūt, aliorum est persequi, & capere.

Ecce, Lector, animi, mei institutum, ecce mea tenuitas, ieiuni-
tas, & inopia. Vellem tibi profectō hestareas epulas offerre.
Sed quid; si non nisi acetum oleo perfusum exhibere possum.
De cunctis bene mereri cupientem animum meum ne abijcias:
paupertatem ne contempnas; Nam quod dicere sæpe soleo,
quodq. animo altius insidet meo, id tibi debet ob oculos ver-
sari; stulta huiusmodi, contemptibilia, & ea quæ non sunt el-
gere Deum; vt maxima quæq. præstet; ne vlla in conspectu e-
ius caro gloriatur.

Peregi in Præfatione hæc, quod nemini, qui meorum ope-
rū inspector esse velit, vlla ratione latere velim; cur scilicet hæc
opus lacerum prodeat, & vilijs plenum. Quod non ideo à me
dicitur, quod de meā gloria sollicitus sim: quippe quia (Chri-
sto Iesu gratias immortales) inopiæ meæ non sum prorsus ig-
narus: sed ideo solum, ne pijs; & doctis viris vlla scandalum
afferam temeritate. Vale tandem Christiane & Theologe
Lector. Sed interim hoc à te magna animi contentione petes
vt si me viuente hic liber in tuas manus venerit; Dominum
ores, vt preciosam in eius conspectu mors mea sit: sin autē iam
ab hac vita sublato; ab eodem petas, vt a Purgatorijs ignibus
exsolui⁹ (id. n. mea poscit culpa) tutius ad Dei conuolē intui-
rū. Sed & hoc (obsecro) Dñm precare; vt hi mei labores, in Ser-
uatoris nostri Iesu Christi gloriā, & multorū vtilitatem cedāt.

Argumentum

6

ARGVMENTVM T O-
TIVS HVIVS TRA-
ctatus.

DVm rei grauiſſimæ, vtiliſſimæq. manum admouere
paros; hoc mihi imprimis non ſine numine in mentē
venit; qua eſſet tractāda methodo. Id enim primū
in omni diſputatione, doctrinæ ſc. conſtituēdum eſt:
alioqui vagabundus, & incertus rem agens, neq. noueris quæ
dicenda ſint omnia, neq. quō loco, vt perſpicua ſint, & ſibi co-
hereant, ea oporteat collocari. Exemplo mihi eſt Ariſtoteles,
qui duos Primę Philoſophiæ libros huic tantū ferē ſtudio
dicauit, vt qua eſſet methodo Prima Philoſophia tradenda cō-
ſtaret: quod & ſæpius agit per Primam Philoſophiā ſparſim.
Eſt mihi etiam exemplo D. Tho. qui in Summa Theologiæ;
maximo labore, & induſtria methodū excogitauit, eandem-
que ſemper retinuit. Cū igitur de hac ego re cogitans, anti-
qua Philoſophorum documenta, & exempla repeterem: re-
uocare in memoriā coepi, alio modo Scientias, alio modo
Artes eſſe tradēdas. Scientiæ quidem iuxta illas quattuor queſ-
tiones, de quibus in ſecundo de Poſter. Analy. eſt ſermo, tra-
dendæ ſunt: nimirum, An res ſit, Quid ſit, Qualis ſit, Propter
quid talis ſit. At multō aliter artes docendæ: vt quæ non ſui
præſertim gratia, ſed in aliorum uſum inſtitutæ ſunt. Quare ea-
rum tradendarum ratio hæc eſſe debet, vt de illarum Fine, Ma-
teria, Officijs, & Inſtrumētis diſputeretur. Qui enim hæc qua-
tuor in Artibus (vt in illiſtribus, Dialectica, Rhetorica, & Poë-
tica) probè norit, haud dubium quin illarum ambitum com-
prehendat. Et (vt obiter hoc etiam dicam) qui ad Scientiarum
cognitionem inſtrui hac ratione præceptis Artium, maximè
verò Dialecticæ, ſummo ſtudio niteretur; iſ dubium non eſt,
quin & doctus eſſe, & docere apprime poſſet. Sed immedica-
bile vulnus deploretur, ſanctiſq. cōmittatur precibus. Ad rem
redeo. Iter meum non intermittens, cogitauī rursus, an hæc
conclio

concionandi ratio Ars esset, an verò Scientia. Subijt statim in mentem, vt in re clarissima, artem esse, atque in artis modum tractandam. Quare eius Finem, Officia, Materiam, & Instrumenta indagare oportuit. Perpendi rem: atque pro meo ingenio Dialecticæ regulis vtens, & Dominum impris Iesum, vt concionatorem primum, & optimum appellans, deprehēdi, concionatoris & Finem, & Materiam, & Officia esse propria. Cū verò ad Instrumenta deuenissem, substiti, hæsitauique inueniens multum difficultatis in via: sed Deo pijsimè fauente, planum tandem iter oblatum est. Instrumenta namq. duplicia, hoc est communia, & propria constitui oportere visum est; sicut Arist. cōmunē, & propriā in Prima Philosophiā doctrinā inspexit. Cōmunia instrumēta intelligo, quæ Dialectica, & Rhetorica, & Poëtica tradita concionatori .n. necessariū, est differere, ornare, & cum accommodata actione dicere. Quare Inventionis, Dispositionis, Elocutionis, & Actionis præcepta, tanquam instrumenta concionatoris communia, tradere visum est necesse: eò vel maximè, quòd (malo nostro) hæc ipsamet aridè, atque per transennam Theologi nostri docentur: illi, inquam, quos ego nunc docere volo: qui licet in Dialectica, & Scholastica, (vt vocant) Theologia sint satis à doctissimis magistris eruditi: non ita sunt in inueniēdo, disponendo, ornando, atque agendo periti, & industrii. Viri namq. grauissimi, qui sublimiores litteras, & acutiores speculantur: hæc per faciles, & suo iudicio, pedestres, nobis qui ingenio minùs multò valemus, docendas relinquunt. Quare necessitate ipsa compulsus, de Inuentione, & Dispositione primum disputationem institui. Atque vt lectorem integrè admoneam, liber hic de concionandi ratione, pars quardā est libri de comparanda, & exercenda Sapiētia, quem ante aliquot annos cōtexere cœpi, & negotiorum pōdere pressus, absoluerè hæcenus nequui: in cuius posteriori parte, quæ de exercenda Sapientia inscribitur, actum est à me de Sacra Scriptura interpretanda, & amplificanda: eamque disputationem hoc de ratione concionandi opus sequitur. Porro vbi amplificare sacram

Scripturam

Scripturam doceo; hoc ferè idem argumenti gentis de Inuentione, & Dispositione attingo; quamuis pro instituti scopi modo nonnihil diffinile. Quare in hoc de ratione concionandi volumine (quod separatim nunc prodit) Inuentionis, & Dispositionis artem indagare fuit necesse: idq. non sine magna (ut spero) Theologorum vtilitate: nam exempla semper ex sacris Scripturis attuli, vt cum arte imbiberent etiam Theologiam. Primum ergo quod ad Inuentionem attinet (viri plenè docti Petri Iohannis Nunneseij Valentini opinionem sequutus, quam ipse ex antiquissima veraque Philosophia decerpserat) doctui decem esse loca, ex quibus omnimoda argumentorum genera exauriri possunt. Præterea Dispositionem In Iudicium, & Methodum sum partitus: Methodum in doctrinæ, & prudentiæ; quæ vtraque concionatori necessaria est, cum mixtam quandam methodum is obseruare soleat: simulq. etiam de genere, & analyse Methodo tractaui, & de quinque illis cuiusque Methodi partibus, Exordio, Narratione, Confirmatione, Confutatione, & Epilogo. Absoluta autem Inuentione, & Dispositione; de Elocutione etiam, & Actione, ea quæ potissima sunt insinuaui: atque nonnihil etiam de Memoria. In hunc ergo modum generalia concionatoris instrumenta absoluta sunt.

Denique ad specialia instrumenta sum progressus: quæ, iuxta specialia concionandi genera, ad eorundem quattuor generalium instrumentorum rationem reduxi: appositis varijs exemplis, vt artem lectores exactius, clariusque retineant, nihilque ferè quod ad eam spectet, desiderent.

Hæc igitur dum præsto, tractatum hunc totum ita dispono, vt quinque illis communibus Methodi partibus constet, Exordio, Narratione, Confirmatione, Confutatione, atque Epilogo. Quamquam Confutatio admixta ubique est; id ita exigente propria huius tractatus natura: qui cum ex partibus diuersis, sicut & omnis Ars, constet, propriam Confutationem cum propria Confirmatione in singulis partibus requirit. Igitur quinque potissimis partibus, aut tomis hic liber
constat

constat. In primo de Fine, Officijs, Materia, & Instrumentis, concionatoris in vniuersum differtur. In secundo de Inuentione. In tertio de Dispositione: cui parti appendicem adiunxi: & mox de Eloquutione, Actione, & Memoria quædam addidi. In quarto de proprijs concionatoris instrumentis. In quinto de diuersis concionandi generibus. Quibus veluti librum sextum subnectere necessarium fuit omnium ferè concionandi generum exempla nonnulla, vt & artem, & artis vsum exempla ipsa demonstrent. Septimo autem loco de condendis Promptuarijs egi: quamquam hunc tomum nequaquam est mei muneris absolutum præstare. Nam cum varius sit, & succrescere semper possit, atque recentibus augeri diuitijs: satis fuit eius aliquas indicasse partes, & aliqua initia perbreuia fecisse. Sed his non contentus, vt omni ex parte pium concionatorem iuuem, atque sacris exercitationibus internis, & externis expeditiorem reddam: octauo loco multa illi experimētis deprehensa do consilia, quibus munitus, multò (ni fallor) vtilius & facilius, & decentius ad populum concionabitur.

Hæc sunt quæ excogitauimus humanam concionatoris iuuant diligentiā: quæ modestè adhibita laudāda semper est; tametsi Iesu Christi crucifixi concionator, qui animarum saluti inhiat, non tam per laboriosam, & humanā diligētiā, quàm per sanctam orationem, verba, & spiritum

à Deo petere debeat, iuxta veterē Sanctorum Patrum consuetudinem.

Ad Lectorem

AD LECTOREM.

Quoniam in hoc libro typis imprimendo, propter operarum siue incuriam, siue inſcitiam peccatum aliquādo eſt in iſtis exprimendis verbis, atque in Orthographiæ, & interpunctionis ratione: tuum erit, Lector, huiusmodi errata corrigere. Quoniā verò quæ obſervare potui ex ijs potiſſima, quæ quæ legentibus forſan difficultatem afferent, hæc ſunt, quæ hoc loco notanda curavi: nolim te prius ad librum legendum accedere, quàm ea emendaveris.

Quæ obſervata ſunt errata potiſſima.

Pag.	Lin.		Legendū eſt.
38.	29.	Idem ſerè in Con cilio.	His omnib⁹ adde Cōciliū. Et hoc loco debet inci pere verſus.
39.	29.	imitari.	imitare.
48.	2.	in interna.	interna.
67.	22.	Sed eſt.	Sed & eſt.
68.	vlt.	cuius lapidibus	viuis lapidibus.
70.	8.	expoſita.	poſita.
72.	6.	.Ex effectis.	, ex Effectis.
72.	16.	humili ante.	humiliante.
76.	4.	,eamq. obtinētes.	: hīc eam obtinentes.
98.	22.	Si ergo me.	Hoc eſt ſi me.
104.	15.	Matth. 12. quādo	quando Matth. 12.
132.	34.	& atque.	atque.
Ibid.		ſimul.	& ſimul.
140.	12.	vruntur.	non vruntur.
142.	3.	verum quidem	verum ſciē dum quidem,
144.	30.	alijs.	allijs.
145.	32.	ante lucanam	antelucanam;
149.	18.	Chriſti gloriæ	Chriſto gloriæ.

151.	2.	sensu.	sensa.
151.	14.	Vos autem.	Nos autem.
168.	24.	Lazare veni foras.	Lazare veni foras.
ibidē.		Quartus.	Quartus: <i>Soluite, & finite abis</i> (re.
174.	15.	contexerunt.	contexunt.
195.	25.	humanaru.	humana.
297.	19.	infirmandos	informandos.
197.	21.	eadem.	eandem.
201.	27.	expectare.	expectare?
205.	33.	faustum.	fastum.
208.	33.	corire.	coire.
208.	23.	qui ijs.	ijs qui.
209.	17.	eos punitione verò.	eos verò.
209.	19.	negligunt.	negligūt, in suppliciu dabit.
209.	22.	trucidari.	trucidari.
229.	14.	cegit.	coëgit.
236.	28.	vobis.	velis?
262.	5.	dediderit.	dederit.
266.	13.	exami.	ex animi.
268.	24.	sacrinulas.	sarcinulas.

Pag. 304. redundant duo posteriores versus.

Ad hæc obseruare oportet, in designandis numeris paginarum errata esse permulta.

DE SACRAMENTATIONE
CONCIONANDI LIBER
PRIMVS.

QVI TOTIVS HVIVS TRACTATVS

generale continet exordium, & de Fine, Ma-
teria, Officio, & Instrumentis Cōcio-
natoris differit.

Cap. 1. De quo Ecclesia ministerio dicendum sit

RIA sunt in Ecclesia catholica, præstantissi-
ma munera, & beneficia, Sacrosanctum Mis-
sæ sacrificium, Diuini verbi prædicatio, Con-
fessionis sacramentum, ab Spiritu sancto in
Christiani populi vtilitatem instituta, Sacer-
dotibusq. cōmissa. Horum trium, sicut &
ceterorum, quæ ad diuinum conferunt ho-
nore, in peritiam tradere, Theologorum est: vt qui Scripturæ sa-
cræ interpretes sunt, in qua, vniuersa, quæ ad Dei honorem, &
dilectionem, atque Christiani populi salutem spectant, includit-
rur. At vero officia hæc distribuere, eaq. exercendi potestatem
dare, Episcoporum est: qui Apostolorum munus in Ecclesia o-
beunt. Atque vti nam ita instruerentur, à Theologiæ magistris
Sacerdotes, vt rectè, suauiter, facili, & cum ingenti spiritus con-
solatione, munera hæc tria Episcopus Sacerdotibus iniungere,
& committere posset. Vti nam, inquam, Theologiæ sacræ magi-
stri hoc sibi munus à Domino commissum arbitrarētur, vt nō
nudam tantum docerent Theologiam, quam scholasticam
vulgus appellat, sacramq. Scripturam tantum exponerent: sed,
quem admodum solēt Medici, Iurisq. periti facere, discipulos
sue traditos fidei ita erudirent, vt ad offerendum tremendum
illud Missæ sacrificium esset idonei & prompti, ad concionan-
dum instructi, & industrii, ad confessiones audiendas, siue magi-

*Canone In
nono d. 12.
& canone
Eccle. prin-
cipes d. 35.
& canone
quorum vi-
ces. d. 58.*

strorum spiritualium ministerium exercendum prudentes, vigilantes, atq. bene docti. Nam cum in hoc tota sit instituta, & in hoc tota laborer Theologia, cum in hoc filius Dei effectus homo tot pertulerit, fecerit, dixerit; cum hinc ea, quæ in cælo, & in terra fiunt omnia, dum mortalis vita manet, dirigantur, ut ij, quos Pater, pro opere quod Filius cõsumavit, ei contulit, in Filij cedat hereditatē: (quod Pau. testatur, dū ait Christus dilexit Ecclesiam. & se ipsum tradidit pro ea, ut illā sanctificaret. mudās eā lauacro aqua in verbo vitæ, ut exhiberet ipse sibi gloriosā Ecclesiā non habentem maculā aut rugam aut aliquid huiusmodi; &c.) Est Christus in vobis spes gloriæ, quæ nos annunciamus corripientes, omnē hominem. & docentes omnem hominē in omni sapientia, ut exhibeamus omnem hominē perfectum in Christo Iesu, in quo & laboro certado secundū operationē eius, quam operatur in me viature; quibus locis quod Matt. 5. & 1. p̃a 17. Dominus docuit, beatus Pau. nobis explicuit) cur prope inutile censeatur, & contemnitur, & cuiusq. arbitrio relinquatur, & tribus illis ministerijs, quorū hic vnus tam præclarus, itaque necessarius est finis, Theologos instituere? Cur ita docentur Theologi, ut ex scholis prodeuntes, nihil nouerint aliud, quam disputare, & generalia verba proferre? Cur arma gestantes armorum vsum ignorat? Verū de hac re differere non est meum: ad Ecclesiæ Proceres spectat. Mihi tantum in animo est, de ratione concionandi modō, postea de ratione confessiones audiendi nonnihil differere, quō Theologi nostri, Dei populo prodesse magis possint. Quod enim attinet ad instruendum in tremendo Missæ sacrificio sacerdote in iud. & facilius, & communius est quadam ex parte, satique in illis verbis insinuat. Sacerdotes Domini incensum & panes offerunt Deo suo: ideo sanctiuerunt, &c. Quod si per tempus licuerit; neq. hoc argumenti genus prætermittemus: modō verō de ratione concionandi primū est dicendum.

Ad Eph 5

Ad colof. 1.

Louis II.

Cap. II. In quo, quam sit utile de Concionandi ratione differere insinuat. & obiectionibus quibusdā satis fit.

Inter

Inter cetera, quæ in Theologorum vtilitatem comminisci potest Theologus magister, vnum est præcipuum, concionandi rationem perspicere, & accurate docere. Nam cum Theologi non sibi solis, sed, ut ait B. Paulus, ut Dei sint adiutores, hoc est in proximorum piâ ædificationem, Theologiæ operâ nautent: dubium non est, quin hac vna maximè diuini verbi disseminatione possint id præstare. Prætermitto modò scripturæ interpretationem, quæ si recta ratione fiat, præclarissimum est munus, & ad concionatorem instruendum maximè necessarium: de alijs vt loquat Ecclesiæ ministerijs: quamquam necessarium sit prorsus populo Missæ sacrificium; sitq. supremum Ecclesiæ opus, dignissimum, & celsissimum: necessaria confessio: spiritualia colloquia vtilissima: tamen præstantissima est certè diuini verbi prædicatio, si effectum, communemq. necessitatem spectes. Cetera enim omnia pia opera hoc vno fouentur: docentur ignari: conuertuntur peccatores: conseruatur pii: desolati consolantur: animantur pigri: accenduntur ad currendam mandatorum viam iusti: quo ad fieri potest, ad perfectionis apicem impelluntur imperfecti: & nullum deniq. pium opus est, quod non foueatur, excitetur, stabiliatur. Sed non est animus in præsentia de verbi Dei vtilitate differere, cum libri multi communem hunc locum absoluerint: satis sit illud Sap. 16. in medium producere: *Non herba, neque malagria sanauit eo: Domine, sed verum tuum, quod sanat omnia:* Item illud quod Petrus Christo respondit: *Verba vitæ æternæ habes, ad quem ibimus?* Quod volumus nunc hoc est: Theologum ad concionandum commodè instruere.

Neque sit cuiquam labor hic noster ingratus. Non enim à sancta Scriptura in ratione hac tradenda discedimus: neq. alie nos contemnimus labores. Quod enim quidam obijcere possent Paulum dicentem, *Quomodo predicabunt, nisi mittantur?* nequaquam hoc rationem reuellit nostram. Nani et si pius quisquam & iustus à Deo vocetur, & ad prædicandum mittatur: nequaquam is debet vno contentius orationis, & meditationis vltu sanctissimo, litterarum studijs abstinere. Nam Beatus Pe-

1. ad Cor. 3.

Comendat
eam Conci.
Tri. sf. 5. & 7Con. Tri. sf.
22.Vide Confi.
Tri. sf. 5 & 2

Sap. 16.

Iohan. 10.

Roma. 10.

Habetur in trus consultabat cum fratribus de re Euangelica: Beatus Paulus ad Gal. 2. Hierosolymam venit consulturus Apostolos de *lib. Recog.* ijs, quæ prædicabat, & 2. ad Timot. 4. Membranas sibi adferri. *B. Clemens.* postulat: & omnes præterea Ecclesiæ sanctæ doctores, qui nobis *Ad Gal. 2.* magistri dati sunt, Sacræ scripturæ, Patrumq. superiorum libris, & humanarum etiam disciplinarum adiumento utebantur: ad eò vt B. Bernardus, qui scribitur doctrina magis diuinitus data, quam humanitùs parta prælituisse, etiam vacasse antiquorum Patrum libris asseratur.

Matth. 10. At dicet quisquam: nonne scriptum est: *Nolite præcogitare, quid loquamini?* Profectò sacrilegij genus est abuti sacris testimonijs. Eò loco de defensione propria coram iudice, sermo est: vbi cum de vita, & moribus reddenda esset ratio, cumq. sæpe nescirent Apostoli quid sibi obijciendum esset, oportebat eos soli Deo confidentes, de commoda responsione non angere. Pro uidentissimus ergo dominus præstantissimum quendam omnibus rebus modum constituit. Nam eodem capit. 10. Matthæ. quædam pollicetur se daturum: in quibusdam exigit humanam diligentiam: prædicationem autem, vtriusq. rei (hoc est & orationis, & scripturarum) studio committit. Pro quo etiam facit illud Paulus ad Tim. 4. *Dum venio attende lectioni, exhortationi, doctrinæ.* Non igitur sub specie sanctitatis poterit quis laborem hunc nostrum rejicere.

Sed fortè quisquam hunc laborem contemnet, quia innumeri sunt homiliarij non recentium tantùm Theologorum, sed sanctorum etiam Patrum, à quibus satius videtur, quàm à nostris hisce commentationibus lumen mutuari. Malum hoc in multos serpit, quos ego vulgata voce, *Predicadores de memoria,* soleo appellare: quippe quia ex memoriæ, non autem ex intellectus aut voluntatis penu quidquam depromunt, quod est maximè & indecorum, & inutile. Rogo: nonne concio temporis, auditōribus, loco, negotijs, atq. ipsius etiam concionatoris personæ debet esse accommodata? nonne quæ vno temporis congruunt, alio sunt aliena? Si ergo non habes modum, quo pro ratione temporis, aut loci, aut personæ excogites, & dispo-

disponas: quomodo poteris vt iliter concionari? nonne alter Esaiæ, alter Hieremiæ est spiritus? alter Pauli, alter Iohannis? Vereor ne, quia proprio cares spiritu, idèò alij omnes quicunque illi sint, spiritus, æquè tibi conueniant: aut, vt veriùs dicam, vereor, ne id tuo spiritu conuenire putes, quod nō spiritui qui dem, sed memoriæ accommodatum est.

Oportet itaque, immò necesse est, concionatorem, rationē concionandi talem in promptu habere, vt possit excogitare, & disponere, & eloqui, quæ & sibi, & auditoribus pro loco, tempore, negotijs, condicionibus sint accommodata. Ad hæc, genus furti est, alienis tantum laboribus memoriæ commendatis vt, te vero nihil velle vel oratione, vel studio comparare. De quibus etiā Hieremias: *Propterea ecce ego ad Prophetas dicit Dominus: qui furantur verba à proximo suo vnusquisq. Quod perinde est ac si diceret: non me consulunt, sed furantur verba Prophetæ alicuius: & si quid addunt, hoc ex seipsis, non ex sancta inspiratio ne addunt: itaq. veris falsa miscent, aut saltem vera non ea ratione proferunt, qua sunt ab alijs enunciata. Confirmatur hoc etiam ex illo Matth. Omnis scriba doctus similis est patri familias, qui profert de thesauro suo noua, & vetera.* Parabola est hæc, per quam intelligunt multi, Euangelicum concionatorem in veteri, & nouo Testamēto oportere esse versatum, ac simul non tantum debere aliorum scripta euoluere, sed iuxta Patrum, & scripturæ doctrinam, noua excogitare præsentī negotio accommodata.

Hiere. 23.

Matth. 23.

Præterea, si (vt proprio dicemus loco) finis concionatoris est fructum adferre auditorum animis, & ijs veritatem imprimere: nonne exploratissimum est, ea quæ proprio labore sunt parta, atq. ex meditatione prodeunt, efficacius dici, ac imprimi auditoribus? quæ verò tantum memoriter recitantur, ad aures tantum peruenire, nec subintrare cor? Terminus quidem principio responder: itaq. quod ex corde proficiscitur, in cor permeat: quod autem ex memoria tantummodò petitum, per os effunditur, id auditorum etiam memoriæ ita excipiunt, vt per eorum tantum ora circūferatur. Hūc spectat illud Lucæ. 6.

Lucæ. 6.

Bonus homo de bono thesauro cordis sui profert bona.

Præterea, semper ne tecum circumferre potes libros, aut alueolos? nonne continget excogitandam esse ex tempore conclusionem? aut quantumvis libri in promptu sint; nunquid quæcunque tibi dicenda sunt, in libris sunt reposita? nonne audisti Iu-
risperitos dicentes: plures sunt casus, quàm leges? Multa se offerunt dicenda, quæ ab alijs tradita non sunt; præsertim cum nemini sit dubium, doctores sanctos nequaquam ea omnia scripsisse, quæ dicebāt; sed perstrinxisse multa, quæ Episcopi interdicens amplificabant. Tibi ergo necesse est concionandirationem ex tempore nosse, ac omni tempore excogitandi artem in promptu habere, cum sæpius occasio hæc incidere soleat. Nam (vt hoc etiam addam) cur non imitabimur sanctos Ecclesiæ Patres, qui magistri nobis dati sunt, ac exemplaria? Illi enim meditabantur, excogitabant, disponebant quæ illis erant ad populum prædicanda. Consulere ergo opus Theologis est Scripturam, & Ecclesiæ Patres, hoc est sacros Doctores Græcos ac Latinos, antiquos & recentes, simulque recentia tempora lustrare, E quidem non contemno eos quos multi sibi conficere solent alueolos: sed hoc tantum illis persuasum volo, excogitandum esse præterea, & disponendum pro præsentī ratione quidpiam. Hoc igitur est quod præstare aitor; vt alienis laboribus benè vtī noscas, scilicet alienis inuenitis adiungens tua, omniaque aptè collocans & disponens.

Sed scio adhuc à quibusdam hunc nostrum laborem superuacuum censeri. Inquiunt enim: si sit homo natura lepidus, & facundus; optimus erit concionator, neque arte illi opus est: si verò stupidus; frustra est ars. Quibus ego, si per tempus liceret, prolixè explicarem, quantum inter Ethnicum oratorem, & Christianum concionatorem intercedat. Concionator enim Christianus non verbi sapientia nititur, sed spiritu, non eloquentia sed virtute Spiritus Sancti: neque enim per verbi sapientiam, sed per stultam prædicationem,

vt prim. ad Corint. 2. ait Beatus Paulus, mundus instauratus est. Sed satisfaciamus obiectioni. Tria sunt hominū genera. Sūt facundi quidā. & à natura ipsa eloquentes & loquaces: sunt stupidi: sunt mediocres. Illi primi compescendi sunt: neque enim Euangelica prædicatio verborum pompam admittit; sed Christus crucifixus qui prædicandus est, sermonis graui simplicitatem postulat; idque ipsa etiam ars Rhetorica requirit. Mediocres vehementer iuuabuntur per artis. & rationis concionandi subsidia: stupidi autem, si velint esse attentī, dummodò non sint penitus incapaces, & elingues, ita instruentur, vt in Ecclesia Dei vtilites esse possint.

Sed ecce obiectio altera in me ipsum. Dicit quisquam: cum tu concionari nescias, quo pacto alios concionari docebis? Fateor me indignum concionatoris celsi nomine. Sed tamen scio multos esse qui artem docent, in praxi tamen non ita bene versatur: vt in Medicis, & Iurisperitis experimur.

Quamquam igitur ego nunc maximè senio impeditus, non satis bene concioner ad populum: tamen experimenta me docuerunt, quo pacto concionandum sit. At à senibus consilium petendum, non exercitatio. Quamquam neq. obscuri prorsus nominis concionatorem me voluit esse Deus: senem me præclaræ adhuc vrbes vocant, vt ad illas concionaturus prope rem: & (Christo gratias) prædicationis effectus, & fructus semper extitit. Quare si non perfectus concionator; at non omnino inutilis sum. Sed desipio certe dum hæc dico: quare ignore scite obsecro.

At dicit quisquam: quamuis non prorsus perperam doceas; alius multò te meliùs docebit. Fateor: vtinam quis alius doceret: audirem ego libenter. Hoc namq. prædicandi munus ita arduum est, vt dixerit Beatus Augustinus, tunc concionatores concionari nosse, quando iam iam ad concionandum non suppetunt vires.

*Be. Aug.
de doctrina
christiana.*

Scio præterea alia de causa non omnibus me satisfacturum. Quidam enim, cum & hoc eodem argumento conscripti sint libri: cur (inquier) nouum tentas opus? Sed abs re illi obijciēt. Quid enim? non scribet ullus in sanctam Scripturam, quia in eam totiam edita scripta sunt? Scribamus ergo vt aliorum laboribus illustrissimis nostram etiam diligentiam adiungamus: nā & fortissimis Triarijs Hastati, & Scutati, & Velites etiā accedūt. Polliceor autem ego (fauente Domino) meum hunc laborem futurum intelligendis meliūs aliorum scriptis lumen non mediocre. Sed & erit præterea Tractatus hic facilis, perspicuus, quoad fieri possit breuis, ac veluti ingressus ad alios: itaq. ingenijs saltem parum præstantibus, quale meum est, nō nihil proderit. Quare vel hoc solo nomine admitti debet, cum Paulus dicat, *Sapientibus, & insipientibus debitor sum.*

ad Rom. 1.

Cap. III. In quo, difficile concionandi munus esse ostenditur, multa q. in concionatore postulātur.

SI quæcunq. in catholica fiunt Ecclesia sancta ministeria, propter ingenij nostri tarditatem difficilia sint nobis: tamen prædicandi verbi exercitatio, si cut vtilissimum, & sublime munus est, ita factus vehementer est difficile. Quod cum multis rationibus demonstrari possit: à subiecto, vt Dialectici aiunt, potissimam sumo rationem. An non illud præstantius dicēs, & natura sua difficilius, quod in virum præstantiorem cadit? officia namq. maiora maioribus cōmittuntur. At certum est Christum Dominum nostrum in hoc venisse in mundum, vt annuntiaret veritatem.

Esa. 61.

Nam dese ipse Esaia. 61. ait. *Spiritus Domini super me cō-*
quod vnxit me ad Euangelizandum pauperibus misit me; &c. Et

Iohan. 18.

Iohannis decimo octauo: *In hoc natus sum, & in hoc veni in mundum, vt testimonium perhibeat veritati. Venit vt medicus, & ve-*

nit

nit ut doctor: neq. enim lumē sine medicina, neq. medicina sine lumine. Quamquā meo iudicio (quod sicut & cetera melioribus submitto) medici opus, quod passione, & morte sua præstitit, difficilius quidem est, & magis præcipuum; per quod lumen & vires nobis promeruit. Apostoli etiam, Ecclesiæ fundamentum, ad prædicandum missi sunt: & Actor. 6. non vult Beatus Petrus cessare à verbo Dei, & oratione: & prim. ad Corint. 1. inquit Paulus, se missum non ad baptizandum, sed euangelizandum.

Ado. 6.

1 ad Cor. 1.

Præterea cum hoc sit in Ecclesia certum, & ex Concilio Tridenti. satis constet, supremam dignitatem esse Episcopalem; et cum in eodem Concilio doceatur, officium Episcopi esse concionari, ut qui perfectus debet esse, præcellitq. monachorum statum: colligitur, plurima, illaq. magni momenti esse, quæ ad hoc munus præstandum necessaria sunt. Sed quænam illa sint assequi, non est factu facile.

Ses. 5 c. 2.

Quare inuestigandum id nobis est: hoc est enim, quod præferimus quærere, ostendere quænam præsidia concionatori sint necessaria. Duplex est autem deprehendendi modus. Nam aut ratione, & regula, aut exemplo, vel testimonio id assequi possumus. Duplex enim via hæc in omni re iuare nos potest. Prior ille inuestigandi modus in hoc tractatu locum habet aptiorem, ut proprio videbimus loco. Quare hac primum insistentes via, constituimus, in omni actione, siue exercitatione, siue, ut aiunt, praxi, ex fine mediorum rationem sumendam. Nam cum ex fine pendeant media: qualis finis, talia media; & inter finem, & media proportionem esse oportet. Concionatoris finis, ipsa est Christiani populi ædificatio, animarum conuersio, consolatio, conseruatio, prouectio, quidquid denique ad animarum salutem constituendam pertinet, usque ad perfectam huiusce operis constitutionem. Nemo autem dubitat, inter Dei opera, quæ in nobis efficit, maximam esse animæ nostræ salutem, in quam diriguntur omnia. Hic est enim omnis fructus, ut auferatur peccatum, ut Esaiæ 28. cap. habetur, & latius in ijs, quæ dicenda restant explicabimus. Relinquitur

Esaia. 28.

tur ergo hinc, multa eaq. difficilia, grauissimaq. esse præsidia, quibus oportet ornatum esse concionatorem ad opus præstantissimum, difficilissimum, atq. rarissimum conficiendum.

Sed iam exemplis (quæ altera est deprehendendi ratio) ostendamus, quibus indigeat ornamentis concionator. Tria sese offerunt ob oculos concionatorum genera: Prophetæ, Apostoli, Doctores Ecclesiæ: de ceteris enim nihil moror. Quis enim vel de me, vel de alio quopiam ex ijs qui modo viuimus, pronunciare audeat, absolutum esse concionatorem, ad cuius formam exigendi concionatores sint? At in tanto negotio oportet testes esse omni exceptione maiores. Quod ad Prophetas attinet, & Apostolos, non ita apertè ex ijs deprehendemus, quid nobis concionatoribus prorsus necessarium sit. Nam vt

Heb. 1.

Acto 1. 4.

Iohan. 14.

15. 16.

Hebræ. prim. habetur, per Prophetas locutus est Deus: de Apostolis vero ex actis Apostolorum, & ex Iohan. decimo quarto 15. 16. notum est quam virtutem in eos Spiritus Sanctus efflauerit.

Quod si quis haberet Spiritum Sanctum, vt Apostoli & Prophetæ, necesse non haberet, vt nos, humanis præsidijs: Spiritus enim Sanctus omnia continet: itaque superuacanea esset hæc nostra diligencia. Quamquam Moysen prophetarum præcipuum, atque Dauidem asserere licet omni etiam humana sapientia fuisse instructos. Nam Actor. septim. dicitur Moyses omni Aegyptiorum sapientia præstitisse. Dauidem verò ipsa eius scripta demonstrant, omni eruditione, arteque Dialectica, & Rhetorica, tum etiam & omni Philosophia fuisse ornatum.

Acto. 7.

De reliquis autem Prophetis suspicor vel eruditionem sibi eos comparasse, vel ab Spiritu Sancto (quod magis crediderim) eam, quæ necessaria erat ad Prophetiam, lumine prophetico recepisse. Ferè in eundem modum de Apostolis philosophandum nobis est. Nam etsi Lucæ vigesi. quat. primum dedit illis filius Dei Spiritum Sanctum, aperuitque sensum, vt Scripturam intelligerent: deinde Actor. secundo in linguis igneis Spiritum Sanctum, vt prædicare nossent, in eos effudit:

Lucæ. 24.

Acto 2.

tamen

ramen beatus Paulus (vt Acto. 22. habetur) secus Gamalielis pedes doctor euaserat. Meo autem iudicio dubitandum non est, illos Rabbinos, præsertim pios, omni abudasse bonarum litterarum suppellectile: semper enim populum Dei, sapientia absoluta, humana, atq; diuina comitata est. Sed his duobus concionatorum generibus prætermisissis, ad tertium accedamus, quod nobis, huius, quam scire nitimur, veritatis absolutum est exemplū, atq; nobis accommodatum.

Inspiciamus Latinos Doctores atque Græcos, qui litteris & concionandi peritia nobilissimi fuerunt, quique nobis magistri, & duces dati sunt: exquiramusque quibus instructi armis prædicandi munus obierint. Nam quod in illis obserauerimus, quos ad concionandi munus à Deo vocatos intelligimus, id pro ratione & regula haud dubie habendum est. Certè enim ornamenta litterarum, atq; virtutum, quibus præstiterunt, illis vel supernaturaliter prorsus collata sunt, vel naturaliter etiam, aut adhibito labore, vel omnibus simul hisce modis.

Cum igitur ex historia, in qua eorum gesta narrantur, appareat, in illis fuisse accommodatam naturam, ætatem aptam, humanarum omnium litterarum peritiam, ac sacrorum librorū diuturna lectione partam cognitionem, & præterea vitæ sanctitatem, & spiritum, milleq; alia id genus bona: has omnes opes, vel saltem bonam earum partem, in Euangelico concionatore requiri afferendum est.

igitur præter naturam aptam & accommodatam, linguarum in primis peritia requiritur, & Dialecticæ, & Rhetoricæ cognitio, atq; eius quam multi ignorant, Poëticæ, quæ Rhetoricæ perfectio est. Ad hæc Mathematicarum cognitio pernecessaria est: vt ab Augustino lib. de Doctrina Christiana, satis docetur. Præterea triplicem Philosophiam addiscere, & callere oportet. Hoc æpim itinere ingressi sunt sancti omnes, humanas scientias prægustantes. Denique intelligenda imprimendaque in corde sacrosancta scriptura est: illiusque phrasis, quasi natium idioma, hæere menti debet, quantumque fieri

fieri possit, bona scripturarum pars memoriæ est commendanda, non noui tantum, sed veteris etiam Testamenti. Hæc enim omnia sancti Ecclesia Doctores effecere, dum alios anteriores se doctores sacros maximo studio nitebantur imitari. Hactenus de his quæ concionatori necessaria sunt; quoad naturam & acquisitas litteras.

Secundo concionatori maximè necessaria virtus sanctitas est: quæ multa completitur: omnem scilicet virtutem & dona, omnem internam externamque. mortificationem, omnes pias, sanctas, & viles exercitationes, & orationem maximè, ac ieiunium, tum etiam piam lectionem, quæ vehementer & spiritui, & prædicationi prodest, & misericordiam, & prudentem carnis macerationem, ut perfectus sit homo Dei ad omne opus bonum instructus, ut B. Paulus ait 2. Timoth. 3. Sed de his omnibus in opere quod confeci de Theologiæ prælectore dictum est à me satis. Ex quo colligitur efficax ad concionatores argumentatio. Nam si hæc in sacra scripturæ prælectore desiderantur: quantum magis ea in concionatore requiras? Nam si prælector qui docendis præsertim discipulis incumbit, ut rectè intelligat, & exponat sacras litteras, spiritu Dei afflari debet; dicente B. Petro, canonica secunda cap. 1. *Hoc primum intelligenter, quod omnis prophetia scripturæ propria interpretatione non fit.* &c.: quantum magis id de concionatore dicemus, cuius partes sunt non docere tantum, sed mouere? Certe id dubitationem habet nullam; cum ipsa nos doceant experimenta, homines non tam commoueri verbis quam exëplis. Christus quidem cœpit facere, & docere: Gedeonis milites aquam diuinæ sapientiæ manu operis ad os deferabant: quanta manus, tanta lingua: non est regnum Dei in sermone, sed in virtute.

Hoc ergo potissimum est, quod in concionatore efflagitamus; ut quod dicturus sit, primus ipse faciat, & ut ita viuatur, ut cum beato Paulo dicere possit *Imitatores mei estote. sicut & ego Christi.* Sic enim equum est, ut parentes, & duces, ac magistros nostros imitemur: iustum est ut ipsi se nobis præbeant imitatione dignos.

Quin-

2. Ad Timoth. 3.

B. Pet. c. 2. 2. cap.

Acto 1. Ind. 6. 7.

1. Cor. 17. Phil. 3.

Quinq. itaq. enumerata sunt, quibus ornatum oportet esse Theologum concionatorem. Primum natura corporis & animæ, muneris apta: Secundum lingua cōueniens: Tertium peritia scientiarum: Quartum sanctarum scripturarum scientia iuxta Ecclesiæ doctores comparata, ipsarumq. firma memoria: Quintum, quod maximum omnium est, diuinus spiritus atq. vitæ exemplum.

At dices: si hæc mihi suppeterent, vt quid concionandi ratio? Adhuc necessaria est. Non enim statim qui nouit rem, illius vsum nouit. Nam experimento edoctus asseruit B. Augustinus, eos, qui non adulterant verbum Dei, sed ex Deo loquuntur coram Deo in Christo Iesu, etiam post diuturnam verbi prædicationem deprehendisse, nondum se esse satis bene affecutos ab solutam prædicandi rationem: itaq. voluisse tunc incipere, quãdo prædicandi finis aduentabat.

*B. Aug. de
doctr. Chri.*

Sed nos etiam verum esse hoc experimento docemur. Videmus enim viros alioqui doctissimos, & in omni litterarum genere claros; ad concionandum fuisse minus aptos: eos præsertim, qui scholasticis litteris, aut linguarū peritiæ nimium hærent. Fortè est in causa, quòd sacræ litteræ, concionandiq. officium, hominem poscāt placidum, pium, caritate potius, quàm nimia scientia instructum: quia litterarum scholasticarum instantior cognitio, & affectus, veluti spoliat voluntatem, dum distat intellectum. Sed missa hæc faciamus.

*Qui nimis
scholasticè
hærent, ex his
multi min⁹
sunt apti ad
concionan-
dum.*

Cap. IIII. In quo iuuantur præsertim ij, qui, cum litteris non sint ornati, volunt tamen caritate, aut necessitate impulsī concionari.

Ad eos nostrum conuertamus stylum; qui, cum tantum litterarum ornamentum non habent, volunt tamen pro caritate, quam habent, aut proximorum necessitate ad christianum populum concionari: Quos dum iuuauerimus; & doctissimos quosq. iuuauit

iuaabimus. Nam si hac nostra diligentia muniti etiam inermes non ignauiter pugnauerint; multo magis pugnabunt armatissimi.

Ut igitur id iam præstem, accipite theoremata aliquot. Sit primum. Si quis natura prorsus aptus non est; ne, obsecro, concionandi munus sibi assumat. Illum autem natura censeo ineptum, qui exprimere verba non potest: nam hic si loquendo ritum excitet, ædificabit nihil. Porro discernet naturam vir pius, & prudens. multi namq. ad loquendum quodammodo impediti sunt; qui tamen verborum pondere solent ædificare. Neque naturam appello genus, aut corporis formam, aut loquacitatem.

2 Cor. 10.

Quinimo maximus ille concionator B. Paulus 2. Cor. 10. referens aliorum sermonem de se inquit. *Epistola aiunt graues & fortes: forma vero corporis infirma, & sermo contemptibilis.* Erat enim Beatus Paulus, quamquam prolixiori barba & in pectus demissa, corpore tamē flaccido, neq. eleganti: sermo verò ei⁹ exilis erat, id est non Asiaticus, nō eloquens, non sublimis; sed planus, placidus, communis, vim supra naturā nō in verborum cōpositione, sed in Spiritus Sancti virtute habens: vitæ autem cōditio eiusmodi erat, vt etiam prædicans sedentariam artē exerceceret. Nec dissimilem fuisse in Christo rationem intelligimus.

Forma Pauli.

Forma Christi.

Nam quod attinet ad corporis decorem & elegantiam; tamen si vulgò speciosus fuisse credatur: tamen certe nimis pulcher aut venustus non fuit, sed graui, & honesta facie, corporisq. habitu conuenienti: & præterea non composito & composito verborum apparatu, sed pio, placido (vt ex historia Euangelica cōstat) vtēbatur: & deniq. quod attinet ad humanam vitæ conditionem, vt refertur Matthæi. 13. & Marci. 6. contemptus fuit, & illus a iuis ciuibus, dicentibus: *Nonne hic est faber & fabri filius?* Sit ergo concionator contentus, si mediocrem habet ad loquendum naturam: neque sentiat se ineptum, si neque forma, neque generis nobilitate, neque humanis præstat eloquentiæ donis.

Matth. 13.
Marci. 6.

Sit Theorema secundum. Qui non sentit spiritum Dei se habere;

habere: qui nondum membra, quæ sunt super terram, mortificauit; qui nescit macerare corpus; qui orationi deditus non est; neque expertus vitæ sincerioris vsum; qui tentatus non est; de nique qui non potest proximis exemplo edificare: obsecramus illum per Christi viscera, & sanguinem, ne prædicandi officium sibi usurpet. Caveat sibi ne maius iudicium subeat, ut Iacobi 3. scriptum est. Inde enim omne ferè emanat malum, quod dum concionamur eruditè, & vitā agimus minùs Christianam, scandalizamus, atque contemnendi verbi Dei damus causam. Quare id nobis deberet semper ob oculos versari: cuius vita contemnitur, eius quoque necesse esse vt doctrina cōtemnatur. Hoc est quod Psalmo. 49. dicit propheta: *Peccatori autem dixit Deus. quare tu enarras iustitias meas; & assumis testamentum meum per os tuum?* Hic Malach. 2. *Scandalizasti plurimos in lege.* Hoc ad Rom. 2. *Nomen Dei per vos blasphematur.* Huc pertinet illud Matth. 5. de sale in sulco, quod ad nihil valet, nisi vt conch'et' ab hominibus: Et illud etiam dictū Hierem. 23. *A Prophetis Israel egressa est pollutio in omnem terram.*

Iacob. 3.

Psal. 49.

Malch. 2.

Ad Rom. 2.

Matth. 5.

Hier. 23.

Neq. verò satis est dū concionari, bene viuere, sed benè etiā antea vixisse oportet. Nā reuera nisi sis experimētis edoctus; nisi habeas thesaurum in corde, bene concionari nō poteris: scriptum quippe est Matthæi. 12. *Bonus homo de thesauro cordis profert bona.* Et Ecclesia. 34. *Qui non est tentatus quid scit?* Etenim si nō sis in oratione exercitatus, neq. spiritalia fueris expertus; nō poteris ex animo, apta, & penetrantia verba proferre..

Matth. 12.

Eccle. 34.

Sit Theorema tertium. Si nō vocaris, si non mitteris à Deo; ne cōcioneris. Ita admonet Hier. cap. 23. *Propheta currebant & nō mittebā eos.* Quod ad Rom. 10. explicuit Beatus Paulus dicens: *Quomodo prædicabunt nisi mittantur?* Sed rogabis: quis nā me mittere debet? Si rectè & iuxta euāgelicam normā à Christo Dño verbis & exēplo traditā cūcta agerētur: cōtinerent se homines pii & docti intra penetralia orationis, humilitatis, & paupertatis; & Episcopi partes essent, eos ad prædicandum vocare. Sed si desunt huic officio Prælati, neq. inuitare volunt, sed rogari: tu qui proximorum vtilitate commotus concionari vis, pete à

Hier. 23.

Ad Ro. 10

viris.

viris doctis, ac verè pijs, & prudentibus consilium. Quòd si illi vt prædices tibi præscripserint: illa tibi sit vocatio, si Prælati probè libens. Atque de ijs, quæ ad mores, & naturam spectant, modò satis: postea enim in ijs, quæ dicenda restant, multò plura.

Sed illa est maxima, iudicio quorundam, difficultas; si nobis litteræ non suppetant. Huic satisfactorius, præmittendū censeo imprimis, quænam sint illæ cognitiones, quas concionatorem tenere, tamquam Scripturæ pedisse quas, opere præiū est. Sūt eaquidem artes illæ tres, Dialectica, Rhetorica, Poëtica: item Mathematicæ: Philosophiæ etiam tres, Naturalis, Moralis, & Metaphysica: ac tandem humana historia, sine qua veluti dis-cincti homines sunt. Hæc sunt cognitionis humanæ genera; ad quæ cetera reuocantur: Nam Medicina ad Philosophiam naturalem, & Ius ciuile ad Philosophiam moralem reducitur.

Sunt & alia quinque cognitionis piæ ac spiritualis genera: scilicet Sacra Scriptura, Ecclesiæ sãctiones, Ecclesiæ Doctores, Scholastica (vt vocant) Theologia, ac Ecclesiastica historia, cuiusmodi est, quam Nicephorus, aut quæ Eusebius ediderunt. Hoc enim studij genus vehementer cuncta cetera illustrat. Si vis, hisce iūge piam, ac spiritalem doctrinam, quæ veluti summa est totius Theologiæ: qualis in libris spiritualibus continetur; vt in B. Iohãne Climaco, in Cassiano, & id genus antiquis & recentibus libris. De Ecclesiastica historia tam multa diximus in libro de cõparanda sapientia, vt nihil necesse sit ea hoc loco repetere. Sed de alijs, quæ enumerata sunt, cognitionis generibus non nihil sigillatim dicere debemus, vt prescribamus ijs, qui in opia laborant, quo pacto eam refarcire valeant. Igitur primum quod attinet ad humanas litteras, si desunt linguæ; nitere vel latinam satis intelligere: quod mediocri fiet labore, si legas libros latinos, & quod ignoras interroges: lingua etenim loquendo & audiendo discitur. Sarcies autem iacturam hanc verilius, si latina in linguam vernaculam, vernacula in sermonem latinum conuertras.

Operæ pretium hoc loco est, pesti, ni fallor, nostri temporis infestissime nonnihil mederi. Eò tempestate hac calamitosa deuen

deuentum est exēcūris, vt sacram Scripturam à quoquam intelligi non posse quidam contendant; si Chaldaicam, Hebræā, & Græcam linguam ignorauerit: immo si in Rabbīnorum monumentis non sit diu multumq. versatus. Proferunt hi nobis B. Hieronymum potissimum scripturarū interpretem, quoad sensum saltem litteralem; qui linguas omnes, & Syriacam ap-primè nouit: proferunt decretum, quo hasce linguas in scholis doceri præcipitur: proferunt experimenta, quæ demonstrant, linguarum peritiā litterali scripturæ sensui assequendo multum prodesse. Hæc omnia non reijcio: neq. enim contemnere fas est. Sed rei pondus in linguarum peritiā ita constituere; vt eum, qui has ignorauerit, ad intelligendas scripturas ineptum iudices, blasphemum (si fas est dicere) & prope hæreticum censeo. Te rogo: si ita sunt necessariae linguæ, & Hebræorum commentaria, vt absq. ijs Spiritus Sancti sensum in scripturis latentem deprehendere non possis: nullus ergo præter vnum B. Hieronymum, scripturarum intelligentiam est assecutus. Aberrarunt ergo Basilius, Chrysostomus, Gregorius Nazianzenus, Athanasius, Cyrillus, ceteriq. doctores ex Ecclesia illa Græca: Item Augustinus, qui neque Græcam satis linguam est cōsecutus, Gregorius Magnus, Ambrosius, Cyprianus, sanctus Thomas, ceteriq. patres latini, qui linguas ignorarunt. O cecitatem inauditam! o ignorantie crassissimas tenebras! Idoneus, vt puto, erit tuo iudicio, scripturæ interpretis adulescentulus aliquis fortè impius, audax, superbus, loquax; à cuius animo Dei sapientia longe absit; qui nauseat semper ad sanctorum Patrum scripta; qui ceteros præ se contemnat; qui adoret Hebræorum commentaria, & commenta; cuius hæc sit eruditio summa, promprè, & facilè scommata multa iacere: contra verò B. Gregorius, B. Thomas, B. Ambrosius, Augustinus, Cyprianus, & ceteri Ecclesiæ Patres non erunt ad scripturam interpretandam sufficientes. Memini cum Salmanticæ agerem, decerneretq. Academia linguarum scholas constituere, præclarum virum Dominicum Soto ad Academiam scripsisse è Concilio Tridentino, ad quodā Rege nostro Philippo missus erat, vt

*Clement 1.
de magistria*

ab incepto abstinere: futurum enim esse, ut Theologi meliores litteras deferrent, & Ecclesiæ doctores contemnerent, atque superbirent. Non usquequaq. hac in re hominem laudo; cum obftet ei Clementis decretum: & præterea necessarium valde illius consilium tunc in Hispania non fuisse video, cum parum ex animo studij hoc genus in ea reciperetur. Nam & Compluti, ubi linguarum peritia seriò excolitur constructis in id collegijs, & etiam Salmantice, vitio certè nostro fiebat, ut ferè nihil hæc schola proficeret, respuentibus ferè cunctis hoc studij genus. Equidem non reiicio, sed probo, amplector, cunctisque opto linguarum peritiam: sed tamen ne à vero scopo aberraretur, hoc prætereundum non censeo; ferendum nequaquam esse vitium quorundam linguarum heluonum; qui dū huic studio toti hærent, & Hebræorum libros impensius euoluunt, Patrum simul doctrinam non diligunt; itaq. non sunt in Ecclesia Dei ædificationis proximorum, uti par est, studiosi.

Qui ergo potest linguas nosse, vel degustare; cui licet Rabbiorum antra inuisere; ei non resistimus: quin ad id faciendum illum adhortamur. Obsecramus tamen in Domino Iesu, ut pe dissequa sint illi omnia hæc, illisque ut præsidijs quibusdam utatur ad sacras scripturas ita intelligendas, ut sacrorum, mysticorumq. sensuum thesaurum haurire & rationem reddere possit pro Ecclesiæ Patribus: qui non tantum à vero sensu litterali non abfuere, sed supra illum altissimos construxere sensus. Quemadmodum enim linguarum peritia, editioni vulgaræ fauere debet: ita & litterales illi sensus, sanctorum doctorum sensibus subseruire.

Quod si cuiquā non contingat linguarum peritia; ne desperet, ne sit animo anxius. Tot enim circumferuntur translationes, tot annotationes & scholia; tot commentaria virorum, qui linguarum peritiam præstiterunt, & in Hebræorum commentarijs versati sunt, ut inopiā nostram resarcire possint. Quod certe magnum nobis esse potest emolumentum: quippe quia, tanta

tanta varietas in his est, vt rarò Rabbini Rabbino, aut vnus lingue peritus alteri consentiat. Vnde vitabimus nos ita labores, capiemus verò fructus.

Iam de Dialectica, Rhetorica, & fortè Poetica hoc tantum dicam ex B. Augustino: *Sola Dialectica fecit me discipulum, cetera per memetipsum didici.* Hoc autem est, vt verum fatear, meum præsertim institutum; Dialecticam, & Rethoricā, atque partim Poeticam exercere, simulq. tradere admixtam Theologiam, vt artem & opus simul habeant Theologi.

Quod vero attinet ad Mathematicas, & triplicem Philosophiam: si libros euoluatis ad Theologiam pertinentes, vt mox dicemus; paulatim ex ijs depræhendetis quæ utiliora sunt. Neque enim potest quis sacram Scripturam intelligere, qui simul scientias has aliqua saltem ex parte non attingat,

Præterea si velit quis historiam non nihil inuisere: legat Marcum Antonium Sabellicum; legat eam historiam, quæ vulgo Pontificalis dicitur, & eam quæ à Genebrardo edita est.

Ad sacrum vero studij genus accedentes, id primum constituiamus; indignum esse Theologi nomine, qui sacra Biblia non habeat. Igitur quicumque hæc legis, quàm primùm possis, statutis horis perlege omnia Biblia; & vbi laborem hunc absolueris, quotidie lege duo capita; vnum ex veteri, alterum ex nouo Testamento. Atque vti nam nullus dies sine vel tantilla Beati Pauli lectione elaberetur. Ad hæc memoriæ mandata quantam possis scripturam: hoc enim te vehementer iuuabit.

Quod in ætate iuuenili perfacile est: postea enim quò maior est etas, cò minus viget memoria; adeò vt illa etiam quæ retinebas, elabantur. Igitur verset Theologus noster scripturam sacrosanctā, vti dictum iam superius est; atq. (vt nō sine multo fructu euoluat illā) quando vno cursu tota percurrit Biblia, vel, si mauult, quando singula capita, quotidie legit, notet signo aliquo obscura & difficilia, quæ non intellexit; alio vero signo similiter notet utilissima: ita vt nihil speciale ad-

De toto Bibliorum volumine versando.

adnotatione dignum sine notula relinquatur. hac enim lectione & memoriâ imbibet Scripturæ spiritum, & phrasim; & tenebit illius scopum; & fiet in sacris litteris peritus, atq. ex consuetudine hac cum Deo concipiet spiritum, & ut alter Moyses vehementer illustrabitur intellectu, voluntate vero accendetur: si tamen animo legat pio, cognoscendæ diuinæ voluntatis cupido, & propriæ ædificationis avido.

*De libris e-
mendis.*

Quod verò attinet ad Scripturæ interpretationem; qui sacros omnes doctores Græcos ac Latinos cœmere non potest, habeat saltem Glossam, quam ordinariam appellant, quæ pauperi satis erit. Comparet Iansenij Concordiam Evangelicam in Evangelia, & S. Tho. in Paulum, & Genebrardum in Psalms: dum non potest sibi alios libros comparare.

*De sanctis
concilijs.*

Quod ad Ecclesiam attinet, nemo sit, qui Conciliorum summani non habeat, Conciliumq. Tridentinū, propriosq. Pij, 5. & Gregorij, 13. motus; atq. vti nā nullus esset Theologorum qui Decretū Gratiani nō haberet. Et oportet quidem horam aliquam saltem diebus aliquot, hisce ecclesiasticis sanctionibus dicare. Recentia vero Ecclesiæ placita nullo modo prætermittenda sunt; item de diuinis officijs editus liber qui Rationale vulgò nūcupatur, ut Ecclesiæ temporibus conciones accommodentur.

*De Doctōri-
bus sanctis.*

Quod ad doctores sanctos spectat, velim in ijs versatum esse valde concionatorem. Sed si multos habere nō potest libros, habeat saltem B. Gregorium & B. Bernardum. B. Gregorius in Iob, virum ad concionandum aptissimum piumq. pariet. In Pastoralis verò quid non docet ex ijs, quæ ad clericos attinent? In Dialogis autem exempla suppeditat. B. verò Bernardus pietate, & eruditione sancta plenus est: habetque Allegorias, & Analogias. His si placet, adiunge, pauper Theologus, Milleloquium sancti Augustini. Hac instructus librorum lectione, feliciter concionaberis. Quid si B. Chrysostomus tibi suppeteret?

*De doctōri-
bus schola-
sticis.*

Quod ad scholam attinet, vnus sit tibi omnium instar S. Thomas, quem si nudum legeris in Summa, & in Summa contragentes, & in Disputatis questionibus, audeo polliceri Doctissimum te euasurum, & pium, & ad concionandum, quo ad

veritates

veritates graues, pias, & viles aptissimum. Sed euolue item obsecro Hosium illum Polonum S. C. Tridentini præsidem: neq. omittas Martinum ab Aspilcueta: his enim libris scholasticam disciplinam discēs atq. aduersus hereticos eris instructus. Pauperem alloquor Theologiæ studiosum humilē & prudētē.

De pijs tandem libris dicendum, in quibus Euāgelij, totiusq. Scripturæ spiritus exponitur. Audeo dicere, praxim euangelicam in libris quos spiritales vulgus appellat contineri: quales ex antiquis sunt B. Iohannes Climacus, Iohannes Cassianus, Ricardus de sancto Victore, quibus adiūge B. Bonauenturæ opuscula: in quibus libris, si eos attente perlegeris, deprehendes Euangelij viscera, Scripturæ spiritum, & graphicam intimamq. verbi Dei interpretationem. Quod duplici argumento persuadere possum. Primum hoc est, quod si sanctos Græcos, & Latinos consulas, inuenies multis locis sparsa quæ in libris pijs coaceruata sunt, & multò magis perspicuè collocata. Aliud est, quod B. Thomas librum collationis Patrum vehementer laudat; vnde vniuersos illos libros, qui de eodem argumento tractant laudet est necesse. Nolim contemni Recentium libros lingua euulgatos communi, vt Abecedarij tomos, librosq. Fratris Ludouici Granatensis, & id genus alios. Sed nos pauperibus modo consulimus, ijs designantes quandam magis necessariā, & minus caram librorum supellectilem.

Hactenus ergo, quæ concionatori necessaria sint commonstrauimus; vt ij, quibus concionari venit in mentem, nunc sese ad tam sublime disponant munus: sicut eos facere videmus, qui vel Medicorum, vel Iurisperitorum munere sunt functuri: qui saltem per duos annos speciali quadam exercitatione se ad id munus obeundum premuniunt.

Ergo concionaturus, iam nunc incipiat per aliquod temporis spatium orationi vacare: pio seuoluat libros, videlicet quos enumerauimus: præsertim vero sermonem Domini in monte, qui habetur Matth. cap. 5. 6. 7. & sermonem cœnæ qui habetur Iohan. 13. cum quibusdam sequentibus, atque priorē ad Corinth. Epistolam, & ex Esaia, Hieremia, Osea, & Malachia capita

*De pijs li-
bris.*

aliquot memoria, vt diximus, mandet. Sed obsecramus præte-
rea Theologum, vt præter orationem & lectionem, maceret
corpus. *Matth. 4.* Quid enim? Theologus singulis sextis ferijs non ieiuna-
bit? aliquotq. corporis macerationes non exercebit? Memine-
rit Christum Dominum nostrum, antequam ad prædicandum
prodiret, per quadraginta dies ieiunasse, orasse, pugnasse con-
tra demonem, ipsumq. vicisse: quo nos docuit exemplo, qui-
bus armis muniti, simus ad prædicandum progressuri. Eodem
pacto scimus B. Iohannem Baptistam, immò ipsos Apostolos
ante aduentum Spiritus Sancti, oratione, & ieiunio se præpara-
se: totamq. concionatorum, qui exemplo nobis sunt, vitam
nouimus esse poenitentem. Profecto non vt Ethnicus orator,
ad orationem perorandam Euangelicus instituitur conciona-
tor: is enim, vt inquit Bea. Paulus non in sapientia verbi sed in
doctrina spiritus, & virtutis ad prædicandam ex animo Christi
gloriam, atq. ad persuadenda, mouendaq. hominum corda in-
structus in medium prodire debet: non vi præsertim verborum
apte compositorum, sed exemplo vitæ, & Spiritus Sancti vir-
tute, verborumq. ex sancto pectore prodeuntium pondere
ita armatus, decoratusq. vt humanastamen litteras non reij-
ciat. Nam vt *Matth. 23.* scriptum est, *Hæc oportuit facere, & illa*
non omittere;

Neq. fas est dicere quemquam: si vsque adeo spiritui innitẽ-
dum est, quorsum tot consilia & admonitiones, præsertim cū
sint viri pij, qui absq. tot præsidijs verba efficacissima soleant
pronunciare? Fatemur eiusmodi nonnullos esse viros, quos &
nos ipsi vidimus aliquando. Sed nos concionatorem instruc-
re volumus sanctis Ecclesiæ doctõibus persimilem, qui omni-
bus, quoad fieri possit, numeris absolutus, doctè, & sanctè, non
sine prudentia, & humana pariter, ac diuina industria è sugge-
stu ad opulum concionetur.

*Cap. V. Qua ratione ars hæc tradenda sit, & de concionato-
ris siue concionis fine.*

Certe est, nostrum hoc opus non ad cognoscen-
tem facultatem sed ad agentem spectare. Non e-
nim est huius tractatus finis scire, sed agere; non est
speculatiuus, sed practicus; morali scilicet Philoso-
phiæ per similes. Quare iuxta communem practicæ disciplinæ,
seu morum Philosophiæ methodum tradendus est. Nempe à
fine auspicandum, proponenda materia, ostendenda officia,
præbenda instrumenta. Ita fecit Aristoteles, qui à felicitate e-
xorsus, ad actiones humanas progressus, virtutum naturam ex-
plicauit, & quoad potuit viriutem persuasit: ita D. Tho. 1.2. per
quinq. quæstiones primas agit de beatitudine dicturus de acti-
bus humanis: ita Medicus à fine, scilicet salute corporis auspica-
tus, de propulsanda tractat ægretitudine, de quæ iuuanda natu-
rali virtute, ac tandem de præceptis siue aphorismis differit.
Quare rectè muneris nostro satisfaciemus, si finem ad quem
concio collimare debet, præscripserimus, atq. materiã, ex qua
concio conficienda est, & officia quæ præstare debet conciona-
tor commostrauerimus, & tandem instrumēta præbuerimus,
quibus instructus, ex scripturis aptam construat sibi concionē
ad officia peragenda, quibus concionatoris concionisue fru-
ctum assequatur. Quamquam qua ratione id faciendum sit,
præsertim quoad instrumenta, iam aliqua ex parte supra indi-
cauimus.

lib. I. Ethic.

De fine Concionatoris.

Concinatoris siue concionis vnus est ille finis, quem con-
cinatorum magister edocuit; neq. enim alium constitue-
re finem licet. Est igitur ille, quem ipse Apostolos atque si-
mul cunctos alloquens cōcinatorum indicauit Iohan. quinto
dicens: *Non vos me elegistis sed ego vos elegeri, & posui vos, vt eatis;
& fructum asseratis, & fructus vester maneat.* Quod autem
obiici potest ex Aristotele, finem Rhetoricæ non esse persua-
dere, nec medici sanare, sed præstare, quæ ad id necessaria
sunt, mox absoluetur. Sat sit modò dixisse hunc esse sco-
pum, vltimumque huius ministerij finem, vt fructus asse-

Iohan. 5.

afferatur, & ita afferatur, vt duret & persequeret. Non enim vt Rhetores, ita concionatores, dummodo dixerint debent esse contenti; sed impendere operam debent, vt verbū Dei fructus sequatur. Quod cum in multis scripturæ locis doceatur, cumque modo, quia de hac re iam diximus, properemus ad artem ipsam, vno vel altero testimonio in re apertissima sumus contenti. Ergo constat hūc dirigendam esse prorsus concionem, vt Christus Iesus glorificetur, & proximi ædificentur. Hic enim solus est finis: hūc omnia media spectare debent, sicut & Iohan. etiam, 15. ait Dominus: *In hoc clarificatus est pater meus, vt fructum plurimum adferatis & efficiamini mei discipuli.* Hoc est enim effici Christi discipulos, esse sanctos, atq. eos ad sanctitatem euehere, qui Christi discipulos se fatentur. In hoc Christus missus est, vt filios Dei, qui erant dispersi, congregaret in vnum: hæc est hereditas Christo promissa Psal. 2. & Esai. 53: hoc passim beatus Paulus desiderat, vt verbum Dei crescat, & multiplicetur. Sed de hac re satis.

*Psalm. 2.
Esai. 53.*

Fit ex ijs, illum concionatorem, qui alium quàm hunc finem sibi proponit, simulq. alijs medijs, quàm ijs, quæ à Domino exemplo, & verbo commostrata sunt, vtitur, adulterum esse; vt qui alienam vxorem, scilicet, verbum Dei, sanctumq. eius ministerium soli Christo dicatum, in alium vsum conuertit. De quibus B. Paulus 2. Cor. 4. *Non sumus sicut quidam adulterantes verbum Dei; sed tanquam ex Deo, coram Deo, in Christo loquimur.* Vx his, qui vel humana commoda, vel populi applausum, humanosq. honores, ac deniq. quicquid à Christi gloria, & hominum salute spiritali abhorret concione sibi aucupantur. Grande hoc est, & vtinam non frequens peccatum. Sed neq. de hoc mihi nunc pluribus verbis dicendum, cum apertissimè scriptura apud Ezechiel. 33. & alibi satis conqueratur de ijs, qui pascūt semetipsos; qui vt Iohan. 10. dicitur, non intrant per ostium, sed fures sunt & latrones.

*B. Paul. 2.
Cor 4.
Hierem. 23*

*Exec. 33.
Iohan 10.*

Matth. 11.

Neque satis est, si concionator non noceat: quia scriptum est Matth. 12. *Qui non colligit mecum dispergit.* Non enim solum munus suo decet is, qui damnum interit, sed is etiam, qui nō ad debitum,

debitum, & legitimum finem velis remissq. properat.

Sed neque recte faciunt, qui hunc finem non integre, & perfecte assequi nituntur; sed tantum quæ necessaria sunt prorsus ad salutem concionantur; qui, ut suspicor, neque Christum Dominum nostrum, neque B. Paulum, aut quemvis ex Sanctis concionatoribus magistrum habere volunt. Christus enim prædicavit; *Estote perfecti, &c.* & prædicare iussit quæcunq. ipse prædicauerat, siue (quod idem est) Euangelium; idq. omni creaturæ. B. vero Paulus ad Coloss. 2. *In hoc, inquit, labore certando, ut reddam omnem hominem perfectum in Christo.* Atq. Ephe. 4. & ad Titum. 2, ait, Christum venisse, ut conderet sibi sanctam, perfectam, gloriosamq. Ecclesiam. Hoc ergo si ita est: cur tu nō prædicas Evangelicam perfectionem? quam si persuaderes, proculdubio præcepta persuaderes: nam qui quod maius est persuadet, etiam persuadet minus difficile. Quod si obijcias sanctū Thomam differentem de ijs, quæ fieri possunt absq. peccato: Proh Deum immortalē! cur non perpendis, eum nō docere quod concionari, sed quod interrogatus respondere debeas, omnibus recte examinatis circumstantijs? Quid ergo tibi infantiæ accidit, qui dum non nisi circumstantijs perpensis docere debes, leuem plebeculam sine discrimine doces? nonne aduertis, auditores non quod tu doces, sed quod ipsis libet, ex verbis tuis esse decerpturos? Vera tu quidem dices, sed non loco, & tempori, & auditorum conditioni accommodata. Est enim ea hominum natura, sunt eiusmodi hodierni mores, ut videas homines nihil aliud quàm falsæ libertatis occasionem queritantes. Cur ergo non expendis, illos semper minora, quàm doces, agere? cur non ob oculos habes primum illud mandatum maximum de dilectione Dei, ad quod omnis doctrina reuocatur?

Sed (quod superius diximus) obijciat quisquam, quemadmodum finis oratoris non est persuadere, sed ea facere, quæ ad persuadendum necessaria sunt, neq. Medici est sanare, sed omnia præstare, quæ ad salutem docet medendi ars; ita etiam finē non esse concionatoris, fructum edere, sed omnem adhibere diligentiam ad fructum edendum necessariam. Quibus ego

respon-

*Matth. 5.
ad Coloss. 2.
ad Ephe. 4.
ad Timo. 2.*

1. Cor. 1.

respondeo, dubium non esse, quin hoc in manu concionatoris nequaquam sit, vt fructum edat: dicente B. Paulo. 1. Cor. 1. *Neq. qui plantat, est aliquid: neque qui rigat, est, aliquid: sed, qui incrementum dat Deus.* Itaque non quidem in anima fidem aut primam gratiam plantare, itemque rigare, hoc est conseruare, & prouehere, sed ad hoc tantum adniti cōcionatoris est munus: Deus enim est, qui hec omnia interiùs operatur. At hoc certum est, nunquam sine fructu verbum Dei prædicari: si modo verbum Dei, & non verbum humanum prædicetur. Hoc primum experimentis comprobamus. Nam, obsecro, quando vel Apostoli, vel Prophetæ, aut viri sancti antiqui, vel præsentēs sine fructu verbum Dei seminarunt? Proferant pro se ad uersarij, si quem habent. Præterea id ipsum communi omniū

Esa. 55.

fētēria ex Esa. 55. probatur, vbi sic habetur: *Et quemadmodum nix, & vos descendit de caelo, & illonon redit: sed facundat terram, & germinare eam facit: ita verbum, quod egreditur de ore meo, non reuertetur ad me vacuum, sed prosperabitur, & faciet omnia, ad quæ misi illud.* Non reuertitur nix doctrinæ incutientis timorem, neque rosinuitatis ad amorem: non reuertitur in cælum, id est non frustra venit in terram. Item Esa. 45. *Non dixi Iacob frustra, quærite me, non in vacuū formauit terram: sed vt inhabitetur.* Non tamen

Esa. 45.

2. Timo. 2.

neceffe est, vt ad omnes fructus perueniat: satis est, si pro sit prædestinatis: nam 2. ad Tim. 2. omnia sustinenda propter electos.

Psal. 73.

Impij autem proficient in peius, vt idem B. Paulus eo cap. ait, & in Psal. 73. *Superbia eorum qui te oderunt, ascendit semper.* Proderit ergo his quibus prodesse potest. Quare cum nullus sit locus, vt piè credendum est, à Christianis habitatus, vbi non sit electus aliquis: meritò pro eius salute in quouis loco laboratur. Idq. vel ex eo intelligemus quòd si contemplemur ea oppida in quibus nunquam, aut rarò verbum Dei prædicatur, contra verò ea, in quibus frequenter auditur: deprehendemus quam longe ij, qui audiunt frequenter, ijs, qui nunquam, aut rarò conciones audiunt, antecellant. Quamquam illud adnotandum, non omnem sequi mox fructum. Nam Iohan. 4. inquit Dominus Apostolis: *Alij laborauerunt, & vos in laborem eorum introiistis,*

Iohan. 4.

& rursus: *In hoc verbum verum est, aliud est qui seminat, & alius qui metit.* Et reuera ita sepe contingit, vt vnus concionator excitauerit auditores, alius eosdem conuerterit. Sed & in reprobos extendit sese fructus, vt vel non peccent peccata plura, vel nō tam graua, vel non tam ex animo. Itaque semper sequitur fructus, vel præsens, vel futurus. Idq. in causa erat cur antiqui illi Episcopi à prædicando verbo Dei non cessarent, quia certō cognouerant, nunquam sine fructu prædicari. Nam Eccles. 11. admonemur vt mane seminemus semen nostrum, & vesperi non cessemus. Et 2. Tim. 4. ait beat⁹ Paulus: *Prædica verbū, in*

Eccles. 11.

2. Timo. 4.

opportune & importune: &c. Et beatus Augustinus non nisi febri correptus, & in lecto decubens, à prædicatione cessabat. Idēq. fere de beatissimō illo magno Gregorio licet affirmare.

Igitur quamquā non cogamus concionatorem, vt fructū adferat, sed vt omnia efficiat, quæ ad fructum ferendum vtilia sunt: illum tamen consolamur, fructum certissimē ei promittentes. Quod autem de Medico, & Oratore obijcitur, lōge distat à concionatore christiano. illi enim proprijs viribus innixi operātur humanūq. opus faciūt, neq. spem certam habēt assequendi effectum: at verō concionator noster operatur cū Deo, vt Ionathas, habetq. vt nuper diximus, diuinas promissiones. Quare absq. dubio sequetur fructus, si rectē verbum Dei prædicatur. Sit ergo (vt summam colligam) quod ad concionatoris finem attinet hoc certum, finem cōcionatoris esse fructum illumq. euangelicum: Præterea etiam illud, si verbum Dei prædicetur, haud dubiē fructum semper aliquem existere. Magni momenti doctrina est hæc: vix enim dici potest, quātū referat hunc finem concionatori ita esse propositum, vt donec eum fuerit affecutus, nunquam quiescat, immō ei semper inhiet, & pro eo crebris Dominum precibus appellet.

Caput, VI. De materia Concionatorii.

Mate.

Ateriā triplicē esse. Dialectici tradūt: in qua, ex qua, circa quā. nihilq. verat, vnam eandemq. esse materiā ex qua, & circa quā. In nostra Theologia certum est, homines cupētos esse materiā in qua: ipsum verò Euangelium esse materiā, circa quam totus labor noster versatur: materiā verò ex qua, ipsum esse instrumentū vetus & nouū, ex quo desumenda est prædicatio. Quæ omnia vno verbo Dominus complexus est *Matt. vlt. Data est inquit, mihi omnis potestas in cælo & in terra: euntes ergo docete omnes gentes, baptizantes eos in nomine Patris, & Filij, & Spiritus sancti, docentes eos seruare omnia, quæcunq. mandauimus vobis.* Expendendum est, prius dixisse, *Data est mihi omnis potestas:* vt consolaretur concionatores, promittens daturum se ijs præsidium è cælo per gratiæ dona, atq. eos seruaturum; nec permissurum eos opprimi pro hominū libito, sed pro diuina providentia. Præterea oēs homines doceri vult: non monachos tātum sed coniugio etiam vinctos, & milites, & ceteros quoscunq. Et vult quidem doceri, vt seruēt omnia, quæcunq. ipse mandauit. At quid quid sancto Euangelio comprehensum est, mandauit, vbi summa perfectio inclusa est; quæ *Matt. 5. Mādata minima* appellantur. Est enim discrimen inter præceptum, & mādatum. illud significat, quod sub pœna mortis adstringit: hoc vero, quod ad salutem spectat; siue necessarium sit, siue vile. Idem Marci vltimo: *Predicate Euangelium omni creaturæ.* Porro id iuxta Ecclesiæ, Patrumq. interpretationē annunciandum est.

*Matt. 5.
Differs præceptum à
mandato.
Marc. vlt.*

Matt. 13.

Ex quibus autem hæc doctrina depromenda sit, *Matt. 13.* habetur *Scriba doctus vetera, & noua producit de thesauro sciētiae suæ.* Nam nouum Testamentum ex veteri pendet, quoad perfectā explicationē; sicut vetus à nouo absoluitur. Idem fere in *Con. Trid. sess. 5. ca. 2.* vbi Episcopi admonentur, vt populum doceant, quæ scire omnibus necessarium est; annunciantes scilicet breuiter, & facile vitia, à quibus declinare, & virtutes quas sectari oporteat, vt pœnam æternam euadere, & cælestem gloriam consequi quis possit.

*Con. Trid.
sess. 5. ca. 2.*

Ecce prædicationis partem ait sancta Synodus esse vitia car
pe

perc. Quare aberrant quidam quia iunt non prædicare Euangelium qui vitia reprehendit, præsertim cum Christus dominus noster accerrimè inuectus sit in peccatores.

Ceterum vt hæc omnia clariora sint: cum Ecclesiæ vniuersalis vsus receperit, vt hoc munus, nomine prædicationis euangelicæ exprimat: de ratione Euangelij dicamus; ex quo erit reliquū erit, quid omnibus prædicandum sit, & vnde de promendum. Euangelium bonum nuntium ex Græca lingua nobis sonat: vnde ipse Christus Dominus noster Luca. 2 dicitur ab Angelis euangelium, in hunc modum: *Ecce annuntio vobis gaudium magnum, quia natus est vobis hodie saluator mundi.* Ipse ergo Christus natus, Euangelium est. Est etiam Euangelium, Christi spiritus datus credentibus: vt Esai. 61. *Euangelizandum pauperibus misit me, vt prædicarem captiuis indulgentiam &c.* Ipsa itaq; beneficia nobis per Christum collata, communicataq; per spiritum datum nobis, Euangelium nuncupatur. Tandem ipse contextus, seu scriptura euangelica, Euangelium vulgatissima appellatur voce, vt omnes norunt, & hūc spectat illud ad Gal. 2. *Constitui cum illis euangelium, quod prædico in gentibus:*

Quid Euangelium sit, & quot significationes habeat.

Luca. 2.

Esai. 61.

Gal. 2.

Satis sit has perit in xisse significationes, neq; enim ex professo de hoc differimus: sed tantū colligere volumus, Euangelium per doctrinam euangelicam, & in tota diuina scriptura, & vtitissima Ecclesiæ cōsuetudine ab oībus vsurpari. Harū significationū prætermissa prima, qua per Metonymiā Chrs Euangelium dicitur; altera potissima est, ppter eam, ac præcipuè gratia Spiritus sancti, siue Christi spiritus, Euangelium dicitur: quod aperte satis ex Hierem. 31. cap. colligitur, interpretante Apostolo ad Hebr. 8. ait enim Hieremias. *Ecce dies venient dicit Dominus, & faciam domui Israel, & domui Iuda fœdus nouum.* Et paulo post: *Hoc est pactum, quod feriam domui Israel. post dies illos, dicit Dominus, dabo legem meam in visceribus eorum, & in corde eorū, scribam eam.* Quod & cap. 2. indicat. Et beatus Paulus ad Hebr. 8. dixit: *Dabo in mentem, & superscribam.* Itaque quod præcipuè Euangelium est, Spiritus sancti gratia est in cordibus nostris infusa. De qua beatus Paulus ad Rom. 8. semel & iterum: *Qui spiritum Christi non*

Hier. 31.

Hebr. 8.

Hier. 2.

Hebr. 8.

Rom. 8.

ha.

bet, hic non est eius. Qui Spiritu Dei aguntur, hi sunt filij Dei. Charitas Christi diffusæ est in cordibus nostris per Spiritum sanctum, qui datus est nobis: Et rati: Lex Spiritus vitæ liberavit me à lege carnis. Vnde beatus Augustinus libr. de Spiritu & littera, *Leges Dei*, inquit, ab ipso Deo in cordibus scriptæ sunt ipsa præsentia Spiritus Sancti. Probat autem sanctus Thomas meritò hoc præcipuè Euangelium appellandum: nam in vnoquoq. genere ab eo, quod præcipuum est, nuncupatio sumitur: vt in homine à ratione. At quod præcipuum est in lege Evangelica quoad nos, Spiritus Sancti gratia est. Hæc enim est, qua remittuntur peccata, quæ iustificat, quæ ad bona præstanda vires præbet, quæ filios Dei facit, & regni cælestis cum Christo coheredes.

Iam verò ipse Euangelij contextus qui Christi historiam, vt tam, & verba continet, Euangelium dicitur: vnde illud quod vulgo sacro sancta Dei Evangelia appellamus, in quibus quid quid Christus dominus noster egit, & prædicauit, perstringitur. Non enim totus mundus (vt beatus Iohannes ait) capere vnquam posset tot libros, quot de illius exemplo, doctrina, & miraculis scribi possent. Quæ autem tamquam doctrina propriè euangelica, & ab ipso met Dei Filio prædicata in Euangelio continentur: ea sunt, quæ ad Dei perfectam cognitionem, & amorem, perfectumque operum vsum spectant: qualia sunt primùm quidem, quæ Christi mysteria nobis enarrant, vt quæ de mysterio Trinitatis, & Incarnationis Christi, cæterisque omnibus, quæ ad fidem christianam explicite pertinent, in Ecclesia Christiana traduntur: Nam quod Deus sit, illeque maximus, hoc naturalis lex, & ratio tradit. Hæc igitur ad perfectam Dei cognitionem disponunt. De quo Iohannis 8. *Hoc est opus Dei vt credatis.* His accedunt quæ disponunt ad affectus puritatis: quæ scilicet mundi contemptum prædicant, vt homo Spiritus Sancti capax sit; iuxta illud Iohan. 14. *Et ego rogabo Patrem, & aliū paracletum dabit vobis spiritum veritatis, quem mundus non potest accipere.* ij. enim qui ex mundo sunt, Spiritum Sanctum accipere, id est, capere non possunt; iuxta illud etiā Iohan. 8. *Sermo meus nō capit in vobis.* Qui enim nimium amat creaturas nō potest

ver

B. Aug. lib. de Spiritu & littera. r. c. 17. c. 26. 27. c. 31. 1. 2. q. 106. art. 1.

Iohan. 21.

Iohan. 8.

1. ioh. 14.

verbum Deicapere: qui plus amat quam patet; agre capit: quippe quia iuxta affectus mortificationem caritas in corde vires acquirit, & colligit. Tandem in euangelica doctrina, ut omnia opera nostra à caritate perfecta oriantur, & ab eadē absoluantur docemur. Quae omnia nouum Testamentum absolute nobis integreque suppe ditat.

Ceterum quoniam subobscura est Euangelij propria ratio; hac verò disputatio de concionis materia tanti est momenti: libet de hac re seriò philosophari, explicareque. quid præceptū, & quotuplicia præcepti genera sint, idemque de consilio dicere; ut tandem quando doctrina Euangelica sit præceptum, quādo consilium, aliaque id genus multa deprehendantur.

*Vide D.
Tho 1. 2. 9.
108. ar. 4.*

Præceptum doctrina est, in qua id præcipitur, quod ad vitam æternam consequendam, & ad penam æternam vitandam necessarium est. Apræmio itaque, & pœna ut ab effectu definitur. Præceptorum genera sunt quatuor. Quædam sunt diuina. naturalia, qualia sunt duo amoris præcepta, decemque. decalogi. Nihil nunc moror, si quatenus naturalia sunt amoris præcepta, de naturali amore sint accipienda, quousque illustrato per fidem in intellectu de supernaturali amore accipiantur. Alia sunt diuina. positua, qualia sunt quæ in lege veteri à Deo datâ sunt, ad legem veterem propriè spectantia: quæ quia iam abolita sunt, ideo his prætermisissis alia sunt nobis in noua lege præcepta diuina positua; scilicet de Fide, & Sacramentis: quæ impressâ naturâ non sunt ut prima illa præcepta, quæ ideo naturalia appellantur, quia natura impellit ad illa; sed data sunt à Deo vel scripto, vel traditione. Tertij generis sunt præcepta humana Ecclesiastica; scilicet quæ non proximè à Deo, sed ab Ecclesiæ Prælatiis proficiuntur, & ex constitutione, aut vlu pendent; ut de quorundam obseruatione festorum. Tandem sunt præcepta humana, & laica, quæ à Principibus, vel Rebus publicis obpublicum bonum promulgata sunt.

*D. 7bo. 1. 2
9. 103. 4. 4.*

Consilium verò doctrina est ad melius expeditiusque. finē consequendū instituta. Finem appello, perfectū Dei amorē in hac vita, in altera verò gloriā æternā celsiorē. Qui enim cōsilia obseruat

1. Cor. 7.

Luc. 9.

Marc. ult.

obseruat, multo magis aptus ad diligendum Deum erit; atq. mē-
nore impedimento ad illum properabit, vt 1. Cor. 7. docet B.
Paulus de eo, qui virginitatem vouit. Consiliōrū genera quat-
tuor sunt. Quēdam enim ad tempus data sunt, vt quē Matth. 6.
Luc. 9. Dominus docuit, in quibus pro legatione præsenti sibi
commissa instruebantur Apostoli, & ijs quādam concedeban-
tur, quādam vero denegabantur ex ijs, quæ pertinent ad exter-
nos vsus: quæ tamen iam non sunt obseruanda: vnde doctores
sancti omnia illa modò ad spiritum referunt; sicut & quæ Mar-
ci vlti. promittuntur Euangelicis concionatoribus. Quamquā
Balle Franciscus, non sine numine, vt Dei virtutem ostende-
ret, hæc à fratribus suis obseruari voluit.

D. Tho. 1. 2

q 108. art.

4. in corp.

Secundum genus est eorum consiliorum quæ de cōtemptu
mundi differunt. negare teipsum docent, ferre crucem, renun-
ciare omnibus, quæ possides, & odio habere etiā patrem, &
matrem, & vitam propriam: quæ omnia ij præstant, qui omni-
bus prætermisissis soli Deo vacant. Quorum primi sunt, qui se
religionibus manciparunt, vbi tria illa eduntur vota, quibus
omnia terrena ad tria illa, scilicet honores, & diuitias, & deli-
tias reducta, abijciuntur, contemnantur, & odio habentur. Vn-
de Religiosi, Religiosq. perfectionis statum habere dicuntur.
Nam dum omnibus terrenis renunciant, idq. voto confirmāt;
stabilem habent viuendi modum consequendæ perfectioni
aptissimum: quamquam contingere possit, vt perfecti nō sint;
si ex corde non renuncient, euellantq. omnem concupiscen-
tiam. Fieri enim potest, vt perfectus sit quisquam, qui statū per-
fectionis non profiteatur, nimirum si purum ab omni terreno
affectu cor habeat: cōtra verò vt is, qui in statu perfectionis de-
git, imperfectus sit, quoniam perfectum Dei amorem non est
adeptus. De hisce verò cōsilijs legite Lucam præsertim cap. 14
& 9. Quibus quidem & totum Euangelium, vniuersumq. nouū
Testamentum refertum est.

Luc. 14.

c. 9.

Mat. 5. 6.

7.

Tertium consiliorum genus ipsa est Euangelica perfectio.
His enim consilijs (de quibus præsertim Mat. 5. 6. 7.) diuina mē-
dara apertius explicantur, atq. illorum sublimitas, & finis descri-
bitur

bitur. Addūtur quippe ea præceptis: quæ in illis inclusa (tamen si ignorata) erant. Sed & sparsim in veteri Testamēto, immo & in Philosophicis libris, quamplurimæ erant vel tradita, vel insinuatæ: nunc autem in sacrosancto Evangelio expressæ, atq. perspicuè & perfectè expositæ sunt edoctæ: & ita tamē, ut perfectionē in caritate præsertim consistere, intelligamus. Tantū enim perfectionis habebit quisq. quantum amoris: iuxta illud 1. Cor. 3. *Maiores est caritas, & Col. 3. Caritas est vinculum perfectionis.* Non enim, quod quis plura præstet opera, cum perfectum non habeat amorem, perfectus est: sed quod maiorem habeat caritatem. Præpōderat ergo caritas omnibus alijs operibus: & cetera opera meritoria sunt, quatenus vel à caritate elicitæ, vel imperatæ: tantumq. habent meriti, quanta, ex qua proficiuntur: caritas est. Nihilominus tamen ex natura sua quedam sunt opera alijs perfectiora: & in vnoquoq. præcepto est opus necessarium ad salutem; & est opus perfectum.

Genustandem consiliorum quartum, omne virtutis opus, quod non est præceptum, à S. Thoma appellatur. Quidquid ergo boni operis præstare quis poterit, quod non præstans nequaquam peccaret, consilij id opus est. Hæc ergo sunt præceptorum, & consiliorum genera.

Rurſus hæc omnia conſilia alia quadam ratione diuiduntur: aut enim ſunt conſilia generalia, aut particularia. Nam quæ Dominus noſter in Euangelio nobis tradit, generalia ſunt: quæ vero nobis noſ ipſi excogitamus, ſunt particularia: qualia ſolent viri pii diuino incenſi amore excogitare, vt in Religionum autoribus videmus, qui multas corporum macerationes, ac pias exercitationes inuenerunt. De quibus Eſai. 3. *Dicite iuſto, quoniam bene; quoniam fructum adinventionum ſuarum comedit.* Et de quibus etiam ait B. Chryſoſtomus, pias animas plura, quam in ſcripturis Deus præcepto vel conſilio doceat, in Dei gloriam præſtare.

Ceterum non est hoc loco prætermittendum; omne consilium posse fieri præceptum; quamvis non omne præceptum fieri possit consilium. Multa enim, quæ per se ipsa consilia sunt, possunt esse media ad præstanda præcepta nobis necessaria: ut

si ieiunium, vel frequens receptio Corporis Christi, vel contemptus corporis cultus, & ornat^{us} media essent ad castitatem rei nendam necessaria. Nam ubi ad vitandum peccatum mortiferum, vel ad diuinum præceptum exequendum media necessaria sunt; consilia iam non sunt, sed præcepta. Tunc etiam necessaria sunt ubi aduenientibus circumstantiis iam pertinet ad præcepta: veluti, actu diligere inimicos, eisq^{ue} benefacere, cum in necessitate versantur, præceptum est; cum alioqui sit cōsiliū.

*D. Tho 1.2
q. 148 ad 4
& ad ult.*

Hic tamen ex amine opus est prudenti & acuto, ut intelligatur an ex necessitate mediij, vel circumstantiæ, consiliū abeat in præceptum. Et hoc est quod vulgo circumferri solet, cōsilia in præparatione animi esse præcepta: hoc est oportere ita animarum esse quemquam, ut consiliū exequi velit, si quando mutetur in præceptum. Igitur diuersa est ratio præcepti, & consilij. Præcepta enim semper obligant; quamquam si affirmatiua sint non pro semper, sicut negatiua: at consilia non obligant ex natura sua semper, sed solum ubi occurrat specialis ratio, propter quā in præcepta mutantur. At contra, præcepta naturalia non abeunt in consiliorum naturam; quamvis fortè propter paritatem materiæ, aut deliberationis defectum aliquando eorum transgressio non mortale, sed veniale aut nullum fortasse peccatū sit. Idē ferè de præceptis noui testamēti dicendū. Præcepta autē humana, siue Ecclesiastica, siue laica sunt; sæpe reuocantur: & tūc quidem mutata videntur in consilia: nisi fortè ex circumstantiis incommodum pariant. Veluti olim præceptum erat quotidie cōmunicare: hodie verò consiliū est, si absq^{ue} in cōmodis fiat.

Iā ut vltiùs progrediamur, ex multis, quæ cōditionatoris materie multū adferūt lucis, plurimū refert intelligere, qd lex naturalis, & vetus, & noua inter se distēt. Lex quidē naturalis tātum naturalia præcepta præcipiebat: quæ & præcepit lex vetus, aut potius recepit, & vt generalia cōplexa est. Naturalia enim immutabilia sunt, & omni tēpore nos asstringūt: neq^{ue} vllius legis sunt propria; sed omniū communia. s. cūctos homines, qua ratione homines sunt, deuincientia. Quamvis, quia in Euāgelica lege absoluta, & perfecta sunt, prius ad eā quodammodo spectare dicatur. Addidit lex vetus præcepta illa oīa legalia, ceremonialia, &

iudicialia: illa inquā, quę à Deo apposita sunt ad Christi aduentū spectantia, vt populus ad illum recipiendū disponeretur. Quā ratione à B. Paul. ad Gal. 3. lex appellatur pedagogus in Christo; Christuſq. ad Rom. 15. minister circuncisionis, idest qui circuncisionē adimpleuit, atq. absoluit. Qui enim ad ministrat, in suā curā recipit id quod administrat. Vnde lex illa imperfectionis appellata est; vt quę ad pucros spectabat, quaten⁹ talis lex erat. At noua lex nō differt essentia à veteri lege. Nā vt ad Ro. 4. B. Paul. ait, vnus Deus est qui iustificat circuncisionē ex fide, & prępuriū per fidem; nam fides ex circuncisione, vt ex figura, p̄dijt. Gentiles autē accepta aliunde fide, quā per circuncisionem, perfidē viuā seruantur absq. circuncisione. Differt ergo solū perfectione lex noua à veteri. Nam lex noua perfectionē amoris prædicat, scilicet perfectū amorē; & amor vinculū perfectionis est, idest quod stabilit, firmitq. perfectionem. Itaq. perfecti, qui in lege veteri extiterūt, ad legem nouā spectabant, in cuius virtute spiritū perfecti amoris acceperūt. Fit ex ijs omnibus (p̄cōcionatoribus oībus summopere persuasum velim) Euangelium quatenus Euāgelium, quoad præcipuā illius rationē, amoris perfectio nē significare; itaq. prædicare Euangelium idem esse, q̄ perfectū dei, & proximi amorē prædicare. Hūc igitur arcū intindere, hūc oēs labores, & industriam, hūc omnē doctrinā dirigere debet euāgelicus cōcionator, vt omnē hominē perfectū faciat in Christo. Erit autē perfect⁹, si perfectū habeat amorē. Merito autē, licet Euāgelium cōtineat plura, vt dictū est. s. præcepta fidei, & sacramentorū, atq. præterea cōsilia primi, secundi, & quarti generis, de quibus supra: tamē ab amoris perfectione appellationē sumere debet. Vt enī Euāgelium etſi gratiā & contextū euāgelicū significet, præcipue tamē pro grā sumitur; quoniā hoc præcipuum est: ita quāq. Euangelium multa simul op̄era moralia doceat, vt Matt. 5. 6. 7. videre est: tamē ab amoris perfectione præcipue est appellandū. Hoc enī in Euāgelij lege præcipuū est; vt ad Ro. 8. docet D. Pau. *Nō accepistis spiritū, in quies seruitutis iterū in timore sed accepistis spiritū adoptionis filiorū, in quo clamamus Abba pater.*

Cum itaq. in amōre consistat perfectio, cuiq. perfectio ratio

*Pan. ad Ga
la. 3. Rom.
15.*

Rom. 4.

*Matt. 5. 6.
7.
ad Rom. 8.*

fit, quæ Euangelium constituit præsertim: fit, vt prædicare Euangelium, si exactissimè loquamur, nihil aliud sit, quàm diuini amoris, ac item dilectionis proximorum perfectionem prædicare. Cetera etiam prædicare debemus: vt quæ huius perfectionis media sunt, aut effecta: qualia sunt, præcepta fidei, & sacramentorum, itē omnia opera moralia, & religionis præcepta; & quæ ad decem mandata spectant; de quibus Matth. 5. 6. 73 & præterea mortificatio, contemptusq. rerum omnium; quæ ad secundum consiliorū genus spectant; ac tandem quæ ad quartum consiliorum genus. Sic enim niti debemus Deo perfectum vnde. quæque parere populum; semper insinuantes ad amorē esse: & spirandum, in quo perfectio consistit: idq. siue in religione, siue in matrimonio viuas & quidquid operis exerceas. Nā Christi Iesu amor, & gloria, noster semper scopus esse debent.

Matth. 5. Ex his explicari facile potest quod Matth. 5. Dominus dicit: *non veni legem solvere sed ad implere.* Quod triplicem habet sensum. Nam adimpleuit, quidquid in ea præceptū erat exactissimè præstans: & præterea adimpleuit absolvens, perficiensq. quidquid in ea docebatur, id est mysticos docens, aperiensq. sensus, addēsq. illa omnia, quæ ad perfectā iustitiam spectabant, quæ in lege veteri non erāt apertè tradita: & deniq. adimpleuit ad ea efficiēda præbēs spiritū. Qui tertius sensus aptissimus est, explicatq. discernē quod inter legem veterem, & nouam interesse diximus.

Sed obiiciet quisquā: nonne in lege naturæ præcipiebatur sūma illa Dei dilectio in primo mandato, quā B. Aug in hac vita præstari non posse pronūciat? quid enim est perfectionis, quod in præceptis dilectionis & iustitiæ non sit comprehensum? In lege veteri (vt in Iob, in Dauide, in Sapientia libris, in Prophetis) nonne maxima insinuatur perfectio: adeo vt de inimicorum dilectione sermo sit? Nam Prouerb. 5. habetur. *Si esurierit inimicus tuus, ciba illum:* Et de cohibendis oculis, de maxima temperantia, deq. aliis multis operibus multa sunt in antiquis libris comprehensa. Immo & philosophi de summa perfectione, & (quod maius est) de Iesu Christi mysterijs multa loquuntur: vt Orphæus, Apollo, Sibyllæ, Plato, Socrates, Epictetus, Aristides: quid

Seneca:

Seneca? Vtinam libros hosce Theologi euoluerent: reperirent proculdubio in his mirabilem sanctitatem. Præter hæc omnia, fuerunt in lege naturæ, & veteri viri sanctissimi: quales Enoc, Iob, Abraham, Dauid. Nonne dictum fuit Abraham: *Ambula coram me, & eslo perfectus*? Nonne Dauid Psalm. 72. *Quid mihi in caelo & a te quid volui super terram &c*? Cur ergo perfectionem Euangelio ascribimus, cum eam verbis & exemplis lex naturæ, & vetus tradiderint?

Gene. 17.
Psalm. 72.

Sed quod ad exempla attinet, sicut supra dictum est, posse quemquam in statu imperfecto vivere perfectè, & etiam in statu perfectio imperfectum existere: ita etiã de statu veteris legis philosophari possumus. Potuit quidem Iudæus perfectus esse sicut Dauid. Quod cum ita sit, proh dolor! quot sunt christiani imperfecti? Sed hi certe iuxta spiritum ad statum Iudeorũ pertinent; sicut rursus Iudæi, qui spiritu perfecti erant, ad christianum statum pertinebant. Quod verò attinet ad obiecta ex libris; negare non possumus, quin in libris citatis, & mysteria fidei insinuatur, vt auctores sunt Theodoretus in libro de affectibus Græcorũ, Nicephorus in libro de Ecclesiast. historia: quini mo reuerat in commemoratis Philosophorum libris, de mortificatione innumera sunt præcepta, & consilia. Ceterum omne genus consiliorum nullibi præterquam in sacro Euangelio, est ita apposite explicatum, & (vt diximus) per quattuor genera distributum, vt nihil perfectionis desideretur, & eo ordine digestum, vt certis gradibus ad finem peruenias: itemq. nullibi finis hominis, hoc est beatitudo, ita fuit apertè declarata, vt in Matr. 5. ubi in rebus corporeo appetitui aduersantibus cõstitui-
tur, & omnia simul consilia concinnè, absolute, & distinctè enumerantur. Ita que hoc totum Euangelio acceptum ferre debemus, quòd perfectionis legem integram, & absolutam, phrasi plana, & sincera nobis exhibuerit, eamq. Christus Dominus noster non verbis tantum, sed re etiam ipsa, hoc est exemplo confirmarit. Igitur tametsi perfectionem affirmamus nunquam fuisse ante Christum Dominum nostrum sic à tenebris erutam, & in aspectum, lucemque prolutam, clareque & gra-

Matt. 5.

phicè verbis, & exemplis descriptam: tamen non negamus in diuinis naturalibusq. præceptis eam contineri. Certè enim nihil perfectius esse potest, quam primum mandatum, ubi & ex obiecto, & ex modo summa perfectio præcipitur. Docemur enim in eo quantum fieri possit Deum amare: Deum, inquam, per fidem cognitum, quæ docet infinitam, & in comprehensibilem Dei bonitatem. Porro voluntas magis amat, quàm intellectus cognoscat: amat, enim, apertè & expresse. Nam cognitio in nobis est, amor vero est extra nos: vnde diligimus Deum vt in se ipse est, non vt in nobis cognitus est. At in se ipse incomprehensibilis est: in nobis verò finito modo cognoscitur. Igitur cum primum præceptum supremam dicat amoris extensionem, & intensionem; dubitari non potest quin absolutissimum sit. Quare prætermisissis præceptis de fide & Sacramentis, atq. consilijs primi & secundi generis, quæ media sunt ad finem, atq. si vis, quarti generis, quæ effecta sunt: quod attinet ad perfectionem; nihil legi naturali, quæ de dilectione est, iuxta fidem intellectuq. Euangelium addit, sed tantum illam explicat, latentiaq. in ea eruit, & occultata pandit.

Haftenus satis dictum est, quid prædicandum sit. Nolim autem Euangelicos concionatores in explicando quodnam sit peccatū mortiferum, & quodnam veniale immorari. Immo velim eos de Euangelica perfectione ita ad auditores loqui: Hæc perfectio est Auditores: hæc si amatis, rectè ingrediemini, longè usq. aberitis peccato. Sed quid dicam de ijs, qui (quod meum meminisse animus horret) ad peccata venialia quandam libera liter cōcedunt hominibus licentiam? Nimirum ita illi: Certe licet bono animo paulisper ludere, saltare, vestibus indui prægiofis, vultum, quò pulchrior appareas, fucis & vnguentis linire, & id genus alia. Hoc certe est Reipub. Christianæ pestem, & exitium inferre. Cum enim homines hodie propensissimi sint ad malum, & sibi ipsi licentias inmodicas usurpent; deprauatum q. sit innumeris peccatis, pessimisq. consuetudinibus vulgus, vt 2. ad

2. ad Tim. 3

Tim. 3. satis docetur: quid utilitatis proueniet ex hac concionandiratione? immo quid nō damni? Nonne in omni opere, & in

con-

concionando maxime (quæ in Ecclesia exercitatio est potissima) omnium circumstantiarum habenda est ratio: curigitur non expendant concionatores tempora, & mores, & personas, ut videant quantum sit necesse non laxare habenas, sed potius continere? Præterea unde obsecro acceperunt talē prædicandi modum? Rogo; an ex sacra Scriptura? an ex Sanctis? Certè cum perfectissima quæq. ad mortificationem, & amorem spectantia totis viribus omnes concionatores sancti prædicauerint, hi prædicant longe aliter, & aberrant à tritis Patrum nostrorum semitis: itaque cum se concionatores Euangelicos esse profitentur, certè turpiter mentiuntur. Nam cum eam agant personam, cuius est munus Euangelicam perfectionem prædicare; ipsi quidem id prædicant quod impedimentum perfectionis esse solet, quodq. illi quodammodo obluetur?

Sed ais forsan tu qui sic concionaris, Diuum Thomam sæpe ea quæ tu prædicas, licere affirmasse. At ego sic contra: Similiter posses prædicare licere cuiquam vxorē alienam osculari, quia Diuus Thom. aperit, si id bono animo fiat, licere pronūciat. Vide ergo tu ipse an concionatorem hoc docentem laudaturus sis. Certè à Diuo Thom. definita sunt multa, non ut ea populum doceas; sed ut tu ipse scias, & rogatus respondere possis, & in sacris confessionibus intelligas quid peccatum mortiferum, quid veniale, quid non peccatum, quid perfectio sit. Concionatori igitur sanctus Thomas non suppeditat semper concionandi materiam: sed diluit difficultates, ne veritas ignoretur. Consule autem Diuum Thomam in concionibus (nam multas reliquit ille scriptas) videbisq. quā alius sit ab ea, quā in scholasticis libris sustinet personam. Imitare igitur eum cum concionaris concionantem; imitari verò, ut decet, in cathedra, in colloquijs, in audiendis confessionibus disputantem.

Sequitur ergo ex ijs, quæ actenus dicta, & explanata sunt, concionatorem Euangelicum, ubi peccata mortifera inter dicendum inciderint, debere acrius illa detestari, & auditores ab eis deterrere: in peccata autem venialia inuehi;

fed mitius. Quæ quidem res eiusmodi est, vt eam etiam indocti præstare possint. Quis enim non alterum monere sciat, ne peccet? Atverò ubi de perfectione Evangelica dicitur: hûc nerui omnes intendendi sunt; hîc viribus, rationibus & persuasionebus opus est; in hoc concionatorem Evangelicum omnem suam operam impendere oportet, vt etiam ea, quæ non sunt necessaria, & quæ prætermittere non est peccatum persuadeat: atq. id quidem nō frigidè, sed summo cum animi affectu atq. conatu. Nam vt à veneno deterreas non multis opus est verbis: at summi laboris est atq. industrie, ab his, quæ licent, sed non ex pediunt, animos auocare.

Sed obijcies multa hîc residere pericula. Primùm enim arbitrabuntur (dices) christiani, esse peccata mortifera, quæ peccata non sunt, si tam acriter in ea inuehamur. Deinde, cum maioris momenti sit persuadere præcepta, vt quæ necessaria sint ad salutem; nō debemus illis prætermisiss. consilia præsertim prædicare. Tandem afficietur atq. angetur populus vehementer, cum se viderit tam longe à perfectione Evangelica distare.

*Con. Trid.
sess. 24. c. 7.
sess. 5. c. 3.*

His vt respondeamus, primum proponendum est, ex sacro Conci. Triden. vehementer esse concionatoribus & Episcopis commendatum, & Parochis præsertim, vt certo & constituto tempore, quæ sunt necessaria ad salutē, Christianus populus ab ineunte ætate doceatur; quò instructi omnes in lege sint, quam profitentur; sciant omnia legū genera; sciant omnia omnis generis mandata, naturalia, iuris positiui, diuini; ac etiam sciant esse se leges humanas, Ecclesiasticas, & Ciuiles; sciant quid sit consilium, & quot sint consilium genera, quæ illorum commoda, & quid sit propriè Euangelium. Et hoc quidem parochorum præsertim est munus.

Si ergo in ijs esset instructus populus tunc concionator Euangelium seriò & ex professo prædicaret, nullumq. incommodū, sed ingēs vtilitas in eius prædicatione sita esset: quippe quia sciret populus, quænam futura esset vita christiana, & foritè plures christianè viuere vellent.

Sed cum tam infelicia sint tēpora, vt populus sepe etiā ea quæ
necessa

necessaria sunt ad salutem, n. ignoret, fateor oportere nunc maxime (tametsi semper id fieri debeat) ita prædicare verbum, vt præcepta semper interponantur, habita temporis, loci, personarum, negotiorum, & eius Euangelij, aut festi, de quo agitur, ratione. Illud tamen semper pro certo constitue; Euangelicam perfectionem suadendam esse. Ira enim fiet, vt christianus populus in fide, & in lege, & in Euangelio pariter instructus sit. Non est necesse me hoc loco dicere, populū iam satis, atq. adeo plus satis doctum esse in discernendo peccatū mortale à veniali, & à perfectione, adeo vt quorū vel puellā reprehendas, tibi mox acutula respondeat: hoc non est peccatū mortale. Quare nihil est certè periculi, si perfectionem persuadeas. Sed neq. ego veto, quin aliquādo, si oporteat, ita dicas: Perfectio hæc est, Auditores, quam prædico; Euangelium est: sed vestra res agitur; Christiani enim estis, non Iudæi, non Gentiles, naturali tantum ratione viuentes: Euangelium à me prædicari poscitis, itaq. prædico, & iure prædico, vt intelligatis, quæ vos homines christiani nos deceant, atq. humiliemini vestram considerantes imbecillitatem, & conemini semper ad maiora, neq. in Christi dilectione, & obsequio vnquam aliquid satis esse ducatis; cum lex nostra amoris sit; cum nos Deus vere dilexerit, & diligit; cum amantem redamare æquum sit. Rectè igitur facies si hæc, quæ dixi, ratione aliquid ad perfectionem pertinere auditores doceas: non autem si (vt fieri sæpe solet) tamquam per ludibrium id dicas; quasi non multam referat id corde excipere & re præstare. Quibus addiderim; ex hac prædicandi ratione populum à peccatis omnibus vehementer deterreri. Si enim tanto conatu perfectionem suadeo, nonne imperfectionem damno? non ne peccata detestor? Verbi gratia; si suadeo ne virginem cōspicias; quanto magis, ne quid minus honestum committas? De ceteris eodem modo licet virtutibus, & vitijs differere.

Hacten^o de materia in qua, & circa quā. Vnde colliges etiā materiam ex qua desumenda sit doctrina. Desumenda enī est ex scriptura, ex Sanctis, ex Ecclesia, ex libris pijs, ex historia Ecclesiastica, & humana, atq. ex sancto Tho. Hi enim libri suppediunt doctrinā, exēpla, & solidas veritates, atq. viles. Hi sunt fontes ex quibus.

catholica, sancta, & utilis doctrina manat: quare non est quoddam quoddam nobis fediāmus cisternas, quæ continere aquas non valent. Hæc idcirco à me dicuntur, vt intelligas, non à viris, quos nescimus fuisse sanctos, doctrinam hauriendam: sed ex Christo Iesu, qui fons est aquæ viue, & ex sanctis doctoribus: quoniam & ipsi de fonte Domini nostri Iesu Christi doctrinā imbiberunt.

Rom. 15.

Ex scripturis quidem veritates primum sunt decerpēde. Vti nam, o concionatores ea omnia annūciaremus Christiano populo, quæ Deus populū suū doceri voluit. Nam vt ait Paul *Omnia quæ scripta sunt, ad nostrā doctrinā scripta sunt.* Si ex hoc fonte hauriremus aquā multa quæ predicāmus, ne quaquam predicāremus. Nam, obsecro, dantur in sacrosanctis litteris hominibus licentiæ? Nonne minima quæque potius prohibentur?

Præterea phrasis scripturæ obseruanda est: nam cum diuino fungamur munere; & in doctrina, & in genere dicendi Deum imitemur oportet.

Ecclesia verò vtilissimā præbet doctrinā ad cultum ecclesiasticū spectantē: scilicet de reuerētia tēplorum, de ratione sanctarū piarumq. vestiū, de imaginibus, de ieiunijs, & id genus ceteris. Porro vtilissima & pijsima sunt multa in concilijs, & in iure canonico, præsertim in Decreto ad cōseruandā vitæ integritatem.

Ex sanctis verò doctoribus, quos magistros nobis dedit Ecclesia, Græcis & Latinis, modus interpretandi scripturas sumendus: nō ex Rabbinis: nō ex hereticis: nō ex hac labe, quæ irrepfit; vt obliuioni fere datis sanctis, toti in hoc hæreamus, vt inuestigemus an sic vel secus in Hebræo, vel in Græco libro scriptum sit: an sic vel secus hic, aut ille translulerit. Cur concinator trāsgredieris terminos Patrum tuorum in concionando? Quādo interpretaris scripturas, licet tibi, sed temperate, vt fecit Beatus Hieronymus, originum, & versionum habere rationem: sed inter concionandum nō aliter interpretanda est scriptura quā fecerint sancti; quippe quia ij certē sunt, qui scripturæ spiritum sunt assequuti, quique recte nouerunt eam populo interpretari. Esto tu igitur illorū discipulus, & eris bonus magister. At vero quāquā sancti oēs optimi magistri sint, seligēdus est tibi vnus

Alquis ex
sanctis c. n.

vel

vel alter, quem sequaris præsertim, ceteros etiam perlustrans. *cionatori*
 Si vis allegorias, B. Aug. magister est præcipuus: si anagogias, B. *prealys eli*
 Ambr. si mores, B. Gregor. si contextû, B. Hierony. B. aut Chri- *gendus.*
 sost. præstantissimus concionator fuit, quamquam acerrimus.
 Sed quamvis ex his vnus vni tibi muneri præsertim deferuiat:
 tamen omnes omni bona supellectile referri sunt, & in corû
 vnoquoq. dogmata, pietatē, & omnē sanam doctrinā reperies.

Ex historia etiam Ethnicorum, dicta, vel facta potes desume-
 re. Nam & B. Paulus Athenis prædicans, & ad Titum scribens,
 Poëtas citat: & Dñs in Euangelio vulgaris vititur prouerbijis.

Ex libris pijs speciales doctrinas, & actiones pias accipere pos-
 sumus. Est enim valde vtile explicare, exprimereq. peculiare
 virtutum & vitiorum actiones: & præterea exempla virorum
 sanctitate insignium, quæ libris huiusmodi commemorantur,
 ad commouendos audientium animos aptissima sunt,

Tandē ex sancto Thoma solidæ veritates habētur, quas nō
 ignorare. est omnino necessarium. Non autē, vt dictū est, oēs
 veritates prædicandæ sunt. Nō enim prædicatio instituta est ad
 decidendas subtiles difficultates, sed ad populum in fidei veri-
 tate & integritate atq. vitæ candore erudiendū. Nam D. Tho.

1. p. in præ-
mito.
In præfatio-
ne 1. partis.

doctrinā, quam in Summa Theologiæ tradit, lac & puerorū ci-
 bum appellauit: scripturam, sanctosq. doctores cibum esse so-
 lidum asseruit. Tu ergo dum annūcias Euangelium, non lac, sed
 cibum solidū christiano populo porrige. Quod si lacte pasce-
 re cum oportet, non difficili & subtili, sed facili atq. utili ten-
 dū est. Sed quæret quispiā: semper ne eadem doctrina prædicā-
 da, nimirū ea, quæ ad edificatiōē spectat? Respōdet D. Paul. 1.

Paul. 1. Co-
rint. 1.

Cor. 1. *Sapientiā autē loquimur inter perfectos.* Omnis ergo generis
 doctrina prædicāda est, & omnis generis doctrinā continet scri-
 ptura: sed p. personarū ratioē aliter atq. aliter est prædicandū.
 Quod præsertim propter abditissimā christianæ religionis my-
 steria dico, quæ nō oībus prædicāda sūt, sed cordatis & ingenio
 præstātib⁹, alioqui enī margaritas mitterem⁹ ad porcos. Opor-
 tet nonnūquā, vbi per auditores licet, de dogmatib⁹ fidei nō ni-
 hil dicere ad populū, sed facili & breui sermone; ne qd ignoret
 eorum

*Qua phra-
si concionan-
dum.*

corum, quæ salutis comparandæ vel necessaria sunt, vel utilia. Elucidandum tamen est, antequam hinc solvam, magni momenti negotium; scilicet qua phrasi prædicandum sit Evangelium. Neque enim parum refert quo genere dicendi utaris: sicuti neq. parû refert quomodo edulia condias: quippe quia cõdimentû sæpe placere magis solet, aut prodesse, quàm cibus ipse. Porro ad materiã dicendi genus spectat. Nam qualis materia, talis phrasis: & præterea non tantum res quæ in scriptura agitur, materia est; sed ipsa etiam phrasis: utrumq. enim est ab Spiritu Sancto.

Esaï. 1.

Satisfaciam ergo quæstioni huic, si exempla & testimonia, ac rationes in huius rei declarationem attulero. Primum cõsidera, obsecro lector, diuini verbi seminatores. Moysen vide qui balbus, blæsusq. fuit. Deinde euolue Prophetas, & vel elegantissimum Esaïam, atq. expende eius prophetiæ prima verba: *Cognouit bos possessorem suum, & asinus præsepe domini sui.* In hunc etiam modum locutus fuit nuncius ille Iohannes Baptista, cuius prædicatio de dispartiendis cibis, & vestibus, de quæ alijs similibus facilitate, & sermonis humilitate, tota procedebat. Lege ipsum Evangelium, & deprehendes quàm sincera, quàm familiaris in Christo phrasis: adeo ut non desint, quibus displiceat euangelica simplicitas. Porro sicut Christus, exteriq. illius ministri prædicarunt; ita scriptum est; immo forte politius scriptum est, quàm prædicatum. Tandem audi beatum Paulû

*Paul 2 cor.
10. & 11.*

2. Corint. 10. *Quoniam quidem, inquit, epistola graues & fortes; præsentia autem corporis infirma, & sermo contempnibilis.* & eadem epistola cap. 11. *Nihilominus feci à magnis Apostolis, etsi enim imperitus sermone, sed non scientia.* Vides apertissimè notatum de hoc beatû Paulum, quod sermone eloquens non esset. Si ergo sum

Corint. 1.

mus ille in ecclesia prædicator à Deo electus, ita fuit in dicendo velut rusticanus: ne Demosthenem, aut Tullium conemur imitari; si modò Christum Iesum crucifixum prædicare, & fratribus prodesse, nobis animus est. Sed & beatus ille Chrysostomus, præstantissimus certè post Apostolos Euangelij prædicator, etsi multa, subtilia, ac pia doceat: stylus tamen pius est, ac faci-

facilis, spiritu & rationum firmitate; non autem verborum lenocinio innitens.

Agamus iam testimonijs. Est ille locus primus. 1. ad Corin. 1. *Misit in e Christus non baptizare, sed euangelizare, non in sapientia verbi, ut non euacuatur crux Christi.* Sapiētiā verbi, ut ex illo cap. & duobus sequentibus colligitur, eloquentiam appellat humanam. Nam quemadmodum qui cibum præclare conditū edit, non tam naturali quam artificioso sapore perfunditur ita ubi euangelicus concionator phalæratum dicendi genus usurpat, euacuatur crux, id est siquid affertur utilitatis, nō verbo Dei, sed orationis elegantie ascribitur. Sed dicet quisquam: nonne verbum Dei externo aliquo apparatu condiendū est, ut auditi⁹ expectatur? Absit tantum malum. Certè enim si ita quis agat, sistitur externo in condimento, verbum autem Dei, ne primis quidem labijs degustatur. Quod vel ex eo constat, quòd quando verbum Dei nudè ab Apostolis prædicatum est, id homines libenter exceperunt, & amarunt; nunc verò cū fucum illi inaptum, & indecorum obtendimus, nemo est qui non videat, quomodo se res habeāt humana, quomodo sincera, & vera, & apostolica doctrina à multis respuatur, ut 2. ad Timo. 4. Paulus prælixi, inquit: *A Veritate quidem auditum auerterent &c.* Quare simplici oratione cum christianis auditoribus agendū est, ut ipsissimum Dei verbum ament.

2. ad Tim. 4.

Paul. 1. Cor. vint. 2.

1. Cor. 2.

Deinde 1. Corin. 2. præclarissimus locus est, & ego inquit, cū venissem ad vos fratres, non veni in sublimitate sermonis annūciāns vobis testimonium Christi; & sermo meus, & prædicatio mea nō in persuasibilibus humana sapientia verbis, sed in ostensione spiritus & virtutis, ut fides vestra non sit in sapientia hominū sed in virtute Dei. Quid, obiecto, apertius dici potuit contra inanem eloquentiam, & contra eos, qui volunt humano colore verbum Dei commendare? An Deus eget Aristotele, & Demosthene, & Cicerone? en non stultā fecit Deus sapientiā huius mūdi ut ait B. Pau. Nā quia in Dei sapientiā mūdus nō cognouit per sapientiā Deū: placuit Deo per stulticiam prædicationis saluos facere credentes. Christus quidē humanā sapientiā infatuauit, & verbis stultis,

hoc.

hoc est stultam quandam (humano iudicio) speciem præfere-
rentibus, virtutem euangelicam intulit: tu vero cōtrā vis ipsum
Euangelium humanæ eloquentiæ viribus confirmari? Ceritè
Euāgelium aurum est: itaq. tu insānus magis es quā ille Ro-
boam, qui scuta ærea inaurabat. Si verbum Dei habes quod su-
per aurum & topaziō est, & super mel, & fauū; quid in auras
aurum ipsissimum? quid condissipissimum condimentū? Non
ne vides vt pbro afficias verbi Dei vim, virtutē, robur, & dig-
nitatem, si nō seipso, sed aliena ope illud cōmendare studeas?
Lege etiam cap. 3. eiusdem epistolæ vbi dicit, *nemo se seducat; si
quis vult sapiēs esse stultus fiat, vt sit sapiens*. Præscribitur tibi vt stul-
tus mundo fias; & vis tu apparare sapiens? per stultitiam victus
est mundus; & cogitas tu sapientia illum superare? Eodem spe-
ciat quod cap. 4. scriptum est; *Regnū Dei non est in sermone, sed
in virtute*. Hanc etiam doctrinam sancta Tridentina Synodus
sess. 5. capi. 2. docuit his verbis. *Doceant populum concionatores se-
ctari virtutes fugere vitia breui & facili sermone*. Breui, inquam:
nam quoniam læpe sunt concionaturi, ac populus tam aegre
fert res sanctas; non per multas horas, vt olim, sed moderato
tempore concionari oportet ad populum: facili vero; qui sci-
licet à cunctis percipi possit; sicut & locū Pauli interpretatur
Diuus Thomas præsertim verba illa; *non in sublimitate ser-
monis*.

1. Cor. 3.

1. Cor. 4.
Concil. Tri.
den. sess. 5.
cap. 2.3. Paul. 1.
Corint. 2.Paul. 1. Co-
rint. 1.

Iā vero doctrinā hanc rationibus cōfirmare liber. Primū de-
bet esse in prædicatione congrua pportio. Nam si Christū præ-
dicas crucifixū: si stultam (vt ait beatus Paulus. 1. Corint. 1.) præ-
dicas prædicationem; vt quid accurata, & sublimia verba? Nō-
ne oportet doctrinæ phrasim consonare? Te rogo: an nō iux-
ta Rhetoricæ etiam præcepta, pro ratione materiæ, de qua dici-
tur, ornatus querendus est? Cur ergo humilitatem superbo
prædicas stylo? mortificationē tumentibus verbis? castitatē las-
ciuientibus? Præterea graues homines grauitè oportet loqui.
Cōsule principes vtrosq., Ecclesiæ, scilicet & humanæ Reip. deprehē-
detq. illos grauitè agere cūcta. Quare cū cōcionatoris officiū
sit supremū; cur nō erūt eius verba grauissima? Nā etiā B. Paul⁹

Tittum

Titum, vt grauiter ageret admonuit. Confirmatur hæc ex. 1. Pet. *Paul. ad Tit. 2.*
 1. *Si quis loquitur tamquã sermone Dei.* id est dignos Deo; corã quo loqueris. Talem scilicet, inquit, te in loquendo præbeo vir christiane qualis ipse esset, si loqueretur Deus. Si ergo Christianus quicumque semper ita loqui debet, ac si Deus loqueretur; quãro magis Euangelicus concionator? Tandem: nonne experimur grauiã, & sana, & pia verba ad cor penetrare? cõtra vero nimium ornata, & curiosa, & spũosa, placere qdẽ auribus, & laudari ab auditoribus, sed & in auribus tamẽ ipsis & in lingua manere?

Colligitur ex ijs, quantum abesse à cõcionatore oporteat iocum omnẽ, verbaq. risum mouentia. Si enim elegantior, & cõptior illũ nõ decet stylus; quanto minus iocosus? Lege, obsecro lector Tho. Caietanum 2. 2. q. 198. ita docentẽ: *Prædicatores diuini verbi peccant recreationis gratia dicẽdo aliquid ridiculi inter prædicandũ* Sed & S. Tho. asserit eadẽ q. ar. 2. ad 1. excludendum esse iocum à sacra doctrina. Quam regulam ex B. Ambrosio colligit in 1. lib. de officijs S. Tho. eamq. cum ratione adeo coniunctam esse constat; vt Iulius etiam eam in rebus grauib; præscripserit. Oportet ergo cõcionatorem esse semper grauem, & modestum; ac nequaquam Quintilianum, vel Ciceronem studiosius imitari; sed Christum Iesum crucifixum, beatumq. Paulum, ac ceteros Ecclesię magistros, ita, vt neque latum virguem eorum terminos prætergreditur.

Sed quæret quispiã: nonne Rhetorica vtetur, quã Ecclesia probat? Quid si concionator natura & arte eloquens est, vt B. Chrysostomus, & doctores aliquot sancti? Certẽ nos Rhetoricam non damnamus, neque procul à nostris finibus arcemus. Cur enĩ Dialecticã, & Rhetoricã, humanas scilicet scientias, à Deo profectas, quarum vñ in sacra Scriptura reperimus, spernemus prorsus? Id igitur à concionatore postulamus, ne Rhetoricæ; vel etiam Dialecticæ nimium hæreat. Non enim orat pro rostris, sed verbum Dei pauperibus annunciat: sicut scriptum est: *Pauperes Euangelizantur*. Ea ergo hec illi vti Rhetorica, & Dialectica, quæ verbo Dei sanẽ, rectẽ, ac piẽ explicando necessaria est. Deinde nefas, certẽ est verbi

*Matt. 5. 3.
Luc. 4.*

3. Reg. 6. 20

1. Corin. 1.

verbi Dei vim velle in arte constituere: tota enim ab ipso Deo pendet, hoc est à diuino quodam spiritu, ac in interna spirituali. q. energia. Quippe quia solus est Deus qui hominum corda mouet. vnde 1. Cor. 1. scriptum est: *Neque qui plantat, est aliquid; neq. qui rigat: sed qui incrementum dat Deus.* Non enim de re humana agitur, quæ in humana persuasione consistit: sed de re supernaturali, quæ sola potest Spiritus Sancti virtute præstari. Expendant hoc, obsecro, Theologi; meminerint quæ per simplices prædicatores fieri fructum, & factum fuisse semper in Ecclesia, experimentisq. deprehendi, eos qui nimium arti & verborum flosculis innituntur nihil fere prodesse conscientijs. Meminerint viros alioqui doctissimos, & eloquentissimos, vbi spiritu Dei non ferebantur, iactasse eloquentiam: vbi autem renouati sunt per nouam vocationem; antea dum concionandi modum damnassee, atq. simplicem & facilem arripuisse. Multa id genus alia auduci possunt, quæ confirmant, parcè Dialectica, & Rhetorica vtendū, neque vilo modo in eis fiduciam collocandam.

Sed forte mihi rursus ita obijcies. Immo inescabitur populus ad Dei verbum audiendū, si ornate loquimur. Dixi iam, secus euenire: nam potius Dei verbo contempto & obliuioni tradito, in sola eloquentia, verborumq. nitore & splendore constititur: ideoq. Christus Dominus noster humillimis utebatur parabolis. Nā quemadmodū, egrotus si forte aliquid minus sanū illi porrigas, vt eum ad meliorem cibum inuites; deorat qui dem auidius id quod minus sanum est; postea verò ad sanum nauscat cibum: ita & ægerrimus populus subtilia, pulchra, & placentia complectitur; verbum autem crucis respuit. Si ergo cuiquam vestrum quis persuadere velit, quò magis verbum Dei recipiatur, humanis coloribus, subtilibusq. sententijs inferenda illa esse, quæ ad salutem necessaria sunt: respondendum est ita: Absit à me, vt aureg, pretiosæq. vestri inseram ex sago frustrū. Si enim Euangelio non credunt, cuiam credent? Maxima est certè vis puri verbi Dei. Prædica ergo, Euangelicè concionator, castis, pijsq. verbis sanctam, sanamq. doctrinā vitæ exēplo, &

Luc. 4. 16.

& spiritu ornatam. Quòd si verbo Dei non credunt, neque si quis ex mortuis resurgat, illi credent. Quid enim? non assequeris verbo Dei instructus ædificationis effectum; & verborum humanus flos tibi cum præstabit? Potentiùs erit Dei verbum si illi præsidium humanum accedat? Cur insinuas humano adiumento verbum Crucis egere, cum verbo Domini Cæli firmati sint? Dictum ergo est, prædicandum esse Dei verbum: deinde quid sit Dei verbum, quod prædicandum est: præterea ex quibus sit libris Evangelica doctrina, haurienda: ad extremum qua phrasi prædicandum, ut nihil, quod ad materiam spectat, a concionatoribus desideretur.

Caput. VII. De officio concionatoris.

Id appellatur officium in quaui arte, quod si quis præstiterit, suo munere præclarè functus est. Ut eius qui ægri curam gerit, officium est, quantum possit, omnia adhibere remedia ad salutem comparandam necessaria, scilicet ad expellendos humores, ad propulsandam ægitudinem, ad restituendam pristinam sanitatem, ad vires reficiendas. At verò quia de re sacra, munereq. sublimi sermo est nobis: quid de concionatoris officio scripturæ doceant, præferamus. Primum Acto, cap. 6. de concionatore Evangelico loquens B. Pet. ait: *Nos autem orationi & verbi ministerio instantes erimus.* Ad Timot. 1. cap. 4. inquit B. Paulus: *Exemplum est fidelium in verbo, in conuersatione, in caritate, in fide, in castitate:* quasi dicat hæc omnia debes præstare; idq. cumulatè, ut sis aliorum exemplum, & concionatoris munus ita recte obeas. Ad Titum. 2. *In omnibus præbe te ipsum exemplū bonorū operū in doctrina in integritate, in grauitate.* Actandē. 1. rursus ad Titum. 4. *Dum venio, attende lectioni, exhortationi, & doctrina.* Vide, obsecro, quot poscat à concionatore sacra scriptura. Nimirum ut orationi inset, ut sacrā verset scripturam, ut sanctè inter proximos versetur, ut in eos sit misericors, ut sit zelo fidei incensus, castitate fulgens, moribus integer, grauisq., constans, prudentia & animi fortitudine præditus, ac tandē ut exhortetur, doceat, verbūq. Dei disse-

Acto. 6.

ad Tim. 1. 6.
4.

ad Tit. 2.
1. ad Tim. 4.

minet. Quæ omnia, si perstringantur, ad quattuor illa reducuntur, orationem, exemplum, lectionem, prædicationem. Hæc si nō adsint, garrulus eris, non concionator; aures demulcebis, ædificabis nihī, auicula eris rostro fortē pergrandi, alis tamen ferē destituta.

Sed dicet quisquam: de ijs officijs nunc sermo non est, quæ extra suggestum præstare debet concionator: sed de ijs, quæ in ipso, dum concionatur, suggestu. Esto ita: de ijs dumtaxat dicamus, illud tamen pro certo habentes, si desunt, quæ proposita sunt, nequaquam posse concionatorem suo munere bene fungi ideo enim, ut fundamenta fuerunt primum iaciendā, repetendāq. erunt sæpe sæpius.

1. Cor. 14. 2.

Officia ergo concionatoris sancta Synodus Triden. paucis finis verbis complexa est sess. 5. cap. 2. nempe, ut concionator persuadeat virtutes, dissuadeat vitia. Hæc ergo sunt quæ concionatori præferri sunt præstanda: sicque a nobis accuratius exponenda sunt, multo enim illorum verborum breuitas cōplectitur. Inquiramus igitur in sanctis scripturis, quæ officia concionatori tribuantur. Id hæc ratione assequemur, si deprehēdamus, quænam sint illa, quæ per scripturas populo traduntur: ea enim ipsa debet præstare concionator, cum eius sit munus, scripturam populo proponere ac interpretari, & quod ipsa docet totis viribus suadere.

Rom. 15.

De scriptura pronunciat B. Paulus ad Ro. 15. *Quæcumq. scripta sunt, ad nostram doctrinam scripta sunt, ut per patientiam & consolationem scripturarum spem habeamus.* Itaq. scripturæ est & patientiam gignere, & consolari, ut non tantum patienter feras, sed & consolationem habeas. Id ipsum 2 ad Tim. 3. latius explicat B. Paul. dicens: *Omnis scriptura diuinitus inspirata utilis est ad docendum, ad arguendum, ad corripiendum, ad erudiendum in omni iustitia, ut perfectus sit homo Dei ad omne opus bonū instructus.* Docet, qui simplicem tradit veritatem: arguit, qui rationibus persuadet & cōuincit; corripit, qui reprehendit, confutatq. vitia: in omni iustitia erudit, qui perfectā inegrāq. sanctitatem, præsertim vero absolūtā mortificationem, & dilectionē seriō demonstrat, ut Ili. 8.

*D. Paul. ad
1. Tim. 2. 6. 3*

Ili. 8.

scriptū

scriptū est: *In manu forti erudim te.* Hæc ergo omnia præstare debet cōcionator. Rursus 2. ad Tim. 3. inquit D. Pau: *Prædica verbū in sua importune, argue, obsecra, increpa in omni paciētia & doctrina.* Importune prædicat, qui nō tantū in loco ad id cōstitutō, sed quacūq; oblata occasione prædicat. Obsecrat, qui per sancta mysteria precatur, ut B. Pau. 2. ad Cor. 5. *Obsecramus pro Christo reconcilianini Deo.* Ac tandem ad Tim. 1. de Episcopo ait. *Amplectentē eum, qui secundum doctrinam fidelem sermonem, ut potens sit exhortari, & eos, qui contradicunt, arguere.*

2. Timot. 3.

2. Cor. 3.
ad Tit. 1.

Ex his omnibus S. Tho. in locū citatū 2. ad Tim. 3. colligit quatuor esse concionatoris officia: finē vnum. Primum officiū & secundum sunt docere fidei veritates, & refutare falsa: quæ ad speculationē, id est res fidei spectāt. Tertiū & quartum sunt eripere à malo, & inducere ad bonū: quæ pertinet ad praxim. Effectus, tandem vnus est; scilicet homines ad perfectum perducere. Ceterum si attentius rem expendamus, hæc quattuor duobus verbis Con. Triden. complexum est. Cum enim fides virtus sit; sub virtutis persuasionē, & fidei persuasio comprehensa est, & contrarius error sub vitij dissuasiōe. Duo ergo sunt officia concionatoris summa; in vitia inuehi, & ad perfectam legis obseruantiam auditores commouere.

2. ad Tim. 3.

Ut autē, quæ dicimus, clariora sint; separatim enumeremus officia ad fidē spectantia, atq; ad ceteras virtutes: illud interim ad monētes, fidē in intellectu speculatiuo collocari vel maxime. (quamq; enim fides, quæcumq; in scriptura sunt, cōplectatur; id tamē cōsensu præstat, nō praxi) ceteras virtutes in volūtatē, appetitūq; sensitiuū: prudentiā vero in pratico potissimū intellectu sedē habere. Vnde fit, ut fides è regione ceterarū virtutū cōdiuidatur. Ad fidem igitur spectāt (quod ad suasiōem attinet) officia hæc: tradere fidei dogmata sicut illa tradit Ecclesia: explicare deinde illa, ut antiquiores sancti & scholastici explicant; rationibus præferim à simili: item ea persuadere: quod quidē solet consolari humanum intellectum: non quia rationibus catholicus innitatur intellectus, sed quia latatur cum ea quæ

D. Tho. 2. 2
q. 47. ar. 2.

credit, videt cum ratione esse coniuncta, vel nequaquā rationi contraria: quemadmodum quamvis quis certō sciat amicum suum virum esse probum; gaudet tamen cum videt id ceteros attestari. Quod autem attinet ad diluendas rationes fidei contrarias, primum explicandus est error, sciendumq. quid hæreticus, vel quicumq. falsum contra veritates sanctas dicens, proprie intelligat: secundo quibus fundamentis, & rationibus innitatur; vt postquam non segniter erroris summā, infirmāq. fundamenta ostensa sint, refutentur; deinde acrius & firmitus, erroris tenebrę discutiantur. Quoad ceteras virtutes Theologicas, vel morales eisdē fere gradibus pergat concionator. Si de virtute agit; doceat, explicet, persuadeat, & obiectis satisfaciat. Si in peccata pugnat; explicet vitiū, iaciat contra illud argumenta, tādem reprehendat, atq. excusationes falsas esse ostendat. Hæc sunt officia, quæ speciatim præstabit concionator. Hūc referuntur actiones, siue officia alia, quæ generalia sunt; vt arguere, obsecrare, consolari, animare, & id genus plura; quæ in suasionē & dissuasionē comprehensa sunt. Id vero præfertim doceat concionator; virtutem sectari, siue mortificationem absolutā, non modò non esse impossibile, sed esse quidē facile, & suaue, Magni namq. momenti, & valde necessarium est officium hoc; cū sint nonnulli qui Euangelium sequi, & sine vllō mortali peccato vitam transigere, ferè impossibile arbitrantur. Hęc omnia concionator aduertat, expendatq. Hęc enim præstita (si modò ea bene quis præstat) ingentem afferūt auditoribus in via Domini vtilitatem. Hīc tamen aduertendum est in præstādis his officijs, non tantum virorum perfectorum, sed etiam paruulorum, & tyronum rationem habendam esse; vt vnicuique pro suæ vocationis ratione dissuadeamus falsa, & iniqua, & persuadeamus vera & vtilia. Porro hūc referendum est officium illud quod cuncti norunt scilicet mouere item & delectare; ita tamen vt Christianum concionatorem non dedecet. Hoc enim si castè fiat & modestè, solet persuasionem adiuuare: sin minus, solet potius impedire.

Sed quæret quisquam, cur inter officia præcipua non posuerim,

posuerim delectare auditores; cum hoc sit vnum ex ijs, quæ in oratione maxime requiruntur; quo nimirum fit vt libentius audiant auditores? Huic ego respondebo, id quod de honore soleo dicere. Nusquam in diuinis litteris laudatur (quod ego sciam) quod quis sibi honorem quærat: immò Iohan. 5. scriptum est; *Quomodo potestis credere qui gloriam ab invicem accipitis, & gloriam, quæ à solo Deo est non queritis?* De fama tamen in vtroque Testamento multa dicuntur: & ipse Dominus præcepit, vt luceat lux nostra coram hominibus. Eodem modo vt concionator delectet nullibi in Scriptura præcipitur: vt autem moueat præcipitur multis locis; vt, Luca. 24. *Nonne cor nostrum ardens erat in nobis, dum loqueretur in via, & aperiret nobis scripturas?* Vt consoletur, sæpenumero Beatus Paulus præcepit; adeo vt 2. Corint. 1. appellet Deum totius consolationis; ac passim doceat, consolationes non deesse seruis Dei. De delectatione autem idem Paulus insinuat 2. Timoth. 4. insigni illo in loco: *Prædica opportune, & importune:* importune scilicet mundanis hominibus, qui nolunt audire verbum Dei: alioquin sermo bonus semper est opportunus, sicut & oratio in omni loco ex eodem Paulo. Cur igitur ô Paule tam instanter prædicandum? Quia veniet (inquit) tempus cum sanam doctrinam, illam scilicet, quæ ad salutem, ad despiciendum mundum, ad sectandam omnem sanctitatem, veritatemque ipsam utilis est, non valebunt ferre homines; quippe quia ij, qui ex Deo non sunt, verbum Dei audire nolunt. Sed ad sua desideria coaceruabunt sibi magistros prurientes auribus. Coaceruat magistros (teste D. Thom.) qui indignos, & insufficientes multiplicat: & is potius coaceruat, qui quattuor indignos quàm is, qui ceterum dignos multiplicat. Nam de dignis Sapient. 6. scriptum est: *Multitudo sapientum, sanitas est orbi terrarum.* Prurire est verbum significans scalpendi libidinem. Quod vulgo dicitur: *tener comexon.* Quare prurire auribus dicitur qui illas scalpit, seu titillat, & quò magis scalpit, tanto maiorem in illis pruritum excitat, ita vt semper audire noua, inaudita, curiosa, & quandoque noxia concupiscant. At noua excogitare non debet concionator, sed verera

Iohan. 5.

Matt. 5.

Luca. 24.

2. Corin. 1.

2. Timo. 4.

Iohan. 8.

Sapient. 6.

Acto. 17. persuadere. De quibus *Acto. 17.* *Athenienses ad nihil aliud inten-*
Pro. 9. *debant, nisi audire, aut dicere aliquid noui.* De quibus etiā *Prouc. 9.*
Aqua furtiua dulciores sunt. Qui igitur prædicant populo talia, hi
sunt qui pruriunt auribus, id est, pruritum auribus faciunt scal-
pentes illas verbis placidis, ut auditores delectentur. De quibus
Esaï. 30. *Dicite nobis placentia,* quæ scilicet non ad pœnitentiam
prouocent, sed pariant delectationem. De quibus Prophetæ:
Non ad penitentiam prouocat. Vnde fit, inquit, B. Paulus, ut à verita-
te auditum auertant, & ad fabulas conuertantur: non quidem
poëticas (has enim è pulpito nemo dicere auderet) sed ad alia
quædam (ut inquit D. Thom.) mira, non autem veritati Euan-
gelicæ conuenientia. Fabula enim composita est ex miris, à qui-
bus veritas abest. Ad argumentationem igitur ita respondeo.
Oratoribus humanos scopos esse propositos, id eoq. rectè eos
facere si auditoribus delectationē afferant: at nobis nullā aliā
delectationem, quā Spiritus Sancti consolationem esse de-
siderandam. Quod autem nobis tamquam inuictam argumē-
tum obijciunt, hæc ratione delectari populum, facileq. persua-
deri: soluetur facile si dicamus, tantum id à veritate abesse, ut
inimò contrarium euenire ipsa passim doceant experimenta.
Certe non delectabant populum sancti concionatores, sed la-
crymas, & suspiria ciebant. Quod quoniam hodierni concio-
natores nō faciūt; accidit (quod verissimis lacrymis deploran-
dum est) ut assuefactus hodiernis prædicationibus populus, di-
uinam legem obliuioni det, neque id quod verè Dei verbum
est, libenter satis audiat. Itaque impletur, quod scriptum est: *Fa-*
ciunt, ut obliuiscatur populus meus legis meæ propter somnia eorum:
& illud. *A Prophetis Hierusalem egressa est, pollutio in omnem ter-*
ram.

Relinquitur ergo ex his omnibus, officia concionatoris Eua-
gelici, oportere esse Evangelica: hæc scilicet, sermone facili, &
simplici, & qui dignus sit viro Apostolico, persuadere virtutes
omnes, & dissuadere omnia vitia, ita ut ad Evangelicam perfe-
ctionem populum impellamus: ut ex B. Paulo, & S. Conc. san-
ctisq. Patribus declaratum est.

Caput. VIII. De instrumentis concionatoris.

DE concionatoris instrumentis dicturus, inuestigandum accuratius in primis cenſeo, quænam ſint illi neceſſaria, vt munere ſibi iniuncto rectè fungantur. Certum eſt autem quattuor ea eſſe: ſcilicet vt primò excogitet dicenda; ſecundò excogitata diſponat, diſpoſitaq. ornet, vt par eſt; tertio memoria, diſpoſita, ornataq. commendet; quarto ijs aptam, & decoram actionem adiungat. Hæc enim ſi effecerit; nihil eſt quod in illo amplius requiramus.

Ad hæc quattuor munera concionatori Euangelico obeunda, & generalibus, & præterea peculiaribus ac proprijs eſt opus instrumentis. Deprehendimus enim omnes fere artifices communibus quibuſdam vt regulis, habereq. præterea proprias, quibus muniti, rectè ſuo munere fungantur. Nam exempli cauſſa in arte medendi, Medicus iuxta Dialecticam diſſerit, ſicut & quicunq. alius Philoſophus: ſed præcepta quædam habet ſpecialia, quæ non habet Aſtronomus.

Generalia ergo concionatoris instrumenta, ſunt tres illæ facultates, Dialectica, Rhetorica, Poetica. Dialectica docet inuenire, & diſponere; Rhetorica eloqui; Poëtica vero iuſtam & accommodatam præſtat actionem, ac pronunciationem. Memoriam autem præcepta ex Phyſiologia petuntur.

Habet etiam Theologus propria quædam præcepta ſupra dictis quattuor muneribus reſpondentia, de quibus ſuo loco. Nunc verò de generalibus instrumentis dicamus; non quidem ex profeſſo; nam cum ijs agimus qui Dialecticam non ignorât; ſed ita ſolùm, vt quæ Dialecticæ obliſis, aut ijs, qui non ſatis inuentioni, & diſpoſitioni vacarunt, neceſſaria videantur, tradamus. Perſtingam igitur, quæ meo iudicio huic inſtituto ſatis ſunt: adducamq. exempla Theologica, vt labore vno multiplicem fructum pariam.

Sed constituere primum oportet, duplex esse thema, quod potest concionatori disputandum proponi: aliud enim est simplex, vt si concionator de virtute aliqua disserat, vt de oratione, ieiunio, elemosyna: aliud verò compositum; vt si doctrina aliqua tractanda proponatur, verbi gratia, *Pauperes euangelizantur*: vel etiam integra aliqua pars Scripturæ exponenda sit. His ita constitutis de Inuentione generali primum disseramus.

LIBER

LIBER SECVNDVS DE PRIMO CONCIONATORIS INSTRV MENTO, SCILICET DE INVENTIONE: IN quo decem illa loca Dialectico, & Rhetori communia breuissimè explicantur, ex quibus concionator ra- tiones sumat ad explicandum, probandum, confutandum quoduis thema sibi propositum.

*Caput. 1. In quo decem loca enumerantur, & facili, ac
accommodato exemplo ex-
plicantur.*

UAMquam de Inuentione multa sint à multis do-
ctè conscripta, præsertim à Rodolpho Agricola, qui
iustum de hoc argumento edidit volumen: tamen
mihi semper placuit ea opinio, quam ex antiquorū
penetralibus hausit Petrus Iohannes Nunnensis Valentinus,
vir certè ad omnes artes, & res vtilis pertractandas mirè fa-
ctus: qua nimirum decem loca Inuentionis traduntur, quæ me-
morix gratia ita licet enumerare.

*In libro de
consti. artis
Dialect.*

Proposito themate; si simplex sit, vnius tantum vocis, si com-
positum sit, singularum vocum indagare oportet nomen, causam,
effectum, definitionem, partitionem, subiecta, adiuncta, con-
sentanea, & dissentanea, & quæ de ijs circumferuntur testimo-
nia. Nihil enim ad rem aliquam spectare potest, quod ad vnū
ex his locis non referatur: quamquam sint, qui in sex loca decē
ista reuocare tentarint. Sunt itaq. hæc loca veluti capsarum, py-
xidumue tituli, qui indicant, vbi aromata condantur.

Exemplum sit in nomine, Euangelii: in quo primum, si no-
men perdendas, bonam significat annunciationē. Nam de Eua-
gelio prophetauerat Esai. ca. 40. *Quam pulcri pedes euangelizan-*

*Esai. c. 60.
Luca. ca. 11.*

tium: Et Angeli decantarunt pastoribus, Euangeliza vobis gau-
dium.

diu magnum. Causa est Christus, Effectus est, instauratio totius mundi alioquituentis ad interitum. Subiectum sunt homines. A iuncta sunt miracula, præcepta q̃. Ecclesiæ. Consentanea sunt, quæcumq̃. à Philosophis, hominibusq̃. morali probitate præditis dicta, & acta sunt. Dissentaneus deniq̃. est mundi amor. Hæc itaq̃. perstrinxisse libuit, vt veluti depicta ob oculos cūcta haberemus loca. Modò de singulis breuiter agamus. Nō enim Dialecticū modo agimus, sed concionatoris aliqualem adiutorem.

Caput 11. De loco a causis.

ED quamquam memoriæ gratia primo loco nomē collocauerimus: à causis tamen initium sumendum est. Nam iuxta rectam methodum, à notiotibus, siue ab ijs, ex quorum cognitione reliqua pēdent, in omni negotio sumendum est initium.

Causæ autem sunt, à quibus tota pendet cognitio. Immo, si per tempus liceret, vobis, ni fallor, ostenderem apertè, omnia loca ad causas, & effectus esse referenda. Nihil est enim, quod iuxta causas, & effecta non debeat explicari. Quidquid enim est, quod ad rem pertinere possit, eam vel iuuat, vel oppugnat, vel ab ea proficiscitur. Porro quæ rem iuuant, rei causam, & effecta iuuant, & propugnant: contraria verò, rei contrariantur; veluti causæ efficientes, vel formæ contrariæ, aut etiam finis aut materia aliter, quàm oportet disposita. Quare omnia ad causarum naturam quodammodo exigenda sunt. Sed prætermittamus hæc modò: satis enim est aperuisse exactam rerum cognitionem à causis, & effectis pendere.

Causa itaq̃. (vt à definitione proficiscamur) illa est, cuius vi aliquid fit. Vnde Iob. 5. *Nihil sine causa fit.* Itaq̃. quidquid fit, à causa fit; & causa est, quæ rei producendæ vim habet.

Causarū genera Plato sex esse voluit: Materiā, Formā, Efficientem, Finē, Exēplar, & Instrumētū. Reprehēditur tamē Plato à quibusdā, quòd q̃. causa causas multiplicarit: quādoquidē exēplar & instrumētū ad efficiētē causā reuocari possūt. Nō coīncias.

Sed

*Lib. 1. Eth.
ca. 3. docet
Aristoteles.
Ariste. 1.
Physic. c. 1.*

Iob. 5.

Sed non est huius loci de hac re disputare. At Plato exemplar inter causas adnumeravit, ut per Ideas perfectiones Dei apprehendi possent. Sunt enim in Deo infinitæ perfectiones, quas ideas appellare licet: sicut in vno quoque nostrum ideas sunt, siue exemplaria illarum rerum factibilium, quas noster cognoscit intellectus. Hoc genere argumenti frequentissime scriptura utitur, ab exemplo nos monens. Ut quando Christus dixit, *Exemplum dedi vobis, ut quemadmodum ego feci vobis, sic vos faciatis.* Item: *discite a me quia mitis sum, & humilis corde.* Item: *diligite invicem, sicut dilexi vos.* Quo item genere argumenti utitur beatus Petrus dicens, *Christus passus est pro nobis, vobis relinquit exemplum, ut sequamini vestigia eius.* Et id genus mille sunt loca, in quibus ab exemplari argumenta ducuntur. Mouent autem vehementius, & se animis auditorum facilius insinuant, & tenacius memoria retinentur exempla. Quare Theologis familiarissima esse debent, præsertim apud vulgus imperitum. Instrumenta præterea retulit inter causas Plato, quæ sunt etiam ad argumentandum utilissima: sicut ad Corinthios 1. cap. 3. *Dei sumus adiutores.* Sumitur autem efficax argumentum ad rei nobilitatem commendandam, si causa præcipua instrumento præcipuo utatur. Sic loquitur beatus Petrus, *Non corruptibilibus auro, vel argento empti estis de vana vestra conversatione paternæ traditionis, sed præcioso sanguine agni immaculati Christi &c.* Quamquam ergo dicturi sumus de hac re postea: interim concionatores intelligant celeberrima esse hæc duo loca in Scriptura. Tota namque doctrina de vitando conuictu, & consuetudine hominū vitij deditorum hoc loco nititur: ut 1. Corinth. 5. & Galat. 5. *Modicum fermentum totam massam corrumpit.* & 1. Corinth. 15. *Corrumpunt bonos mores colloquia praua:* Et Hebræ. 12. *Ideoque nos habentes tantam impositam nubem testium, deponentes omne poudus, & circumstantes nos peccatū per patientiā curramus ad propositum nobis certamen.* Totaque ministrorum Dei doctrina (de qua 1. Corinth. 4. *Sic nos existimet homo &c.*) ex loco ab Instrumento petenda est. Hæc igitur diximus, ut vberiore inuentionis materiam concionatori prætaremus: alioqui instrumentū ad causā efficientē, exemplar

Quare Plato exemplar fecit causas genus.

*Iohan. 13.
Matth. 11.
Iob. 13. &
15.
1. Pet. 2.*

1. Cor. 3.

Epist. 1.

*1. Corint. 5.
& a. a. 5.
1. Cor. 15.
Heb. 12.*

1. Cor. 4.

Caput III. De causa finali.

Vattu oritaq. sunt caussarum genera. Horum primū finis est: primum inquam, vt Arist. ait, in intentione. Quare d' illo primū dicendum est; cū à fine etiā cetera pendeant. Finis definitur, cuius gratia aliquid fit. Est hoc genus argumenti præstantissimum. Finis enim est, quo consequuto res perficitur; quique scopus est agentis præfixus; quique vtilitatem, & iucunditatem solet adferre. A fine autem laudantur omnia. Vnde beatus Paulus. 2. Corin. 4. seipsum ad aliorum ædificationem commēdat. *Non inquit, sumus sicut quidam adulterantes verbum Dei, sed sicut ex Deo coram Deo in Christo loquimur.* Quibus verbis insinuat se nō in aliud, quā in Dei honorem, ac proximi vtilitatem verbum Dei annunciare. Id ipsum Philip. 1. *Quidenim dum omni modo Christus Euangelizetur siue per veritatem, siue per occasionem.* Quod ad Philip. 2. explicat dicens: *Omnes quæ sua sunt querunt.* Et Iohan. 8 *Non quero gloriam meam, est qui querat, & iudicet.*

A fine sumitur distinctio. Vnde lex, & Euangelium à fine distinguuntur. lex enim bona pollicebatur temporalia, puerosq. veluti pedagogus instituere nitebatur: nihil enim ad perfectū adduxit lex: at Euangelium omnem hominem in Christo perfectum facere studet. Distinctio vitæ, & status, à fine sumitur præsertim. A fine sumitur ratio omnium quæ agenda, vel cognoscenda sunt. Ita beatus Pau. 1. Cor. 6. & 10. *omnia mihi licent, sed nō omnia expediūt.* & ad Philip. 3. *Omnia arbitratus sum stercora, vt Christum lucrifaciam.* A fine denique suademus, & dissuademus: opera probamus, aut reprobamus. Vt, si Christianus es; vide in quem finem vocatus es, nempe vocatus es in perfectionem. Qua enim alia de causa baptizatus es, quā vt exuto veteri homine, Christum Iesum induas? Item cum dicat B. Paul. 1. Cor. 10. *siue manducatis, siue bibitis, siue quid aliud facitis, omnia in gloriā Christi facite:* vt quid obsecrē, Christiani saltant? vt quid

2. Physic. 6.
3. & 2 lib.
de Demōst.

2. Cor. 4.

Ad Phil. 1.

Ad Phil. 2.

Iohan. 8.

2. effectus.

Hebre. 7.

3. effectus.

1 Corint. 6.

et 10.

ad Philip. 3.

4. effectus.

Cori. 10.

pretiosam comparant vestem? ut quid vana loquuntur, aut agunt? Cum enim hæc facientes à fine legitimo diuertant, opera hæc mala sunt, & in ijs venialis saltem culpa committitur.

Eccè ex fine colligitur, quid mortale, quid veniale sit, quod opus non sit cum ratione coniunctum, atque ad honestum finem destinatum. In quem sensum (licet & alium habeat) accipere illud potest Matth. 6. Si oculus tuus fuerit simplex, id est, si tota tua intentio feratur in Deum, si sit inquam simplex, non missus cum affectu aliquo terreno. tunc totum corpus lucidum erit, id est omnia opera erunt lucida, pulchra, pura, & Deo grata. Contrà verò si aliter, quam propter Deum, intueatur oculus tuus etiam illa, quæ extra Deum non sunt: eueniet, ut bona opera tenebrosasint. Ex quo intelligitur, quàm à vero scopo aberrant illi, qui suis operibus bonam quandam, ut ipsi dicunt, intentionem prætendunt, cum tamen sub oculis in sua commoda ferantur. Non enim quicumque verè operum finis est, sed ille solum quem integrè, & verè, & purè accommodatis querimus medijs.

Ut autem concionatoribus copiosissimam à fine inueniendi suppeditemus materiã: eccè tradim⁹ diuersas finis significatio-
nes, ut ex tot fontibus haurire facile argumēta possint. Est finis quo, & finis quod: scilicet aut significat finis adaptionem, aut significat rem adeptam. Vel, ut clari⁹ dicam, aut sunt itur finis pro actione ipsa, qua finem cōsequimur, aut significat rem ipsam, quam exoptabamus, & qua iam comparata perfrui-
mur. De fine quo, est illud psal. 118. *Inclinavi cor meum ad faciendas ius-
sificationes tuas propter retributionem.* Et Iohan. 17. *hæc est vita æter-
na, ut cognoscant te solum Deum verum, & quem misisti Iesum Chri-
stum.* De fine quod Psal. 72. *Deus cordis mei, & pars mea Deus in æ-
ternum.* Et, 2. Corin. 10. *Omnia in gloriã Christi facite.*

*Finis multi-
plex est.*

*Psal. 118:
Iohan. 17.*

Psal. 72.

2. Cor. 10.

Est alius finis vltimus, & alius non vltimus. Finis non vltimus gratia est, & spiritus, & ædificatio fratrum, & obtēperare Deo, & id genus cetera. Finis vltimus gloria est, nimirum Deus ipse. De vtroque fine psal. 83. *Gratiam & gloriã dabis Dominus.* De nō
vltimo Lucæ 11. *Dabit bonum spiritum petentibus se.* & 1. Corin. 12. *Omnia ad ædificationem fiant in vobis, & rursus 2. Cor. 12. Omnia ad*

Psal. 83.

Lucæ 11:

2. Cor. 12.

rifi.

visimi propter adificationem vestram.

Rursus est finis artis, & artificis. Quod non ideo tantum à me dicitur, quod ars tantum nitatur præstare quod suum est, artifex verò effectum assequi: sed ideo etiā, vt intelligat cōcionator, eundem esse illi finem constitutum (vt supra diximus) qui est diuinæ scripturæ, quiq. est ipsius etiā Christi. Itaq. hic ille est finis, de quo Esaias 27. *Hic est omnis fructus, vt auferatur peccatum; Et ille venit, vt peccata tolleret.* Iohan. 2. & Col. 1. *In hoc laboro certando, vt reddam omnem hominem perfectum in Christo.* Sed de hoc satis superius dictum est. Ex quo argumenta etiā peti possunt contra eos concionatores, qui perfectionem Evangelicam persuadere aut parum curant aut omnino negligūt.

Præterea vbi sunt plures fines, est finis proximus, & finis mediatus: vt B. Augustinus ait. Creauit Deus hominem, vt Deum cognosceret, cognoscendo amaret, amando operaretur, operando vitā promeretur æternam. Hac ratione Iob. 5. homo ad laborem esse natus dicitur. Et Gen. 2. *Posuit Deus hominem in paradiso, vt operaretur, & custodiret illum.* Certum est vnum finē ad alium dirigi, quousq. ad vltimū perueniatur. Id enim quod comparare nitimur, in alterum præterea finem illud destinātes, & finis, & medium est, quamquam ratione diuersa.

Tandē alius est finis generalis, & alius proprius. Cōmunis finis verbi gratia est placere Deo. At singulæ virtutes, & vitia, proprios fines habent: vt castitatis est finis ingenij acumen, viriū robur, corporis puritas, cādor, & pi' odor, & deniq. carnis triūph'.

Ex his ergo omnibus finibus multa Theologis, & pulcra suppetet argumentorum copia. Veluti à fruitionis beatificæ magnitudine, & item à pulcritudine gratiæ persuadebis sanctē viuere. Item: si concionatoris finis ædificare tantum est: quorsum alia, quæ vel obsunt, vel non prosunt? Præterea, si exhibere omnem hominem perfectum tuus est scopus: cur aliud prædicas, quàm quod iuuat ad hunc finem cōparandum? Si tam pulcra, nobilis, & vtilis est castitas: cur non eam summo studio sectaris? Si prudentis est, nihil, vt finem tuum perfecte assequaris, prætermittere, ac non tantum quæ impediunt, sed etiā quæ

non

non profunt,declinare;aut non vt Paulus & facis,& prædicas?
 Is enim 1. Cor. 6. ait. *Omnia mihi licent sed non omnia expediunt: omnia mihi licent, sed non omnia edificant.* 1. Cor. 6.

Caput. IIII. De causa formali.

Secundum causæ genus forma est: locupletissimus etiā locus. Est forma, quæ dat esse rei. Quod esse cum multiplex sit, multiplicem etiam esse formam oportet. Est enim forma aut naturalis; vt hominis animus; qui dat esse homini; aut non naturalis; cuius generis multæ sūt. Nam supernaturalis forma virtutum omnium est caritas: eate nus enim virtutes opera Deo grata, & meritoria edere possunt, quatenus à caritate imperantur: ita vt caritate impellente, scilicet propter Dei amorem fiant. Ipsæ etiam virtutes, donaq. omnia à Deo infusa, formæ supernaturales cēsentur. Scientiæ etiā, humanæ formæ acquisite sūt: virtutes item, habitusq. vel boni, vel mali. Hūc referre licet officia, & vitæ conditiones. Quæcūq. enim hominem in certo quodam esse constituunt, formæ censendæ sūt: vt matrimonium, virginitas, sacerdotiū, militia, nobilitas, itē corporis forma, & habitus, & id genus cetera omnia. Quamquam & ad adiuncta, alia tamen ratione, possunt pertinere.

Ex hoc loco B. Paulus argumenta sumit ad Cor. 1. c. 2. quando à capillis argumētatur, q. pro velamine dati sūt mulieri. Si ergo mulierē cooperuit natura, ne seipsa deregat. Phil. 3. *Imitatores mei estote, & obseruate eos, qui ita ambulant. sicut habetis formā nostram.* Et 1. Cor. 2. *Animalis homo non percipit ea, quæ sūt spiritus Dei, &c.* Vbi argumentatur à ratione, seu forma humanæ rationis: quamquam ab illius adiuncto simul argumentatur. Et Ecclesi. 1. c. 19. capi. *Amictus vestium, risus dentium, ingressus pedum enunciant de homine.* Nos ergo efficacissimè periuadere possumus ab his omnibus formis in hunc modum. Es eques: esto igitur officiosus, & fortis; esto, inquam, in bello fœuus, in pace benignus. Es sacerdos: vaca ergo sacræ orationi & lectioni

1. Cor. 6. 2.

ad Phil. 3.

1. Cor. 2.

Ecclesi. 19.

lectioni: alioqui non respondes ei, quanti habes status formam. At q. ita de ceteris: Quæ tamen omnia non sine iugi, laborio-
saq. exercitatione comparari possunt.

Hoc argumenti genere & sacrosancta scriptura, & sancti do-
ctores vtentes, appellant homines Dæmones, & bestias; vt e-
quos, mulos, porcos, canes. Cùm enim iuxta affectum, quem
ad res quis habet, specialiter discernatur: si terram amat, terra
est; si aurum, aurum est &c. Inde qui bile furit in fratres, leo est,
aut equus: qui inhonestus est, porcus est: qui alios in sermone
rodit, canis est: qui odii proximos habet, est diabolus. Igitur mul-
ta, eaq. efficacissima ad persuadendum hinc possunt argumē-
ta sumi. Veluti, cur vis esse porcus? cur canis? cur, cùm sis virgo,
non satis honestè agis? cur viduā delicijs te dedis? Eadem ratio
ne asserimus quemquam verè hominem non esse, quoniam
vita bestias imitatur. Sed refertur etiam comparationi ad simi-
le huiusmodi argumenti genus.

Tandem sunt formæ artificiosæ, ex quibus pulcherrimæ su-
mes argumenta: veluti in hunc modum. Quadratum erat san-
cta sanctorum, quia quadratus debet esse vir iustus: ita vt quo-
cumq. vertas illum, fixus sit, & in virtute firmus. Quo genere
argumenti, de Arca Testamenti, de Templo Hierosolymitano,
de vestibulis sacerdotalibus, de q. multis, quæ certam habebant
figuram, possumus philosophari, ab externis ad spiritualia col-
ligentes. Veluti: oblongas defers vestes? esto ergo quietus, &
gravis. Ac deniq. ex re quavis quæ in certo rerum genere ho-
minem constituat, argumentum de sumi potest. Vt: christia-
nus es: viue ergo iuxta Euangelium, Item iuxta diuersas ætates,
tamquam ex forma, argumenta produci possunt.

Quod argumenti genus, si expositione amplificetur, vastissi-
mum est. Vbi tamen annotari labore, diligentia, exercitatione,
atque oratione sedula opus esse.

Caput. V. De causa efficienti.

Ex causa efficienti, quæ dignitatis ordine tertium causat genus est, dicamus. Est causa hæc à qua est res. Ita dixeris accommodate. Nam si definias; à qua aliquid fit: in omne causæ genus definitio hæc competere potest.

Est multiplex efficiens causa. Est imprimis causa efficiens absoluta, siue (ut vulgo aiunt) totalis, quæ sine alterius præsidio res facit. Deus creator est hac ratione: *Ipse dixit & facta sunt.* Hoc pertinet ad acrem illam questionem, an possit esse vllum creatum instrumentum, itemq. vocationis, seu prædestinationis. Nā Ephe. 1. *Elegit nos in ipso ante mundi constitutionem.* Et 1. Iohan. 4. *Prior ipse dilexit nos.* Et Rom. 5. *Cum inimici essemus, reconciliati sumus Deo per mortem filij eius.*

Ephe. 1.
1. Iohan. 4.
Roma. 5.

Est etiam causa adiuuans, scilicet instrumentum, quo maior causa vtitur. Quaratione 1. Cor. 3. cōcionatores, & ministri Ecclesie, adiutores Dei dicuntur. Preclarus certe honos, & præclarum munus, quod sis Dei adiutor, & concionator, & quicumq. alius Ecclesie minister.

1. Cor. 3.

Est etiam causa procreans, & gignens: quæ effectum prima producit. Iacob. 1. *Voluntaria genuit nos verbo veritatis, ut simus initium aliquod creature eius.* Etenim verbum Dei totum renouat hominem, omnem docet sanctitatem.

Iacob. 1.

Est item causa cōseruans, quæ effectum productum cōseruat. De qua 1. Cor. 1. *Qui cōseruabit vos vsq. in finem sine crimine.* Et Phil. 2. *Qui dat velle, & perficere pro sua bona voluntate.*

1. Cor. 1.
ad Phi 2.

Est præterea causa spontanea, id est liberè agens. Qua ratione dictum est Cain, *Sub te erit appetitus tuus,* Gen. 4. Et de Christo Esa. 53. *Oblatus est, quia ipse voluit.*

Gere 4.
Esa. 53.

Est causa naturalis: scilicet natura ipsa agēs sola appetitus propensione. De qua ad Gal. 1. *Prout animalia bruta ducebamini euntes.* Et in epistola Iudæ: *Quæcumq. ignorant blasphemant: quæcūq. autem naturaliter tamquam animalia bruta norunt, in his corrumpuntur.* Et ita se reuera habet res. Flocci faciunt homunciones sanctitatem; & tamquam animalia rationis expertia totos se rebus sensibilibus mancipant.

ad Gal. 1.
Iuda. 10.

Est causa cogens, quæ violentia ad quidquā agendum impellit. De qua Esa. 28. *Sola vexatio dabit intellectum auditui.* Et Iaco. 2. *Dæmones credunt, & contramiscunt.*

Est causa, quæ fortuita appellatur, scilicet quando effectus fit citra agentis voluntatem: ut quando verbum fortè efferimus, ex quo alter ædificatur, nobis id non præsentientibus: vel etiā quando quidquam dicimus cuiusdam rei gratia; alter verò secus interpretatur: ut in multis veteris testamenti actibus, in quibus nequaquā ipsi met agentes, ea quæ suis actibus figurabatur, præsentiebant: veluti, inebriatus est Noe, nec sensit filiorū ludibrium: quod de Christo interpretamur, qui novā plantans vineam, amoris ebrietate & mortē in Cruce consopitus, nudatus est. Sūmum quidem amoris indicium, in cruce nudū tale opprobriū pertulisse. Sed notandū hoc loco est quoad Deū nihil à fortuna, vel casu fieri; sed omnia dirigi in certos fines. Iob. 5. *Nihil sine causa fit: in pijs præsertim: ut Rom. 8. Diligentibus Deū omnia cooperantur in bonū.* Nihil ferè pius facit piè, quod a Domino in pium honestūq. finē non dirigatur: & ea de causa in postrema Primæ horę parte ita dicimus: *Dirige opera manū nostrarum super nos, & opus manū nostrarū dirige: Quibus verbis à Domino petimus ut omnia opera nostra in illius gloriā, fratrumq. nostrorū nostramq. ædificationem dirigantur.* Nā si Luc. 12. cap. habetur: *Quinq. passeres vaneunt dispendio, & unus ex illis nō est in obliuione coram Deo:* Et Matth. 10. *Nonne duo passeres asse vaneunt, & nullus cadet super terrā sine patre vestro? Quid dicenti de hominibus? quid de filiis Dei? Nihil eorū est in obliuione apud patrē cælestem: nihil ab illis piè fit, quod in finem pium à Deo non dirigatur.*

Est hoc genus argumenti à causa efficiēti, & locupletissimū & efficacissimū, sanctisq. scripturis valde familiare: quo Christ⁹ dominus præsertim ubi de perfectione agebatur, usus est. Atq. ita Matt. c. 5. concludit: *Estote ergo perfecti sicut pater vester cælestis perfectus est.* Unde B. Pau. ad Ephe. 5. *Imitatores Dei estote sicut filij carissimi.* Et in Leui. sæpe: *Sancti eritis, quoniā ego sanctus, um.* Et 1. Iohā. 5. *Non ergo diligamus Deū, quoniā ipse prior dilexit nos.* Et rursum: *Diligite inuicē sicut dilexi vos* Iohā. 13. Nonne enim oportet

ut

vt filius imitetur patrē: nonne patrē appellamus Deū? Nonne omnia habemus à Deo? Nonne sumus opera manuum eius? Nō ne illius oues? discipuli? milites? serui? Si christiani à Christo dicimur, Christum ergo oportet imitemur.

Hoc argumenti genere & laudamus & vituperamus: & suademus, & dissuademus à progenitoribus, ab instrumentis, ab omni genere causse efficientis argumentū cēficiētes. Eiusmodi argumentū est 1. P. 1: *Nō corruptibilibus auro, vel argēto redepti estis à vana vestra cōuersatione: sed pretioso sanguine agni immaculati & incōtaminati.* Hinc damnare possumus omnem humanā pōpam, & vestitū pretiosarū luxum: quoniam à Dæmone excogitatus est, nō à Christo crucifixo & nudo. Hinc hæreticorū placita cōdēnamus, quoniā ab impijs & imperitis hominibus prolesinata sūt. Hinc doctrinā piā & catholicam amplectimur, quoniā parētes habet tot sanctos, & doctos viros. Hinc persuademus homini vitā cū ratione coniunctā quoniā si animal rationale est, oportet, vt opera faciat rationi cōuenientia. Hinc impios dānamus, quoniā pro libito agunt res, nō pro ratione. Demū qualis efficiēs causa talis effectus. Sed non ita latē patet argumentū à materia, de quo iam est dicendum.

1. Pet. 1.

Caput. VI. De causa materiali.

Ateria est ex qua aliquid fit. Sed est quādā materia de qua, & quedā præterea materia circa quā, & quēdā materia in qua. Porro materia ex qua, & naturalis, & artificialis, & doctrinalis est. Accipite exēpla. Gen. 3. homini dicitur: *In sudore vultus tui vesceris pane tuo, donec reuertaris in terrā, de qua sumptus es &c.* Vbi vide obiter quid Ecclesia præterea dicat *Cinises, & in cinerē reuerteris* Nam cū pulvis, scilicet terra quēdā levis, vires carnis nostrę propēiones significet, cinis quidē quę adusta est terra, nō solū vilē, & infirmā nostrā naturā, sed peccato etiā adustā significat. De materia ex qua artificiali, lege 3. Regū de Salomonis tēplo: lege. Apo. 21. de noua Hierusalē: quę sancta Ecclesia in officio dedicationis explicuit, dū cēlestē Hierusalē ex cuius lapidibus, id est ex spiritibus cēlesti

Gene. 3.

Apoca. 21.

sanctorumq. animis constructa, quadratam esse docet.

Materia de qua habetur Iohā.3. *Qui est de terra, de terra est, & de terra loquitur.* Materia de qua doctrinalis, ipsa sacra scriptura est, legem, Prophetas, & psalmos complectens, ut Psal. *Beatus quem tu erudieris Domine* Materia circa quam Christianus homo versatur, bona opera sunt: De quibus Ephē.2. *Ipsum sumus factura, creati in operibus bonis, quæ præparavit Deus, ut in illis ambulemus.* Et, ut ex Theologia didicimus, unaquæq. virtus, & vitium suū habet obiectum, circa quod versatur.

Ephē.2.

Tandem materia in qua, anima nostra est: quæ à Paulo nunc templum Dei, nunc Spiritus Sancti templum speciali ratione appellatur 1. Cor.3.

1. Cor.3.

Possunt quidem ex hisce omnibus causarum generibus argumenta duci. Sed sola causa ex qua, propriè materia est: reliquæ verò causæ quæ materiæ dicuntur, ad alias causas reuocari possunt. Ex hoc autem genere causæ & laudamus, & vituperamus, & suademus. Hinc omnia terrena floccipendimus, quoniam ex terra sunt: & amamus cælestia, quæ vili hac materia carent. Hinc Iohan.3. *Quod natum est ex carne, caro est.* Vilissima causa materia est: temporalia & omnia ferè materia sola sunt. Docemus ergo ex materia, qualis sit res, quantiūq. momenti: unde & laus sequitur, & persuasio. Ceterum hoc genus causæ latius patebit quando de definitione differemus. Ex materia enim, rerum temporalium definitio sumitur.

Iohan.3.

Caput. V 11. Quo traduntur notationes utilissimæ circa causarum usum.

Nterim nonnihil de usu causarum adnotemus. Theologos igitur admonemus, ut docentes, à primis, & generalioribus causis auspicentur. Ut si de redemptione per Christum facta differere velis: exordire à Deo creatore. Sed si persuadendum est, aut causæ inquirendæ: à postremis, & proximis sumendum est initium. Verbi gratia, unde tot peccata modo in orbe? Cur absque timore

timore peccatur? Potest quidem causa in genere, vel in specie inquiri: atq. vel causa propria, vel occasio ab hominis malitia sumpta. Si de occasione sermo sit in promptu est ex Ecclesi. 7. causa: scilicet; quia non profertur. cito contra impios sententia, ideo absq. vllō timore filij hominum perpetrant mala. Si roges, cur non profertur cito sententia: respondet Sāct. Paulus Rom. 2. Ignoras quod benignitas Dei ad poenitentiam te adducit. & 2. Pet. 3. Patienter agit propter vos nolens aliquem perire, sed omnes ad poenitentiam reuerti. Si roges, cur tam patiens? ipsemet Paulus Rom. etiam 2. sit, An diuitias bonitatis eius, & patientia & longanimitatis contemnis? Si roges, cur vsq. patiens est? respōdetur, quia bonus est, quia totus ipse amor est, & misericordia.

Ecclesi. 7.

ad Rom. 2.
2. Petri. 3.

Rom. 2.

Si autem de causa ex parte hominis sermo sit: causa vel malitia est, vel ignorantia, vel infirmitas: itaq. de singulis sigillatim dicendum. Si malitia; quæro, vnde malitia? ex peccandi consuetudine, ex odio in virtutes, ex reprobo sensu. Vnde hoc? quia propter peccata sunt quidam homines à Deo derelicti. Si quæ sint peccata rogas: illud præsertim, Quia vocani & renuistis. Si roges, cur resistunt vocationi? variæ causæ sunt: vt, quia dilexerūt magis gloriam humanam, quàm Dei. Si quæras cur magis diligunt terrena: quia in ijs, quæ norunt corrumpuntur; & quia volunt. Perdisit tua Israel. Oseæ. 13. Ferè eodem modo philosophaberis de causa ignorantia. Cur ignorat? quia nō sunt edocti: scilicet, vel deficiente magistro, quia non adest, vel quid ipsi docēdi non adsunt, vel quia etiam si concionem audiant, concionator non seminat illud verbum, quod est triticum, vt Hierem. 23. Si de infirmitate quæris: in promptu est propensio ad malum, atq. peccandi consuetudo. Si quæras vnde tam mala propensio, & ad peccandum facilitas: ex vita liberiori, & dissoluta, ex ornatu superfluo, ex intemperantia in esu, & potu. Cur etiam in hæc labuntur? Quia nihil asperum pati volunt, sed omnia facilia corpori, & suauia quærunt. Vnde hoc? ex proprio amore, quia semetipsos impensius diligunt. Et cur tantopere se diligunt? quia verbum Dei non corripit illos: nimirum non docentur, non suadentur. Cur non id præstant concionatores?

Prouer. 11.

Oseæ. 13.

Hierem. 27

res? quia cū sint sal, euauerunt. Et quidnam salendi vim ad-
mit sal? ambitio, auaritia, deliciae. Sed de his iam satis. Tantū enim indicare uoluimus, quo-
nam pacto, & quando à primis causis vel ultimis auspicari de-
beamus. Vbi tamen est aduertendum attentius, nullam in hoc
discursu prætermittendam causam: claudicaret enim earum
series. Deprehendemus autem causam aliquā prætermittam,
quando exposita causa effectus mox non sequitur. Verbi gra-
tia: si roges, cur tot peccata? et respondeas, quia liberi sunt ho-
mines: non benè respondisti. Nam posita libertate, non sequi-
tur mox peccatum.

Igitur ut diximus si vis quidquam construere à superioribus
causis, ueluti à fundamentis est incipiendum. Si uero operis
facti rationem vis scire: exordiri à fine oportet. Ut si quis qua-
lis domus aliqua sit discernere uelit: inquirat primum, in quē
finem illa domus condita est. Sic Apocalypsis methodum sci-
re uolens, quorū Iohannes Apocalypsim scripserit, indaga-
bit. Atq. ita in concione, & deliberatione, à fine semper exor-
diemur: & inde retrogredi causam efficientem inuestigabi-
mus, in qua examinabimus, quæ illius vis, & quantum duratura:
tum de loco, de tempore, ceterisq. circumstantijs illi accom-
modatis, atq. etiam de instrumento quæremus. Vt si persua-
deamus alicui ad Deum conuersionem: ostendemus conuer-
sionis auctorem Deum; & ostendemus item quā sit potens,
quamq. diu conuersio illa duratura sit, quæ per ipsum non fiat:
deinde ostendemus illius instrumenta, & id genus alia. Hæc
tibi lector, de causa dicta sint, ut non tantum earum naturam,
sed etiam usum assequaris. Quæ omnia quamquam ad metho-
dum spectare videantur: tamen reuera inuentionem adiu-
uant: præstant enim modum quo aptius inueniamus.

Capus. V L I I. De loco ab effectis.

Secun-

Secundus locus ab effectis est. Effecta siue facta sunt, quæ à causa fiunt. Cum igitur sint quattuor causarum genera, tot erunt & effectorum. Est effectus quidā à fine: qualia sunt omnia media: veluti oratio medium est ad comparandum omne bonum spirituale: sicut scriptum est: *Petite, & accipietis*. Est effectus alius à materia: vt homo terrenus, quia est a terra: nam scriptum est, *Primus homo de terra terrenus*. Est alius effectus à forma: vt scriptum est, *Factus homo ad imaginem, & similitudinem Dei*. Est deniq. effectus ab efficiēti causa: vt scriptum est, *Ipsius sumus factura creati in operibus bonis*.

Matth. 7.

1. Cor. 15.

Gene. 2.

Ephē. 1.

Est hoc genus argumenti locupletissimum. In hoc omnia facta, & dicta reuocātur: omnia enim, quæ cogitamus, loquimur, & operamur, & quæcumq. per nos agūtur, effecta nostra sunt. Inde Matt. 12. *Ex verbis tuis iudaberis, & condemnaberis*. Id est, verba tuā tamquam effecta, insinuant quisnam sis: ex loquela enim cognoscitur quicūq. cuius sit. Legite Matt. 12, cap. Et Psal. 1. loquens Dauid dei iusto, ita ait: *Et erit tanquam lignum quod plantatum est secus decursus aquarum, quod fructum suum dabit in tempore suo, &c.*

Matth. 12.

Matth. 12.

Psal. 1.

Valēt hoc argumenti genus ad docendum. Tota quippe Metaphysica, & Physiologia hoc argumenti genere progreditur. Inde etiam probatur, quod sit fides in homine, qualisq. sit. Veritas etiam Euangelij, & Ecclesiæ Romanæ Catholicæ potestas hinc confirmatur. Quæ omnia insinuat B. Pau. Rom. 2. dicens: *Inuisibilia Dei &c.* De Christo Iohan. 15. habetur: *Si non venissem, & opera fecissem, quæ nemo alius fecit, &c.*

Rom. 2.

Iohan. 15.

Ad laudandū vī vituperādū optimus est hic locus. Omnes enim ferē Psalmi, præsertim illi, quorum initia sunt, *Benedic, & confitemini*, ab operibus laudant dominū: vt Psal. 18. *Cæli enarrant gloriam Dei*. Hinc vituperat Paulus Ephē. 5. *Quæ in occulto ab his fiunt turpe est & dicere*. Et Rom. 6. *Quem fructum habuistis in his, in quib. nūc erubescitis?* Hinc homines delicijs dediti, & vāidē compū vituperari possunt. Quid enī aliud comestāri est, quā lupū agere? Quid aliud bibere nimis, quā bouē

Psal. 18.

Ephē. 5.

Roma. 6.

referre? quid aliud calāministrare celsariem, quā effeminari? quānis hoc & in foeminis reprehendendum etiā graviter est. Itaque ab ipsis operibus vituperabis, dum eorum utilitatem ostendes.

Eodem argumenti genere suademus, aut dissuademus. Vt *Psalm. 36.* *Noli amulari in malignantibus &c.* Ex effectis dissuadetur vitia, & persuadentur virtutes. Et *Psalm. 72.* *Donec intrem in sanctuarium Dei,* & intelligam in novissimis eorum, etiā ex effectis argumentum petitur.

Eodem etiā genere discernitur, quānam, & quales causae sint. Tota hoc docet scriptura, praesertim *Marth. 7.* *A fructibus eorum cognoscetis eos.* Fructus peccatorum spinæ sunt, & tribuli: at fructus piorum misericordia, & mansuetudo, ac humilitas, quæ per vvas, & ficus significatur. Ita *Ephē. 5.* argumentatur B. Paulus: ita *Iohan. 4.* *Probate spiritus, an ex Deo sint.* Vbi ex Deo veniente in carne, id est humili ante se, colligit, qui spiritus sint ex Deo. *Acto. 9.* collegit Angelus pium esse Paulum, quando orabat. Legite, obsecro, attentius ad *Gal. 5.* ubi opera carnis, & fructus spiritus depinguntur, ut inde cognoscatis fructus frequentiores, & carnis effecta communia. Hinc discernetis, quæ oratio, quæ revelatio, quæ ecstasis, quæ devotio à Deo sit. Nam si parit humilitatem, mansuetudinem, obedientiam, honestatē, sanctumq. timorem, & silentium, minoremq. carnis libertatē; à Deo est: sin aliter; à Dæmone. Hinc contra Hæreticos, & infideles pro fide Catholica pugnabitis in hunc modum. In fide Christi docetur, quis, & qualis Deus sit, doctrinaq. traditur spiritualis, & celestis. In Ecclesia Romana pietas docetur, & sanctitas, & bonæ Sanctorum litteræ; atq. in eam sese cuncti pii recipiunt, ipsaque pios, & veram pietatem tuetur. Contra vero Hæretici impudici, contentiosi, impij, maledici multa contra rationem etiā naturalem & dicunt, & faciunt. Atque utinam in hoc argumenti genere Theologi serio, & accuratè se exercerent.

Locuples etiā hic locus est ad capeffenda consilia. Iuxta effectus enim, quos assequi volumus, consilia instituimus. David

utin Saulis manus non incideret, ad Geth fugit. 1. Reg. Chusai ad Absalonem remittitur, ut callidè Dauidi patrocinetur. Hinc consilia Evangelica: ad seruanda enim præcepta nobis ea data sunt. Qui enim non vult occidere, ne irascatur. Hinc omnia Religionum statuta: iuxta scopum enim religionis cōsilia dantur. Qui orationem solam cupit, ut inde feruentius amet Deū; consilia sibi ad mentis quietem excogitat: qui verò ad mundi contemptum inhiat, totus in mortificatione est. Ita etiam & orationem, & lectionem, & sanctorum hominū conuictū christianis commendamus, ut sancta operentur opera: consilij enim vehemēter præcepta iuuantur. 1. Cor. 7. Hac ratione Beatus Paulus virginitatem, aut continentiam commendat, qua sit, ut magis vacare liceat orationi.

1. Cor. 7.

Ex hoc loco conijcimus, quid mali parere possit orium, abundantia, luxus. Sic enim colligimus indies homines quam plurimos, in plurā, deterioraq. peccata lapsuros, nisi ab his rebus abstineant. Paulus ad Gal. 6. *Nalite irridere Deus non irridetur: quia si minauerit homo hac & metet.* Ex eodem etiam loco sic differere possumus, Qui fructus provenire potest ex loquacitate? Qui fructus, si adolefcentuli, aut etiam puella meraciùs bibant? Qui fructus ex insu? ex vestium luxu? ex alijs deniq. huiusmodi mūdi pestibus? Ita colligit scriptura ex otio multa exoritura mala Prover. 2. Eccle. 33. Eze. 16. Optimus hic locus est ad dissuadēda multa, ubi ex ijs incommodis, quæ moraliter, & ut plurimum subsequuntur, colligimus; ut si quis mulieris cultum nō omni ex parte honestum inuerecundiam pariturum comminetur.

Gala. 6.

Proverb. 2.

Eccle. 33

Ezech. 16.

11 Ex hoc loco differimus, quis nā auctor aliquod opus fecerit, aut aliqua protulerit verba; etenim ex folijs, & fructibus qualis sit arbor conijcitur. Inde colligimus hominem non esse factū à Deo, talem, qualis nunc est. Nam manus illę potentissimæ, & amore diffidentes, hominem ita ad mala propensum nequaquam effecissent. Ergo invidia Diaboli peccatum iniecit in mundum. Inde conijcimus Christum esse Deum: nam tot & tā magnifica, quæ propterea faciebat auctoritate miracula, à solo Deo effici poterant. Hinc illud: qui non est contra vos pro vo-

Math. 7.

bis

bis est. Hinc vanitatum, pomparumq. huius sæculi auctorem colligimus esse demonem. Nam vel Christus Iesus auctor est, vel demon: non Christus Iesus: nam nudus ille pendens in cruce non inspirat corporis cultum, & tormenta patiens non docet corporis indulgentiam: atq. ita de ceteris.

Hactenus de duobus locis, à causa, & effectis: qui amplissimi nobis futuri sunt, si serid & ex animo agamus; nimirum retexentes scripturam, & noua iuxta illam in quacumq. re oblata excogitantes.

Caput IX. De loco a subiecto, & adiuncto.

Tertius, & quartus locus à subiectis, & adiunctis nuncupatur: respondet enim hæc sibi mutuo. Subiectū appellatur, in quo res alia inest, scilicet, quod alijs rebus subijcitur, vt locus rei in loco existenti. Vnde facile colligitur adiuncta esse, quæ in subiectis insunt, siue quæ subiectis adiunguntur: veluti res locatæ in ipso loco.

Subiecta, & adiuncta, vtræq. sunt duplicia. Sunt enim quædam coherentia siue continua, & vnita, vt arbores, & terra, in qua sunt: alia verò auulsa, idest sciuncta, & separata; vt quæ sunt in loco.

Subiectorum genera ex adiunctis cognoscuntur. Aristoteles vero nouem adiunctorum genera in nouem categorijs enumerat. Omne enim accidens, quod substantiæ, siue rei, in accidentis modum accedit, adiunctum illi appellatur. Quia in re variam nobis materiam argumentandi ab adiunctis suppeditauit Aristoteles. Alij verò circumstantias, quæ numero sunt septem apud Aristotelem in Ethicis, & S. Thom. 1. 2. q. 7. ar. 3. adiuncta appellant: vbi causas, & præsertim finem nonnunquam vocant adiuncta. Cicero vero tria facit adiunctorum genera: quæ præcedunt, quæ comitantur, quæ subsequuntur: vt in peccato occasionem præcedunt; comitantur casus, & amissio gratiæ, & Dei inimicitia; sequuntur denique poena, & conscientiæ anxietas. Vobis tamen conueniendo, vt quattuor præsertim subiectis, & adiuncto-

iunctorum genera habeatis in promptu, scilicet locum, tēpus, personam, & negotij quod agitur conditiones.

Exempla argumentationum à loco innumera sunt. Esai. 26. *Misereamur impio, & non discet inslitiam facere, in terra sanctorum iniqua gessit.* Ecce ut expendat in terra fidelium esse homines peccatores. Inde sēpe, *Beati, qui habitant in domus tua Domine.* Ec. *Ecce nunc benedicite Dominum, qui statis in domo Domini, &c.* Ad finem respicit illa argumentatio: sed à loci dignitate sumitur. Et Esai. 56. & Matth. 21. *Domus mea domus orationis vocabitur.* Esai. 56. *Esai. 56.*
Exempla argumentationum à tempore extāt apud. Esai. 49. *Matth. 21.*
Et apud Paulum 2. Corint. 6. *Ecce nunc tempus acceptabile.* Et apud Lucam. 12. *Hypocrita faciem cali & terra probare nostis, quo modo hoc tempus non probatis?* Esai. 49. *Matth. 21.*
Exempla sunt loci à personis Ecclesia. 13. *Qui tetigeris picem coinquinabitur ab ea. Qui communicaverit superbo, inducitur superbia.* Et apud Pau. 1. Cor. 5. & Gal. 5. *Modicū fermentū totā massam corrumpit.* Et 1. Cor. 15. *Corrumpunt bonos mores colloquia prava.* Sed & Plal. 9. (licet alius sit verē illius loci sensus) *Cum sancto sanctus eris, &c.* A tempore item argumenta sumi possunt in sanctis Ecclesię temporibus Adventus, Quadragesimę, & Pentecostes ad infinuandum Ecclesię spiritum, & ad admonendos homines. Item: Si tempore nouę legis sumus, operemur vel filij lucis. Quo pacto argumentatur Beatus Pau. ad Roma. 13. *Hora est iam nō: de somno surgere &c.* *Roma. 13.*

Ex hoc loco animos addimus catholicis. Nam cum multi sint hæretici nobis hostes infestissimi, oportet catholicos non tantum verbis, sed operibus præsertim pro Ecclesia propugnare. Similiter ad virtutem eō magis homines adhortamur, quod plures sunt, qui inquinatē viuunt. Nam si Deus habet tot inimicos, & tam impios; elaborandum nobis est, ut habeat amicos strenuos. Desumi hinc etiam potest argumentum, quo suadeamus, in tam periculosis temporibus, & tanta humanarū vitæ fragilitate cauendum esse à periculis.

Ex hoc etiam loco ad venerationem Templorum suadendam efficac, & amplissimum argumentum desumitur: veluti hoc

hoc modo. In hoc Templo sacræ conciones habentur: imagines venerantur: immò etiam veneratur Deus ipse in Eucharistiæ ineffabili mysterio præsens: hûc peccatores veniam peti-
turi conueniunt, eamq. obtinentes, Deo reconcilian-
tur. Cur igitur tu hûc nulla cum reuerentia versaris? Hæc, & alia si ex-
pandas; videbis quam ingens tibi dicendi supplex accedat.

Neq. potest ex hoc loco argumentandi copia deesse. Omnia enim ferè, etiam causæ, & effecta, & quæcumque in nobis, vel circa nos sunt, adiuncta, vel subiecta sunt: veluti locus, domus, cubiculum, vrbs, prouincia, regnum, lectus, sella, mensa: quid non? Nos etiam ipsi subiecta sumus. Hûc ad numerare possumus amicos, vestes, actiones, pericula, euentus, occasiones, corporis humores, membra, signa omnia physiognomonica, & accidentia. Ex ijs ergo omnibus argumenta depromere potes. Neq. tibi durum videatur, si initio non facilè occurrant: exercitatione enim, & labore tibi habitum comparabis, quo facilè, & promptè hinc inde multa huiusmodi argumenta decerpas. Valet autem ad omne genus dicendi plurimum hic locus scilicet ad laudem, vituperationem, suasionem, dissuasionem, & ad aperiendam rei naturam. Hinc enim (vt suo loco dicemus) definitiones sæpe sumuntur: hinc consilia: hinc præfagia. Experimini ergo, & videbitis argumentorum hic latere thesauros.

Caput. X. De loco a dissentaneis.

*Aris. in po-
categ. ca. de
opposito.*

Vinctus est à dissentaneis locus, & ille quidem locu-
plerissimus. Quid dissentanea sint non est difficile in-
telligere. Sed ea duplicia sunt. Quædam enim sunt
repugnantia, quæ sibi mutuò non certa lege repug-
nât, veluti quælibet res alteri: nulla enim est res, quæ nō ab alte-
ra distet. Quædam verò sunt certa lege sibi repugnantia: & hæc
aut sunt contraria siue aduersa, aut priuantia, aut relata, aut cō-
tradicentia. Est hic argumentandi locus in sacris libris frequen-
tissi-

tissimus, aptissimusq. ad interpretandum. Afferamus exemplum: mox indicabimus usum. Placet vehementer locus ille Esa. 5. *Va qui dicunt bonum malum, & malum bonum: facientes tenebras lucem:ponentes amarum dulce, & dulce amarum.* Ecce quam appositè ex loco à contrarijs agat propheta aduersus eos, qui patientiam appellât ignauiam: virtutem fortitudinem: spirituales sapientiam ignorantiam: versutiam sæculi sapientiam: castitatem, & mortificationem acerbam: delicias mundi suauissimas. Sed partes quas hic locus complectitur singulas persequamur.

Esa. 5.

Est amplissimus locus ab aduersis ex quo laudamus, vituperamus, suademus, explicamus, definimus. Laudamus vt Psal. 1. *Beatus vir, qui non abiit in consilio impiorum.* Hinc ampla laus, si quis laudetur quòd crimine omni caruerit: vnde Bea. Virginis Conceptio summè commendatur. Vituperamus autem: vt Iohan. 8. *Qui ex Deo est, verba Dei audit.* Et alibi: *Vos ex patre diabolo estis: non estis filij Abrahæ.* Vbi & ab effectis, & à contrariis simul Dominus colligit. Patethic etiam ad amplificandum campus in hunc modum. Non est hic castus, sed obscœnus: non mundus, sed sordidus. Atq. ita de ceteris. Item ad explicandum: vt ad Rom. 14. *Regnum Dei non est esca & potus &c.* Porro hic explicandi modus facilis est, & abundans: veluti si dicas. Non est officium sacerdotis diuitias quærere, non ociosum esse, non genio indulgere: sed offerre incensum, & panes, &c. Admo-neo verò lectorem vt in interpretandis sacræ scripturæ locis vtatur hoc genere, seq. in eo vehementer exerceat. Definitur etiam ex hoc loco 1. Iohan. 3. cur Cain Abelum occiderit, nempe quia illius opera erant mala, huius vero bona: & Sapient. 5. colligitur totum impiorum in pios odium. Hinc desumitur ratio cur concionatores, & confessorij quidam odio habeantur: quia nimirum aduersantur mundo. Hinc dominus sæpe, in Euangelio præsertim Iohannis docet, cur ipse à mundo odio habitus sit, & cur mundus Apostolos persecuturus fuisset: nempe quia non erant de mundo.

Psal. 1.

Iohan. 8.

Iohan. 2.

Roma. 14.

1. Iohan. 3.

Sapient. 5.

Iohan. 7.

Porro duplicia sunt contraria: scilicet & medio carentia, & habentia medium. Medium autem alteri extremo comparatū,
con-

Matth. 12. contrarij seu aduersi refert imaginem. Nam viride cum nigro comparatum, album censetur: cum albo verò collatum, est nigrum. In Euang. Matth. 12. dicitur *Qui non colligit mecum, dissipat & qui non est mecum, contra me est.* Quod de his accipienda, dū est, quorum munus est suam in vinea Domini operam præstare. Eodem etiam modo in humanis actionib⁹ dicimus, si opus nō sit bonum, vel supernaturaliter, vel moraliter, esse malum: quia actus humanus ex deliberata voluntate profectus, nullus est indifferens. At Lucæ 9. habetur: *Qui non est aduersus vos, pro vobis est.* Quod de his accipiendum est, qui libertatem operandi, & non operandi habent. Neque tamen propterea nego esse opera quædam ex natura sua indifferentia, vt sedere, manducare.

Rom. 2. Ad persuadendum, & obiurgandum efficacissimus hic locus est, vt ad Rom. 2. *Qui prædicat non furandum. furari?* Ad Titum 2. *Qui confitetur se nosse Deum factus autem negat.* Quod de illo scilicet dicitur, qui cum credat in crucifixum, amat delicias, cum adoret coronam spineam, concupiscit auream, cum honoret Christi opprobria, ambit terrenos honores. Hoc genus argumenti familiarissimum est B. Paulo. Argumentatur enim sæpe à contrario, a gentibus, ab infidelibus, à veteri Adamo, à lege qua ex parte maledictionem, & solum terrorem dicit Ehe. 4. 1 Thesa. 4. Gal. 3 1. Cor. 15. & alibi sæpius. Eodem argumenti genere vititur Beatus Iacobus contra maledicentes. *Num. quid ex eodem fonte manat aqua dulcis & amara? Qui fieri potest vt eodem ore benedicatis Deum, & maledicatis creaturis quæ ad illius imaginē factæ sunt?* Ita si quis Christianus doceri cupiat, quæ bonum Christiani mutem deceant, iuuabit multum aut infidelis, aut hæretici mores ob oculos ei ponere. Nam cum illi contrarij notis sint, oportet nostra opera, eorum operibus contrariari.

Caput. XI. De priuantibus.

Ex

EX generibus dissentancorum priuantiā secundo loco enumeranda sunt: ex quibus argumenti genus petitur in sacro sanctis Scripturis amplissimum. Sæpe enim à luce ad tenebras, à cæco ad videntem fit argumentatio. Quod frequentius est in Euangelio B. Iohannis, & Epistolis. Sed in B. Paulo. *Abijcimus opera tenebrarū & induamur arma lucis.* Certum enim est hoc legis gratiæ tempus, esse diem, in quo Christus Dominus noster sol verissimus illuxit. Quare non licet nobis viuere quasi in nocte ageremus. Nox enim vt B. Paul. ait ad Rom. 13. ebrietatem, & alia patitur: at in meridie nemo audet turpia patrare. Ecce vobis argumenti genus piissimum, & firmissimum. Cui simile est hoc aliud. Si ad sit lumen gratiæ, anima videt: sin verò secus, cæca anima est. Vbi enim non est Deus, tenebris sunt omnia circumfusa: vbi verò Deus habitat, fulget gratia cælestis. Videte quam sit hîc magna suppellex. Neque in hac re affero scripturarum loca: nam nullo negotio innumera deprehendetis, libros sacros euoluentes. In libro enim Concordantiarum quamplurima in promptu sunt, præsertim ex Iohanne, & Paulo.

Iohan. 1.

1. Iohan. 6.

2. Roma. 13

Eph. 5.

1. Thess. 5.

ad Rom. 13.

Caput. XII. De Relatu.

Ocus à Relatis etiam optimus est. Ac meminisse oportet, quædam esse relata secundum esse, quædam relata secundum dici, vt Theologus ex quouis relatorum genere argumenta depromat. Præterea esse relata paria, vt simile, & dissimile: item imparia, vt maiora, minora, digniora, indigniora, & id genus cetera.

Cognita relatorum natura oportet attentius Theologos inspicere, relata eatenus pertinere ad hunc locum, quatenus opposita seu dissentanea sunt: alioqui ad causam, & effectum seu ad alios locos referuntur. Pater enim, & filius
dupli

dupliciter considerari possunt: scilicet & quatenus causa & effectus, & quatenus relata sunt.

Ex relatis ergo hac ratione consideratis multa pulchra, & efficacia profiliunt argumenta. Verbi gratia. Si pater es, sit tibi cura si ius: si filius, esto patri obediens. Si magister es doce discipulum: si discipulus es, discite à magistro. Ita argumentatur Malachias cap. 1. *Si ego dominus ò vos serui timorem cur non habetis? si ego pater, cur vos filij non me amatis?* Et 1. Tim. 6. *Habentes alimenta,*

*Malach. 1.
1. Tim. 6.*

et quibus egamur, is contenti simus. Nam à magno & paruo ibi argumentum ducitur in hunc modum. Ea quæ parua siue pauca sunt, faciliora multò, & minus periculosa, aut grauiora sunt,

Prover. 30.

quam multa & magna: non ergo opus est multis, cum pauca sufficiant. Et Prover. 30. pulchrè ex ratione serui, & Domini, atque ancillæ, & Dominiæ argumentum elicitur in hunc modum. *Per tria mouetur terra, & quartum sustinere non potest. Per seruum, cum regnauerit: per stultum, cum cibo satiatu fuerit: per odiosam mulierem, cum matrimonio iuncta fuerit: & per ancillam, cum fuerit hæres Domina sua. Quid sibi hæc volunt? Nimirum (si litteralem sensum spectes) ingens esse malum si serui hoc est peccatores regnent; domini verò id est homines piè viuentes ab impijs conculectur. Mysticus autem hoc loco sensus docet, legi diuinæ ancillari debere humanam mentem, non autem è conuerso humanæ naturæ peccato infectæ licere diuinam legem esse subiectam. Quid enim? Nonne humanæ leges regnât? Nonne etiam (quod deplorandum est) praua quædam de honoribus, delicijs, & alijs eiusmodi rebus mundi placita? Ecce ergo argumentum. Si serua est humana ratio; obtemperet Domino, qui per diuinam à se profectam legem, liberum nostrum arbitrium regit, & gubernat. Quod autem de stulto dicitur saturato, quoad sensum litteralem, hominem mundanum significat, non cibo tantum, sed alijs etiam mundi bonis diffluentem. Deum immortalem! Quid non criminis admittit homo viribus, auctoritate, diuitijs abundans! Nimirum opprimit pauperem: rapit alienam aut uxorem, aut filiam: & alia facit eiusmodi quæ plurima. Mysticè vero hic stultus saturatus sentientem significat ap*

cat appetitum nihil non concupiscentem, nihil non potentē, Sed hoc argumentum ab adiunctis est etiam, atq. à causā. Terra enim, id est pij, fideles, humiles, & obediētes Deo, videntes sentientem appetitum saturari rebus terrenis, anguntur, & contabescunt, quia terrenarum rerum immodica affluentia multa mala parit. Porro mulier odiosa, litteraliter aut eam significat, quæ odio habere videtur virum, aut eam, quæ moroso, ac difficili ingenio cū sit, mariti sibi odium conciliat. Cū igitur ducatur vxor, vt amore, & operibus prosequatur virum: certē animo consternetur vir, si in vxore non amorem, sed odium deprehendat, itemq. non amoris, sed odij occasionem, qua eam cogatur repellere, & auersari. Mixtum hoc loco argumentum ex causā, & relatis construere licet in hunc modum. Quis ferat amorem in odium cōverti? Quis non dispereat, vbi mulierem videat viro inimicam? Mysticē verò odiosa mulier, quæ iniuste in matrimonium assumpta est, ipsa est deprauata hominum consuetudo. Ita enim homines miserrimi eam veluti matrimonio sibi iungunt, vt ei perpetuò hæreant, & vbi quis ad aliquod bonum eos hortatur, quod mundus damnare soleat, subinde illud repetant, *Que diran?* itaque relinquunt patrem suum cælestem, & matrem etiam Ecclesiam, dum hanc odiosam hominum consuetudinem tamquam vxorem sibi coniunctissimam amplectuntur. Demum ancilla caro nostra est: hæc enim in hoc est instituta, vt pareat, obsequaturque rationi. Domina, ratio est, siue anima. Hæreditas autem bona sunt quæ sibi homo studiōse colligit. Quemadmodum ergo ferri non potest, si Dominæ bona ad ancillam transferas: ita neque ferendum est animam corpori cedere, hoc est dum corpus ditescit, animam ad egestatem, & miseriam deduci. Hæc argumenta à relatis sunt. Et id genus mille à relatorum oppositione colligi possunt.

Caput. X I I I. De contradicentibus.

Contradicientibus est quartum argumentandi à dis-
sentientis genus, & id quidem non ignobile. Porro
duobus id modis fit: aut in vocibus, aut in enuncia-
tionibus. In vocibus contradictio est, scilicet in vo-
ce finita, & infinita, aut negata: vt Ioñan. decimo quar. *Vsq, mo-
do non petistis quidquam.* Et Psalm. 55. *Pro nihilo forsitan inimicos
eius humiliasset.* Et illud, *Pro nihilo saluo: facies eos.* Erunt fortè id
genus exempla quæ mihi non occurrunt. Id tamen certò au-
sim dicere, vsum huius loci sæpe optimum esse: scilicet vbi non
contrarium, sed negatum conuenit verbum efferri. Exempli
caussa. Ludere non est sacerdotis. fucare faciem non est mulie-
ris honestatem verè amantis: otiosi non est hominis. Est quæ
hoc veluti aposioposis genus, multa simulatis verbis compre-
hendens. Quod & venustum est, & solet sæpe accommodatius
esse ad carpendum, quàm si ita diceres: Ludere est hominis ne-
quam, & luxuriosi: fucare faciem est meretricis: otiosum vagari
est ferarum.

*Ioñan. 14.
Psalm. 55.*

In enunciationibus verò contradicientibus pulcherrimi, &
efficaces argumentandi modi latent: per hypotheticas scilicet
argumentationes, qualis est collectio ex opposito consequen-
tis. Ita argumentatur Beatus Paulus prim. Corin. 15. si mortui
non resurgunt; neque Christus resurrexit: at certum est resur-
rexisse: ergo resurgunt. Multæ id genus argumentationes ho-
minum errorem detegentes construi possunt. Vt: si frequen-
tem dominici corporis communionem idèò damnas, quia
sic maiorem Deo haberi honorem affirmas: quì sit vt cum ab-
stineas a Communione, non tu satis Dominum reuereris? Si
non reuereris: ergo non te mouet Dei honor ad frequentem
communionem insectandam. Item: si amor Dei te mouet ad
magnificum Templum construendum: cur non te mouet
ad subueniendum pauperi? vel ad ornandum dirutum Sacra-
rium? Non te mouet ad hoc: ergo neq. ad illud.

Item huc pertinent argumentationes Hypotheticæ, quæ
in disiunctiuis fiunt. Vt tertio Regum decimo octauo. *Aur Do-
minus est Deus, aut Baal est Deus. Si Dominus sequimini eum: si Baal
sequi-*

1 Cor. 15.

3. Reg. 18.

sequimini eum: eligite quem ex his vultis. Item: aut Domino, aut mundo seruiendum. Item: aut ferenda est iniuria, aut contemnendum Dei mandatum. Item: aut facite arborem bonam, & fructus eius bonos: aut facite arborem malam, & fructus eius malos. Ex ijs ergo argumentationibus iuxta hypotheticam formam colligitur assertio per Assumptionem negantem, in hunc modum. Sed Baal non est Deus, ergo Dominus: sed mūdo non est seruiendum, ergo Christo Iesu. Atque eodem modo in ceteris.

Caput. XIII. De repugnantibus.

Quinctum tandem genus est à repugnantibus, Est hoc argumenti genus locupletissimum. Nā cū in hoc non sit sumendum ab vno ad alterum argumētum, sicut in quattuor generibus superius expositis, in quibus vnum vni certa lege pugnat; sed ab omni re pugnantē sumatur; possintque vni, & eidem rei multa diuersa ratione repugnare: accrescit magna argumentandi, & persuadendi suppellex. Vt quā distat ab homine Christiano nummorum appetentia, loquacitas, comessatio? Item: quid sacerdoti commūne cū mundano fastu? quid cū delicijs? quid cū lusu? Ecce ergo quantus lateat in loco à dissētantibus thesaurus.

Caput. XV. De loco a consentaneis.

Sextus locus est à consentaneis, siue à similibus, siue à comparatione: nam his omnibus nominibus appellatur; neque refert hoc, aut illo potius appelles, dū modo rem ipsam intelligas. Est locus hic, quo à cōdicionibus, seu adiunctis alicuius rei sumuntur argumenta ad rē, cui similia cōpetant: vt à patre in filium. Denique à quavis re in qua

duo, vel plura inter se conueniant, argumentum à consensu duci potest. Est autem amplissimus hic locus. Nulla enim res est vel naturalis, vel artificiosa, vel animata, vel inanimata; nulla actio vel naturalis, vel moralis, ex qua à simili non duci possit argumentum. Nimirum duci potest à cælis, ab elementis, à mistis omnibus, ab vrbe, bello, nauis, & alijs quam plurimis. Immò, quod attentius annotandum est, à dissimilitudine duci potest. Nulla namque res est in creaturis, quæ si iuxta naturam inspicitur, non habeat imperfectionem aliquam perfectioni adiunctam. Solus Deus vndeque perfectus est, nullam habens imperfectionem neq. affirmatiuam, neque negatiuam: omnis verò creatura vel negatiuam habet supremi generis; adeò vt ipsa etiam Christi humanitas posset non esse: vnde fit vt in omni re, & in bonam, & in malam partem duci possit argumentum. Id tamen aduertendum; nihil vetare ex eadem re, diuersis rationibus, diuersi generis colligi posse argumenta. Exempli gratia ex patre ad filium tamquam ex causa ad effectum ducitur argumentum hoc: Si pater qui te genuit nobilis fuit, & fortis: esto tu item. Præterea ab eisdem vt relata sunt, sic argumentamur. Quid est quod pater tuus fuit temperatus: tu autem es intemperatus? Item: ille potest te corrumpere, tu subditus esto. Atque tandem tamquam à simili duci potest ratio hæc: Cur non imitaris paternas virtutes?

His constitutis locus hic in duas partes diuiditur: in comparisonem, & in simile, & dissimile. Comparatio in quantitate fit: simile, & dissimile in qualitate. Neque vero quantitatis, aut qualitatis nomen propriè sumendum est, vt apud Metaphysicos. Nam & comparisonem, & similitudinem, aut dissimilitudinem, ad omnia nouem prædicamenta possumus referre. Hoc tamen discriminis inter comparisonem, & similitudinem esse videtur, quod comparatio vnius est ad vnum, vel duo, vel plura: vt exempli gratia, si miles armis est instructus, cur non tu, litterarum studiose, libris etiam instrui curas? at verò similitudo ad minus duorum ad duo est: vt sicut se ha

se habet oculus corporeus ad lumen solis: ita oculus animæ ad lumen gratiæ.

Comparatorum genera sunt à maiori, à minori, à pari. A maiori tota vtriusque Testamēti scriptura argumentatur. In veteri cōtextu sæpe: *Sancti eritis, quoniam ego sanctus sum*: quasi dicat; si Deus est sanctus, oportet vt populus sanctus sit; nam qualis est dominus tales oportet esse seruos. Ita Christus argumentatur: *Si ego laui pedes vestros dominus, & magister, & vos debitis alter alterius lauare pedes*. Ita Paul. *Imitatores Dei estote sicut filij charissimi*. Sed quid miror? tota sacra scriptura à Deo ad hominē, sed præsertim à Deo homine ad hominem argumentatur.

Iohan. 13.

1. Cor. 11.

Hic (quoniam opportuna se offert occasio) libet circa magni momenti rem paulisper immorari. Sunt quidam stolidi homines apud quos huiusmodi argumentum ita infirmum est; vt quoties eos hortamur, vt se ad diuinam imitationem conformēt, respondere audeant sibi possibilia non esse, quæ Christo, vt pote Deo facilia factu erant. Hos si opus esset redargueret; impiæ certè blasphemix redargueremus. Insinuant enim in ualidum esse argumētum in sanctis scripturis frequentissimū. & inscitix videntur Spiritum Sanctum notare. Sed cum stultis, agamus mitius. Hec stulte: rogo à te. Nonne est rationi cōsistentaneum, vt quando Deus omnipotens se demittit, tu quoq; humilieris? Nonne, æquum est, vt tu dominum, magistrum, ducemq; tuum imiteris? Fateberis hæc, credo, nisi prorsus ratione careas. Sed respondebis, quamuis hæc ita sint; tamen tē nō posse, id quod & vis, & iustum esse sentis, te præstare. Si hoc affirmas; iam hæc alia quæstio est, quæ non erat tibi cum prior commiscenda. Sed nunc tibi etiam respondeo, in Deo te omnia posse. Nam & Psal. 43, scriptum est: *Inter inimicos nostros veni et labimur cornu*. &c. Et Euangelium dicit aperte, in hoc venisse Christum. *Vt sine timore liberati de manu inimicorum nostrorum seruiamus illi*. &c. B. Paulus hoc idem confirmat dicens: *omnia possum in eo qui me confortat*. Sed ad rem redeamus.

Psal. 43.

Lucæ. 1.

1. Thim. 4.

At minorē etiam in scriptura frequenter ducuntur argumēta, vt Lucæ. 11. *Si vos cum suis mali, nostis bona data dare filiis vestris:*

Lucæ 11.

Luca. 18. quanto magis pater vester de calo dabit spiritum bonum petentibus se? Item *Luca 18.* si iudex iniquitatis importune postulatus subuenit viduæ: multo reuera magis orationibus continuis Deus inuocatus quod honeste petierimus largietur. Item *Psal. 102.* Quomodo miseretur pater filiorum, misertus est Dominus timentibus se, quoniam ipse cognouit figmentum nostrum. Et ad *Rom. 6.* Sicut exhibuisti membra vestra seruire immunditia & iniquitati ad iniquitatem: ita nunc exhibite membra vestra seruire iustitiæ in sanctificationem. Item: si homo homini humanitatis iure, aut etiam ex nobilitatis debito fidelis esse solet: non erit fidelis Deus, quem tota sacra scriptura fidelem prædicat? Siverus amicus amicum nequaquam deserit, sed omni ratione etiam non appellatus cum iuuat: quid faciet ille, qui tam impensè electos suos diligit.

Heb. 12. A pari *Hebræ. 12.* Quod si extra disciplinam es, cuius participes facti sumus omnes: ergo adulteri. & non filij es. Hinc sumpto argumento à Iudæis, immò à Gentibus argumentamur. Neq. enim necessaria paritas in omnibus est. Si Iudæi suam seruant legem: cur tu christiane non seruas Euangelium? Si filij Rechab sermonebus auscultaunt patris sui, & eius audientes fuerunt præcepto, cur tu christiane non audis sermones Christi, & præceptis eius obtemperas?

Iere. 35. Post comparationem sequitur vt de similitudine & dissimilitudine agamus. Argumentum à simili vastissimum est. Potest autem ex toto veteri Testamento desumi: itemq. ex omnibus Euangelij Parabolis, & ex omni creatura, vt diximus. Hinc figuræ, allegoriæ, metaphoriæ. Atq. ego vobis auctor sum vt quid quid similem vel audieritis, vel legeritis, vel vos ipsi excogitaueritis, in aluo reponatis ad marginem annotato vsu, cui deservire possit: sicut de hac re sunt multi libri conscripti à viris doctis, qui de similibus inscribuntur.

A dissimilibus est vltimum hoc loco argumenti genus. Vt si ita argumenteris. Non decipit Deus quemquam, sicuti mundus solet decipere. Quem enim vmquam fefellit Deus? Certè neminem. At nihilo magis homines Deo fidunt: mundo autem

tem, cum saepe eos fallat, facile credunt. Hoc tamen loco est aduertendum non idem esse argumentari à repugnantibus, & à dissimilibus. In illis namque repugnantia est, in his tantum diuersitas. Vt non decet sacerdotem quod decet laicum: huic enim colligere iuste res temporales, licet, sacerdoti autē nullo modo; sed tantum rebus sacris esse intentum. Ita Beatus Petrus *Acto. 6.* *Non est æquum nos derelinquere Verbum Dei, & ministrare mensis: eligite qui huic muneri vacent.* Eiusdem generis erit præclara hæc argumentandi ratio, efficax, & pia. Non damno recreationem laicam, si honesta sit: sed ea tamen non decet sacerdotem. Ludat laic⁹ modeste: non vllō modo sacerdos. Qui à repugnantibus argumentantur, damnant partem alteram: qui à dissimilibus, non damnant, sed non recipiunt. Ita Beatus Paulus argumentatur se nolle circumducere mulierculam, se nolle ex elemosyna viuere. Ita docet obseruare eos qui ambulant sicut habentes illius formam. Ita Numeror. vigesimo tertio. *Non est Deus sicut homo, vt mentiatur.* Hactenus de loco à consentaneis.

Acto. 6.

Philip. 3.
Num. 23.

Caput. XVI. De loco a diuisione.

Optimus locus est à diuisione. Hanc definitioni præposuimus, quoniam notior est. Est autem diuisio, totius in partes distributio. Vnde quot sunt totius, & partum genera, tot sunt & diuisionis. Sunt tota essentialia: sunt tota integra: & mille alij modi totius describuntur. Diuiditur homo in animam, & corpus: corpus in membra, vt in partes integrantes. Diuiditur subiectum in accidentia, & accidens in subiecta, & accidens in accidentia. Quibus de rebus consulite Dialecticam artem. Sumitur autem diuisio à causis, & effectis, subiectis, & adiunctis, immò & à dissentaneis, & consentaneis.

Est autem huiusmodi argumentandi genus ad docendum, ad laudandum, ad vituperandum, & ad persuadendum

utillissimum. Huc pertinet ingens exemplorum copia, dum à supremis ad individua usque diuidentes descendimus, & partes omnes hinc inde singulas perserutamur. Exempli gratia: potest quis exemplo Pauli ad Hebræos commendare infortunia hoc modo. Quis ex ijs quos iam inde à mundi primordijs Deus habuit amicos, non est mala passus? Certè nullum reperies, si vel legem naturæ, vel veterem, vel Euangelicam requiras. Ac profecto (nisi obstaret quorundam concionatorum, qui docti ores videri volunt, superbia) optimus concionandi modus ille esset, quo exemplorum enumeratione, explicatio neque populus edoceret; ita ut capta à genere diuisione in exemplis sisteremus.

Elaborandum autem vobis, lectores, est, ut quemadmodum in vno alio similia, ita in altero exempla reponatis. Nam persuadent vehementer, & memoriæ firmius hærent.

De ratione diuidendi accuratius dicere, præceptaque tradere, muneris nostri non est. Hoc tantum diximus, ex omni loco duci posse diuisionem, & habenda esse in promptu diuisionum genera, quæ Dialectici tradunt: nempe totius superioris in partes inferiores, ut generis in species, in differentias in propria, & species, & individua. Rursus hoc vobis summè commendo, ut quacumque re proposita, illius accuratam faciatis distributionem: hinc enim multa claritas, & facilitas, & proprietas, item & argumentorum robor. Ita factum frequenter in scripturis reperimus. Nam diuiduntur homines in filios Dei, & diaboli: in filios lucis, & tenebrarum: in seruos peccati, & Dei: in hominem nouum, & veterem: in filios Abraham secundum carnem, & filios secundum spiritum: in adulterantes verbum Dei, & ex sinceritate prædicantes: in homines, & beluas. Similiter castitas in omnes partes, & gradus diuidi potest. Est enim interna, externa, in intellectu, in voluntate, in oculis, in lingua &c. Cum igitur ab omni loco desumi possit diuisio: expendite, obsecro, quantum hinc ad quamvis rem lumen accedat, quanta ad persuadendum efficacia. Hæc de diuisione.

Caput. XVII. De loco a definitione.

Gravus locus à definitione est: locus facilis, si semel definitio rectè facta sit. Quamquam enim omnis disputatio à definitione debet proficisci: ultimum tamè quod sit à perferutante, definitio est, ut quæ multa-

rum rerum cognitionem postulat. Frequentius est in scripturis à definitione argumentum. Ut, *Quaritur me interficere, ergo filij diaboli estis. Non facitis opera Abraham, ergo non estis filij Abraham.* *Qui ex Deo est verba Dei audit. Ei, Ego de neminem non habeo, quia non quero gloriam meam.* *Cice. li. 1. de officiis.*
Iohan 7.
Iohan 8.

Oblecto autem Theologos, ut huiusmodi præsertim argumentationes, quæ à definitione traduntur in diuinis libris, in formam redigant, proprietatem expendentes: faciet enim illos exercitatio hæc ad argumentandum expeditiores. Si, exempli gratia, definias ex scriptura, quid sit propriè sacerdos: homo est, inquit, Deo dicatus, & consecratus ad populi orationes, sacrificiumq; offerendum. Eiusmodi homo est amans Deum, & mandata eius custodiens.

Sed aduerte, in sacra Scriptura nunquam exactam haberi definitionem. Non enim sacra Scriptura, ut B. Hieronymus ait, legibus Aristotelicis adstricta est. At definit verè, & propriè: vel ab effectibus, ut quando quisnam sit Abraham filius, definit, ille scilicet, qui Abraham opera facit: vel a causis, ut quando definit legem, quod per Moysen data sit: Euangelium verò quod per Christum sit annunciatum, ut Iohan. 1. & ad Hebræo 1: vel ex fine, ut si legem definias, quod pedagogus sit puerorum, nullumq; ad perfectum adducat: Euangelium verò quod viros in Christo pariat, ut crescamus omnes in virum perfectum, in mensuram ætatis plenitudinis Christi. Ex quo (ne illud quod mihi in intimis hæret visceribus, umquam resiccam) velim te, ô concionator, obiter notare, perfectionem Evangelicam esse id quod propriè, & ex munere proprio Christus tamquam propriam, & novam doctrinam prædicavit: itaque oportet-

Iohan 7.
Iohan. 1.
Heb. 1.

Heb. 7.

oportere etiam te in hoc Christum ducem, & magistrum imitari. Iam verò ne ab instituto digrediamur, si quis definitiones absolutas expetat, eas ex Sancto Thoma petat, qui per articulos digessit definitionis partes, & ubi transiitionem articuli præcedentis facit, definitionem paulatim colligit. Vtinam cunctarum rerum Theologicarum definitiones in aluelo quodam conscriptas in promptu haberet Theologus. Quod non eò à me dicitur, quòd populo è suggestu prædicandæ sint definitiones acuratæ; neque enim id in aliquo umquam probarim: sed id eò tantum, quòd oportet ipsum concionatorem ad intelligendam veritatem firmum sibi iacere fundamentum, ut proprius, atque clarius eam populo exponat. Definiendum est autem ex effectis, vel aliunde eò modo quo res facilius à populo intelligatur, magisque illi prodesse possit: populo namque definitiones à causis, & effectis magis conueniunt. Quod vel exemplo Scripturæ, & Sanctorum satis colligitur, qui non exactè definiunt. Quo fit ut nullam ferè accuratam definitionem in scripturis reparias, præter illam Pauli Hebræor. 11. *Fides est substantia rerum sperandarum, argumentum nou apparentium*: Quæ per tropum datur. Est enim sensus: fides est assensus quidam, in quo continetur fundamentum, radix, & causa bonorum, quæ spectamus: & quæ quasi argumento conuincit intellectum nostrum, ut credamus quæ non videmus.

Hoc autem loco, si vacaret, definitio diuidenda esset, ut vulgò fit: docendumque ex omni loco definitionem posse sumi: sed præsertim ex materia, & forma, quæ propriè ad essentiam pertinent: quamquam & ex omni causarum genere, & ab effectis, immò ex subiectis, & adiunctis, & à contrario etiam: ut si definias virum iustum, qui non agit impiè: ægrum qui non præstat sani hominis opera. Ceterum hoc non præterijisse sat est. Neque verò ad id oportet ex sacris Scripturis loca adducere; cum multa passim occurrant; nos autem ad alia festinantes pergamus.

Id tamen moneo Theologos; in omni re, de qua illis differendum est, definitionem confici debere per omnes causas & effectus, præsertim propter quid, & finem. Ille enim scit, qui causas scit. Exempli gratia. Fidem definire vis? quere in quo prædicamentò sit in Qualitate enim est. Rursus cuius speciei? Habitus est. An naturalis, vel aliunde? Naturalis non est. Adquisitusne ab homine, vel homini datus? Infusus ut sit necesse est: nam supra rationem attollitur. In quam facultate est? In intellectu. Ad quid data? Ut quæ supra naturam, & rationem sunt assequaris. Quidnam præstabit? intelligere, an assentiri? Assentiri: nam quæ supra naturam, & rationem sunt, intelligi, & comprehendere non possunt. Ecce iam certa definitione dices, fidem habitum esse infusum, quo ijs quæ supra rationem sunt assentimur. Quid etiam castitas sit, ita colliges. Virtus quidem est à genere Temperantiæ: sed cum multa sint, in quibus oportet temperantiæ exercere, non circa potus, neq. cibos, neq. vestes, neq. id genus alia versatur; sed temperantia est circa venerea. Atque de his iam satis.

Caput. XV III. De loco à nomine rei.

Nonus locus à nomine rei inscribitur. Cuius duæ sunt partes: notatio nominis, & coniugata. Non est hic locus ut præcedentes, efficax per se sumptus, quamvis alijs iunctus efficax sit. Est festivus, & mordax, allusio nibus utilis: sed non usquequaq. concionatori in hæc officia idoneus, parçè enim his ipse uti debet.

Notatio idem est quod Etymologia: nam voces notarum rerum sunt. Ita argumentatur Beatus Paulus ad Hebræos septimo de Melchisedech, quod interpretatur Rex iustitiz. Omnia ferè veteris Instrumenti nomina hoc argumenti genus suppeditant. Abel est iustus, vel vanitas. Noah, requies. Abraham pater multorum. Isaac, gaudium &c. Ex quibus nominibus argumenta ducuntur, & iuxta litteralem, & ad mysticos sensus accommodata. Verbi gratia. Bene Abel dictus, qui tam

Ad Heb. 7.

tam citò è viuus sublatus est, fraudulenter à fratre occisus. Ita 1. Reg. 25. Abigail differuit, Nabal secundum nomen stultum esse. Coniugatorum locus lepidus est, & persuasioni accommodatus. Vt si Christianus es, viue Christianè. Porro si Christianū definire vis, à notatione incipe in hūc modum. Christus est vnctus: christianus qui vnctionem participat, saltem fidei: nam si des vnctio est, cum Dei donum sit: sed qui non habet gratiam integrè vnctus non est: vnde Ecclesia diffiniuit quidem eum qui habet fidem esse Christianum: nam & fides mortua vera fides est, tam etsi non viua: sed noluit definire Christianū absq. gratia perfectè esse Christianum: non enim habet perfectā vnctionem fidei viuę: sed habet vnctionis fundamentum, scilicet fidem. Colliges ergo ita: Si christianus est qui in Deum credit, & illius seruum se profitetur, viuat christiano more. In hunc modum in Leuit. argumentatur dominus. *Quod sanctum est, sanctè exequere.* & Psal. 10. *Iussus dominus, & iniustitias dilexit.* Rursus, *Odio sunt Deo impius & impietas.* & Matt. 16. *Tu es Petrus & super hanc petram, ædificabo Ecclesiam meam.* Porro à subiectis, & adiunctis hoc argumentandi genus sumitur mutato substantiuo in adiectiuum vel in aduerbium.

1. Reg. 26.
Psal. 10.
Matt. 16.

Caput. XIX. De loco à testimonijs.

Postremus locus est ab assumptis, siue à testimonijs. Hoc genus Theologis præstantissimum est, vt prima parte q. 1. art. 8. probat sanctus Thomas. Primum nihil certius quàm quod prima veritas dicit, quæ nec falli, nec fallere potest. Itaque fides nostra diuinis præsertim nritur testimonijs. At Theologos obsecro, vt à testimonijs prudenter argumententur: alioqui enim nullum argumenti genus infirmius: facillè namq. multi, quauis interpretatione illud solent cludere. Igitor oportet te aut Hebræicę, atq. adeo chaldicę, græcæq. & latinę linguę peritiā excellere, valdeq. edoctum esse, quid interpretes præsertim antiqui, siue catholici, siue Rab bini intelligant; aut si forte Ecclesia catholica sensum indica- uit,

uit, decisionem in promptu habere, aut ita distinguere loci, quem affers scopum, vt perversæ interpretationi nullus sit reliquus locus. Si enim varijs præsidij instructus non es, pro varia eorum, cum quibus disputas ratione, satius tibi est rationibus tantum semper agere.

Alterum testimonij genus est Traditio: Id scilicet, quod nõ per scripturam, sed per manus à Christo Domino nostro continua successione ad nos vsque peruenit: vt pleraq. quæ de Sacramentis habemus: itè quòd die Veneris, & Sabbati à carnibus abstineamus, diem Dominicum obseruemus, Petri successorem perpetuum Episcopum Romanum habeamus, & id genus alia, quæ à Christo emanarunt quadraginta illis diebus, quibus ante Ascensionem cum discipulis conuersatus est, de cæ-

Alfo. 1.

Tertium est testimonij genus, Ecclesiæ decisio, quæ in Concilijs, in Iurè Canonico, in Extrauagantibus, Moribusue proprijs continetur. Vbi illud notandum est, nõ quidquid in hisce scripturis continetur, de fide esse (multa enim quasi ex opinione inferuntur, vt in Concilio Constantinopolitano, quod Angelis sint corporei) sed id tantum quod sub anathemate definitur. Ex quo tamquam ex fidei decisione, ad discernendum quid sit contra fidem, sumendum est argumentum.

His quartò adiungitur Ecclesiæ consuetudo, quæ plurimū valet ad fidem astruendam: vt quòd confessio seu exomologesis initio missæ facienda sit: quòd qui contrahunt matrimonia, benedictionem accipiant: quòd sacris vestibus induamur: & alia id genus, quæ Ecclesiæ consuetudine præsertim nituntur: sicut quòd beatissimam Virginem in corpore assumptam esse, & abiq. originali peccato conceptam fatemur.

Quintum genus, sanctorum Testimonia sunt: nõ quòd alicuius Sancti auctoritas infallibilem habeat veritatem: hunc enim honorem sacris, tantum scripturis desert Beatus Augustinus, ac ijs præterea, quibus ea infallibilem tribuunt auctoritatem; vt Traditionibus, & Ecclesiæ decisionibus. Quamquam si omnes ferè Sancti idem pronuntient, tamquam infide certum habendum.

bendum est. Hac enim ratione aliquot scripturæ libri in cano- nem redacti sunt, quod cuncti Patres illorum testimonijs tam- quam diuinis vtantur. At vero necesse non est vel B. Hierony- mo, vel B. Augustino omnino credere, quando ex propria sen- tentia locuti sunt: errare enim potuerūt vt homines: cū præ- fertim an Paulus in raptu viderit diuinam essentiam vel non, inter sanctos disceptari videamus.

Id tamen vehementer persuasum esse velim concionatori- bus iniquum esse, non nisi scripturæ testimonijs omnia velle confirmare. Duo enim incommoda inde sequuntur. Vnum est, scripturam retorqueri: quod nefas est apud Deum: nam contra Spiritum Sanctum mentiris, dum colligis quod neque hoc loco, neque altero scriptura dicere voluit. Vnde non im- merito à multis prælatis vbi alicui prædicandi copia fit, distri- cte præcipitur, vt scripturam iuxta sanctos interpreteur: hi e- nim nobis magistri dati sunt. Alterum incommodū est, quod sic quodammodo sanctorum doctrina negligi videtur: qui ideo dati etiam nobis sunt, vt ab ijs, eaque facta scriptura non expresse docet, petamus. Nam contra aleatores istos, qui talis, aut tesseris ludunt, nihil habebis ex sacra scriptura: habetis ta- men ex sanctis, vel ex Iure canonico: sicut & contra quoscum- que mulierum fucos, & id genus multa vitia recens in mun- do, magno cum nostro malo exorta. Huiusmodi enim multa mala nuper in Ecclesiam, mundo in præcipitium ruente, caco- demon inuexit: quæ vt reprehendas, satis tibi esse debeat, si à sanctis ea reprehendi videas.

Iungere hoc loco rectè poteris scholasticorum Theologorū consensum, & opiniones à viris doctis, & bene moratis profe- ctas. habet enim etiam & suum pondus: vt quæ à Victoriæ, Ca- no, & Soto, & Castro nostris tēporibus profectæ sunt, olimq. ab Scoto, & Capreo. & Caieta. quæ ad ostendendam doctrinā aliquam peculiarem optimæ sunt. Adiunge & Canonistarum auctoritates, & sententias: nam & ipsi locum habent in Ecclesia dignum: vt Abbas, Iohannes Andreas, & nouus, qui etiam vete- ribus æquandus est, Azpilcueta Nauarrus.

Sextus locus Philosophis tribuitur, quorum auctoritas valet etiam nonnumquam, non tantum ubi desunt testimonia sacra (si forte desint nonnumquam expressa) sed ubi suppetunt etiam. Id autem vel in rebus creditu difficillimis, vel ubi perfectissima quæq. suades, aut vilissima reprehendis, vel ubi agis cum infidelibus, apud quos plurimum sæpe valet hoc argumentum, ex ipsorum scilicet, cum quibus agis, testimonio sumptum. Cuius modi etiam est, quod contra Iudæos ex Rabbiniis cōmodè sumi potest. Ad Titum. 1. Epimenidem citavit Paulus, in cretenses qui erāt mandaces, malę bestię, vētres pigri. Et Acto. 17. primum argumentatus est ab ipsis Atheniēsis, ex ara ignoto Deo dicata: deinde adducit Aratū poētā indoctrina illa: *Genus Dei cum simus &c.* Neq. id quidē immerito. Certē enim apud Socratē, Epictetū, Senecam, Aristotelē, Platonem, & alios, contra vitia, & pro heroicis virtutibus præclara testimonia sunt. Sibyllarū exemplo vsus est B. Augustinus, & Bea. Catherina. Porro Sibylla deorum consilium significat, Sola, inquit Hieronymus cōtra Iuvinianum, virginitas novit consilium.

Tit. 1.
Acto. 17.

D. Hieron.
cont. Iovin.

Septimum genus testimonij historia est: non diuina (hæc enim ad sanctam Scripturam refertur) neque Ecclesiastica (hæc enim in quintum locum reuocanda est, quamquam & ad hunc septimum pertinere possit) sed historia humana: cuius vsus B. Augustino probatus est, & experimento confirmatur. Gentilium enim, & quorumcumq. infidelium exempla vehementer persuadent catholicis. Cur enim non faciat christianus quæ facit infidelis, in his, quæ ad virtutem, & bonos mores spectant? Fidelium etiam humana exempla multum persuadent pijs. Atque utinam ad hoc argumenti genus cōcionatores, qui acutissimi videri volunt, se demitterent: certē auditoribus plus multo proderent.

Deniq. ut summam colligam, testimonia sunt quæ adduci possunt ex libris vel dicta, vel facta. Utile autē esset præsertim dictorum & factorū Theologos sibi conficere alueum aliquē: sicut fecit Plutarchus, & alij: etiā plures qui multa & antea acti, & præsentis temporis apothegmata in vnum congesse-
Qui

Qui labor multò esset utilior, si per loca communia distribueretur. Sed de his satis.

*Testimonijs
parce uten-
dum.*

De horù locorum vsu dicendum videbatur: eeterùm vbi de dispositione tractabimus, de vsu etiam locorum differemus: Id interim annotantes, quod ad testimonia attinet, non debere esse frequentiora, neq. rariora, sed adducenda vbi necesse est, ad confirmandas veritates præcipuas, scilicet eas quas in concionibus præcipuè sibi concionator tractandas proposuerit. Vt si dānamus tanquā peccatum mortiferum, malo animo alienā cernere vxorem, aut probro afficere fratrem; iuuat adducere Euangelij locum id docentem. Atq. hoc quidem Patrum exēplo nititur consiliū: nam & ij testimonijs parcè vsi sunt. Id tamen nulla ratione est prætermittendum; testimonia quæ afferuntur, explicanda fore, præsertim vbi subobscura sunt: atq. id iuxta sensum proprium, vel litteralem, vel mysticum litterali innitentem. Quibus & hoc adde: expositionem ipsam, si fieri potest, ipsi testimonio sæpe vt præuiam esse præponendam: est enim suaue, & festiuum, rei dicendæ locum præparare. Vt si ostēdere debeas, humilium, & mansuetorum orationem Deo placere; ita dicito, Oratio tantò acceptior est, quantò maiori sit cū reuerentia, & ab animo, ei qui exoratur gratiori profisciscitur: talis est humilium & mansuetorum oratio. Haftenus de inuentione, quæ multam (nisi fallor) rerum supellectilem vobis præstabit: accipite modò de dispositione præcepta: quæ inuenta disponere docebunt, atq. ad perfectum vsū perducere.

LIBER

LIBER TERTIVS DE SE- CVNDO CONCIONATORIS INS- TRVMENTO, SCILICET DE DISPOSI- tione:quo docetur Concionator qua ratione ar- gumenta collocare, ijsq. commo- dè vti possit.

*Caput. 1. De primo dispositionis genere, nempe de Iudi-
cio, seu argumentatione.*

Dispositio est rerum inventarum apta colloca-
tio. Parùm enim refert ædificaturum quem-
piam, omnem comparasse materiam, si eam
proprijs in locis iuxta finem institutum, non
collocet. Hoc igitur nobis modò demonstrā-
dum est, qua ratione argumenta inventa de-
beant collocari. Est autem duplex dispositio
nis genus: Iudiciũ, & Methodus: siue argumētatio, & methodus.
Argumentatio est constans collocatio argumenti, & cōveni-
ens cum quæstione proposita, ad eliciendam veritatem. Quæ
pars idè appellatur iudicium, quia veritas propositæ quæstio-
nis per illā discernitur: & appellatur syllogismus, aut ratiocina-
tio, quia colligitur veritas per rationē: & appellatur argumenta-
tio, quia per argumentum colligitur. Vt cū argumentatur B.
Paulus: *Si Deus pro nobis, quis contra nos?* quæstio erat, an præuale-
re possint homines cōtra nos, qui Dei sumus. Argumētum est:
Deus est pro nobis. Vnde sic collige. Si vir fortissimus pugnat
pro quovis contra minùs fortem, nihil timèdum periculi: at
Deus pro electis suis pugnat: quis ergo poterit aduersus illos
quicquā p̄ficere? Sed quò rectius intelligatur quid argumē-
tatio sit, aut argumentū, au: (quod idem est) medium, constitu-
endum est, propositam quæstionem duplicem esse. Aut enim
est simplex, vt an Deus sit: aut coniuncta, vt an Deus sit infini-

Roma. 8.

tus. Si simplex; argumentum collocatur cum tota quæstione si mul. Exempli gratia, si probamus esse Deum ab effectis; argumentum hoc est. Huius mundi machina ingens, præclara, pulchrè sibi constans, sine gubernatore existere non potest: hunc autem necesse est esse Deum: ergo Deus est. Si velimus discernere an Deus infinitus sit, argumentum quæri potest aut à prædicato, aut à subiecto. Quo loco aduertendum est semper, cum ex utroq. extremo (ut aiunt) argumentum sumi possit, ingentem esse argumētorum copiam. Exempli gratia: si quæstio est, an sit virtus amplectenda: habita prædicati ratione, colligo huiusmodi argumentum. Quod cum ratione cōiunctum est, amplectendū est. Habita verò ratione subiecti, sic dissero. Quod suaue, & vtile est, id amplecti debemus: talis est virtus: ergo, &c. Argumentatio autem hæc duplex est: vna simplex, siue categorica: altera coniuncta, siue hypothetica. Vtrāq. sacra Scriptura vititur. Simplex illa est Iohan. 8. *Qui ex Deo est, verba Dei audit: propterea vos non auditis, quia ex Deo non estis.* Confice syllogismum, quo possis homines multos confundere, & cōvincere hoc modo. Ille est ex Deo, qui verbū Dei audit: sed tu non audis: ergo: ex Deo non es. Coniuncta est illa Matth. 12. *Aut facite arborem bonam, & tunc facietis fructus bonos, aut facite arborem malam, & faciebitur esse fructus malos.* Si ergo me fatemini bonam arborem, fateri debetis, fructus bonos: aut si diffiteri nō potestis meos fructus esse bonos, cur dicitis me arborem malam?

Syllogismum cōiunctum in tres partitur species: condicionalū, Disiunctiuum, & copulatiuum. Quæ argumētandi formæ concionatori sæpe vtilis sunt. Nō est mei instituti disputare, an possint in syllogismi formā reuocari: tantum enim animus est, copiam dicendi concionatori suppeditare. Simplex argumentatio, siue quoad formā, siue quoad materiā, primū in Syllogismū, Enthymema, Exēplum, & Inductionem distribuitur.

Syllogismus rarus est in scripturis: sed reperitur: ut in superiori exēplo: *Qui ex Deo est verbi Dei audit.* Et rursus Io. 8. quasi in hūc modū fit argumētatio. *Qui sequitur lucē non ambulat in tenebris: ego sum lux: ergo qui sequitur me nō ambulat in tenebris.*

Enthy;

Iohan. 8.

Matth. 12.

Iohan. 8.

Enthymema est. Vt Rom. 8. *Nihil ergo damnationis est his, qui sunt in Christo Iesu, qui non secundum carnem ambulant.* Colligit enim ibi ex tunc cap. 7. hoc modo. Gratia Dei per Iesum Christum liberat nos ab omni malo, scilicet culpæ, & penæ, & perturbationum: ergo ei qui perfectè liberatus est, neq. de cetero ambulat secundum carnem, nihil damnationis. Non ergo colligant hæretici cōtra purgatoriū: sed colligāt à purgatorio liberari, qui per Christi gratiam liberati, perfectè viuunt in Christo.

Iohan. 12.

Exemplum est, vt Iohan. 12. *Exemplum enim dedi vobis, vt quemadmodum ego feci vobis, ita & vos faciatis.* Id est: ego laui pedes vestros Dominus & magister: ergo & vos debetis alter alterius lauare pedes. Est supplenda maior: scilicet, debent discipuli magistrum, & serui Dominum imitari.

Heb. 11.

Inductio sit Heb. 11. de fide, & cruce. Quòd enim sine fide impossibile sit placere Deo, Patriarcharum, & Prophetarum adductis exemplis ostenditur, quā plurimorum facta enumeratione ex Abel, vsq. ad Samuelem, & Dauidem. Quòd autē crux Christi ferēda sit, eamq. Deus amicis suis varijs in partiatu modis, quamquam non quidem personis in medium adductis probat: tamen affert varia laborum, crucisq. exempla, quæ Dei amici immò & amicissimi tulerunt. Quis enim sanctorum sine cruce vixit? Et Ecclesi. à ca. 44. ad. 50. vt ad virtutem populum accēderet, longam facit Sanctorum enumerationem, eorum virtutem & sanctitatem laudans. Est autem valida & ampla argumentandi ratio, à multis indiuiduis, siue ab omnibus colligere, in quocumq. genere verferis.

Eccle. 44
ad. 50.

2. Cor. 6.

Est etiam demonstratio proptet quid 2. Cor. 6. *Si vnus mortuus est, ergo omnes mortui sunt.* Vbi D. Paul. à capissa ad effectum argumentatur. Christus enim caput est: homines cuncti in illum fide viuā credentes, membra viuā illius sunt. Est autem pulcherrimum argumenti genus: Ille ieiunauit, ergo & ego ieiunare debeo: orauit, ergo & debeo ipse orare. Si colligat hæreticus ille persoluit, ergo & ego: explicet ille veram Philosophiam & Theologiam, & facile intelliget caput quidē membris non plus communicare posse quā ipsa capere possint.

Esto tu viuum & absolutum Christi membrum per mortificationē, & amorē. & quidquid tibi fuerit necesse dabit tibi Deus. Si vnam quis deferēs parua accedat ad perennem & inexhaustum fontem, sibi imputet quod non multum sibi aquæ haurit. Ita ergo ex fonte Christi hauries quantum tibi fuerit necesse, si integra & perfecta vnione illi fueris coniunctus.

Iohan. 15.

Demonstratio quia, scilicet ab effectis, Iohan. 15. habetur *Si opera non fecissem quæ nemo alius fecit, excusationem haberent de peccato suo.* Miracula etenim Christi, si iuxta omnem circumstantiã expendantur, efficaciter Christum esse Deum probarunt; cum in testimoniam suæ diuinitatis fierent, atq. in gloriã Dei, vt homines Deum cognoscerent, diligerent, colerent, venerarētur. Nam si falsum Christus dixisset; nūquam Pater in nomine suo tot fieri miracula permisisset: id enim fuisset falsis asserti: quod est à summa bonitate, summaq. veritate alienum. Præterea miraculis iungenda est Christi vita sanctissima. Quare impijssimi Antichristi miraculis, eius dicta non probabuntur: cum sit ipse in nomine suo venturus, atq. tam impia & inquinata futura sit eius & vita, & doctrina.

1. Reg. 18.

Dilemma, siue argumentum cornutum, est ab argumentis contrariorum. Vt 3. Reg. 18. inquit Helias: *Si Deus est Dominus, sequimini eum: Si Deus Baal, sequimini eum:* quasi dicat. Verum sequi oportet Dominum: contrarium reiicere. Tunc sic: aut Deus est Dominus, aut Baal est Dominus: si Deus Dominus est, sequimini Deum: si Baal est Dominus, sequimini eum. Efficax eodem modo erit hoc argumentū. Aut à Deo est mulierū cultus, & ornatus, aut à diabolo. Non à Deo, ergo à diabolo. Aut mentalis oratio est bona: aut mala. Non mala, ergo bona.

1. Cor. 15.

Argumentum ad incommodum à contradicentibus sumitur. Vt 1. Cor. 15. *Si enim non resurgemus, ergo Christus non resurrexit: ergo vana est fides, quæ promittit absolutissimam gloriam: ergo vana est fides vestra, quæ creditis: ergo miserabiliores sumus cunctis hominibus.*

Epichærema argumentatio est inuoluta: id est, in qua sine vlla forma, quasi per vnus propositionis modum, fit iudicium.

Vt Io-

Vt Iohan. 6. Verba vite aeterna habes, ad quem ibimus? item. Quomodo potest homo renasci denuò, cum sit senex? Iohan. 6.

Sorites argumentatio est, quæ continuo progressu, à primo ad ultimum colligit. Vt ad Rom. 6. Si Christus mortu^s est, ergo & nos morituri sumus in illo: si Christus semel mortuus est, ergo & nos semel prorsus peccato mori debemus: si ille ampli^{us}, non moritur, nec nos iterum peccando sumus morituri: si surrexit, in æternum victurus, ergo & nos semper bene acturi: si mortuus est ille iuxta carnē, ergo & nos peccato mortui: si ille iterum non moriturus, ergo & nos nunquam de cetero peccaturi. Non ergo regnet peccatū in mortali corpore nostro, neq. amplius exhibeamus corpora nostra seruire peccato, neq. arma peccati; sed semper bene viuamus, & membra nostra sint arma iustitiæ. Est hic efficax, & pulcherrimus argumentādi modus. Veluti: si vis amare, cognosce: si vis cognoscere, considera: si vis considerare, ora: si vis orare, expedi te ab impedimentis: si vis te expedire, aufer omnia superflua, & externa, & mortifica perturbationes: si vis mortificare, relinque omnia: si vis relinquere, odio habe. Itaq. si vis amare Christum, odio concta alia debes habere.

Postremum argumentandi genus appellant Parabolā, id est simile. Sed hic modus recurrit ad inuentionem, & totus in materia cōsistit, vt supra diximus, cum de simili ageremus. Exemplum est Lucæ 12. *O hypocritæ, qui simulatis desiderare Messiam, faciem cali & terræ probatis:* Id est per signa cæli & terræ, dignoscitis pluuiam venturam, & signa huius temporis, scilicet aduentum Messie non probatis. Cognoscitis non necessaria, subtilia & communia: & non discernitis spiritalia, quæ tanti momenti sunt. Hæc de argumentandi forma.

Ceterum vehementer hoc loco annotandum est, alia in disputatione, alia in concione argumentationis forma vtendum: Etenim stricta illa argumentandi forma in concione ferè nunquam vsurpatur: sed prudentia opus est, vt eo modo disponantur propositiones, quo satis intelligantur, & vim habeant. Id autem matura adhibita consideratione, & exercitatione

non erit difficile.

Scire tamen lectores velim, quod me experimēta docuerūt, non ad vnā solum construendam argumentationem, sed etiam ad integram concionem vtile esse, à propositione maiori incipere, illamq. satis explicare, & probare, & amplificare; dein de ad minorem progredi, eodemq. modo illam persequi; atq. tandem breui compendio conclusionem elicere. Exempli gratia, si velim dissuadere lūsum, sic aggredior. Viri cordati est à malis sibi cauere, eorumq. occludere vias, & minimas quasq. scintillas extinguere. Hoc deinde comprobo testimonijs, exēplis, ceterisq. argumentis accommodatis, veluti in hunc modū. Quanta Dauidi ex alienæ mulieris conspectu, ruendi occasio? Certè ab omni etiam specie mali obstinendum esse docet B. Paulus. Nam quā facili occasione Dina virginitatem amisit? Nonne bonos mores colloquia in honesta corrumpūt? Quorsum Christus Iesus Dominus noster tot consilia dedit? atq. terrenis omnibus renuntiādum dixit? Quorsum virginitatem cōmendauit, nisi vt peccandi occasionibus cunctis vias obstrueret? Sequitur iā assumptio: in hunc scilicet modum. At ex lusu, quot solent prouenire mala? non tātū ex iniūquo lusu, sed ex minimo etiam & honesto iter fit ad maximos & sceleratos lusus. Id etiam eodem modo cōfirmo rationibus, aut exemplis in medium adductis, hac ratione. Quamuis non me lateat, iuxta Theologorum placita, lūsum & moderatum, & honestum recreationis gratia factum, peccatum non esse: tamen dum tot malorum ansam & occasionem hīc residere demonstro, fieri debet, viri Christiani, vt ab his tantæ calamitatis inijs vobis caueatis. Ecce lector huiusmodi generis argumentandi vsum: quamuis primas tantū in hac re lineas duximus: non enim est instituti nostri res ipsas seriō tractare, sed tractandi modū solum aperire.

Caput. II. De Iudicio, seu argumentatione quo ad
analysim.

Plura

Pura de argumētationis natura dixissem, nisi (quod in omni arte per necessarium est) docendum foret de argumētatione iam facta discernere. Est enim & iudicij quādam analysis, sicut & genesis, Non tantū igitur debet Theologus argumētationem construere, sed oportet etiam illum, de argumētatione facta discernere. Docemus ergo, qua ratione deprehendere possimus in conscriptis operibus, ubi nā quæstio, ubi probatio sit. Accipite quæ sequuntur. Quicquid scriptura continet, vel simplex narratio est, siue assertio, aut affirmatio; vel est ratiocinatio. Nō est difficile id indicare. Etenim id, quo tantū docemur, assertio est; id verō quo suademur probatio. Vbi igitur suboluerimus probationē; oportet primū omniū, statum presentis tractatus inquirere. Id enim in omni negotio primū est, atq. præcipuū; statum, scopum, thema corū quæ assequi volumus deprehendere. Quod, ut inferius docebo, ex antecedētibz, & consequentibus, colligi potest, si rē accuratius expēdamus. Argumēto siue quæstione reperta, expendēdum est, q̄ subiectum, quod prædicatum sit; ut videamus quid de quo cōcludatur, atq. ita mediū, siue argumētum perquiramus, quo tale prædicatū de subiecto cōcluditur. Inquirendum ergo medium siue argumentum. Si vna tantū propositio est, in illa erit medium. Exempli gratia. Iohan. 8. *Qui ex Deo est verba Dei audit: propterea vos non audistis, quia ex Deo non estis.* Quæstio est: *Ex Deo non estis.* Probatio est: *Verbum Dei non audistis.* Item Psal. 36. quæstio est: *Noli amulari in malignantibus.* Probatio est: *Quoniam tanquam fenum velociter arescens.* Porro, ubi sunt hæ paræculæ, quoniam, quia, quare, igitur, ergo, si, ut, & id genus alia, probatio est. Reperto medio, conferendum illud est cum prædicato quæstionis, atque tunc in promptu habenda sunt ea quæ de inuentione diximus; simulq. diuersa argumētandi genera, quæ nuperrimè explicuimus; ut facta collatione inter medium & prædicatum, & perpenſa dispositione argumētationis, intelligere liceat, ex quo loco argumentum producitur; & quo genere argumētandi constructa argumentatio est.

Iohan. 8:

Psal. 36:

Porrò scriptura frequentius argumentatur ad incommodū, à contrario, ab effectis, à simili. Oportet autem multa supplere, quæ Spiritus Sanctus verborum compendio comprehendit. Nam Spiritus Sanctus tantum voluit perstringi verba præcipua; cetera vero orationi, & considerationi, atq. studio nostro reliqui. Ergo B. Iohan. ab adiunctis, vel ab effectis argumentatus, quasi demonstratione usus est in hunc ferè modum. Qui ex Deo est, verba Dei audit: vos non auditis: ergo ex Deo non estis. Item fieri potest argumentū est à causa in hunc modum. Propter res quæ facile & citò pereunt, angī homo non debet: sed impiorum bona cito peritura sunt: ergo non est impijs inuidendum, tametsi multa illis exoptata contingant. Potest autem, immò debet quælibet ex ijs propositionibus explicari, & probari.

Iohan. 8.

Matth. 12.

1. Cor. 3.

ad Gal. 3.

Heb. 7.

Iohan. 15.

Sed difficultas inest vbi multa sunt media. Verbi gratia. Matth. 12. quando Dominus probat, se non in Belzebug eiicere demonia: & 1. Cor. 13. probat B. Paulus, se rectè prædicasse Corinthijs: & idem ad Gal. 3. probat esse filios spiritus: & Heb. 7. probat translatam esse legem: & Iohan. 15. probat Dominus, nullā esse iustam Iudæis non credentibus in illum excusationem. In his ergo perpendendum, an illa omnia media sint diuersa, an verò componant vnus medij integram argumentationem. Diuersa erunt, quando per distincta loca procedent: vnā constituent argumentationem, quando diuersæ illæ partes se mutuo fouētes, ad idem spectabūt. Exemplo res erit facilior. Matth. 12. quæstio est: non eiicio demonia in Belzebug. Prima probatio est ad incommodum: sequeretur enim Satanam contra se ipsum pugnare, ac regnum suum destruere velle. Nam Christus apertè pugnat contra peccata, & contra omnes demonū opiniones: quare si demon contra demonē pugnaret, regnū eius destrueretur: quia omne regnū in se diuisum desolabitur. Secunda ratio est ab exemplo in hunc modū. Filij vestri, discipuli mei, simplices & pij, & incantationum incapaces, in nomine Dei expellunt demones: à me (inquam) instructi, & à me accipientes virtutē: ergo & ego. Tercio argumentatur à simili hoc modo.

Matth. 12.

modo. Si ego aduersus Belzebub me gero virum fortem, quicquid subactis, illius arma & arcem occupo: ergo non in illius nomine dæmonia eiicio.

Porro duo hic annotanda. Alterum est sepe contingere ut inter argumentandum digressio fiat: quam non oportet adnectere argumentationibus. Exempli causa: in hoc eodem cap. Matthæi. Dominus dicit. *Si ergo ego in spiritu Dei eiicio dæmonia peruenit in vos regnum Dei*, De quo in Psalmis sapere: ut Psalm. 141. *Regnabit Dominus in sæcula Deus tuus Sion*. Et Isaia. 32. *Ecce in iustitia regnabit rex & sapiens erit*. Item Hierem. 23. Et Matthæi. 4. Hoc autem attentius inspicendum, ne torqueamur, si digressionem continuare velimus.

Psalm. 141.

Isai. 32.

Hierem. 23

Matth. 4

ca. 12 Matth.

Iohan. 15.

1. Cor. 3.

Alterum verò notatu dignum est, nonnunquam ex multis præcedentibus, vnum quiddam colligi: ut in hoc eodē. 12. Matthæi. cap. *Qui non colligit mecum dispergit*. Si enim conclusum est, Christum esse Messiam, & cruentum cum dæmone bellum esse gerendum, & in hoc venisse Christum, atque in hoc seruos suos tanquam milites elegerit: sequitur, sicut miles culpam admittit, si ubi periculum imminet, non dimicavit: ita & Christi operarios, qui non colligunt cum Christo, male agere, immo & quodammodo desperare. Itē Iohan. 15. duo sunt argumenta: à verbis vñ, à operibus alterum: quibus concludit se esse Messiam, à Patre missum. At 1. Cor. 3. vñ est argumentum tanquam Sorites. Eius enim conclusio est hæc: rectè feci vobis prædicans humilia. Prima verò probatio est: quia eratis carnales: sicut enim pueris lac dandum est, non cibis solidus: ita carnalibus humilia, & facilia danda præcepta. Probatio autem alia est quia est inter vos zelus & contentio. Hoc probatur quia vnus dicit se Pauli, alius autem Apolli. Hæc modo de argumentationis iudicio.

Item Theologos obsecro, ut vtrāq. exercitationem sedulo, & frequenter vsurpent: scilicet thema sibi aliquod proponant, idque multis argumentationibus persuadere nitantur ex omni loco petitis (quāquam non semper omnia loca argumentum præstant): tū præterea contra thema argumententur eodē modo per loca, & argumentationes diluere conentur, loci natura, unde argumē-

tum

*Modus in-
terpretandi
D. Thom.*

tum petitur, examinata, ita enim fiet, ut faciliè argumentari, facilièq. respondere possint. Tum etiam argumentationes aliorum, sacra præsertim Scripturæ, & D. Thomæ corroborare nitantur: ea suppletentes, quæ argumēti breuitas comprehendit. Sanctus enim Thomas ita exponendus est, ut argumenta facta contra responsionem corroborentur satis, examine turq. ex quo loco producantur: præterea corpus articuli in formā redigatur, discernaturq. ex quo loco: solutiones verò, & iuxta formam, & iuxta materiam perpendantur. Ita fiet, ut breui tempore, & ad argumentandū, & ad persuadendum habiles sitis, iuuante natura, & studio. Et quamuis vobis à minùs obscuris progrediētibus, non erunt statim cuncta in promptu, labore tamen improbo cuncta comparabitis. Hactenus de argumentatione.

Caput. III. De methodo, altera dispositionis parte.

Methodus dispositio est argumentationum, ac eorum omnium, quæ inuenta sunt. Docet enim methodus, qua ratione totius operis dispositio procedat. Methodus, Græca vox, viam, modumq. significat. Vulgata voce idem est quod *La traça delus eosus*. Nihil autem aliud methodus re ipsa est, quam ipsa præcepta dicendi, differendiue. Duplex est methodus: vna doctrinæ, altera prudentiæ. Illa certâ, & infallibilē docēdi viâ docet (ut 2. de Posteriori Anal.) à nominis etymologia, homonymia: descriptione, definitione, proprietatibus & causis, ac tandē partitione. Nā hoc est tādē scire, intelligere quid res sit, qualis sit, propter quid sit talis: & q. doctus esse voluerit, hæc tria in prōptu debet habere, & in his tribus exactè exequendis insudare. Ita procedit S. Tho. ita procedere etiam debet, quicumq. opus velit conficere, aut de aliqua re discernere. Prudentiæ methodus est, quæ probè circumspectis circumstantiis, & condicionibus personarū, temporis, negotiorum, & locorū procedit. In hac autē methodo oportet excellere cōcionatorē, quippe quia in eum & Rhetorica, & prudentia omnis, quæ in oratore olim desiderabatur, iam sese recepit: soli enim concionatores nunc sunt, qui Rhetoris personam sustinent.

Vtra

*2. de Demō
stra. cap. 1.*

Vtraq. methodus in generis, & analytice methodum distribui potest. Illa prior præcepta tradit, quibus instructus, quodcumq. nouum opus conficere possis; hæc vero, quibus de confecto opere rectum valeas proferre iudicium.

Sed fortasse quis, requirens maiorem in præceptis perspicuitatem, rogabit, quoniam sint operum genera, quæ confici possunt. Tria dixerunt esse antiqui. Demonstratiuum, Deliberatiuum, & Iudiciale. At ego qui Theologos instruo, facilius, ni fallor, de hac re docebo. Igitur Theologus aut in scholastica versatur disputatione, aut (vt vulgi nomine vtar) in positiua. Appello scholasticam, quamcumq. disputationem, quæ soli doctrine methodo innititur: qualis est S. Thomæ & Aristotelis in omnibus libris quos edidit, immò & B. Pauli ad Ro. & ad Gal. & 1. Cor. 13. in quibus sola veritas cognoscenda tractatur, siue speculatiua, siue practica. Aliud genus est disputationis, in qua voluntas præsertim suadenda est, vt imperetur opus, talis ferè est tota diuinæ scripturæ tractatio: & talis esse debet morum disputatio: vt etiam ipse Aristoteles in lib. Ethic. insinuat & huc referendæ sunt conciones, & sermones de Deo familiares. Vtrunque genus complectitur sacræ scripturæ expositio, etiam apud scholasticos. Non enim quisquam hos duos differendi modos negare potest: cum non tantum docendi Christiani sint, sed excitandi etiam Aliud genus est Encomiasticum, siue laudatiuum, quando alicuius gesta narras, vt illum euehas & commendes. Huc refer historiam, quæ laudationem, ac deinde contrariam vituperationem, siue simplicem narrationem continere solet, huc opuscula omnia reuocantur, quæ sunt innúmera: sunt enim alicuius ex generibus his partes. Nam distributio hæc nostra ex intellectus & voluntatis partitione colligitur. Aut enim docere vis intellectum, aut suadere, mouereq. voluntatem, aut vtrunque simul. Nam Iudiciale genus, tanto pere antiquis celebratum, iam obsoleuit prorsus; quando morosissimis terminis, & testimonijs, in auditisq. dilationibus agitur cuncta, ita vt rationis vim exhibuisse Iuris periti videantur.

2. Eth. 6. 2.

Caput. III. de fine in omni opere primum inuestigando.

Pro

Roposuius utcumque materiam omnem: modo vero tradenda præcepta sunt, & ad construendum, & ad discernendum de opere constructo generalia. Illud sit primum; statum, finem, scopum, thema uero in primis inspiciendum esse, illudque semper ob oculos habendum. Nulla enim actio, præsertim in homine, carere debet fine; cum omnia ex fine pendeant. Nolim autem hoc loco artius sumi finem, sed ita latè, ut etiam res subiectam, siue (quod idem est) obiectum complectatur. Si vis concionari in Septuagesima; habeto ob oculos hunc tendere totum Euangelium, ut homines (sciant, se ad excolendam animæ vineam, co præsertim tempore, conduci. Si vis in Sexagesima; propone tibi hunc scopum; dispositionem requiri in corde, ut verbum Dei fructum ferat. Si in Quinquagesima; finis ille est, labores Christianis esse subeundos. Sed rogabis, quo nam pacto finis deprehendendus sit. Si tu tibi vis nouum componere opus; expende accuratè quid tibi ipse velis, & tui ne vnquam scopi obliuiscaris: si alienum vis assequi institutum, consule libri argumentum (nam ut plurimum libri proprijs inscribuntur argumentis) argumentum autem, libri scopus & status est: ac præterea capitis etiam cuiuscumque argumentum, eius insinuat scopum. Quod si argumento liber caret; consule quid partes præcipue docere potissimum nitantur: & si omnes particulares partes libri, in communem vnum tendant scopum, ille totius libri scopus est: si verò diuersa omnino cuiusque partis argumenta sint: diuersos esse vnus & eiusdem operis scopos deprehendes. Quod in epistolis sæpe contingit: in quarum vna sæpe auctor multis & diuersis negotijs satisfacit. Multa ex annotatione hac sunt perspicua. Primum quid apud Galatas Apostolus contendat: nimirum necesse non esse, ut legis veteris opera præstet quis, ut iustificetur: sed per fidem in Christum iustificari. Quo loco non intelligit sola fide esse hominem iustum, aut gloriam adipisci: sed primam gratiam recipere; siue iustificari per fidem cum attritione, ut in Baptismo, in Poenitentia, iminò & in omnium Sacramentorum receptione: in qua ex attri-

to quis

ro quis fit contritus. Eodem modo ad Rom. B. Paulus intelligit per fidem sine operibus legis, hominem iustificari. Non enim ibi tractare propositum, erat Paulo, an sola fides faciat hominem iustum, vel in gloriam perducatur, sed an iustificatio per opera legis, vel per fidem, tanquam per præcipuam iustificationis dispositionem, radicem, & fundamentum contingat. Quod si in eadem Epistola, denondistinguendo Iudæo & Græco differit: quamquam & speciale alterum epistolæ argumentum constitui possit: ad præcipuum tantum illud destinatur; quando non per carnem, neque per legem, sed per fidem contingit iustificatio. In Epistola ad Cor. diversa docet, ac in reliquis Epistolis: quamquam ad Hebræ. Christi diuinitatem, ipsumque esse Messiam nouæ legis latorem, persuadere vult. Porro commune est B. Paulo, in omnibus ferè epistolis, sub finē politica tradere præcepta de parentibus, filiis, marito, vxore, dominis, seruis &c. Iohannes in Euangelio de Christi diuinitate agit: Lucas de passionibus: Mathæus, & Marcus humanitatē celsissimam ostendunt. Esaias in Messia describendo totus est: Hieremias populi peccata plorat: Ezechiel comminatur: Daniel aduentum Messie notat: Apocalypsis, ecclesiæ euentus, ab aduentu Christi primò ad alterum. Ecce qua ratione illustrentur Sacri libri, & quilibet alij. Igitur quando ex fine omnia pendunt, omniaque in finem dirigi debent, atque eius habita ratione, omne ferendum est de ceteris iudicium: sequitur in primis nobis laborandum esse de fine: siue constituere velimus opus, siue de constructo discernere.

*Specialia
Euangelistaru
in
ita.*

*Instituta
Prophetarū*

Caput. V. De quinque cuiusq. operis partibus.

Alterum præceptum est, substantiam, totumque rei pò-
dus confirmatione, & confutatione constare. Hæc
enim duo in omni negotio necessaria sunt, vt rem
adstruas, & vt eandem defendas. Confirmatio rem
constituit, confutatio propugnat. Porro non tantum his duo

bus

bus præcipuè tota constat disputatio: sed oportet etiam in singulis eius partibus miscere, aut confirmationi cōfutationem, aut confutationi confirmationem, prout rei vel auditorum ratio postulat. Si suadeas castitatem, vt ere confirmatione, dicēs eā animi pacē esse. Sed quoniam habet multos castitas impugnatōres, subiūgenda est confutatio, quā dicas difficilem esse quidem initio castitatem, sed tamen vbi semel comparata est, miram illi in esse suauitatem. Annorandum est præterea, non nūquam à confutatione auspicandum esse. Quod sæpe facit Aristoteles, vt in libris de Anima satis cōstat. Quæadmodū enim si terra culta est, nihil prohibet quominus semē spargas: si vero inculta, oportet primū eā aratro proscindere: ita si auditores in errore versentur, oportet primum confutatione vti: si vero beneficiāt, & animo sint à re quæ dicitur non alieno, ducendum est à confirmatione initium. Id tamen admonco: & confirmationem & confutationem in tres partes esse distribuendam. Nam in principio & fine collocāda sunt potissima: in medio mediocria: vt primū auditor commoueat, & tandem dictis acquiescat. Nam in medio cum non nihil lassus sit:

Pf 1. & 2. si quid non audiat, nihil inde incommodi. Atque hæc modo
Iob 1. & 8 satis de confirmatione & confutatione. Ita in *Psalmo. 1. & 2.* &
1. Cor. 15. Iohan 1. & 8. & in illa B. Stephani oratione. *1. Cori. 15.* Ita totus
 S. Tho. Hæc autē si libros euoluatis, deprehēdetis esse vera.
 Nam & Euangelium etiam totum ita est distributum, vt vita
 & doctrina primum occupet locum, alterum mors & resurrectio Christi. Sed quia est rerum natura cōparatū, ita auditore disponendum esse, vt & velit audire, & ea quæ dicuntur, intelligat, exordio, & narratione opus est. Item, cum etiam oporteat quæ dicta sunt, probare auditorem, eademq. memoria retinere; epilogo opus est, quo & res memoriæ causa in pauca conferantur, & vt eas probent, auditorum animi excitentur.

Fit ergo ex his, in omni tractatione quinq. esse partes: scilicet exordium, narrationem, confirmationem, cōfutationem, & epilogū. Vnde intelligimus, quàm sint cum ratione coniunctæ vera
 Rheto

Rhetorica, & Dialectica: ipsa enim natura nos, etiam arte destitutos, docet hisce præceptis esse utendum. Exempli gratia si ad eam pauperes diuitem, ita fantur. Domine quando diues & pius es, miserere mei, vide humilitatem, & paupertatem meam; nã neq. habeo victum, neq. vestitum: obsecrote, vt & mihi subuenias, & Christo placeas, & tibi cælum compares; ita enim fiet, vt plura tibi Dominus suppeditet: cia ergo, pie vir, quando tantum bonum, per caducas diuitias tibi comparare potes; agito elemosynam: pro hac enim pauca elemosyna, æternam tibi Dominus gloriam reddet. Videmus sæpe aliàs, vbi cogit naturæ necessitas, naturam quodammodo ipsam sibi opem & auxilium quærere: nimirum ea solum instructos homines ita dicere, vt quinq. his partibus suam orationem componant. Ex his velim obiter notari, quàm sit utilis ad orationis vsum humilitas: si enim corporalis paupertas ita ad obsecrandum cogit: quanto magis cogere ad bene orandum nos debet paupertas, & humilitas spiritalis. Magna certè res, si artem ipsam animi affectus pariat, Id tamen annotandum diligentius est, in omni genere siue encomiastico, siue disputatorio, siue persuasorio; in omni tractatu concione & sermone, in omni deniq. quod voce peragitur negotio, has quinq. partes desiderari. D. Tho. 1. p. q. 1. proposuit exordium: Porphyrius in quinq. vocibus: Arist. in lib. Philosophiæ, & in lib. etiã de Poet. Analyti. Sed hoc ita faciendum, vt non affectemus Rhetoricã: nulla enim Rhetorica, nulla Dialectica præstantior, quàm quæ dissimulata serpit: ars enim affectata tedium parit. Exempla in promptu sunt. Si laudare, rectè à persona laudanda exordiris, vel à principio communis, scilicet quàm dignum sit viros bonos laudare. Si disputas: necesse habes auditorem disponere, atq. disputationem cōcinnare, quousq. ad statum peruenias. In persuasorio genere manifestius id est, quàm vt oporteat nunc à nobis demonstrari. Neq. vero in toto opere, vel concione, aut quauis disputatione, seu sermone his quinq. partibus semel opus est vti: sed in partibus etiã sæpenumero necessarium valde est interponere exordiola, & narratiunculas, atque per quendam transitionis,

modum

modum etiam epilogos: præsertim ubi nouum argumentum, vel grauissimum, vel utilissimum constituitur, vel ubi difficillius aliqui id est dicendum. Exempli gratia: absoluta confirmatione, faciendus epilogus, ut liceat vehementius irrumperere in aduersarios per confutationem.

At id summo opere annotandum, diuinam Scripturam nequaquam hisce omnibus partibus semper uti: solum enim confirmatione, & confutatione, maxima ex parte contenta est; celsq. minus ornatis. Nam, ut ex B. Paulo I. Cor. 1. colligitur, quia non cognouit mundus per sapientiam Deum: placuit Deo, per stultitiam predicationis saluos facere credentes. Oportuit ergo Apostolos totum conuertere mundum, non orationis apta dispositione, aut dictionis ornatu, aut rationum vi artificiosa instructos: sed doctrinæ sinceritate, humilitate, vitæ integritate, affectuum omnium mortificatione, & Spiritus Sancti abundantia, & miraculis. Quibus accedit, quod sacra Scriptura Dei infallibili nititur auctoritate: satis enim est Deū dixisse, ut credas, & obedias. Sed Apostolis totum negotij pondus fides erat, & credentibus mox gratia dabatur: modo autem non est in fide, sed in operibus difficultas. Quare Patres Ecclesiæ, ut ex eorum patet lectione, Dialectica Rhetoricaq. vsi sunt, tametsi non tanquam gubernatricibus, sed tanquam pedissequis. Quid enim vetat, quo minus iumento tuo utaris? At nemo est quin videat, non iumento quo infides, sed Deo confidendum tibi esse. Eodem igitur modo concionatores nostri temporis uti debent litteris, non tanquam præcipuo instrumento, sed uti seruo. Non enim in sermone, sed in virtute est regnum Dei. Quod si Spiritus Sanctus aliud inspiret, nonnullosq. Apostolis similes esse velit: non reijcimus sed obuijs vlnis eos amplexamur. Scriptura quidem sacra, quæ breuitatem, & grauitatem habet, summas tantum veritates lectoribus & concionatoribus proponit; & perstringit: illi autem inde colligere sibi debent, & coaceruare magnam copiam, & conficere velut ingentem quendam thesaurum. Conficient autem, pro ratione studij, spiritus, etq. auxilij, quod à Domino acceperint.

Iam autem, vt ad rem veniam; dicturus de singulis orationis partibus, id annotarim; nequaquam me artem Dialecticam, aut Rhetoricam profiteri. Tantum enim sum pollicitus in concionatorum gratiam, de ratione concionandi me dicturum: quæ dum specto scopum; satis est, si generalia hæc instrumenta perstringam, & insinuem, vt locus pateat ad docenda, quæ sequentur, mox instrumenta particularia. Quare an hæc quinq. partes ad Dialecticam, vel Rhetoricam spectent, mei muneris non est dicere. Meo iudicio Dialecticæ partes sunt. Dialectici enim est docere inuentionem, & dispositionem: at hæc quinq. partes ad dispositionem pertinent. Tantum igitur nunc docebo, quæ vel experimenta, vel memoria, & exiguum meum ingenium mihi modo subministrant.

Caput. V I. De Exordio.

EC cuiusq. tractationis prima pars est. Quæ licet ex omni locorum genere reuera duci potest: tam præsertim ducitur ex persona dicentis, vel auditorum; rum ex negotij ipsius qualitate, & modo, quo est dicendum. In duo enim iuxta intellectum, & voluntatem, omnia quæ ad hæc partem spectant, reuocantur: scilicet vt attentus, & bene uolus adsit auditor. Attentus erit, si rem utilem, vel magnam, vel suauem dicturus sis: vel si methodo facili eam per spicua fore affirmaueris. Beneuolus autem etiã erit si res ipsa futura sit utilis: & item si à viro bono & graui proficiascatur oratio. Tunc enim insinuari etiã potest, & leuiter attingi, quàm æquum sit, vt talis viri orationem, auditores beneuoli excipiant. Extat exēpla apud B. Paulū in omni epistola, nam Epistolæ tractatus sunt potius quam Epistolæ. *Paulus: Apostolus, &c.* Præsertim ad Galatas 1. *Paulus Apostolus non ab hominibus neque per hominem, sed per Iesum Christum, & Deum patrem, qui suscitauit eum à mortuis, & qui mecum sunt omnes fratres, Ecclesie. Galatia. Gratia vobis & pax à Deo patre, & Domino n. Iesu Christo, &c.* Nonne efficacissima ad attentè beneuoleque audiendum ratio,

ad Gal. 1.

H tio,

Gala. 9.

1. Iohan. 2.

3. 4. & 5.

Prouer. 8.

Deut. 23.

no; quòd is qui loquitur, legatus sit à Deo missus? Ad Galat. c. tiā. 9. ex persona audientis sumit exordium dum ait: *Filioli mei, quos iterum parturio, donec formetur in vobis Christus.* Filios vocat: vt etiam B. Iohannes Euangelista. Quare si filij sunt ex intimis sensibus à patre dilecti, quos iterum cupit parere in Christo, per spiritus renouationem, donec perfectè Christum induant: æquum est vt ipsi patrem attentè, beneuolèq. audiant, & ab eo doctrinā salutarem expectent. A methodo B. Lucas exorditur in Euangelij procemio. *Visum est mihi affecuto omnia à principio diligenter ex ordine tibi scribere.* A magnitudine etiam rei dicendæ, & beneuolentia, & attentio cōparatur. Vt Prouerbiorum 8. *De rebus magnis locutura sum*, ait sapientia. Porro hæc omnia, iuxta loca vniuersa, quæ videbuntur accommodata, & conducibilia, explicari possunt, & commendari. Si enim ad omnia loca exigantur, efficacius multò, ex vno vel altero loco orationem iuuabunt. Nonnunquam etiam diuina scriptura ab oratione ipsa auspicatur. Vt Deut. 32. *Audite calique locor: audiat terra verba oris mei.* Vbi oratio & contestatio simul sunt. Sed & à sola Euangelicæ historiæ narratione exordiri sæpe oportet. Item à contrario etiam exordia sunt, pro auditorum conditione, si deprauati sint. Hæc satis de exordio. Sed illud non pratermittendum; inuocationem, siue petitionem exordio esse aptam: quod & poëtæ fecerunt, & modo facimus. Immo & in omni orationis loco, utilis deprecatio est.

Caput. VII. De narratione.

PAULO difficilior est narratio. In qua statuendus, atq. explicandus est status: & distributio orationis facienda. In exordio quidem in genere proponitur quod in narratione explicatur: at quamuis exordiorum genera diuersa non sint, quòd ad orationis genera diuersa (fere enim eodem modo in laudatorio, disputatorio, atq. persuasorio genere, exordio est vtendum) tamen narratio in his tribus generibus paulo diuersa est. Qui disputat, debet de nominis etymolo

mologia, homonymia, existentia, atq. descriptione, definitione partitione q. dicere, quousq. ad quæstionis statum petueniat; quo statuto, aggrediatur confirmationem. At qui laudat vel vituperat; rei originem, patriam, & id genus cetera, quæ ad eam cognoscendam pertinent, explicare debet; quousq. proposita iam ea ob oculos veniat ad eius laudem vel vituperationem. Ille vero qui persuadere nititur, fere eodem, quo qui disputat, gressu progreditur: nisi quod facilior debet esse persuadentis narratio, atq. facundior. Exempli gratia, si de sacramento disputare velis; explicabis in narratione, sacramentum esse gratiæ causam: item à sacro sacramentum dici ita expones, vt quot sint res sacræ, quot huius vocis significationes explices; scilicet quæ iuramentum significat, & quæ signum: mox de signorum diuersitate dices; vt tandem sacramentum definias: subiunges præterea, esse diuersa sacramenta nouæ legis: sed omnia in vna illa ratione cõuenire, quod gratiæ causâ sint: atq. ita iuxta constitutū finem, cetera prosequeris. Si laudas beatā Eulaliā; narratio hæc erit. Olim cū Romani Hispanis imperarēt, & in Tarraconēsi prouincia, Decius præses, Christianis esset infestus, fuit Barcinonē puella quēdā nomine Eulalia, &c. Si persuadere velis sacrę scripturę studiū, & meditationē: docebis quid & qualis sacra Scriptura sit; quę, & quod doceat; statuesq. licet tibi esse dicēda.

*S. Thom. 3.
p. 2. q. 60. a. 1*

Ceterum ad narrationem præcipuē faciendam (quo in genere pauci sunt qui præstent) & itē ad exordium, ceterasq. partes, hoc modo concionaturis cõsiliū; vt studiose, & attente concionē excogitēt, illamq. meditētur, sollicitē perpendentes, quæ ratio ne finem suū assequi valeāt: ita enim fiet, vt volūtatis cupiditas, ipsum veluti compellat, & cogat, ad plurima excogitanda intellectum. Est enim voluntas, veluti domina, cui intellectus etiam quodāmodo inuitus, parere sepe solet: vt in latronib⁹, & in perditis quibusdā mulierculis, atq. in alijs, qui magno feruor ad aliquā rem desiderio experimur: ex quo fieri videmus, vt indocti aliquādo, & qui ingenio parū possunt, ea excogitēt, quę nō ita facile viris acutissimis, & doctissimis occurrāt, igitur si hoc facere solet impērior natura; quid faciet Dei spiritus, & caritas?

Psal. 72. *Heer. 12.* Iuvat præterea inspicisse aliorum monumenta. In scripturis
Psal. 72. *Quam bonus Israel Deus.* narratio est: & Hierem. 12. *Iustus*
quidem es Domine, si disputem tecum, &c.

Sit autem etiam hoc vobis familiare consilium. Si periculum
 aliquod immineat, in narratione diluendum. In hoc enim præ
 sertim est instituta narratio, ut summa doceatur veritas, viten
 turque pericula omnia; ut pede inoffenso confirmare liceat,
 & confutare.

Caput. Vlll. De Confirmatione.

Bi dispositus auditor est, dispositaq. materia, rem ag
 gredi licet confirmatione, & confutatione. Est au
 tem confirmatio, & confutatio orationis tota substā
 tia. In hoc enim res tota consistit, ut probes vera, pro
 bataq. defendas: & præterea refutes contraria. Hæc enim duo
 ad rei conprobationem pertinent. In confirmatione & cōfu
 tatione est maximus inuentionis vsus. Ex omni quippe loco res
 confirmatur. Porro in cōfirmatione & cōfuratione illa semper
 regula seruāda; à notioribus, à facilioribus, à magis perspicuis, à
 generalioribus, ad minus nota, difficilia, & obscura, & particula
 ria progrediendum esse. In quo id etiam quod superius tradidi,
 obseruabis; ut validiora in principio, & sine colloces: quia in his
 præsertim locis, vehemētius agendū est. Hoc itaq. ordine, in his
 partibus est procedēdū. Exēpli gratia. Si scripturę studiū Theo
 logo persuadeas; manifestissima, & prima hæc ratio est; quod
 scriptura principia & fundamēta continet Theologię; qui autē
 principijs caruerit, Theologus esse nulla ratione potest. Secūda
 verò ratio est; quod de scriptura Theologus cōcionaturus est,
 & ex eadem argumēta sumpturus. Vltima tandē est ratio; quod
 thesauri omnes diuinæ sciētiæ in Scriptura sunt inclusi; illiusq.
 studiosi sapientes verè sunt; ipsaq. Scriptura totius disputantis
 Theologiæ finis est, & forma.

Sit alia his adiuncta regula; innitendum esse initijs, quousq. ars
 tibi in naturam sit versa, & comparatus habitus, quo in omni
 argumentatione, quam instituis, tu tibi apud te; & materiam,
 & for

1. Phy. c. 1.

& formam expendas. Hac enim ratione fiet, ut argumentum vim, & energiam intelligas, & aptius, & fecundius, & efficacius argumenteris, ut rationis vim nemo possit subterfugere. Porro quāquam auditor argumentandi formam nesciat, sentiet vim. Quēmadmodum enim argumentum efficax vehementer persuadet, ita & forma occultam habet energiam. Nam etsi, ut supra dictum est, non expediat argumentandi externam formam inter concionandum retinere: tamen ita struenda argumentatio est, ut forma ipsa volenti advertere perspicua sit. Exempli gratia. Suadere vis sanctam orationem in hunc modum. Quis nō amplexabitur actionem illam, quæ mentem attollit? quæ penitentiorem rerum cognitionem tribuit? Dubiū certē nō est, quin res ipsas conspiciere, & perpendere, acutum, promptum, & ad res graues percipiendas aptissimum reddat intellectum. Igitur cum oratio hæc præstet, quippe quia in ea res considerantur, & seriō expenduntur: cur orationem non amplexabimur, tantorum bonorum parentem? Sentit naturalis intellectus insitā sibi artem. Natura enim & materiam, & formam præfagit. Atque ita omnes sacrarum Scripturarum argumentationes, in formā possunt redigi firmissimā.

At verō quoniam (vt dixi) confirmatio, orationis caput est, & cor, omniaque in illam referuntur: operæpretium erit alia, conficiendis confirmationibus adiungere præcepta. Quæ tunc statuentur aptius, cum confirmationis finem, effectumque constituerimus, iuxta quem præcepta danda nobis sunt. Finis proximus probatio est, & persuasio. Illa respicit solum intellectū, & in illo sistit: hæc verō ab intellectu ad voluntatem progreditur. Probatur veritas in disputatione: persuadetur in cōcione. Ut igitur finem hunc assequaris: ex omni loco petenda tibi argumenta sunt. Quamquam oportet quidem eligere magis efficaciam. Satius enim est quattuor vel quinque rationibus, iisque efficacibus uti, quā multis, eisque parū validis. Vbi enim plures sunt inualidæ, reliquarum dignitatem eleuare, & extenuare videntur. Nostra enim natura in malum propensa, deteriora retinet: meliora obliuiscitur. Eligat ergo vir prudens rationes potiores:

casq. disponat ordine, quem nuper docuimus.

Admonemus autem illum, vt confirmationem texat perspicuam, distinctam, efficacem, & concinnam. Perspicua erit, si vobis, & dicendi modo non ignoto utetur. At hoc non nisi accuratus, doctus & eruditus præstare potest intellectus: non enim, nisi qui bene nouit, bene suum sensum explicat. Distincta autem erit confirmatio, si singula seorsum, & proprio loco dicantur. Plurimum enim est incommodi, si res permisceantur, neq. singulæ proprijs locis collocentur. Contra verò, amplificat certe orationem, & dilucidam facit distinctio. Efficax est confirmatio, quando argumentum est validum, forma verò firma. Concinnam appello, quando ita sunt rationes, argumentationesue dispositæ, vt prior sequentem posulet, sequens præcedentem explicet. Ita argumentatur Paulus 1. Cor. 11. contra mulieres, quæ in Ecclesia caput non velant: ita 1. Cor. 14. vbi persuadet magis optandam prophetiam, quam linguarum donum: ita 1. Cor. 15. vbi probat resurrectionem. Nos etiam hac ratione possemus persuadere vouendum: quia nimirum duplex inest in voto bonum; scilicet facere, & promittere: quia est in diuinum cultum: quia est plena traditio: quia est amoris ingens confirmatio. Item persuadebimus abstinendum à vino, quia calefacit sanguinem; prouocat ad libidinem; animum reddit peruiacem, insolentem, ferocem; disponit ad ebrietatem, dum incipit non nihil capitis quietem turbare.

Accipite consilium aliud valde accommodatū, & pernecessarium; sed generale. Sit sermo vestester circumstantiarum omnium rationi accommodatus: præsertim verò personarum auditorum; vt pro illarum captu, attemperetis stylum, atq. dictionem, & rationum, seu argumentationum naturam. Cum acutis auditoribus vtimini rationibus acutis: cum alijs valere possunt argumenta præsertim ab exemplo, ab effectis, à simili desumpta. Præterea in genere disputatorio, rationes sint conscriptæ, absolutæ (vt aiunt) & ad formam structæ: in genere persuasorio, vbi de re morali agitur, sint argumentationes accommodatæ circumstantijs omnibus: multa namque pro modo præsertim circum

Circumstantiæ suadenda sunt. Ita Paulus 1. Corin. 7. cum inquit Tempus breue est: reliquum est, vt qui habent uxores tãquam non habentes sint: à matrimonio abstinendum, ex temporis præsertim circumstantia suadet. Dominus etiam prope iudicij diem, hinc persuadet ab omnibus abstinendum.

Hæc in promptu habui, quæ præscriberem ad confirmationem absoluentiam consilia. Qui plura cupiunt; sunt libri de hac re, quos euolant: nos enim per necessaria tantum, ea quæ breuiter propter temporis angustias tradimus.

Porro quod quidam affirmare solent ad confirmationem referendū esse, vt & Auditores moueas, & eosdem delectes: id quidē, meo iudicio parū rectè: et eĩdem partem hanc, ad Elocutionē, & actionem potius pertinere dicendum est. Quamquam certè, si vera fateri volumus, nulla magis res ad mouendos, & ad delectandos Auditores valet, quàm pro materia, & forma, vis ac robor argumentorum. Natura enim ita comparatū est, vt intellectus noster, ijs quæ vera, certa, firma, & efficacia sunt, summo opere delectetur. Nā cum eius obiectū sit ens, & verū: hoc certè amat, hoc amplectitur, hoc vt proprio pabulo delectatur, nutritur, & adolescit. Non negauerim in reliquis plurimū esse ad mouendū, & ad delectandū præsidij: sed potissima sunt ea quæ diximus: quæ nimirū sola per se sufficiunt; & si ne quibus cetera sunt ferè inania. Nam si argumenteris Christiano non esset saltandum; quia Christianos non decet, arte vtī diabolica, in generis humani perniciem inuentas; quini mō oportet eos diuinis parēre præceptis, perfectam castitatem redolentibus, hoc præsertim tempore, quo est ad malum hominum natura magis, & magis que procliuis: hæc reuera intellectum mouebit, & delectabit rationum vis tam euidentis.

Cap. IX. De Confutatione.

Quarta cuiusq. tractationis pars, confutatio est: in qua omnia etiam ferè, quæ de confirmatione diximus, aptissimi mē conueniunt. Huius partes precipuæ, duæ sunt. Prior est diluere aduersariorum argumentationes, altera verò refutare contrarias opiniones: vtrumq. enim necessarium est, vt veritas maneat inconcussa. Sed est prior dilutio. Nam prius est hostem prostrernere, illiusq. arma, vt Euangelium ait, auferre: subsequitur deinde vastare agros, vrbē diripere, arcem occupare.

Indiluendo hæc accipite consilia. Primum estote fideles in referendis rationibus, & opinionibus cōtrarijs, ne ridicula aut mendax vestra dilutio sit. Præterea, quantò maiorem vim videtur habere argumentatio, tantò maioris momenti erit dilutio. Exempli gratia. Si obijciat quisquam, indignum esse homine graui, in hominem crucifixum credere; qui sibi opem ferre non potuit; qui pauper fuit, & humilis; qui non tuetur suos, sed cum illis malè agi permittit: argumentationem satis efficacem quoad homines, construxit: quam vbi dilues, ostendes, sic instauratum fuisse genus humanum; & hanc maximè rationē humanæ salutis fuisse accommodatā. Quare argumēto efficaci, sic efficacissimam adhibebis solutionem, cui auditores possint facillè acquiescere.

Sit alterum consilium. Si potes retorquere argumentum, & ex eadem materia facere argumentationem contra aduersarium, vt B. Chrysostomus, & B. Augustinus sæpissime fecerunt: rem efficacem & pulcherrimam conficies. Exempli gratia. Per suades humilitatē exemplo Christi, & aduersarius hac se ratione tuetur, quod erat ille Deus: retorque hanc tu rationem, dicens, humiliandum esse hominem, quando Deus ipse humiliatur: si enim rex se dimittit, cur non seruus? Item si suadeas cui quam opera perfectionis; & respondeat ille esse nimis alta: vt gebis tu rursus, hac potiùs de causâ nitendum ad illa esse, quoniam illustissima sunt. Vtinam Theologi magnam diligentiam adhiberent, vt contrarias argumentationes in ipsos retorquerent aduersarios.

Sit tertium consiliū, vt aduersariorum argumentatio potissima primū nō omnium diluatur. Quemadmodum enim Goliath mortuo, omnes fugerunt Philistæi: ita validissima argumentatione diluta, ceterę corruūt. Hac ratione B. Ioan. Baptista prædicabat Iudæis: *Nolite dicere patrem habemus Abraham: qui opera Abrahæ nō facitis.* Hoc enim erat Iudæorum alylum. Et Christus Iohannis. 8. *Si filij Abrahæ estis, opera Abrahæ facite.* Et B. Paul. Rom. 10. & ad Galatas, quod non incarnæ, sed spiritu filiatio cōsistat, probat argumēto Esau, & Iacob: qui cū ex eodem patre & matre, eodemq. cōcubitu nati fuissent; vn⁹ tamen odio à Deo habitus est, alter dilectus. Atq. ita nos dum in mundum inuehimur, in hoc primū incumbere debem⁹, vt consuetudinem, in quam statim homines confugiūt, prosternamus: ostendētes, bonas etiam ex natura sua consuetudines, vt horam Matutinam, & Vigiliis, propter incōmoda, ab Ecclesia sublatas fuisse: itaq. multo magis auferri debere eas quę malę sunt; vt quę in populo christiano, & præsertim inter mulieres adolauerunt, saltādi, oriandi, faciesq. partim lueandi, partim detegēdi, quod ab hominib⁹ videri possint. Sed hac in re prudētia opus est. Etenim oportet, quando argumentatio validior sub obscura est, tunc à facilioribus, quę ipsi intelli gendę viam præmuniūt, incipere: idq. arte quadam: nempe insinuatīs & dilutīs prius infirmis quibuldā rationibus, ne postea sint impedimento. Alioqui enim, si viderint nos aduersarij, ab inualidis rationib⁹ initium sumere; timere fortasse nos & prope victos iacere suspicabuntur. Exempli gratia. Qui cōtra orationē mētalē obiecta diluere velint; primū, vel aliud agētes, ostendāt nō esse quodd quis se excuset, quod deficiat nos ad eam tempus: non enim deest vnquā tēpus ad ea, quę volumus, etiā ridicula, & superuacanea: quare neque ad orationem. Quibus veluti conclusis, ad potissimam argumentationē gradum facient: probantes scilicet oratione non effici melancholicos homines, aut insanos: non enim Deus est auctor mali, sed boni. Quid enim? diuina colloquia hominem reddent discolum, vel inorofum? Sed hac etiam in re prudē-

1. Reg. c. 17

Ioan 8.

Rom. 10.

luamus quæ pro diffidentia struuntur rationes . Neque verò de refutatione quidquam est speciale dicendum: nisi quòd hæc cum confirmatione, orationis robur omne continet: nihil enim aliud in concionatore requiritur, quàm vt vera adstruat, falsa destruat, malum pellat, bonum constituat.

Caput. X. De epilogo.

Pilogus vox Græca est. Cuius partes constitui tres solent: enumeratio, amplificatio, commiseratio.

Enumeratio, est brevis quædā, perspicua, & summa tantum continens rerum dictarum, præsertim earum, quæ præcipue sunt, commemoratio. Exēpli causa, si laudasses orationem, ita perorare posses. Orationem, viri Christiani, descripsimus, esse mentis cum Deo spiritale colloquium: quo acuitur ingenium, atque promptum ad sublimia redditur, inflammatur voluntas; animus ad bene operandū vires colligit: & multa denique nobis deteguntur arcana, quæ nos ad penitiorem diuinarum rerum cognitionē perducūt.

Amplificatio instituta est ad mouendum: quando, scilicet re assumptam vnam ex adductis rationibus amplificamus, & præsertim illam, quæ ab exemplo fit, aut à simili, aut à contrario: vt si præmium iusti, aut pœnam peccatoris aliquo exemplo confirmans, amplifies.

Commiseratio, est quæ ad misericordiam mouet. Qualis esset quæ sumpto argumento ab iniuria quæ fit Deo, quandam veluti misericordiam ita excitaret. Considerate obsecro, ô Christiani, quanta afficiatur Deus (si ita fas est dicere) contumelia, non tantum ab impijs, sed etiam à pijs: ab illis quidem per impurissima peccata, ab his per negligentiam & animi remissionem.

Non nulla autē sūt hîc annotāda. Primū illud; hâc partē esse (sicut de narratione diximus) difficillimā, & idè viri docti & acuti iugem, & contumacem requirere laborē. Plurimum enim

enim refert rectè nec ne perores. Nam cum hic sit finis; & cum iuxta finem ferri de præcedentibus iudicium soleat; elaborandum hic est maximè, vt auditor bono erga ea quæ dictum animo sit. Ergo, si quæ dicta sint superius videantur duriora; lenire & mollire debet ea epilogus: & (vt vno verbo omnia complectar) præcedentibus omnibus debet, addere quoddam veluti condimentum. Quare multa diligentia, prudètiâq. hoc loco opus est.

Requirat præterea epilogus integras dicentis vires, neq. ex dicendo imminuas: itemq. integrâ vocem, & memoriâ. Quare concionatoribus auctor sum, vt epilogum verbis conceptis scribant, ac memoriæ accuratè commendent.

Ceterum hoc loco annotasse oportet, non semper vnius generis epilogo opus esse. Nam si concionator locum cõmunem, aut vnicum argumentum persequitur; epilogo illi quidè opus est, iuxta omnem circumstantiam expenso: at si homiliâ facit, hoc est quandam veluti interpretationem; non ita est illi epilogus necessarius. Quamquam nihil vetat epilogum semper fieri: licet non de vno tantum argumẽto differatur. Quod si post expositionem Euangelij, vt fecere Sancti, ad locum, vel loca communia concionator progreditur; non est ei omittendus vlla ratione epilogus. At magna in hoc prudentia necessaria est; ne fortè molesti simus, atque dum persuadere nitimur, tedium fortè pariamus. Quare si feliciter quis orauerit; quàm breuissimè peroret: immò si de aliquo argumento, sufficienti iam tempore ita cõcionatus est, vt res, bonè cesserit; sistere debet breuissimo in epilogo, & eam partem, in qua tam feliciter dixit, epilogum reputare.

Hæc igitur sunt vel orationis, vel cuiusque tractatus, aut libri partes. Nullum enim confici potest opus vel breuissimū, quod non hisce partibus constare debeat. Immò, vt sæpè admonemus, partes etiam partium minutiores, hisce quinque, solent illustrari. Id tamen (vt sum matim insinuem harum partium naturam) non preteribo; omnes partes præcipuas, distinctas, & concinnas esse oportere: hæ enim conditiones valde

valde illustrant, redduntq. gratam orationem, atq. potentem. Esse tamen debet præcipue exordium suauis, & placidum: narratio integra, iterq. ad subsequentia præmunens. confirmatio efficax: confutatio acuta, & vehementer vero similis, atq. exemplis illustrata: ac tandem epilogus prudens, efficax, & beneuolus, adhuc esse debet exordium breue: narratio mediocris, confirmatio, & confutatio, status necessitati, hac in parte respondentes: epilogus deniq. circumstantijs accommodatus.

APPENDIX DE CONFICIENDIS EXORDIIS

& epilogi, Præfatiuncula.

QUamquam ex his quæ hætenus dicta sunt, ratio conficiendi exordia, & epilogos satis colligatur: tamen arbitror concionatoribus vtilissimum fore, specialem & magis perspicuam ad hæc duo viam aperire: hæc enim quoniam non semper in promptu sunt, viros doctos & pios, nonnunquam premere solent. Cum illis nunc ago, qui exordia, & epilogos concionibus apponere student, Rhetoricæ artis studiosi: eos autem omitto, qui hac de re solliciti non sunt. Igitur in lib. s. cum de diuersis concionum generibus disseram, specialia quædã, quoad exordia, & epilogos, præcepta constituam: itemq. cum præptuaria tradam, alterum ex ijs erit, in quo exordia, epilogosq. communes, siue testimonia, ex quibus confici possunt rudi minerva enarrem: sed nunc methodi ratio poscit, vt vtriusque partis excogitandæ, artem doceam.

Consilia ad inueniendis exordijs, & epilogis vtilia.

IN promptu semper concionatori habenda sunt Generalia illa, & efficacia instrumenta, humilitas, fiducia, oratio, vitæ puritas, & cordis mundities: Hisce namq. subsidij (quibus diuinum nusquam deest auxilium) exordia & epilogos, ceteraq. omnia sancto muneri necessaria, & vtilia, nobis comparabimus, si patientiam & perseuerantiam in laborando, & excogitando adiungamus. Quamquam enim omne datum opti-

num, omneq. donum perfectum à Deo fit, tamen: vult diuina sapientia, atq. iusticia, vt medijs quę vel scriptura, vel ecclesia, vel sancti & pij viri nobis pręscribunt, sedulò vtamur. Non enim Deo displicet, quinimmò valde placet, ad erudiendum populum, sanctas versare scripturas, sanctorumq. virorum doctrinas, atq. etiam arte m, quam illi nobis insinuant, expendere, sanctisq. doctrinis accommodare.

De excogitandis exordiis.

EXcogitandis itaq. exordijs Dialectica inuentio vtilissima, & ferè sufficiens sola est. Si enim thema simplex sit, circumferri debet per loca: si coniunctum, itidem oportet per loca quod ad subiectum & prædicatum circunferatur. Exordium igitur dum facis, ob oculos habe, id à rei dignitate, vtilitate, & difficultate, aut etiam partitione desumi. In hoc enim est constitutum exordium, vt auditorum concilies tibi benignitatem, benevolentiam, attentionem, & docilitatem; certamq. & firmam, de rei cognitione, & vtilitate, gignas spem. Quare fit, vt etiam à rei dicendę iucunditate, facilitate, breuitate, & dicendi modò, & à temporis, personarumq. & negotiorum circunstantia, ceterisq. omnibus, quę Dialectica aperit inuentio, sumi possit exordium. Id tamen prætermittendum, nequaquam est, quod diuturna, eaq. laudabilis inuexit consuetudo: scilicet vt sacram virginem adeuntes, humiliter ab ea precemur, vt gratiam nobis impetret, atq. spiritum, sine quo verbum Dei vtiliter doceri non potest. Hic hodie cōcionatoribus scopus exordij esse solet: adeò, vt quibusdam exordij loco sit, Angelicam tantummodò salutationem, vnà cum auditoribus recitare: quia nimirum, hoc est quod queritur; vt adsit gratia cęlestis. Non damno prorsus: ceterum satius mihi semper est visum, auditores exordio præparare. Ratio enim naturalis id postulat: rationi verò spiritus Dei non repugnat; immò ratio ipsa diuinitatis quædam participatio est. Nos ergo, vti decet Theologos, iungamus spiritui diuino rationem humanam: & auditores præparare, simulq. gratiam adipisci niamur: ita

vt

vt ex ipsa præparatione, petendam esse gratiam deducamus, omnesq. exordij partes in eum finem destinem^s. Sed non desunt qui sic obijciat. Si nõ nisi exordio peracto, gratiam à Deo petis: ergo absq. gratia, ipsum exordium (quod verbũ Dei etiam est) fecisti. Quibus respondeo, neq. signo crucis munire se ante cõcionem, immò neq. in pulpitu ascendere posse cõcionatorẽ absq. Dei auxilio: At hoc quidẽ auxilium, cum domestica & secreta oratione (vt Christianum decet concionatorẽ) sibi quisq. comparat: tamen iterum gratiam in ipso concionis exordio non ineptẽ precatur. Non enim aut imprudenter, aut irreuerenter is agit, qui in oratione gratiam poscit, tamen si sciat, neq. ipsam orationem, quam facit, sine Dei auxilio fieri posse.

His ita constitutis, adnotamus, multa esse ex quibus possit exordium peri. Potest (vti diximus) thema per Dialectica circumferri loca. Exempli gratia. De virginitate dicturus, ita potes exordiri. De cælesti quadam virtute, quam naturalis ratio non vsquequaque attingit, quam Deus ipse factus homo in mundũ attulit, & commendauit, & qua in summam euehuntur homines dignitatem, habendus mihi hodie sermo est. Quis autem nisi diuino illustratus lumine, de tam excelsa virtute dicere potest? Si ergo viri Christiani, de illa rectẽ concionantem audire me vultis: mecum simul gratia spiritum à Deo summa contẽtionẽ petite: quãdoquidem (vt B. Paulus docuit) spiritalia & sublimia non nisi ab animis spiritu illustratis diuino, dici & intelligi valent. Spiritus quidẽ hic à Deo patre per Iesum Christum, Spiritu Sancto auctore, donatur: at nos, quamuis à Deo id impetrare non valeamus, tamen matrem habemus pijs^ssimam, quæ & Dei mater & virgo est, virgo inquam virginum, & virginitalis vera amatrix: Adeamus ergo illam, supplicesq. exoremus, vt nobis gratiam precetur. Quod ita fiet, si Evangelica salutatione illam salutauerimus, dicentes: *Aue Maria.* Sit hoc exordium ceterorum veluti archetypus; vt in ceteris exemplis indicare tantum sufficiat rei materiam, cetera liceat prætermittere. Huc referre licet, à præsentì euentu desumptum exordium. Veluti si exempli causa si aliqua ingruat pestis,

vel bellum immineat, aut terræ sterilitas, à præfenti malo ita du-
ci poterit. Orare semper cogimur, & ad Deum confugere: nun-
quam enim nos deserunt humanæ miseræ, & in periculo sem-
per versamur. At præfens periculum & calamitas plus solito
nos cogit orare, & verbum Dei avidissimè audire, vt corrigantur
peccatores, excitentur segnes, solatio tristes afficiantur. Nō
nunquam verò exordia communia accommodata sunt. Vt
siquis de quocumq. argumento dicturus, in medium propo-
nat, quàm utile sit, de verbo Dei differere; sicut scriptum est,
Scrutamini scripturas: vel quàm instanter dixerit Dauid, *Doce*
me iustificaciones tuas: vel, *Beatus quem tu erudieris Domine*. Cuius
generis multæ sunt exordiorum formæ: de quibus opusculum
de exordijs communibus non inutiliter sibi faciet cōcionator.

Iohan. 5.
Psal. 104.
Psal. 93.

Est & aliud exordij genus, de quo alibi sumus dicturi: quo sci-
licet vel Evangelij, vel etiam Epistolæ summa, vel historia, de
qua dicendum est, vel mysterium vice exordij perstringitur: in
fine autem offensa rei dignitate, aut utilitate, aut etiam difficul-
tate, ad præstandam attentionem, & gratiam petendam audi-
tores excitantur. Trademus postea huiusce rei exempla. Inte-
rim hoc vnum multorum instar esse potest. In compendium
redigatur Evangelium illud de nuptijs in Cana Galileæ cele-
bratis. Addatur præterea, mysterio id non carere: non enim
abs re voluisse Dominum, vnà cum matre & Apostolis, inte-
resse nuptijs, ibiq. aquam in vinum conuerrere, vt hoc ex om-
nibus eius miraculis, primum in Evangelio enarraretur. Ad ex-
tremum, vt tantum possit declarari mysterium, exoretur Do-
minus, vt doctrinam à concionatore excogitatam, quæ, vt hu-
mana est, frigida quidem aqua est, ipse in vinum spiritus, & ve-
ritatis conuertat. Potest etiam ex vno tantum Evangelij loco
exordium duci, veluti in Evangelio Epiphaniz, ex stella. Que-
madmodum enim stella Magos duxit ad Christum, illumq. eis
ostendit: ita & diuinæ gratiæ lumen Christum ostendit. Stella
igitur debet esse concionator, Christi sanctitatem, eximiamq.
doctrinam populo monstrans: quam certè non aliter cō-
mostrabit, quàm si à Deo habuerit splendorem. Orandū ergo
est,

est, vt cōcionator auditoribus quasi stella sit. Quot ita fiet, illi stel-
lam matutinam, quæ solen habet in manibus, & cum regibus
ostendit, humiliter & confidenter ad eam us.

A figura etiam pulchrè, & cum suauitate quadam, exordium
sumitur: ita tamen vt quoad fieri possit, accomodata præsen-
ti sit argumento. Exempli causa, Euangelio de Samaritana cō-
uenit figura illa ex Genesi, de puteis, quos Abraham effodit, Phi-
listæi terra obstruxere, Isaac verò renouauit. Argumentum
enim inde sumitur ad docendum, puteum viæ aquæ, verbum
Dei esse: quod à patre in lege naturæ, & veteri, struendū est; à mū-
do postea per doctrinas terrenas, veluti obstruendum: deniq. re-
nouatum à Christo Domino nostro, qui aquam nunc ex eo Sa-
maritanæ propinauit. Hinc autem sumpta occasione, exorari
potest Christus Dominus noster, vt spiritus aquam conciona-
tori & auditoribus præbeat, itemq. Samaritana illa custos & ma-
ter nostra potest appellari, vt huiusmodi aquam à Christo Do-
mino impetret.

In eundē modū exordium eruitur à simili: quale est in Euāge-
lio de nauicula, illud de nauī in medio mari posita, quæ etiā si
præsidij omnibus humanis circumunita sit, tamē si ventus nō
adspiret, progredi non potest. Talis est futurus cōcionator, si
gratiæ aura illi nō adspirauerit: quātūvis doctus & acutus, & fir-
ma memoria sit præditus, & præclarā sibi cōcionē excogitauerit.

Hæc duo posteriora exordiorum genera, amplissima sunt &
iucunda. Quare rectè facient ij, qui concionari cogitant, si iam
nunc paulatim hinc inde multa congerant huius generis exem-
pla: multò namq. facilius est, ea, quæ occurrunt, seruare, quàm
quæ latent anxie requirere.

Est præterea graue, & doctum, Christiꝑ. theologo dignū exor-
dium, quod à sacro testimonio, vel ab Euangelio (vt sæpe me-
mini me fecisse) vel ab epistola, vel à quauis parte officij sumi-
tur. Nomine officij cōplector & sacrū Missæ officiū, & horas ca-
nonicas, & maximè orationē, qua illo die vitur Ecclesia. Exēpli
gratia, in Euāgelio seminantis, illa verba exordio aptissima sūt:
Vobis datum est nosse mysterium regni Dei: ceteris autē in parabolis. Itē illa

illa ex epistola B. Paul. *Bibebant de spiritali conſequentē eōs petra.* Christus namq. est petra, quę ambulantes iuxta spiritum in deserto ſequitur, & quę oratione percussa, aquam gratiæ eiacula- tur: quod tūc ſcilicet fit, cum per Christi crucē & ſanguinem, eū- dem Christum exoramus. Porro ex orationibus, aut etiā ex prę- fationibus proprijs ipſius diei, propriū myſterium colligitur, iux- ta quod ad gratiā petendam, fideles exhortādi ſunt: vt indie na- talis Domini, ad nouam in Christo natiuitatē, & indie aſcenſio- nis, ad ſpiritualem in cęlo habitationem. Plura fortē quam erat neceſſe diximus; aliaq. aut neceſſaria, aut magis vtilia prætermi- ſimus: tu tamen lector noſtrę ignoſce paupertati: quandoqui- dem conſultō, vel ex negligentia nihil omiſimus, multō certē plura oblaturi, ſi per nos præſtari potuiſſent.

De excogitandis Epilogis.

ANnotaffe primum oportet, epilogoſ, ſicuti exordia, in dupli- ci eſſe differentia. Sūt enim epilogi quidā communes, & ſunt quidam præterea proprii. De cōmunibus in poſteriori hu- ius libri parte ſumus dicturi. Interim vero illud cūctis notū eſſe velim, cōmunes epilogos, ad vitā Chriſtianā in vniuerſum eſſe referēdos. Exēpli gratia. Beati q̄ ſeruiūt deo: q̄ mandata exequū- tur diuina: q̄ Chriſti cōſilia ſequūtur: qui bona appetunt ſpirita- lia: qui ad ea inhiāt, ſollicitē ſemper orantes: qui Chriſtū Ieſum crucifixum cognoscere, diligere, ſequi, & imitari nituntur.

Hic tamen accuratiſſimē eſt expendendū, epilogum commu- nē aut eſſe ſimpliciter cōmunem, aut ex modo ſive forma. Sim- pliciter cōmunis ille eſt, qui de virtute, ſive de vitio in vniuerſū contextitur, ita vt ſola amplificatione coaleſcat. Veluti ſi (vt in exemplo propoſito) de exequēdis Dei mādatis in vniuerſum loquaris, aut de vitandis vitijs. Epilogi vero cōmunes ex forma, & proprii ex materia illi ſunt, qui in quouis genere virtutis aut vitij, amplificatione propria ſiūt. Vt ſi dixiſſi d̄ humilitate, exhor- tare ad eā auditores, cauſſas potiſſimas quā breuiſſimē attingēs, hoc modo. Eia igitur, ō viri chriſtiani ad humilitatē totis viri- bus cōtendite, internē: externēq. illā induimini: humiles enim ſunt, quos Deus exaudit, quos diligit, quibus dona plurima, & de- niq. gratiā & gloriā impartitur. Sic cōtra diſſuadens ſuperbiā,

perorabis in hunc modū. Cauete vobis obsecro ab impio, in solo
lentiq̃. superbix peccato, ne vos ultio puniat diuina: cogitationes
superbas de corde eijcite: superba a vobis procul absint ver-
ba: fastū & pōpam, & omnē deniq̃. superbię speciē detestami-
ni: vt cernēs vos diuina illa bonitas, inimicā suam superbiā de-
bellantes, & conculcantes, adsciscat sibi vos vt amicos, & vt mi-
lites strenuē pro illius honore pugnantes; itaq̃. tantę virtutis
prēmium vobis conferat, scilicet gratiā, & gloriam. Porro ab e-
xēplis, regulisq̃. supra cōstitutis, vbi de exordio, & epilogo in
communi diximus, facile cuius (meo quidem iudicio) erit, epi-
logos conficere communes.

At vero epilogos speciales & proprios, ex circumstantijs pete-
re possumus. Nimirū ex nobis ipsis, ex auditoribus, ex euētibz,
ex tēpore, ex loco, & alijs per multis: vt de exordijs diximus su-
perius. Sume vnū vel alterum exēplum. Vidistis auditores quo
animi affectu, quo labore, etatis iāparū firmę, & valetudinis meę
non habitu ratione, vobis prędicauerim. At ego nō quæro vel
vtilitatē meā, vel honorē, vel animi recreationē: vestrę ædifica-
tioni, & vtilitati totus inhio. Accipite ergo quę dico; altamētē re-
ponite; operi mādare: fiet enim, vt vobis quies, gaudiū, milleq̃.
alia bona, & tādē gratia & gloria ęterna cōtingant. Sed ecce alte-
rū exemplum ex auditoribus desumptū. Christiani estis, Domi-
nus enim vester Christus est; vnde ad vos pertinere illius hono-
rē, aut dedecus debetis existimare: viri estis iudicio pręditi, atq̃.
catholici: ex fide scitis, per vestra bona opera glorificari Christū
Iesum; per mala vero blasphemari, vt inquit B. Paul. ad Rom. 2.
Eia ergo colligite animū, cōcipite vires, de cernite Christo ob-
sequiū pręstare, rē agredimini in Christo operātes: dabit ille spi-
ritū, dabit lumē, dabit gratiā & gloriam. Si tēpus belli, aut famis,
aut pestis, aut insigne malū incidisset, ita epilogum faceres. Per-
pendite ergo viri christiani mala quę patimur: cūq̃. in solo Deo
remedium nobis reliquū sit, nitimini placere illi; pœnitētia illū
placate; bonis operibus beneuolū & propitium promeremini;
vt vobis placatus pœnam remittat, mala auertat, medelā appo-
nat, vos cōsoleatur, & deniq̃. vobis gratiā conferat & gloriam.

Roma. 2.

Tandem epilogum, ex his, quæ propria sunt, iuxta statum de quo agitur, vel propriam materiam, vel proprium mysterium aptissimè componere poterimus. Exempli gratia, si de Euangelio, in quo de tentatione agitur, fortè concionemur: perstringemus in epologo, cum hostibus in dictum esse nobis bellū validissimis, quibus nullum aliud negotium, nisi catholicis pestē & exitium in ferre: vnde colligemus & arma nobis, & pugnandi peritiam esse necessariam. Hinc obsecrabimus auditores, ut vires à Deo petāt, pugnandi artem discant, arma cōquirant, sancti propositū calceos pedibus accommodent, fidei & patientiæ scuto se muniant, spei galeam & humilitatis, atq. ceterarū virtutum lorica induant, verbi Dei gladium arripiant, fortiter cōstanterq. dimicēt, ut hac ratione hostē superent, & prosternāt, auferantq. ab illo mortificationis spolia, potiātur amore & gratia, tandēq. gloria fruātur. In Euāgelio, in quo de nuptijs agitur, ad spirituales nuptias populū exhortemur. In Euāgelio d̄ quadru plici illa terra, auditores admoneamus, ut bonā se Deo terrā præstent, spinis carentē. Iuxta quē modum, si epilogi leges in prōp tu quis habet, aptos & vtilēs epilogos facile conficiet.

Quando verò paraphrastem egit concionator; si commodè potest; totius paraphrasis epilogum recōcinnat, omnia de quibus concionatus est, perstrictim enumerans, & ad ea auditores exhortans: aut si vnum quiddam ex omnibus est præcipuè disputatum, epilogo illud absoluat.

Sed accipe tandem consilia aliquot, quæ conficiendorū epilogorū viā facient multo faciliorē, simulq. ad conficiēda exordia copiā parient. Inventionis primo vtere instrumēto: confer omnia, quæ in narratione, in cōfirmatione, & cōfutatione dixisti: immò etiā nōnunquam ea, quæ in exordio: facitoq. ex illis suam vnā, cuncta quā breuissimè cōplectentem. His simile aliquod adde, rationemq. aliquā efficacē & perspicuam, confutationemq. potissimam, ut ex his omnibus, amplectendum esse quod persuadere tentas, colligas. His exclamationē adiunge, & atq. obsecrationē, qua auditores obsecres, simul tu ipse pro illis orationē Deo fūdas. Porro iuuabūte & epilogi cōmunes & confir

& confirmationum, & confutationum appendices. Vbi etiam polliceri audeo, tantam tibi copiam affuturam, vt labor tibi in eligendo maior sit, quàm in comparando.

Aliquot tamen, quæ partim iam supra dixi, admonere te velim. Alterum est vt coneris epilogum reliquæ orationi adiungere & consuere: hoc est, ex ipsa confutatione, continuo quodam ductu protrahere: vt exemplo mox mōstrabimus. Non enim semper epilogus disiunctus probatur: verbi gratia, quēti incipimus dicentes, hactenus demonstrauius, &c. Alteum vero, est, vt te ipsum in epilogum serues integrum: ne in fine te deficiat vox, aut etiam vires. Tertium est, vt partem hanc non tantum inuenias, sed accuratè & cogitatè describas, memoriæq. mandes. Nihil enim oberit, si conceptis verbis epilogum pronunties: immò proderit multum. Quartum est, ne sis prolixus; sed quæ dicis verborum certo numero complectaris.

Hæc quæ dicerem in promptu habui. Non dubito quin alia multa, & forte potiora exiguum meum ingenium prætereant. Sed diligentibus & doctis, concionandi iter quodammodo strauimus. Qui si orationi, & lectioni incumbant, animoq. patienti & constanti, ex ordijs, aut epilogis conficiendis insudent: multò plura & præstantiora, quam ea quæ nos indicauimus, proculdubio assequentur. Prope enim est Dominus inuocantibus cum in veritate: fidosq. milites, & in diuinam voluntatem verè propensos deserit nusquam: quin immò eos omnibus beneficijs, omniq. fauore auget, & cumulat. Beatus vir qui timet Dominum, & sperat in eo.

Psalm. 144

Psalm. 33.

Caput. XI. De methodo analyscos.

QUæ hactenus tractata sunt, ad genescōs methodum spectant: docuimus enim qua ratione opus quoduis nouum, vel magnum, vel paruum confici possit. Sequitur nunc, vt qua ratione discernendum sit de opere confecto, quæ ratione id interpretandum sit doceamus: quæ duo ad methodum Analyscos pertinent officia. Quam quā

& hæc etiam ad regulas, quæ in superioribus traditæ sunt, exigi debent.

Igitur, quod attinet ad discernendum, sic statue; præcepta geneseos esse regulam Analiseos. Etenim si iuxta statutam regulam opus sit confectum, bene se res habet: sin secus, non est rectum opus. Quod si interpretari velis, vel glossam facere, vel commentarium, vel paraphrasim, vel annotationes, aut scholia, hæc tibi præcepta sint. Glossa à Græca voce *γλῶσσα* linguā significante, dicta est; quasi quæ loquatur. Tu igitur (vt ita dicā) glossator, indica finem argumentum uic libri, & omne artificium; indica argumenta, & argumentationis formam: vt facit sanctus ille & angelicus doctor, præstantissimus omnium interpretum hac in parte. Si commentarium vis facere, congere, quæ in eadem rem disputari possunt: vt sancti Thomæ interpretes faciunt, & multi ex sanctis patribus in scripturam: qui interpretatione iusta non contenti, multa in nostram utilitatem addiderunt.

Paraphrasis subdificilior est, & pulchra: præsertim ubi variantur personæ loquentes. Annotatio ad ipsas voces præsertim spectat. Scholia ad loca obscura. Hæc obiter tantum indicasse satis est, ne quid ignorent Theologi nostri. Haftenus Dialecticæ fines, meo iudicio, non excessi: quidquid enim ad methodum spectat Dialecticum est.

Caput. XII. De elocutione: tertia dicentis parte.

EX positis ijs, quæ ad inuentionem & dispositionem spectant, de elocutione nobis est dicendum: quæ in sermonis ornatu consistit. Huius (vt quod ad concionatorem attinet, quam breuissimè absolua) quattuor meo iudicio partes sunt. Nam & in uocum eandore, & castitate consistit, & in rhythmoq; periodi, & in figuris; & in pulchra dictionum proportionem, quæ pars ad figuram referri solet. Ego quidem modo Latinos non doceo, sed eos tantū qui vulgato præsertim sermone dicere solent; quamquam nonnūquā
Lati-

Latino, aut Græco. Latinorum quidem est voces indicare candidas, & quam sit ratione componenda, ut fluat, designatq. in voces bene sonantes præscribere: nobis tantum ea, quæ ad Christianum concionatorem pertinent, dicenda sunt. Sint igitur voces, quibus utatur concionator, honestæ, neque nimis exquisitæ, aut affectatæ: sint ita graues, ut habent simul sanctam humilitatem admixtam. Quod fiet, si concionatores versent diu sanctorum Patrum libros: sic enim vnà cū spiritu phrasim etiā imbibent, eamq. intellectu, & memoria tenaciter retinebunt. Huc etiā spectat maxime spiritaliū librorum lingua vernacula editorum lectio: hac enim fiet, ut sancta quadā, placida, pia, graui, & efficaci dictionis simplicitate concionatores imbuantur. Equidem de phrasi, qua prædicandum sit Euangelium dixi iam libr. I. Nunc illud tantum addā, huiusmodi stylum, & dictionem imitatione magis constare, quam arte, & ex spiritu potius quam ex accurata præceptorum obseruatione proficisci. Vos igitur, quibus concionari animus est, ex sacris libris, & ex sanctis Doctoribus vocum honestatem, & candidam proprietatem discite; atque vbi desunt voces propriæ, periphrasi utimini, ne quid vniquam aut obscœnum aut absurdum proferratis.

At hîc adnotandum est, non omnem semper Scripturæ phrasim imitari licere: prudentia enim maxima hoc loco opus est. Quis enim è suggestu dicat de Deo illud Psalm. 77. *Tamquam potens erapulatus à vino?* Sæpè dixi (idque necesse est in promptu semper habere) iuxta circumstantias, & conditiones personæ dicentis, & auditorum, atq. etiā temporis, & loci loquendum esse, vel tacendum.

Psalm. 77.

Ceterum scriptura tota figuris scatet, de quibus nos metipsi in præfatione psalmorum tractauimus. Partem hanc ornatus concionatoribus commendamus, qua scriptura frequentissime utitur, Sunt autem figurarum genera hæc potissimum:

Metaphora, quæ Allegoriam, Anagogiam, Tropologiam, Aenigma, Parabolamq. complectitur.

Metonymia. Vt. *Vocauit terram & calum*: Id est in terra & in caelo contentos.

Synecdoche. Vt. *Omnes, quæ suæ sunt querunt*: Hoc est multi. Antonomasia, quæ rem indiuiduam, per vocem explicat genericalem: vt quando hæc vox, Apostolus, significat, *Beatum Paulum*; item, quando Deus significatur illis verbis: *Ego sum qui sum*.

Exo. 3.

Psal. 9.

Psal. 102

ad Gal. 1.

Psal. 196

Psal. 6.

Auxesis, qua rem extollimus. Vt Psal. 3. *Tues Domine fortitudo mea gloria mea, & exaltans caput meum*. Quæ si iuxta materię substantiam fiat, pulcherrima est figura. Vt: *Miserator, & misericors Dominus, longanimis, & vultum misericors*. Et alibi: *Iustus Dominus & iustitias dilexit, &c.*

Hyperbole excessum significat. Vt: *Licet Angelus de caelo Euangelizet vobis, præterquam quod Euangelizauimus vobis, anathema sit*. Item Psal. 106. *Et ascendunt vsq; ad caelos: descendunt vsq; ad abyssos*; Et Psal. 6 *Lauabo per singulas noctes lectum meum: lacrimis meis stratum meum rigabo*.

Periphrasis est circumlocutio: accommodatissimus tropus ad explicandas res turpes, & temperandum vocum, rigorem. Ita appellauit Saul Ionathæ matrem, mulierem vltro virum rapientem.

2. Cor. 4.

2. Cor. 11.

Ironia est, vt 2. ad Cor. 4. *Nos stulti propter Christum, vos autem prudentes in Christo*: Et 2. Cor. 11. *Libenter suffertis insipientes, cum sitis & ipsi sapientes*.

Psal. 44.

Est etiam figura: imago quædam Parenthesis. Vt Psal. 44. *Sagittæ tuæ acute (populi sub te cadent) in corda inimicorum regis*. Inuat autem Parenthesis, & explicat orationem, & habet energiam.

Luca. 24.

Aposiopesis, reticentia est. Vt Luca. 24. *Sic cognouisses & tu in hac die tua, &c.* Optimus quidem dicendi modus, qui multo plura dicit, quàm si expressè loquaris, & quo, quæ tibi aliàs animo insident, sine periculo, & cum vehementia quadam insinuas.

2. Esd.

Emphasis rei magnitudinem indicat. Vt, *Tu solus sanctus Memmento mei Domine propter bonitatem tuam*, *Omnia opera nostra* ope-

*operatus es in nobis Domine. Tota Deo gloria tribuitur, & opus ip-
sum.*

Mimesis ad Ironiam spectat, & est alienorum morum, aut ver-
borum imitatio: quæ gestu, & verbis constare potest. Vt Mat. 9. *Mat. 9.*
Non est opus medico bene habentibus sed male habentibus: Quasi di-
cat vos o Pharisei sani estis: medicina mea non habetis opus.
Sic solemus, quæ alij malè fecerint, vel dixerint, cum quadam
irrisione probare. Vt pulchre quidem philosophatus ille
est; asseruit peccata solum mortifera esse vitanda, & perfe-
ctionem Evangelicam, laicis, & matrimonio coniugatis non
conuenire.

Epiphonema est acclamatio. Vt Psalm. 2. *Beati omnes, qui confis-
cunt in eo.* *Psalm. 2.*

Apostrophe est auersio: quam sæpe Dominus in Euangelio
conuersa ad Patrem oratione docuit. Est autem utilissima con-
cionatori, dum se, vel ad Deum, vel ad astantes, vel etiã ad quas
cunq. res conuertit: vt Deut. 32 *Audite cali, quæ loquor:* & Hier. 2. *Hier. 2.*
Obstupesci te cali super hoc.

Prosopopeia, personæ fictio est, qua rebus persona carenti-
bus personam tribuimus. Vt: *Flumina plaudent manibus simul
montes exultabunt.* Quo dicendi modo in illo cantico, *Benedici-
te omnia opera Domini Domino,* omnes creaturæ inuitantur ad be-
nedicendum Domino. At in Scriptura hoc non fit sine spiritu:
aliquid enim significant creaturæ inuitatæ.

Paralepsis est quando asserentes nos nolle rem dicere, illam
tamen dicimus, siue in meliorem, siue in deteriorem partem:
Vt Iohan. 14 *Non dico vobis quia ego rogabo patrem pro vobis.* Et 1.
Cor. 11. *Laudo vos, in hoc non laudo.* Quod si iungas paralepsin a-
posiopesi, vehementer mouebit. Vt, volo prætermittere hu-
ius temporis ignauiam, lasciuiam, inuerecundiam, & alia quæ
recensere possem, nisi vereretur ne tædio auditores afficerem.

Est & alius figurarum ordo iuxta dictionum situm, & deco-
rem.

Quandoq. enim per Anaphoram eadem in principio sæpe
dictio repetitur. Vt, *Vsq. quo Domine obliuisceris me in finem?* *Psalm. 123.*
quequo.

quicquid auertis faciem tuam à me.

Quandoq. in fine repetitur: quæ antistropha vocatur Vt: qui nam opprimunt? diuites. Qui trahunt per potentiam? diuites. Qui conculcant, expilantq. pauperimos? diuites.

Rom. 8.

1. Petr. 2.

Quandoq. fit eiusdem vocis in fine vnius incisi, & initio alterius repetitio: quod Climax vocant. Vt Rom. 8. *Scientes quod tribulatio patientiam operatur, patientia vero spem, Spes autem non confundit.* Et 2. Petri. 2. *In scientia virtutem, in virtute abstinentiam.*

Psal. 82.

Quandoq. in principio & fine eadem dictio reperitur per Epanalepsim. Vt: *Deus quis similis tibi, ne taceas, neque compeſcaris Deus.* Humilitas fundat, aboluit humilitas.

Fit etiam eiusdem vocis in medio deinceps repetitio: quod Anadiplosis appellant. Vt: puram reddit a nimam castitas: castitas est, quæ attollit illam.

Psal. 113.

Quandoq. ad dicta regredimur: idq. Epanodos dicitur. Vt: *Quid est tibi mare quod fugisti, & tu Iordanis quia conuersus es retrorsum.*

Quandoq. contraria seu differentia opponimus per Diaphoresim. Quo genere B. Aug. omnesq. sancti pulcherrimo & efficaci ad mouendum vsi sunt. Vti *Mutuabitur peccator & non soluit: iustus autem miseretur & retribuet.*

Psal. 131.

Tautologia scripturæ familiaris, ad rem augendam prodest. Vt *viduam eius benedicens benedicam, & pauperes eius saturabo panibus.* Eiusdem vocis repetitio in scriptura rei eximiam dignitatem indicat.

Sunt aliæ multæ figuræ, sunt & alij tropi. Sed nos frequentiores, & vsitatiores in sacris scripturis attulimus.

Hactenus ergo de elocutione dictum est pro præsentis instituto. Qui plura cupit, Rhetorum libros euoluat, vbi hæc multaque plura ad orationis ornatum spectantia deprehendet. Nobis enim satis est, demonstrasse in scripturis reperi tropos, & figuras; & Dialecticam & Reticam humano ingenio esse natura ipsa impressas, spectareque ad naturalis luminis claritatem.

At ve-

At velim maximè hoc sibi persuadere Theologos, parcissimè vtendum esse his figuris: oportet enim concionatorem, pium, grauem, & modestum potiùs esse, quàm orationis vbertate luxuriantem. Vt illis, qui orationis flosculis, & non spiritu innituntur: certè enim tota nostra fiducia in Deo est collocanda hinc, verò p̄sidijs, nō nisi vt à Deo profectis vtēdū, ne vltimo modo humano fundamēto euangelica p̄dicatio nitatur.

Caput. XIII. De actione quarta dicentis parte.

Postrema huius generalis instituti pars est actio: quæ Demostheni oratoribusq̄. permultis, p̄cipua existimata est: etenim orationis est condimentum. Nam quemadmodum p̄clarus naturā cibus non rectè conditus, contemnitur: contrā verò is, qui naturā insipidus est, si accuratè condiatur, auidius capitur: ita & oratio, siue cōcio, si pulchra proferatur actione, libentius auditur: sin desit actio, fastiditur. Vnde quemadmodum B. August. humilitatem pronuntiavit esse primam, mediam, & supremam sanctitatis partem: ita & Demosthenes de oratoris p̄cipua parte rogatus, actionem esse respondit. Quamquam ad histriones vel ad poetas partem hanc multi pertinere contendant. Sed quæstione hac p̄termissa, quando tam necessaria pars hæc concionatori est: de ea non nihil differamus.

Reducuntur ad partem hanc alię duæ: scilicet memoria, & pronuntiatio. Memoria qui dē firma pronūtiatiōnē & actionē parit. Nā is qui memoria parū valet: dum de ijs, quæ p̄cogitauit retinendis, sollicitus animo est, non congrua, & placida vtitur pronūtiatione, & actione. Porro pronūtiatio plurimum valet: nam nisi rectè pronunties, tametsi corpore decorus sis, eris insuavis.

De memoria multū cōscribere: ego verò breuissimè quod sentio dicā. Memoriam cibi, & potus temperantia conseruat: vinū destruit, nisi dilutius bibatur: tunc enim memoriam potius iuuat. Res siccz, sed tēperate, & quæ cerebrum mediocri

ter exsiccat (naturâ enim cerebrum satis est humidum) memoria profunt: vt vix passâ; pyrenum præsertim siue nucleorum præsidio: item cicera igni tosta, & id genus multa. Experimento sunt senes, qui cum sint ex defectu caloris humidissimi, memoria sunt lubrica. Sed quod vehementissimè memoriam iuuat, methodus est, distinctio, & ordo. Nusquam memoria te deficiet, si quæ dicturus es, methodo & ordine & distinctione componas, ita vt prolixam etiam concionem breui pagina complecti possis. Si plura cupis de memoria, multi de hac re conscripti extant libri.

De pronuntiatione dicamus. Id tamen admonebo primùm in eorum præsertim gratiam qui expedita lingua vtuntur: singulas litteras proprio labiorum, dentium, & linguæ motu proferendas esse: ita enim fiet vt semper honestè & cum decore pronuncies. Nolim concionatorem affectatè pronuciare: hoc enim dedecet, & risum mouet: hoc postulo solum, vt proprie atque distinctè & cum modestia. Deinde vehementer admoneo cauendum, ne sit vox vnisona: est enim contra rationis ductum. Sicut enim natura distinxit materiam, ita & pronuntiationem. Qui exorditur, pacatus & benè ominans esto, & in auditorum commodum valdè propensus: Qui carpit, acer nō nihil: Qui suadet, vehemēs: Qui docet, grauis & perspicuus: Deniq; qui perorat, concitatus non nihil & efficax. Sed quia hæc omnia experimentis magis discuntur, quàm præceptis, idèò in dicasse nunc satis sit.

Præterea mediocris debet esse vox: hoc est non cita, neq; tarda: non magna, neq; parua: nō mollis, aut muliebris, neque horrida; sed integra, grauis, auctoritatis, grauitatisq; sanctæ plena, incorrupta, virilis. Oportet autem attentius proprijs viribus vocem metiri. Quemadmodum enim qui canit, si vocis modum incanendo excedat, deficiet: ita qui in concionando supra modum vocem attollit, necesse est vt postea defatigatus oneri succumbat.

Quo loco admonendi sunt concionatores, vt in epilogos referunt vires. Cum enim oporteat in epilogò faciliè, expedite, ac

tè, ac placidè loqui, non nihilq; properare, & tunc maximè mouere, & persuadere, efficaciamq; benignam præferre: certe lassus concionator, nequaquam huic muneri poterit esse par.

Præter hæc omnia, iuuabit nunc aliqua ad conseruandā vocē Physiologica vobis præbere consilia. Tēperātia summo opere pectus iuuat, & vocem. Sint cibi simplices: nam quò misti fuerint minùs, minùsq; delicati, eò vox erit clarior & plenior & maturior. Præterea quā à potu te magis temperaueris, arte minus humoris attrahet, & solidior erit. Castitas etiam vocem magnopere iuuat. Quòd ad potum verò attinet, caue ne bibas interdū: omne enim quod solidam, puram, & firmam reddit arteriam, atq; tersam, & magis explicabilem, prodest voci: vnde genu flexio, quoniam arteriam extendit, vt sit effertenda voci accomodatior, vocem iuuat; & cibi etiam dulces, qui sani sunt, & arteriam reddunt molliorem, atq; magis defæcatam. Mel ergo concionatori amicum: cibi asperi & styptici valde inimici sunt.

De illa parte actionis, quæ in totius corporis, & singularum eius partium situ consistit, postremo dendum. Oportet concionatorem honestum, & decorum, siue modestum esse: caue rō quippe debet, ne vllum vel situm habeat, vel motum faciat, qui non sit honestus, prudens, grauis: oculi enim omnium in illum intenti sunt. Quare quidquid indecorum in eo viderint, & tædio eos afficiet, & attentioni, & persuasioni nocebit. Porro, & pronuntiatio, & situs, motusq; corporis, mutari debent iuxta materiæ rationem. Nam alia pronuntiatio & sonus vocis decet docentem, alia corripientem, alia exordientem, alia facientem apostrophem, aut epiphonema. Hæc quidem experimētis potius, quàm præceptis deprehēduntur. Sed si quis præcepta cupit; hanc accipiat omnium maximā regulā: vt meminerit semper, se esse cōcionatōrē Euangelicū; itaq; & in voce, & in corporis gestu, & situ, ita sit cōposit⁹, vt nihil efficiat quod nō deceat virū apostolicū, atque corā Deo, & de Deo dicētē.

Præter hæc omnia, & in pronuntiatione, & in actione circūstantiarū omniū ratio est habenda. Alia enim decēt cōcionato

rem.

rem senem: alia ætate niniorem: alia dicentem corā rege: alia dicentem de trīstibus: alia de lætis: alia in vno Templo: alia in alio. Verum quidem est hæc omnia ex spiritu Domini præsertim dependere: quo si quis agatur, regulis certè humanis ferè necesse non habet, nam vt B. Hieronymus ait, Donati vel Quintiliani regulis adstrictus nequaquam est spiritus sanctus: quippe quia supra naturam est & artem.

At nos iuuare nihilominus debuimus concionatorem: cui, tamen si spiritu sancto plenus sit, non modò artis præcepta nò oberunt, sed maximo erunt, vt ab spiritu sancto regatur, ad iumento. Etenim quæ docet ars naturæ imitatrix, ab spiritu sancto etiam sunt, qui naturæ est auctor.

Illud autem etiam hoc loco obseruandū est diligenter; quæ sit tibi, & in prolatione verborum, & in motu, & gestu corporis, frequens, & familiaris consuetudo: nam quibus nos assuefacimus, ea in naturam conuertuntur: itaque cū sit tibi diuturna consuetudine habitus ingeneratus, difficulter in suggestu poteris tibi ab eo cauere. Ergo concionator semper loquatur, semper agat vt concionator: vt inter concionandum, etiā sui oblitus, quæ concionatorē decet facilius præstet, & rectius.

Tandem, si me audis, tu qui cōcionari cogitas, primū aut solus, aut coram amico, cui confidere possis, concionaberis, vt de te ipse periculum facias, corrigasq; diligenter, quæ in te vitia deprehēderis. Rectè autem facies, si insigniores cōcionatores imiteris: multa nāque in hoc præsertim munere, imitatione parātur. Sed caue tamē, ne actionū, quæ tibi nō satis cōueniāt, imitationē affectes: neq. enim omnia omnibus accomodata sunt: cū varij sint Spiritus, varieg cōditiones, & circūstātiæ: ex quo fieri solet, vt quæ pronūtiatio, qui situs, & motus corporis aliū decorauit, te nō modò nō cōmendet, sed ridiculū etiā efficiat. Ergo oportet expēdere, & spiritus, & ætatis, & auctoritatis diuersitatem. Imo & quid populo magis arrideat spectare: sic enim fiet, vt quæ imitari oporteat imiteris, cetera prætermittas. Neque verò erit hoc difficile mimiū: nā animi pietas, & humilitas, & diligentia in honorem Dei & in fratrum ædificationem propèsa, facile & perspicuè quid tibi faciendum sit docebit.

Transitio ad capita sequentia.

Hec habui, quæ de elocatione, actione, pronuntiatione, & memoria, breuiter tantum, promei instituti ratione, dicere. Quibus tamen iam pensum absoluerim, meoq. muneri satis fecerim: tamē quorundam efflagitationibus coactus, capita sequentia interpono, in quibus ad tuendam memoriam, quæ potissima, & vtilissima visa sunt, paulo latius recensco.

*Caput. XIII. De iuuanda concionatoris memoria, quin
Elo, ut dici solet, oratoris instrumento.*

Qua ratione concionatores memoriā iuuare possint; breui quoad fieri poterit oratione docere modò de creui: non enim Physiologorum de hoc argumēto ex professo differentium personā nunc sustineo. Igitur memoriæ iuuantæ subsidia, quædam sunt à natura, quædam verò ab arte: sicut aliarum etiā omnium rerum (exceptis ijs quæ supra naturam sunt) quædā dicuntur esse naturales, quædam verò artificiosæ. Porro artificiosas nunc illas appello, quæ non naturā solum duce, sed hominum industriā, & labore parantur; scilicet arte, & exercitatione. Vnde illud vulgò circūfertur axioma; res naturā, arte, & exercitatione constare: & item illud; naturā fieri homines habiles, arte industrios, exercitatione pròptos. De his ergo tribus ubi dixerimus, muneri nostro factum erit satis.

Caput. XV. De naturalibus memoriæ subsidijs.

Nemo est quin videat, præcepta hæc iuuantæ memoriæ illis tantum potesse, qui memoriam à natura qualemcumque acceperunt. Qui enim hac facultate destituti sunt; quales nonnullos aliquando vidimus; ij cum veluti mortui sint, nostris non possunt subsidijs
vlla,

vlla ratione iuuari. Igitur de memoriæ remedijs dicturus, hoc iacio fundamentum illa esse posse adiumenta memoriæ, quæ temperaturam corporis memoriæ aptam conseruant, & augent, aut malè affectam sanant: ex quibus è conuerso colligi potest, quænam illa sint, quæ memoriæ noceant. Accepimus ergo ex Philosophis, & Medicis, memoriā nequaquam nimia vel siccitate, vel humiditate gaudere. Nam cùm & recipere debeat, & retinere, quæ receperit: certe si valde sicca est, difficulter ipsi res imprimuntur; si autem valde humida, delebuntur atq. euanescent statim. Quare videmus, eos qui ingenio parum valent, propter siccitatem tenaci esse memoriā; contrā vero eos, qui ingeniosissimi sunt, propter humiditatem, fragili esse, atq. infirma; eos autem, qui temperati sunt, valere & memoriā & ingenio. Itaq. qui firmam vult absq. ingenij iactura memoriā, caueat sibi à nimia tum humiditate, tum siccitate. Sed caueat etiam præterea à nimio frigore, atq. calore: hæc enim duo suapte natura (quamquam ratione diuersa) exsiccandi vim habent: frigiditas autem si cum humiditate coniuncta sit, humiditatis nimix solet esse causa, vt in hyeme experimur. Relinquitur ergo ex his, illum cibum, vestitum, locum, illaq. corporis exercitationes, quæ nimix siue humiditatis, siue siccitatis procreatrices sunt, memoriæ plurimum obesse: contrā verò, illa omnia, quæ calorem temperatum, & humorem iuuant, neq. siccitatem expellunt, prodesse; quia scilicet ijs, spiritus vitales, & animales, quibus memoriæ actiones fiunt, non modo non malè afficiuntur, sed etiam maximè iuuantur. Multa ex his plana fiunt, quæ quisq. experimento deprehendet. Nam ventriculi cruditates, & (vt vulgò dicitur) indigestiones, quales prouenire solent, ex cibis omnibus crassis, & vapores crudos emittentibus, vt cepis, caseo, carnibus suillis, alijs, herbisq. minùs nobilibus, & fructibus immaturis, lædunt memoriā. His adiunge nimiam, vini potionem, præsertim meri, & omnino quemuis nimium aut intemperatum potum; nam ex eo cruditas generatur: atque adiunge item pabula omnia acetosa. Hæc ad cibū & potum spectant. Ex quibus colligendum est, vestitum etiam

& lectum, atq. cubiculum oportere esse temperatum: itaq. ni-
miā libertatem, & indulgētiā corporis, quę humiditatem pa-
rit, esse memorię inimicā.

Sed quod ad exercitationes etiam corporis attinet, cauendū
est inter ambulandū vel sedendum, à nimio frigore, aut calo-
re: & præsertim à noctis frigiditate: maximè verò vespertini cre-
pusculi, & eius partis noctis, quę dicitur, prima fax, hoc est, quę
solis occasum immediatè sequitur. Cauendum etiam est à ni-
mia quiete; & à nimio præsertim somno: nimius enim somnus,
præterquā quod sensibus torporem adfert, humiditatem gi-
gnit, & animales spiritus sopire quodam modo videtur. Sed
& diurna quies, quam magna abstinētia, & sobrietas non co-
mitatur, persimilis est nimię nocturnę quieti.

Illud tamen sciendum est: non licere statim post sumptum
cibum ire cubitum; præsertim hora pomeridiana: gignuntur e-
nim ita ex caloris vehemētia humores plurimi, qui caput
grauant, & cerebro, spiritibusq. animalibus nocent: nisi fortè
erecto corpore, & in loco temperatissimo, brevissimū somnū
pomeridianum capias. Quare post cibum sumptum, primū
quidem vel stare vel modicè deambulare, vtilissimum est: de-
inde cū post duas ferè horas in ventriculo facta est prima
concoctio, & vaporum copia iam euauit; tempus est somno
accommodatum. Sed hoc de ijs tantū accipiendum est, qui
multis cibis, & egregiè conditis ventriculum replēt: non enim
hanc legem ijs dicimus, qui simplicibus cibis parcē & modera-
tè vescuntur. Sequitur etiam ex his immoderatam adionem,
laborem nimium, sollicitudinem, dolorem, & tristitiā, post
cibum vitari oportere: nisi ad hæc nos lex impellat caritatis.

Iam ergo, vt summam colligamus, inferitur ex omnibus ijs,
quę hætenus dicta sunt, vnam esse optimā memorię adiu-
tricem temperantiā: hoc est sobrietatem in cibo & potu, ca-
ssitatem, moderatam vigiliā, maximè verò ante lucanā, quę
non memorię tantū, sed alijs etiam rebus permultis vtilis
esse solet: nam & memorię, & ingenio, & literis, & orationi,
& cuius vtili, & sanctę exercitationi aurora est gratissima.

tae Chatarinae Senensi, & nonnullis alijs sanctis. Sit ergo hæc tibi regula. Si pauperes, & ex aleemofyna uiuis, ede quæ apponuntur tibi: si verò ex proprio uiuis ære, eme quæ sana sint, & concoctû facilia, vt id tempus somno tribuas, quod seruandæ salutis, & capitituendo necessarium sit. Qua de re Medicum aliquem doctum, expertum, & pium vtile erit consulere. Sed consule item, obsecro, virum aliquem prudentem, piû, corpusq. macerantem, & Christi Iesu gloriæ, fratrumq. ædificationis zelo accensum: nam ab hoc etiam quid facere te opotcat, in his omnibus disces.

*Caput. XVII. De memoria arte & exercitatio
reueruanda.*

Athenus de naturalibus medijs: nunc ad artem, & exercitationem deueniamus. Sunt qui artem quandam iuuandæ memoriæ excogitauerint, qua certis quibusdam locis reponuntur, & ijs veluti custodienda commendantur ea, quæ memoria necesse est retinere: vt si cui dam via, definitionem Sacramenti quis commendet; cui dam domui materiam, & formam baptismi; cui dam cubiculo ministrum. Iuxta hunc ergo modum cuncta quæ memoria conseruare cupimus, per diuersa loca possumus distribuere, vt tibi, cum oportuerit, seruata & reposita ea reperiamus. Et hæc quidem memoria, quoniam huiusmodi locis nititur, localis appellatur. Sunt alij qui rem scriptis mandant, & paginarum atque linearum distinctione memoriam tuerentur: qui modus vehementer mihi sæpe placuit: quia ea, quæ scripsimus, rectè quasi legentes recolimus, & in memoriam reuocamus. Sed hic etiam modus ad memoriam localem refertur: imò & alius etiam (ni fallor) quicumque externo aliquo nititur subsidio.

Sed, vt verû fatear, ex omnibus modis, ille mihi gratissimus, & vtilissimus semper fuit, qui cum rationi & intellectui magis

innitatur, germanus propriusq. magis est naturæ nostræ. Est ergo optimum memoriæ subsidium, rem apprime & peritus intellexisse: quod enim aliores in intellectu radices egerit, firmius residet in memoria. At hoc fieri non potest sine magno animi affectu: nam hoc naturā comparatum est, vt quarum rerum studio maxime ardemus, illæ multo magis nobis hæreant. Præterea confert plurimum memoriæ, methodica dispositio, quæ res & proprijs collocentur locis, & distinctæ aliæ ab alijs sint, & sibi inuicem mirè cōueniant: nam & ordinem, & distinctionem, & proprietatem, atq. conuenientiam rerum, nomine methodi complector. Conuenientiam quidem præstare potest ordo locorum topicorum: nam ex causis venient nobis in mentem effecta, ex adiunctis subiecta, ex vno dissentaneo aliud, ex maiore minus, ex toto partes, ex genere species aut etiam è conuerso. Distinctionem autem & ordinem parient diffinitio, & diuisio.

De exercitatione.

Plures sunt ad excolendam memoriæ exercitationes. Prima est, discipulos docere: nam dum alios doces, cogesis rem altiori mente reponere. Hæc reuocatur *mutua* cum socijs de rebus tractatio, & disputatio. Nam omnino rem voce efferre, prodest multū: adeo vt vel si tecum ipse solus loquaris, memoriæ id sit fulcimentum: præsertim si quæ scripta sunt, altiori voce legas: tunc enim per duos sensus ad discendum aptissimos memoriā iuuas.

Præterea vtilissima est exercitatio, aliquid quotidie memoriæ mandare, & quæ antea mandaueris repetere. Proderit autem vehementer, si aliquem habeas socium, coram quo recites, & repetas, & cui rationem, veluti magistro reddas. Quod si vterq. discitis, & vterq. alter alteri repetitis, iuuabit multo magis: nam audire ab alio non potest non esse vtilissimum. Caue tamen ne memoriā multitudinem clauas: immo oīta eam excole, vt antequam noua discas, vetera renoues: est enim

enim vt ventriculus memoria, qui si semel ciborum multitudi-
ne opprimitur, calorem, & vires amittit paulatim: vt de ingenio
adnotauit Seneca.

Proderit etiam, singulis diebus quid denuo accesserit me-
moriæ diligenter obseruare, idq. recolere.

Tandem optima est memoriæ conseruatio, si sæpe tacitus
mète, & cogitatione reuoluas, atq. adeo voce repetas, ea quæ
didiceris: maximè verò si cubitum vadens, & summo mane
surgens id facias.

Multa illaq. (nifallor) non contemnenda memoriæ adiun-
ta commostrauimus. Apud alios erunt multò plura: sed si his
ce meis quis vti velit, polliceri audeo memoriæ firmitatē. Sed
illud pro colophone addiderim; omnium maximam, & felicis-
simam esse illam memoriā, quam Dominus confert: cum sci-
licet inter concionandum inspirat quæ ipse scit audienti popu-
lo pro futura. Hanc ergo, lector, tibi memoriā exopto, hanc
tibi precor. Tu verò fac ita viuas, vt diuini amoris igne

accendaris: sic enim fiet, vt quæ Christi gloriæ, pro-

ximis autem vtilitati futura sint, ea tibi

suggerat Spiritus Sanctus.

K 3

LIBER

LIBER QVARTVS DE SPE CIALIBVS CONCIONATO- INSTRVMENTIS.

Cum tractatus huius initia auspicaremur; ex Dialectica edocti, huius instituti partes quatuor esse diximus; primā scilicet de fine, alteram de materia, tertiam de officijs, quartam de instrumētis: et eam partem quæ de instrumentis est, quā duplicem item fecimus: nimirum, quia inuentionē, dispositionē, elocutionem, & actionē, continet; nisi si vis etiā addere memoriā. Iā verō finē concionatoris diximus esse, omnem hominem perfectum reddere, vt diuī Pauli nos doceat auctoritas. Ad hæc materiam ex quā, diximus esse totā scripturā, non canonicā modo, sed ecclesiasticā, (sanctosq. doctores: Materiam de qua, quidquid in scriptura docetur: Materiam circa quam, virtutes omnes, & peccata, atq. præcepta omnia, & consilia: Materiam deniq. in qua, ipsa hominum corda. Præterea officia diximus esse, intellectum & voluntatē quoad verum & bonum perficere. Tandem ad instrumenta deuenientes, duplicia esse diximus: scilicet generalia & particularia. De generalibus actū est: nimirum de præceptis inueniendi, disponendi, eloquendi, & agendi: super est nunc vt de instrumētis specialibus disseramus.

Caput. I. quo ostenditur ad concionandum instrumentis tum diuinis, tum humanis opus esse.

Anotare oportet in primis, concionandi munus, & diuinum esse & humanum. Diuinum esse vel ex eo constat, quod filius Dei illud tamquam proprium habuerit: vt ipsemet testatur dicens, *In hoc natus sum* & *in hoc veni in mundum, vt testimonium perhibeam veritati: Et vos vocatis me magister & Domine, & bene dicitis, sum etenim.* Quæ de causâ Dominus sæpius testatur, se odio à mundo habitum

Iohan. 18.

Iohan. 13.

bitum quia testimonium de illo perhibebat: & asserit se à Patre clarificatum super terrā: & in monte Thabor Pater de illo dixit: Ipsum audite. Præterea Christum secuti Apostoli hoc sibi iniunctum munus pronuntiauit. Petrus non arbitratur iustum, se ministrare mensis, ut vacet verbo Dei. Paulus se non missum ad Baptizandum sed ad Euangelizandū proficitur. Vnde hoc munus proprium Episcoporum est: ut ex beato Paulo, & ex Concilijs, nouissimè verò ex Tridentino constat.

*Iohann 15.**Acto. 1.**Acto 6.**1. Cor. 1.**Con. Trid.**ses. 5. ca. 2.*

Humanum autē esse hoc munus, experimēta docē: nō enim sine litteris cōmodè peragi potest. Neque verò est quòd audax quiuis obijciat nobis Apostolos, aut quēquā ex sanctis: ijs enim spiritus sancti plenitudo suppedauit quidquid alioqui ex humanis litteris esset petendū: quāquā neque ij omninò à studijs litterarū abstinere. Vos autē quibus spiritus sancti abūdantia data nō est, Patres nostros ecclesiæ sanctæ doctores Græcos & Latinos habere debemus dūces, & auctores: qui certè diuinis pariter & humanis litteris diligenter studuerunt.

Fit & ex ijs, vtriusque generis instrumēta, diuina scilicet & humana concionatori esse per necessaria. De humanis hætenus in genere dictum. Diuina autē nūc appello sancta, spiritualia, & quæ scriptura sacra docet: quibus omnibus tūc demū quis erit optimè instructus, cū à Deo ad prædicandū vocatus fuerit: Deus enim indignum non vocat: immò quem vocat, spiritu munit, & donis necessarijs.

Sūt ergo cōcionatoris arma, omnia virtutū, sanctarūq. exercitationē genera: quibus si desituitur, cū inermē esse militem est necesse. Rē accuratius explicemus. De cōcionatoribus Dñs cōqueritur Hier. 23. *Nō mittebā Prophetas, & ipsi currebāt: nō loquebar ad eos, & ipsi prophetabāt.* Expēde verbum illud, *currebāt* ferē enim semper qui minus sunt idonei, auidius expetūt prædicandi munus. Expēde itē verbū, *Nō loquebar, & ipsi prophetabāt*: ex quo colligitur illos nō rectè prædicare quibus Deus nō est locutus: locutus in quā in spiritu per sanctas scripturas. Neq; enim solus loquitur scripturæ cōtextus, sed per eū oportet tibi spiritus sanctus loquatur; alioqui enim etiā hæreticis, & perditis

Hiere 23.

crorum librorum professores, immo non desunt, qui studiū hoc expūgere non vereātur, & Theologos moneāt, vt sancto Thoma cōtenti, nihil prāterea requirant. Nam, vbi scripturæ locus incidit, facildē putant à quouis posse declarari.

Igitur qui concionator futurus est, scripturas diu multumq. scrutetur. Nā Iohan. 5. scriptū est: *Scrutini scripturas.* Et Paulus Timotheum monet, vt attendat lectioni, & orationi.

Iohan. 5.

Rectē autē facient Theologi, si ex quo tēpore Theologiæ operā dare incipiūt, aliquid scripturæ versent, aliquid memoriæ mādēt. Inde enim asserit B. Chrysost. se cōcionari nosse, quod quotidie B. Paulū manu versaret. Nō enim tunc solum a deū di facri libri sunt, cūm prædicādū iam vrget necessitas.

Neque vero hoc cōcionatori satis est, nisi etiā verset Ecclesię Patres: sicut scriptū est Deut. 32. *Interroga patrem tuum & annūciabit tibi; maiores tuos & dicent tibi.* Et Eccles. 8. *Nō te præsentat narratio seniorū.* Episcopi enim a Patribus suis didicerūt. Quod & ab initio Ecclesię factū est. Apostoli enim à Christo, Dño nro & ab spiritu sancto didicere: sequētes autē concionatores seu doctores ab Apostolis: atq. ita per sanctorū doctōrū rū Gregorū tū Latinorū man^a ad nos vsq. scripturarū deuenit interpretatio.

Deut. 32.
Eccles. 8.

Deprehēdet huiusce rei testimoniū, qui sanctorū doctōrū historias legerit: videbitq. antiquissimos illos Gregoriū Nazianzenū, Basilū, Hieronymū, Augustinū, ceterosq. doctores, in doctōrū antiquorū lectione fuisse versatos. Hęc quoniam præstare oportere eum, qui concionari cogitat, dum in scholis versatur.

At vbi cōcionis cōponēdæ rē pus accesserit, Deū cōsultere debet quid potius prædicādū sit non enim omnia omni loco & tempore & personis conueniunt. Docuit hoc Hierem. 23. *Si stiteris in conspectu meo, & nota fecissent populo verba mea, auertissent virque illum à via mala & a cogitationibus suis pessimis.* Inde ergo tam exiguus prædicationis tractus, quod non cōsulimus Deum, itaq. ab eo non docemur. Nam certē si cōsuleremus, haud dubie ille responderet, Tota enim asserit scriptura, clamantibus præsto esse Dominum. An forte necit Dominus loqui ad cor? Nonne scriptum est: *Audiam quid loqua*

Hierem. 23.

Psal. 484.

tur

D. Tho. 2.
2. 173. &
174.
Iacob. 1.

tur in me Deus? Certū est præter scripturam, & reuelationē, esse instinctū spiritus sancti intus ad cor loquēt s: de quo S. Thom. secunda secūde. quest. 173 & 174.

Alto. 13.
Matth. 17.

Quod si non occurrit quid dicamus, vt accidere nonnumquā solet; oremus, petamus, iuxta illud Iacob. 1. *Si quis indiget sapientia postulet à Deo qui dat omnibus affluēter.* Quī enim fieri, potest, vt cōcionatori fidelī, Dei honorē & animarū salutē quæret, & ad prædicandi munus ab spiritu Dei vocato, nō ipse adsit Deus? Quod si ad huc denegatur diuinū auxilium, adiūgat cōcionator orationi ieiunium: semper enim ipsi Apostoli in Ecclesia catholica, orationi, & ieiunium & sacrificiū & elemosynam, & corporis macerationem adiungebāt. Quod ex veteri Testamento in Daniele & tribus pueris aperit, & in actibus Apostolorum capite. 13. præsertim constat. Nam sicut Dominus Matth. 17. contra genus demoniorum vetus, & aere, non nisi orationem & ieiunium quasi exorcismos præcipuos designauit: ita vt homines ab impia & impura vita de terreas; oratione, ieiunio, & elemosyna, corporisq; (si potes) maceratione tum antiqua, tum præsentī (quod commodē & prudētē fieri potest) opus est. Lege, obsecro, antiquorū patrū historiam, & scrutare etiam, quid modō veri prædicatores faciant: deprehēdes certē, non nisi per orationem, & corporis macerationē, fructum prædicationis comparari.

Exercitatio alia ad inueniendum, disponendum, & ad elocutionem, & actionē per necessaria est: nempe vt quæ concio naturus sis, antequā cōcioneris, & antequā cōscribere incipias; cōcionē, animo voluas, mediteris, cōsideres: nulla enim cōcionatori exercitatio necessaria magis, quàm huiusmodi mentalis oratio. Hæc Patres nostros ditauit, ditatq; modō eorū imitatores. Mirum enim dictū est, quot quantaq; in oratione se offerant, vt aperiantur oculi, vt res introspectantur.

Consideremus illos antiquos prophetas. maximē verō Moysen Israelitici populi ducem, qui ascendit in montē, legē à Deo accepturus, quiq; priusquam populum alloqueretur, intra tabernaculum cum Deo communicaturus intrabat. Consideremus

remus

remus Christum Dominum, qui cum nullo egeret præsidio; vt nobis exemplum exhiberet, in oratione Dei pernoctabat, & antequam ad prædicandū prodiret, per quadraginta dies in oratione & ieiunio perseuerauit. Hoc illa Moyſis figura docuit: qui cum iubente Deo manum in sinum immisisset, mox eam leproſam produxit: cumq. iterum immisisset, protulit sanam. Consideratione enim primū vitia conſpiciuntur, deinde purgantur, ita vt ad summam perueniatur cordis puritatem, & perfectionem. Audeo igitur affirmare, numquam recte quemquam concionaturum, nisi hac mentali oratione vtatur.

Iam verò hiſce omnibus adiungendus est amor, zelusq. Dei. Nulla enim subtilior ars, nulla magis ad inueniendum, nulla magis ad tractandum apta, quàm amor. Videre B. Paulum caritate ita accensum, vt anathema esse pro fratribus cuperet. Nā Christi immensam caritatem quid commemorem? Quem quidē zelus comedebat, vt in eiſciendis de templo mercatoribus conſpiceret, Dauidem autem defectio tenebat, dum Deū offendi videret.

Rom. 9.
1. Cor. 13.

psal. 118.

Tandem vt paucis multa complectamur, cordis puritatem, & mundiciem in concionatore nostro requirimus. Nam *Beati mundo corde quoniam ipsi Deum videbunt.* Quod etiā dum hūc viuunt (vt B. Agnſtinus interpretatur) dicere fas est. Nam quō quis corde magis est purus, eō plura & maiora penetrat arcana diuina: perinde atq; qui purioribus est oculis, perspicacius videt.

Matth. 5.

Sed si quæris, quoniam pacto purus redditur intellectus: respondeo; si purus efficiatur affectus. Cum enim voluntas veluti caput sit animæ; vt quæ imperat, quæ formaliter libera est: qualis illa, talem esse intellectum oportet.

Sequitur ergo affectū intellectus: affectus autem tunc purus est, quando ea quæ pura sunt diligit. Et enim tūc inquinantur res, cum alijs minus puris admiscantur. Non enim lancea vestis maculatur, si autē eam ornes, at de honestatur si pāno eam vili inuoluas. Terrena quidem omnia longè minora sunt animo nostro, & cum illo collata prorsus vilia: superna vero animum decorant.

remus Christum Dominum, qui cum nullo egeret præsidio; vt nobis exemplum exhiberet, in oratione Dei pernoctabat, & antequam ad prædicandū prodiret, per quadraginta dies in oratione & ieiunio perseuerauit. Hoc illa Moysis figura docuit: qui cum iubente Deo manum in sinum immisisset, mox eam leprosam produxit: cumq̃ iterum immisisset, protulit sanam. Consideratione enim primū vitia conspiciuntur, deinde purgantur, ita vt ad summam perueniatur cordis puritatem, & perfectionem. Audeo igitur affirmare, numquam recte quem quam concionaturum, nisi hac mentali oratione vtatur.

Iam verò hisce omnibus adiungendus est amor, zelusq̃ Dei. Nulla enim subtilior ars, nulla magis ad inueniendum, nulla magis ad tractandum apta, quam amor. Videte B. Paulum caritate ita accensum, vt anathema esse pro fratribus cuperet. Nā Christi immensam caritatem quid commemorem? Quem quidē zelus comedeat, vt in eiiciendis de templo mercatoribus conspicitur. Dauidem autem defectio tenebat, dum Deū offendi videret.

*Rom. 9.
Math. 21.*

psal. 118.

Tandem vt paucis multa complectamur, cordis puritatem, & mundiciem inconcionatore nostro requirimus. Nam *Beati mundo corde quoniam ipsi Deum videbunt.* Quod etiā dum hīc viuunt (vt B. Augustinus interpretatur) dicere fas est. Nam quò quis corde magis est purus, eò plura & maiora penetrat arcana diuina: perinde atq; qui purioribus est oculis, perspicacius videt.

Math. 5.

Sed si quæris, quonam pacto purus redditur intellectus: respondeo; si purus efficiatur affectus. Cum enim voluntas veluti caput sit animæ; vt quæ imperat, quæ formaliter libera est: qualis illa, talem esse intellectum oportet.

Sequitur ergo affectū intellectus: affectus autem tunc purus est, quando ea quæ pura sunt diligit. Etenim tūc inquinantur res, cum alijs minus puris admiscantur. Non enim lanca vestis maculatur, si autē eam ornes. at dehonestatur si pāno eam inuoluas. Terrena quidem omnia longè minora sunt animo nostro, & cum illo collata prorsus vilia: superna vero animum decorant.

decorant nostrum. Quare qui terrena appetit inquinatur; si modo illa ut terrena sunt, amet: qui verò cœlestia diligit, purus animo efficitur. Vnde B. Paulus 1. Cor. 5. *Expurgate, inquit, vetus fermentum, ut sitis noua conspersio, sicut esis azymi.* Fermentū massa vetus & corrupta est: massa vero fermenata, siue (quod idē est) cōspergio fermentata, est ea quę veterē sapit Adamū, scilicet carnis cōcupiscētiās, ex Adamo illo per originis culpā deriuatas. Ab hoc ergo fermento dicit Paulus animum nostrū esse purgādū, ut simus massa noua, hoc est animus nouus: quādo quidē sumus azymi, id est nouus populus per baptisimū Deo generatus in sanctitate & iustitia. Nam quem admodū Iudæi durante Paschate, azymos panes, non autem fermentatos edebant: ita cū pascha nostrum sit ipse Christus pro nobis in cruce oblati, qui æternus est sacerdos secundum ordinem Melchisedech, semper durans, semper se offerens: oportet semper nos nouam esse conspersionem, azymosq. omni fermento carentes. Id ipsum docet B. Paulus ad Col. 3. *Expoliantes vos veterem hominem cum actibus suis. & induentes nouum eum, qui renouatur in agnitionem, secundum imaginem eius qui creauit illum.* Et rursum: *Mortificate ergo membra vestra, quę sunt super terram fornicationē, immunditiam, libidinem, concupiscentiam malā, & auaritiā.*

His addo; vt illi tibi nihil vnquam futurum, quam dum concionaris sic existimare; præsentem adesse Deum, spectareq. quid cogites, quid agas, quid loquaris. Sed erit simul vehemēter vtile, & tibi vim, efficaciam, & spiritum conciliabit, si inter concionandum & tu iaculatorijs vtaris orationibus, & ab auditoribus postules, vt eisdem vtantur: quod sanctos sæpe fecisse Patres, ex eorum concionibus constat. Nam si Deum habeas præsentem, illumq. vel tu ipse, vel medijs auditorum orationibus appelles, duo fient: alterum est, quod circumspectē procedes, dum coram tanto Principe concionaris: alterum, quod ad persuadendum vires concipies.

Hęc præstabit concionator, si meminerit perpetuū, se in omnibus quę ad concionem spectant, à Deo totum pendere; ita vt si fauceat Deus, benè concionaturus sit; sin paululūm discedat, longe

Heb. 7.
Psal. 2.

Col. 3.

longè secus. Hæc certè in cogitatione velim ego, semper concionatorem esse defixum: ita enim fiet, vt semper humilietur, nunquam sibi fidat, nunquam superbiat, sed dominum exorans, attentè, & cum sancta quadam timiditate progrediatur.

Consilia hæc frequentiùs in scripturis docentur, aut insinuatur: vt P^{sal.} 15. *Proindebam Dominum in conspectu meo semper* & P^{sal.} 24. *Ad te Domine leuauit animam meam:* & P^{sal.} 122. *At te deuauit oculos meos:* & Iohan. 14. *Sic me nihil potestis facere.*

P^{sal.} 15. 24.
& 122.

Iohan. 14.

Caput. III. De specialioribus concionatoris instrumentis, scilicet *uitæ exemplo, & oratione.*

A Genus de spiritualibus, & generalibus euangelici concionatoris instrumentis dictum est. His tamen non lim contentum esse concionatorem: sed adhuc specialia quædam, & eadem spiritalia sibi instrumenta requirere. Hæc sunt, *uitæ exemplum, & oratio ad Dominum pro populo.*

De exemplo affirmare auiam, potissimum esse in concionatore, persuadendi instrumentum, Dixit enim B. Gregorius: *Cuius uita contemnitur, necesse quoque est, ut eius doctrina contemnatur.* Dixit B. Bernardus. *Tunc dabis voci tue vocè virtutis, si quod persuades cognosceris tibi persuasisse.* Christus concionatores prius pronunciauit esse sale in exempli, mox autem lucem uerbi, & ciuitatem refugij, & consolationis. Et quamuis dicat Dominus: *Omnia ergo, quaecunque dixerint uobis seruate & facite: secundum uero opera eorum, nolite facere:* remedium est id quidem contra perniciem, quam potest, malus concionator in ferre; non autem est de concionatore bonum testimonium.

Vnde proli doloricè cum sæpe accidat, vt integram, & euangelicam uitam in quibuscumque concionatoribus requiras: hinc fit, vt eorum etiam prædicationem videas esse parum euangelicam: hoc est de lege tantum, & de iis, quæ ad salutem prorsus necessaria

necessaria sunt, potius quàm de euangelio tractantem, & scholasticas potius subtilitates, quàm scripturarum sensu à sanctis Patribus tradita aperientem. Què enim fieri potest, vt Euangelium non dicam persuadere, sed eius artem prædicandi intelligere is possit, qui Euangelicam vitam vel respuit, vel contemnit, vel odio habet? Est certè, est hæc funesta, & exitiabilis Respublicæ Christianæ pestis; quòd cùm Euangelicam vitam non multi concionatores agant; nò multi Euangelium, sed legè (atque utinam legem exactè, & accuratè) populo Christiano prædicant: quia nimirum quæ ipsi non amant, ab alijs vt amentur nihil curant. Sed his omissis ad orationem venio.

Oportet ergo concionatorem pro auditoribus, & antequàm concionetur, & postquam concionatus fuerit Dominum orare. Utinam, ò concionatores, pro auditoribus, & orationem seriam, & lacrymas funderemus, vt Euangelium, opere, & oratione docentes, intus & extra concionaremur. Christus orauit Iohan. 17. pro discipulis. Paulus verò quando non oratur? quando non flectit genua? quando non illud repetit? *Et hoc oro, vt caritas vestra magis abundet in scientia, & in omni sensu, vt probeatis potiora, vt sitis sincerè, & sine offensa in diem Christi, repleti fructu iustitiæ per Iesum Christum in gloriam, & laudem Dei.* Adeò certè hoc verum est, vt nonnumquam plures filios oratio pariat quàm verbum. Quod sanctissimus ille pauperum patriarcha Franciscus fratres docebat suos, dum eos monebat, ne, quando oratione filios parere poterant, essent admodum de prædicando solliciti.

Sed rogabit quisquam. Si omnia hæc præstitero, semper ne sequetur utilitas? Sequetur quidem saltem aliqua: vt ex illo Iosue. 55. cap. vulgatissimo satis constat: *Sicut descendit nix, & imber de calo, & illuc ultra non reuertitur, sed inebriat terram, & infundit in eam, & germinare eam facit, & dat semen ferenti, & panem comedenti: sic erit verbum meum, quod egredietur de ore meo non reuertetur ad me vacuum, sed faciet quacunque volui, & prosperabitur in ijs, ad quæ misi illud.* Ecce si diuini verbi rori vitam niueam coniungat concionator, semper aliquis sequetur

sequetur fructus Deo præsertim adscribendus. Neq. verò tantum præsens sequetur fructus: sed etiam futurus: iuxta illud Iohan. 4. *Alius est qui seminat, alius qui metit.* At vterque certè mercedem metis accipiet. Sed de hoc satis, & fortassè, subtilioris alicuius lectoris iudicio, plus satis: memini enim in lib. 1. cum de fine concionatoris agerem, hæc eadem me dixisse. Quare hoc mihi vitium condonandum est: sit enim nescio qua ratione, vt imprudens sæpe, atq. adeò inuitus aliqua repectam, dum eorum etiam qui parum ingenio valent, vtilitati consulo, de mea verò exiustimatione (Christo Iesu gratias immortales) nihil penitus laboro.

Iohan. 4.

Sed vt ad rem redeam: omnia quæ recensuimus spiritalia instrumenta, illi principio innituntur; conuersionem peccatorum ad Deum, esse concionatoris finem; huncq. à solo Deo pendere, & per ea, quæ Deus docuit media, esse comparandum. Scriptum est enim Mathei. 11. *Nemo nouit filium nisi pater, neq. patrem quis nouit, nisi filius, & cui voluerit filius reuelare.* Reuelata autem per Spiritum Sanctum: non enim de alia vlla reuelatione est sermo. Et Iohan. 6. *Nemo venit ad me, nisi Pater traxerit eum.* Trahere autem eo loco nō coactionem, sed vim, & efficaciam significat: sicut vulgò dicitur, *trahit sua quemq. voluptas.* Et reuera, si, vt Matth. 12. Scriptum est, bonus homo de bono thesauro cordis sui profert bona, & malus item de malo: si nō habes in corde cælestem thesaurum, quid in medium produces? Vinam non sit tibi cor spurcum, & cœno plenum: cœno inquam humanarum opinionum, & carni placentium. Stagnum enim, nisi aquam habeat puram, & nitidam, certè cœnum habet. Ergo sic statuas aliam esse oratoris, aliam concionatoris personam. Orator bene dicat: cōcionator autem, cooperante spiritu sancto dicat. Vbi dixerit orator, dicat, Dixi: vbi concionator concionem absoluerit, dicat, Dixit Deus. Populus verò applaudens oratori, dicat, Bene dixit: concionatori tamen respondeat, Amen, Deus, est ad nos tuo medio, alloquutus. Sed de his satis. Arbitror enim cum prudentibus, & cū vocatis à Deo, longiori non esse, opus oratione.

Matth. 11.

Iohan. 6.

Matth. 12.

IAm verò humana vt doceam instrumēta, indicabo potissimum ea, quæ vtilissima esse experimento cōperi.

Habeat primum cōcionator alueum generalem (farraginem appellare licet) in quo quidquid sit doctrinæ, aut exempli viderit, audierit, legerit, aut ipse sibi excogitavit, reponat; notans rei summam in margine, vt vbi eam requirat, reperire facile possit. Hic enim alueus, cum primus quidam codex sit, & tamquam aduersaria, vbi statim atq. res veniunt in mentem, reponuntur, ne memoria discedant, ordine scribi non potest.

Hinc secundo potest sibi cōcionator loca communia conficere: nihil enim occurrere potest, quod in aliquem communem locum non sit reuocandum. Porro distinguendis locis communibus nullus ordo est aptior, quàm is quem S. Tho. in summa Theologiæ obseruat: certè enim affirmare auiam, iam inde ab initio mundi, aliam præstantiorem methodum non fuisse excogitatam. Hanc ergo sequatur concionator: neq. angatur, si non numquam aliquid in locum reuocet non ita ingenio suo accomodatum: itemq. si eandem rem in multis repetat locis. Quid enim inde incommodi, dummodo in pròptu sint ea, quæ vsui aliquando sunt futura?

Tertium tibi do cōsiliū; vt alueum concionum, quæ haberi solent per anni tempora distinctum conficias, & quæ singulis concionibus accomodata tibi occurrant, ea suis locis reponas: sic enim inueniendi, & excogitandi laborem minues, & mentalis orationis exercitationi liberius vacabis. At caue tibi à desidīa: labore enim improbo opus est. Nam & labore cūcta bona parantur: & exercitatione res faciles redduntur. Hęc modò præstrinximus: postea plura ad hoc genus pertinentia indicabimus.

Sed his etiā omnibus hoc addo: vtile futurum si alienos consulas labores. Neque enim eos damno qui sunt alienorū m

rum operum studiosi, sed eos tantum qui multam alienarum concionum copiam audissimè corrogant, & corradūt, eaq̃, picarum inſtar, ore tenus recitāt, nihil planè addentes de ſuo. Tu ergo ita conſule aliena ſcripta, vt pro tui ingenij, & ſpiritus, & circumſtantiarum ratione, quæ vtilia, & accōmodata tuo in ſtituto ſint, ad tuum vſum conuertas. Porrò parū refert, an aliena hæc opera, manu ſcripta ſint, an typis impreſſa: dummodo virum aliquem doctum, & pium habeant auctorem.

Hæc ſunt generatim dicta: nunc ſpeciatim ad ſingulas partes, ſcilicet ad eam inuentionem, diſpoſitionem, elocutionem, & actionem, quæ peculiariter concionatori ſunt accommodatæ deueniamus.

L LIBER

LIBER QVINTVS DE SPECIALI TROIRIO Q. CON- CIONANDI GENERE.

*Caput. I. in quo quid agere velis auctor in hoc
libro breuissimè proponit.*

Ultima huius operis nostri pars restat: in qua de speciali, propriâq. concionandi ratione mihi est dicendum. vt intelligat lector quæ ratione conciones quæq. quoad omnes illas quinque partes, Exordium, Narrationem, Confirmationem, Confutationem, & Epilogum sint excogitandæ, & præterea disponendæ, & christiana quadam elocutione, & actione decorandæ. Hoc vt ordine præstem: primum mihi quot sint concionum genera dicendum est. deinde verò de cuiusq. concionandi generis partibus, deq. Inuentione, Dispositione, Elocutione, & Actione, & etiam si opus fuerit, de Memoria vnicuiq. generi accommodata, est tractandum.

Cap. II. De diuersis concionum generibus,

Vt admodum Rhetores orationis partiuntur statim in tria illa celebratissima genera, Demonstratiuum, Deliberatiuum, & Iudiciale, vt de singulis speciatim disserant: ita & nos oportet concionum genera distribuere, vt proprijs præceptis vnumquodq. genus illustremus. Sunt in vniuersum genera concionum duo simplicia, & est tertium ex vtrîq. mixtum. Primum genus est, cum scripturam sacram perinde ac si in schola eâ prælegerem, populo interpretamur: quod genus familiare, & frequentissimum fuit Patribus nostris: adeo vt ferè omnia scripturarum commentaria, quæ nobis scripta reliquere, conciones ad populum habitæ sint. Quare non est quod quis publicum sacrarum Bibliorum professorem, hoc nomine in iudicium vocet, quod ea sæpius discipulos doceat, quæ concionem redolent: immo illum multo magis accuset, qui ea tantum, quæ Gymnasijs accommodata sunt, profert in

medium; itaq. auditores sibi in disciplinā traditos, ferē ad erudiendum in scriptura populum reddit inutiles. Si enim iuxta sanctos illos Doctores scriptura interpretanda est: cur quæ ipsi tradiderunt, non magister Theologus discipulos docebit suos? Sed institutum prosequamur. Hoc est (vt dico) primum concionandi genus: totū Euangeliū quod in Ecclesia canitur, vel Epistolā, seu Lectionem quæ Euangeliū antecedit, vel librū aliquem scripturarum, aut illius fragmentū populo explicare.

Alterū genus est, thema vnū tantū modō tractare. Quod dupliciter fit. Aut enim toto Euangelio perstricto, vnā tantū ipsius Euangelij propriā tibi eligis sententiā, quā exactius & accuratius interpreteris, & amplifices, donec integra tibi concio de vno illo subiecto coaluerit: aut locū quēpiā cōmunē tractare instituis, vt dī ieiunio, de iuramēto, dī castitate, & idgen^o ceteris.

Tertium genus est ex vtroq. mistum, quod B. Chrysostomo, & Gregorio Magno sæpē placuit: quo scilicet Euangeliū totū exponentes discurremus, sed de aliquo vno subiecto, seu (vt dici solet) puncto magis ex professo tractamus.

In hac tria genera multæ etiā aliæ concionandi formæ rediguntur. Nā interpretari potes vel Oratiōē dominicā, vel Symbolū, vel salutationē Angelicā: quod prioris generis est, & pertinere etiā potest ad tertium. Nā Symbolū, Fidei articules, ac loca quædā cōtinet: in idē & Decē mādāta veluti loca quædā sunt; ac similiter cetera quæ in Doctrina Christiana circūferuntur; immodō & Sacramēta septē, & vniuersæ quæ in Ecclesia sunt ceremoniæ, ac etiā Traditiones, quæ ad Sacramenta, & ceremonias spectāt. Hęc enim omnia, vt ipsum Tridentinū admonet conciliū, docēdus est populus nōnūquā, nec ea quæ versat ignoret vtquequaq. Quæ quidē omnia in loci alicuius modū tractāda sunt, aut tanquam scientiæ dogmata quædam docenda.

Sunt etiā in Ecclesia, Sanctorū historię, de quibus ad populū sancti Ecclesię doctores nō sine multa auditorū vtilitate sunt nōnūquā concionati: nō enim vt encomia tantū, sed vt exempla etiā virtutum populo exponerentur, ita vt genus illud dicendi & Deliberatiuum esset, & Demonstratiuum.

LIBER QVARTVS DE SPE CIALIBVS CONCIONATO- INSTRVMENTIS.

Vm tractatus huius initia auspicaremur; ex Dialectica & docti, huius instituti partes quatuor esse diximus; primā scilicet de fine, alteram de materia, tertiam de officijs, quartam de instrumētis: et eam partem quæ de instrumentis est, quā duplicem item fecimus: nimirum, quia inuentionē, dispositionē, elocutionem, & actionē, continet; nisi si vis etiā addere memoriā. Iā vero finē concionatoris diximus esse, omnem hominem perfectum reddere, vt diuī Pauli nos docet auctoritas. Ad hæc materiam ex qua, diximus esse totam scripturam, non canonicā modo, sed ecclēsiasticā, sanctosq; doctores: Materiam de qua, quidquid in scriptura docetur. Materiam circa quam, virtutes omnes, & peccata, atq; præcepta omnia, & consilia: Materiam deniq; in qua, ipsa hominum corda. Præterea officia diximus esse, intellectum & voluntatē quoad verum & bonum perficere. Tandem ad instrumenta deuenientes, duplicia esse diximus: scilicet generalia & particularia. De generalibus actū est: nimirum de præceptis inueniendi, disponendi, eloquendi, & agendi: super est nunc vt de instrumētis specialibus differamus.

*Caput. I. quo ostenditur ad concionandum instrumentis
tum diuinis, tum humanis opus esse.*

Anotare oportet in primis, concionandi munus, & diuinum esse & humanum. Diuinum esse vel ex eo constat, quod filius Dei illud tamquam proprium habuerit: vt ipsemet testatur dicens, *In hoc natus sum* & in hoc *veni in mundum, vt testimonium perhibeam veritati: Et vos vocatis me magister* & Domine, & bene dicens, *sum etenim.* Qua de causā Dominus sæpius testatur, se odio à mundo habitum

Iohan. 18.

Iohan. 13.

bitum quia testimonium de illo perhibebat: & asserit se à Patre clarificatum super terrā: & in monte Thabor Pater de illo dixit: Ipsum audite. Præterea Christum secuti Apostoli hoc sibi iniunctum munus pronuntiavit. Petrus non arbitratur iustum, se ministrare mensis, ut vacet verbo Dei. Paulus se non missum ad Baptizandum sed ad Euangelizandū profiteretur: Vnde hoc munus proprium Episcoporum est; ut ex beato Paulo, & ex Concilijs, nouissimè verò ex Tridentino constat.

*Iohes 15.**Acto. 1.**Acto. 6.**1. Cor. 1.**Con. Trid.**ses. 5. ca. 2.*

Humanum autè esse hoc munus, experimèta docent: non enim sine litteris cōmodè peragi potest. Neque verò est quòd audax quinis obijciat nobis Apostolos, aut quēquā ex sanctis: ijs enim spiritus sancti plenitudo suppedavit quidquid alioqui ex humanis litteris esset petendū: quāquā neque ij omnino à studijs litterarū abstinere. Vos autè quibus spiritus sancti abūdantia data non est, Patres nostros ecclesiæ sanctæ doctores Græcos & Latinos habere debemus dūces, & auctores: qui ceritè diuinis pariter & humanis litteris diligenter studuerunt.

Fic & ex ijs, vtriusque generis instrumēta, diuina scilicet & humana concionatori esse per necessaria. De humanis hætenus in genere dictum. Diuina autè nūc appello sancta, spiritualia, & quæ scriptura sacra docet: quibus omnibus tūc demū quis erit optimè instructus, cū à Deo ad prædicandū vocatus fuerit: Deus enim indignum non vocat immò quem vocat, spiritu munit, & donis necessarijs.

Sūt ergo concionatoris arma, omnia virtutū, sanctarūq. exercitationē genera: quibus si destituatur, cū inermē esse militem est necesse. Rē accuratius explicen. us. De concionatoribus Dñs cōqueritur Hier. 23. *Nō mittebā Prophetas, & ipsi currebāt: nō loquebar ad eos, & ipsi prophetabāt.* Expēde verbum illud, *currebāt*. fere enim semper qui minus sunt idonei, avidius expetiūt prædicandi munus. Expēde itē verbū, *Nō loquebar.* & ipsi prophetabāt: ex quo colligitur illos non rectè prædicare quibus Deus non est locutus: locutus in quā in spiritu per sanctas scripturas. Neq; enim solus loquitur scripturæ cōtextus, sed per eū oportet tibi spiritus sanctus loquatur; alioqui enim etiā hæreticis, & perditis

Hiere. 23.

crorum librorum professores, immo non desunt, qui studiū hoc expūgere non vereātur, & Theologos moncāt, vt sancto Thoma cōtenti, nihil præterea requirant. Nam, vbi scripturæ locus incidit, facillè putant à quouis posse declarari.

Igitur qui concionator futurus est, scripturas diu multumq. scrutetur. Nā Iohan. 5. scriptū est: *Scrutari in scripturas.* Et Paul. Timotheum monet, vt attendat lectioni, & orationi.

Iohan. 5.

Rectè autē facient Theologi, si ex quo tēpore Theologicę operā dare incipiūt, aliquid scripturæ versent, aliquid mentionē mādēt. Inde enim asserit B. Chrysost. se cōcionari nosse, quod, quotidie B. Paulū manu versaret. Nō epīm tunc solum ad eūdi, sacri libri sunt, cūm prædicādi iam vrget necessitas.

Neque vero hoc cōcionatori satis est, nisi etiā verset Ecclesię Patres: sicut scriptū est Deut. 32. *Interroga patre tuū & annūciabit tibi maiores tuos & dicet tibi.* Et Eccles. 8. *Nō te prætereant narratio seniorū.* Episcopi enim a Patribus iuis didicerūt. Quod & ab initio Ecclesię factū est. Apostoli enim à Christo Dño nro & ab spiritu sancto didicere; sequētes autē concionatores seu doctores ab Apostolis: atq. ita per sanctorū doctorū iū Gregorū tū Latinorū man. ad nos vsq. scripturarū deuenit interpretatio.

Deut. 32.
Eccles. 8.

Deprehēdet huiusce rei testimoniū, qui sanctorū doctorū historias legerit: videbitq. antiquissimos illos Gregoriū Nazianzenū, Basilīū, Hieronymū, Augustinū, ceterosq. doctores, in doctorū antiquorū lectione fuisse versatos. Hęc quoniam præstare oportet eum, qui concionari cogitat, dum in scholis versatur.

At vbi cōcionis cōponēdæ tēpus accesserit, Deū cōsultere debet quid potius prædicandum sit non enim omnia omni loco & tēpore & personis conueniunt. Docuit hoc Hierē. 23. *Si stiteris in conspectu meo, & nota fecissent populo verba mea, auertissent vique illum à via mala & a cogitationibus suis pessimis.* Inde ergo tam exiguis prædicationis tractus, quod non consulimus Deum, itaq. ab eo non docemur. Nam certè si consuleremus, haud dubie ille responderet. Tota enim asserit scriptura, clamantibus præsto esse Dominum. An forte nescit Dominus loqui ad cor? Nonne scriptum est: *Audiam quid loquatur*

Hierē. 23.

Psal. 42. 4.

tur

remus Christum Dominum, qui cum nullo egeret præsidio; vt nobis exemplum exhiberet, in oratione Dei pernoctabat, & antequam ad prædicandū prodiret, per quadraginta dies in oratione & ieiunio perseuerauit. Hoc illa Moysis figura docuit: qui cum iubente Deo manum in sinum immisisset, mox eam leprosam produxit: cumq. iterum immisisset, protulit sanam. Consideratione enim primū vitia conspiciuntur, deinde purgantur, ita vt ad summam perueniatur cordis puritatem, & perfectionem. Audeo igitur affirmare, numquam recte quemquam concionaturum, nisi hac mentali oratione vtatur.

Iam verò hisce omnibus adiungendus est amor, zelusq. Dei. Nulla enim subtilior ars, nulla magis ad inueniendum, nulla magis ad tractandum apra, quam amor. Videte B. Paulum caritate ita accensum, vt anathema esse pro fratribus cuperet. Nā Christi immensam caritatem quid commemorem? Quem quidē zelus comedebat, vt in eijciendis de templo mercatoribus conspicitur. Dauidem autem defectio tenebat, dum Deū offendi videret.

Rom. 9.
Matth. 21.

psal. 118.

Tandem vt paucis multa complectamur, cordis puritatem, & mundiciem in concionatore nostro requirimus. Nam *Beati mundo corde quoniam ipsi Deum videbunt.* Quod etiā dum hīc viuunt (vt B. Augustinus interpretatur) dicere fas est. Nam quō quis corde magis est purus, eō plura & maiora penetrat arcana diuina: perinde atq; qui purioribus est oculis, perspicacius videt.

Math. 5.

Sed si quæris, quonam pacto purus redditur intellectus: respondeo; si purus efficiatur affectus. Cum enim voluntas veluti caput sit animæ; vt quæ imperat, quæ formaliter libera est: qualis illa, talem esse intellectum oportet.

Sequitur ergo affectū intellectus: affectus autem tunc purus est, quando ea quæ pura sunt diligit. Etenim tūc inquinantur res, cum alijs minus puris admiscantur. Non enim lanæ vestis maculatur, si aut eam ornes. at de honestatur si panno eam vili inuoluas. Terrena quidem omnia longè minora sunt animo nostro, & cum illo collata prorsus vilia: superna vero animum decorant.

decorant nostrum. Quare qui terrena appetit inquinatur; si modo illa ut terrena sunt, amiet: qui verò cœlestia diligit, purus animo efficitur. Vnde B. Paulus 1. Cor. 5. *Expurgate, inquit, vetus fermentum, ut sitū noua conspersio, sicut est azymi* Fermentū massa vetus & corrupta est: massa vero fermentata, siue (quod idē est) cōspersio fermentata, est ea quę veterē sapit Adamū, scilicet carnis cōcupiscētiās, ex Adamo illo per originis culpā deriuatas. Ab hoc ergo fermento dicit Paulus animum nostrū esse purgandū, ut simus massa noua, hoc est animus nouus: quādo quidē sumus azymi, id est nouus populus per baptisimū Deo generatus in sanctitate & iustitia. Nam quemadmodū Iudæi durante Paschate, azymos panes, non autem fermentatos edebant: ita cū pascha nostrum sit ipse Christus pro nobis in cruce oblatus, qui æternus est sacerdos secundum ordinem Melchisedech, semper durans, semper se offerens: oportet semper nos nouam esse conspersionem, azymosq. omni fermento carentes. Id ipsum docet B. Paulus ad Col. 3. *Expoliantes vos veterem hominem cum actibus suis, & induentes nouum eum, qui renouatur in agnitionem, secundum imaginem eius qui creauit illum.* Et rursum: *Mortificate ergo membra vestra, quæ sunt super terram fornicationē, immundiciam, libidinem, concupiscentiam malā, & auaritiā.*

His addo; vtilius tibi nihil vnquam futurum, quam dum concionaris sic existimare; præsentem adesse Deum, spectareq. quid cogites, quid agas, quid loquaris. Sed erit simul vehemēter vtile, & tibi vim, efficaciam, & spiritum conciliabit, si inter concionandum & tu iaculatorijs vtaris orationibus, & ab auditoribus postules, ut eisdem vtantur: quod sanctos sæpe fecisse Patres, ex eorum concionibus constat. Nam si Deum habeas præsentem, illumq. vel tu ipse, vel medijs auditorum orationibus appelles, duo fient: alterum est, quod circumspectē procedes, dum coram tanto Principe concionaris: alterum, quod ad persuadendum vires concipies.

Hęc præstabit concionator, si meminerit perpetuò, se in omnibus quæ ad concionem spectant, à Deo totum pendere; ita ut si fauceat Deus, benè concionaturus sit; sin paululūm discedat, longe

Heb. 7.
Psal. 2.

Col. 3.

longè secus. Hæc certè in cogitatione velim ego, semper concionatorem esse defixum: ita enim fiet, vt semper humilietur, nunquam sibi fidat, nunquam superbiat, sed dominum exorans, attentè, & cum sancta quadam timiditate progrediatur.

Consilia hæc frequentius in scripturis docentur, aut insinuatur: vt Psal. *Promittebam Dominum in conspectu meo semper* & Psal. 24. *Ad te Domine leuau animam meam*: & Psal. 122. *At te leuau oculos meos*: & Iohan. 14. *Sine me nihil potestis facere.* Psal. 115. 24.
& 122.
Iohan. 14.

Caput. III. De specialioribus concionatoris instrumentis, scilicet *vitæ exemplo*, & *oratione*.

Hæc genus de spiritualibus, & generalibus euangelici concionatoris instrumentis dictum est. His tamen non lim contentum esse concionatorem: sed adhuc specialia quædam, & eadem spiritalia sibi instrumenta requirere. Hæc sunt, *vitæ exemplum*, & *oratio ad Dominum pro populo*.

De exemplo affirmare auiam, potissimum esse in concionatore, persuadendi instrumentum, Dixit enim B. Gregorius: *Cuius vita contemnitur, necesse quoque est, vt eius doctrina contemnatur.* Dixit B. Bernardus. *Tunc dabis voci tue vocem virtutis, si quod persuades cognosceris tibi persuasisse.* Christus concionatores prius pronunciauit esse sale in exempli, mox autem lucem verbi, & ciuitatem refugij, & consolationis. Et quamuis dicat Dominus: *Omnia ergo quaecunque dixerint vobis seruate & facite: secundum vero opera eorum, nolite facere: remedium est id quidem contra perniciem, quam potest malus concionator in ferre; non autem est de concionatore bonum testimonium.*

Vnde proli dolor! cùm sæpe accidat, vt integram, & euangelicam vitam in quibusdam concionatoribus requiras: hinc fit, vt eorum etiam prædicationem videas esse parum euangelicam: hoc est de lege tantum, & de ijs, quæ ad salutem proficiunt necessaria.

necessaria sunt, potius quàm de euangelio tractantem, & scholasticas potius subtilitates, quàm scripturarum sensu à sanctis Patribus tradita aperientem. Qui enim fieri potest, vt Euangelium non dicam persuadere, sed eius artem prædicandi intelligere is possit, qui Euangelicam vitam vel respuit, vel contemnit, vel odio habet? Est certè, est hæc funesta, & exitiabilis Respublicæ Christianæ pestis; quòd cum Euangelicam vitam non multi concionatores agant, nō multi Euangelium, sed legē (atque utinam legem exactè, & accuratè) populo Christiano prædicant: quia nimirum quæ ipsi non amant, ab alijs vt amentur nihil curant. Sed his omissis ad orationem venio.

Oportet ergo concionatorem pro auditoribus, & antequam concionetur, & postquam concionatus fuerit Dominum orare. Utinam, o concionatores, pro auditoribus, & orationem seriam, & lacrymas funderemus, vt Euangelium, opere, & oratione docentes, intus & extra concionaremur. Christus orauit Iohan. 17. pro discipulis. Paulus verò quando non oratur? quando non flecti genua? quando non illud repetit? *Et hoc oro, vt caritas vestra magis abundet in scientia, & in omni sensu, vt probetis potiora, vt sitis sincerè, & sine offensa in diem Christi, repleti fructu iustitiæ per Iesum Christum in gloriam, & laudem Dei.* Adeo certè hoc verum est, vt nonnumquam plures filios oratio pariat quàm verbum. Quod sanctissimus ille pauperum patriarcha Franciscus fratres docebat suos, dum eos monebat, ne, quando oratione filios parere poterant, essent admodum de prædicando solliciti.

Sed rogabit quisquam. Si omnia hæc præstitero, semper ne sequetur utilitas? Sequetur quidem saltem aliqua: vt ex illo Iosue. 55. cap. vulgatissimo satis constat: *Sicut descendit nix, & imber de calo, & illuc ultra non reuertitur, sed inebriat terram, & infundit in eam, & germinare eam facit, & dat semen ferenti, & panem comedenti: sic erit verbum meum, quod egredietur de ore meo non reuertetur ad me vacuum, sed faciet quacunque volui, & prosperabitur in ijs, ad quæ misi illud.* Ecce si diuini verbi rori vitam niueam coniungat concionator, semper aliquis sequetur

sequetur fructus Deo præsertim adscribendus. Neq. verò tantum præsens sequetur fructus: sed etiam futurus: iuxta illud Iohan. 4. *Alius est qui seminat, alius qui metit.* At vterque certè mercedem mæstis accipiet. Sed de hoc satis, & fortassè, subtilioris alicuius lectoris iudicio, plus satis: memini enim in lib. i. cum de fine concionatoris agerem, hæc eadem me dixisse. Quare hoc mihi vitium condonandum est: fit enim nescio qua ratione, vt imprudens sæpe, atq. adeò inuitus aliqua repetam, dum eorum etiam qui parùm ingenio valent, vtilitati consulo, de mea verò existimatione (Christo Iesu gratias in mortales) nihil penitus laboro.

Iohan. 4.

Sed vt ad rem redeam: omnia quæ recensuimus spiritalia instrumenta, illi principio innituntur; conuersionem peccatorum ad Deum, esse concionatoris finem; huncq. à solo Deo pendere, & per ea, quæ Deus docuit media, esse comparandum. Scriptum est enim Mathei. 11. *Nemo nouit filium nisi pater, neq. patrem quis nouit, nisi filius, & cui voluerit filius reuelare.* Reuelat autem per Spiritum Sanctum: non enim de alia vlla reuelatione est sermo. Et Iohan. 6. *Nemo venit ad me, nisi Pater traxerit eum.* Trahere autem eo loco nō coactionem, sed vim, & efficaciam significat: sicut vulgò dicitur, *trahit sua quemq. Voluptas.* Et reuera, si, vt Matth. 12. Scriptum est, bonus homo de bono thesauro cordis sui profert bona, & malus item de malo: si nō habes in corde cælestem thesaurum, quid in medium produces? Vtinam non sit tibi cor spurcum, & cæno plenum: cæno inquam humanarum opinionum, & carni placentium. Stagnum enim, nisi aquam habeat puram, & nitidam, certè cœnum habet. Ergo sic statuet aliam esse oratoris, aliam concionatoris personam. Orator bene dicat: concionator autem, cooperante spiritu sancto dicat. Vbi dixerit orator, dicat, Dixi: vbi concionator concionem absoluerit, dicat, Dixit Deus. Populus verò applaudens oratori, dicat, Bene dixit: concionatori tamen respondeat, Amen, Deus est ad nos tuo medio alloquutus. Sed de his satis. Arbitror enim cum prudentibus, & cū vocatis à Deo, longiori non esse, opus oratione.

Matth. 11.

Iohan. 6.

Matth. 12.

Am verò humana vt doctam instrumētis, indicabo potissimum ea, quæ vtilissimæ esse experimento cōperi.

Habeat primum cōcionator alueum generalem (farraginem appellare licet) in quo quidquid sit doctrinæ, aut exempli viderit, audierit, legerit, aut ipse sibi excogitarit, reponat; notans rei summam in margine, vt vbi eam requirat, reperire facillè possit. Hic enim alueus, cum primus quidam codex sit, & tamquam aduersaria, vbi statim atq; res veniunt in mentem, reponuntur; ne memoria discedat; ordine scribi non potest.

Hinc secundo potest sibi cōcionator loca communia conficere: nihil enim occurrere potest, quod in aliquem communem locum non sit reuocandum. Porro distinguendis locis communibus nullus ordo est aprior, quam is quem S. Tho. in summa Theologiæ obseruat: certè enim affirmare auiam, iam inde ab initio mundi, aliam præstantiorem methodum non fuisse excogitatam. Hanc ergo sequatur concionator: neq; angatur, si nonnumquam aliquid in locum reuocet non ita ingenio suo accomodatum: itemq; si eandem rem in multis repetat locis. Quid enim inde incommodi, dummodo in pròptu sint ea, quæ vsui aliquando sunt futura?

Tertium tibi do consilium; vt alueum concionum, quæ haberi solent per anni tempora distinctum conficias, & quæ singulis concionibus accomodata tibi occurrant, ea suis locis reponas: sic enim inueniendi, & excogitandi laborem minues, & mentalis orationis exercitationi liberius vacabis. At caue tibi à desidia: labore enim improbo opus est. Nam & labore cuncta bona parantur; & exercitatione res faciles redduntur. Hæc modò præstrinximus: postea plura ad hoc genus pertinentia indicabimus.

Sed his etiam omnibus hoc addo: vtile futurum si alienos consulas labores. Neque enim eos damno qui sunt alienorum

rum operum studiosi, sed eos tantum qui multam alienarum concionum copiam avidissimè corrogant, & corradūt, eaq̃; picarum instar, ore tenus recitāt, nihil planè addentes de suo. Tu ergo ita consule aliena scripta, vt pro tui ingenij, & spiritus, & circumstantiarum ratione, quæ vtilia, & accōmodata tuo instituto sint, ad tuum vsum conuertas. Porro parū refert, an aliena hæc opera, manu scripta sint, an typis impressa: dummodo virum aliquem doctum, & pium habeant auctorem.

Hæc sunt generatim dicta: nunc speciatim ad singulas partes, scilicet ad eam inuentionem, dispositionem, elocutionem, & actionem, quæ peculiariter concionatori sunt accommodatæ deueniamus.

L LIBER

medium; itaq. auditores sibi in disciplina traditos, ferè ad erudiendum in scriptura populum reddit inutiles. Si enim iuxta sanctos illos Doctores scriptura interpretanda est: cur quæ ipsi tradiderunt, non magister Theologus discipulos docebit suos? Sed institutum prosequamur. Hoc est (vt dico) primum concionandi genus: totum Euangelium quod in Ecclesia canitur, vel Epistolâ, seu Lectionem quæ Euangelium antecedit, vel librum aliquem scripturarum, aut illius fragmentum populo explicare.

Alterum genus est, thema vnum tantummodo tractare. Quod dupliciter fit. Aut enim toto Euangelio perstricto, vnam tantum ipsius Euangelij propriam tibi eligis sententiam, quam exactius & accuratius interpreteris, & amplifices, donec integra tibi concio de vno illo subiecto coaluerit: aut locum quæpiam communem tractare instituis, vt de ieiunio, de iuramento, de castitate, & idgen^{er} ceteris.

Tertium genus est ex utroq. mistum, quod B. Chrysostomo, & Gregorio Magno sæpè placuit: quo scilicet Euangelium totum exponentes discurremus. sed de aliquo vno subiecto, seu (vt dici solet) puncto magis ex professo tractamus.

In hæc tria genera multæ etiâ aliæ concionandi formæ rediguntur. Nam interpretari potes vel Orationem dominicam, vel Symbolum, vel salutationem Angelicam: quod prioris generis est, & pertinere etiâ potest ad tertium. Nam Symbolum, Fidei articulos, ac loca quædam continet: itidem & Decem mandata veluti loca quædam sunt; ac similiter cetera quæ in Doctrina Christiana circumferuntur; immo & Sacramenta septem, & vniuersa quæ in Ecclesia sunt ceremoniæ, ac etiâ Traditiones, quæ ad Sacramenta, & ceremonias spectant. Hæc enim omnia, vt ipsum Tridentinum admonet conciliū, docendus est populus nonnumquam, ne ea quæ versat ignoret vsquequaq. Quæ quidem omnia in loci alicuius modum tractanda sunt, aut tanquam scientiæ dogmata quædam docenda.

Sunt etiâ in Ecclesia, Sanctorum historie, de quibus ad populum sancti Ecclesiæ doctores non sine multa auditorum utilitate sunt nonnumquam concionati: non enim vt encomia tantum, sed vt exempla etiâ virtutum populo exponebantur, ita vt genus illud dicendi & Deliberatiuum esset, & Demonstratiuum.

Est præter hæc omnia, cōcionis genus quoddam nobilissimū & vtilissimum, quo Ecclesiæ spiritus iuxta temporum diuersitatem docetur. Quod quidem doctrinæ genus cetera omnia complecti, ijsq̃ omnibus lumen accendere solet. De singulis ergo hisce generibus nobis ordine est dicendum.

CAP. III. De primo concionandi genere, quo in Homiliæ modum Scriptura exponitur.

Dipartitum est primū hoc cōcionandi genus. Nam vel singulas Euangelij sententias, nulla cōnexionis ratione habita, exponimus: vel eas continuo aliquo ductu teximus. Primum illud genus Patribus Sanctis placuit: simplicem enim dicendi rationem, nihil habentem artificij, vetustiores amplectabantur magis: atq̃ ita veluti in salutato hospite (tamen si facta primū oratione) contextum exponere aggrediebantur. Exempli gratia. In lectione Euangelij ex *Lucæ 6. cap.* quæ sic se habet. *Estote misericordes &c.* Dominus noster misericordiam summè commendat, monens nos, vt desolatos consolemur, pauperibus subueniamus, alia deniq̃. misericordiæ opera præstemus. His addebant Patres antiqui, quæ ad hanc extollendam, & persuadendam virtutem exco-
Lucæ 6.
gitant. Deinde ad sequentia, nulla obseruata methodi ratione, pergebant in hunc modum. Sequitur in Euangelio: *Nolite iudicare.* &c. Hoc in sanctorū Patrum homilijs, cōcionibusue facile est videre.

Est quidē hoc dicendi genus parū difficile: nō enim vllā requirit methodū. Sed nostra hac tēpestate absq̃. exordiolo aliquo sic cōcionari nō est in vsu: quāquā nō ignoro, esse viros doctos, qui prætermisso exordio, auditores tātūmodò admoneāt, vt gratiā precātes, ad sacrā Virginē oratione cōfugiāt. Per me licet cuiq̃. in hoc genere quod maluerit: nam si neq̃. exordio, neq̃. epologo, sed solanarratione, expositioneq̃. vtatur, intermiscens tamen confirmationes, & confutationes non nullas: non improbo.

Sed si exordiū facere quis velit in hoc toto primo, & in mi-
 flo cōcionandi genere: vel habeat in prōptu exordia cōmunia,

vel quod in eis sit, si propter hoc in hoc Evangelio exordium de
promittit. Ex quo patet, quod in Evangelio, quod in Beate Mariae
Magdalene factum est, exordium habet. Quae res nobis
hodie in Evangelio habetur, sicut à Deo auxilium possumus
habere, compertum est nobis debet. Ecce enim misericordia Christi
Domini nostri in Mariam Magdalenam Phariseus perpe-
ram interpretatus est, de quo Christo Domino male iudicavit:
quia nimirum nihil inest purum, & bene erga res divinas affe-
ctus, sicut et, ut ea in quibus summa laus inest, deformia,
& inania iudicemus. Quis ergo non sibi cauet? quis non à
Deo obnoxius gravem peccatur, quia in rebus sacris, recte
veretur? Quod cum in omni opere bono facere oporteat:
tamen praefatum est hodie necessarium, quando id ipsum se
nobis offerret. Tandem in quo Phariseus ille ruperet caligavit.
Vbi vero exordium factum erit, non debemus ex abrupto
propius in Evangelicam expositionem transire: sed narra-
tione vel eam, Evangelii partem, quae exponenda est,
cum superiore connectere: vel ex Evangelii totius scopo præ-
cipuo, huius ex una aliqua parte, quae praesenti temporis magis
conveniat, inchoare sumere.

Primo si Evangelium, pars sit alicuius capitis, aut etiam
inchoatum, quod tamen à superiori capite pendat: facillima
est narratio, qualem cuncti fere Doctores sancti facere solent:
scilicet in hoc Scythianus, & Iansenius laboravit. Patrum velli-
gijs, & doctrinis insistentes. Exempli causa, in Evangelio illo
Dominicae quartae post Pascha, Iohan. 16. *Vado ad eum qui misit me:* cum multa de approprianti tribulatione Dominus
discipulos docuisset, consolatusq. illos esset, ut mortem
ipsius & quo animam crederet, ipsi quidem tristitia repleti sunt.
Tunc ergo Dominus, ut illos rursus consolaretur, ita fatus est:
Vado ad eum, qui misit me, &c. Quasi dicat: cum ad Patrem me-
um, per mortem, resurrectionem, & ascensionem tendam;
cur nemo ex vobis interrogat me quo vadam, & cum per-
tineat id vobis explicuero, consolamini, scientes, quid sum apud
Patrem pro vobis acturus? Sed si antecedentia nulla habet.

Iohan. 16

si autem modo lib. 1. & 2. ut quod in Evangelio

Euangelium (quod tamē ferē nusquam accidit si sancti Patres atque Doctores, quos citauit, consulantur) tunc oportet Euangelium consulere, & quorsum præcipuē tendat, vel totius, vel præcipuē partis spiritus, scrutari; vt ab eo narratio petatur. Exemplum esse potest in Euangelio resurrectionis Lazari: vbi potest à narratiuncula initium peti, in hunc modum. Spiritus Ecclesiæ hoc loco est, docere qua ratione exsuscitet Dominus fideles suos in peccatis de mortuos: qui per Lazarum, alioqui Domini amicum, significantur. Nam vt Lazarus amici speciē habebat, sanctarumq. sororum erat frater: ita Christianus Dei amicus dicitur propter fidem, & propter Christum, cuius est membrū; habetq. sorores animas pias, actiuæ, & contemplatiuæ vitæ deditas. Hic ergo Lazarus, absente Domino, hoc est, absente Dei gratia, ægrotat quidem, hoc est tentatione pulsatur: moritur, hoc est in peccata incidit: sed redeunte tamen Domino, & vocante, reuiuiscit.

Iam verò facta narratiuncula, facile est, paraphrasi Euangelium explicare, singulas partes exponendo: ita tamen, vt excursus tibi aliquos facias, in quibus, vel indigressionis modum, vitia damna, & virtutes extollens, confirmationē, & confutationē, quæ à concionibus numquam abesse debent, pro tua prudentia vtaris. Vt in Euangelio eiusdem Lazari. *Erat quidam languens Lazarus* &c. Lazarus hic peccatorem significat: Lazarus enim idem est, quod, ille cui auxilio est Deus; Christianus verò, si velit, habet semper Deum auxiliatorem. Deinde hic est in Bethania, quæ est domus obedientiæ: nam in Catholica est Ecclesia, eius capiti subiectus. Porro sorores habet duas, scilicet congregationes Christianas, vitā actiuam, & contemplatiuā agentes. Deniq. infirmatur dum incipit iam arctiorē vitā ægrè ferre, corpori indulgere, terrenis delectari, cælestia respuere.

In hoc autē concionandi modo vehemēter cauendum, ne cōgeras ex concordantijs, vel aliunde, testimonia multa: sed ea tantum adferas, vt mox dicemus, quæ accommodata sint, & quæ exponi sine tædio facile possint.

De Epilogo ferē idem, quod de Exordio iudicium: quamquam magis est necessarius in quauis concione epilodus quā

exordium: valde enim & arridet, & vtile est populo, refertur ex
 ijs quæ dixeris præcipua, illaq. denuo suadere. At vero epilogus
 per brevis esto: immo & fere sine arte. Vix enim eius rationem
 conficiendi possum certis vllis præceptis comprehendere: ni-
 si fortè vnum quiddam ex multis quæ dicta sunt pouissimum
 eligatur, vt iuxta epilogi leges tractetur. Obsecro sectorem, ne
 minutula quæq. etiam in artem redigi, & certis præceptis cõ-
 prehendi velit. Hoc enim prolixum magis esset quam vtile. Qua-
 re exēpla nunc possunt esse vice præceptorum.

Ecce ergo vnus, aut alterius epilogi exēplū. Lazari Euāgelij
 infine vsq. profectus es: mox si vis vnū quiddā ex ijs quæ Euā-
 gelio continētur Epilogo cõprehendere, accipe Lazari suscita-
 tionē. Exempli gratia. Audistis auditores hominē quadriduanū
 à Domino suscitatum. quare nemo desperet: sicut enim in re-
 bus hisce externis, ita & in spiritualibus nihil est Deo impossi-
 bile. Ergo quantumvis sis peccator miserimus, cum suscitare
 te possit Dominus, ne tu ei vocanti resistas. Ecce ergo, te mo-
 dō vocat: scilicet ego illius nomine tibi dico: Lazare peccator
 egredere de profundo, & vetusto peccatorum sepulchro, in
 quo iacuisi miser, & veni iam ad lucem Christi Iesu. Adest ti-
 bi Dominus præsto est, vt te adiunet. Si ergo non potes surge-
 re, saltem sede, siste, desidera surgere, propera ad confessorium,
 abi ad pios qui te adiuuent, vt à peccatorum periculis, occasio-
 nibus, omnibusq. id genus ligaminibus, expediaris, &c.

Sed ecce Epilogū alterū, qui totā cõplectitur Euāgelij historiam.
 Diximus Auditores peccatorē languere, vbi coeperit negligere
 Dei obsequiū. mox mori per peccatū: præterea in mortuorū
 sarcophago tūc inuolui, cū peccatores externis in rebus inura-
 tur: deinde duci ad sepulchrū, vbi nō quod ipse vult, sed quod
 inimici illius volūt, operatur: ad hec in terra abdi, vbi Dei obli-
 tus, petra obdurationis concluditur, & tandem per malum exem-
 plum fueret. Sed diximus tamen, spem esse resurgendi, reli-
 quam, si sorores, hoc est bonæ animæ Dominū orēs pro illo:
 Dñs enim misericors, etiam lachrymis testaturus est, quā græ
 peccatoris mortem ferat. Quare ipse ad sepulchrū obditiōnis
 properat.

properat; tollit duritiem; vocat, excitat, eripit à morte peccato-
rem; iubet eum sancto ianitentem proposito sedere, ac tandē
per sacramenta gratiam ei præbet, & gloriam.

In illo concionandi genere, quod in homiliæ modum nul-
la connexionis habita ratione fit, dictum est satis de Exordio,
Narratione, & Epilogo, ac simul de Cōfirmatione, ac cōfutatione.
Cōfirmatio enim, & cōfutatio in singulis paribus faciēda
est p brevis. Illud autē exp̄rimēto edoctus hāc in re conciona-
torem admoneo; si hāc ratione interpretandum illi sit Euange-
lium, nisi velit esse prolixus nimis, aut ad ostentationem ma-
gis, quam ad auditorum vtilitatem concionari, eligēda esse
illi, & proponenda tria, aut quattuor loca, in quibus potius pro
temporis ratione inmoretur, & quæ potissimum confirma-
tione, & confutatione per breui illustret, ita vt doceat, & mo-
ueat, ac tandem per breui epilogo concludat. Exempli gratia;
cū vastum sit Lazari mortui euangelium, proponerem ego
explicanda mihi esse, quæ videntur magis vtilia. Primum illud;
absente Christo agitare Lazarum. vbi persuaderem Christū
semper ob oculos habendum; nullum enim esse maius malū,
quā ab eo vel tantillum discedere. Hæc esset confirmatio,
& confutatio. Narratio esset: magni momenti esse Deum sem-
per in oculis ferre. Epilogus tandem esset huiusmodi. *Quare si
vivere vultis habetote Deum præsentem &c.* Alter locus esset:
Lachrimatus est Iesus. Tertius: *Lazare veni foras.* Quartus, Ce-
tera in Narrationis modum breui transcurrere rem.

Hoc faciet concionator si laudis appétitu non feratur, sed
animarum tantummodò salutem spectet. Nam si laudis cupi-
dus sit; placebit illi magis ea concionandi ratio, quā ingens re-
rum copia similibus, figuris, & allegationibus prope innume-
ris decorata congeritur: hæc enim arrident auditoribus, cū
aures demulceant, peccata verò nec attingant quidē, ac tan-
dem persuadeant nihil: quod tamen vt ex Con. Tridenti.
constat, præcipuum, immò totum deberet esse concionatoris
officium.

Inuentio in hoc concionandi genere, sanctorum Patrum lectio est, ipsiusq; concionatoris mediatio, & oratio, & cū Deo consultatio. Cū enim concionis hoc genus in sanctarū scripturarum expositione versetur, nullam habet aliam inuentio- nem, quā ipsarum scripturarum intelligentiam, spiritum, & scopum proprium: sicut neque aliam dispositionem habet, quā ipsius seriem contextus.

Elocutionem verò, & actionem in hoc genere modestam esse oportet, ac docendi generi accommodatam: Nam scrip- turas sanctas, quæ grauissimæ sunt, qui interpretatur, sanctè, & grauer, & sine fūco loquitur, & sanctè item, ac grauer agit, vt debitam in omnibus proportionem seruet. Loquitur in- quam, & agit, ita vt Dominum loquutum fuisse, & egisse, men- te contempletur. Nam cuius refert verba, eū in omnibus, quo- ad fieri possit, referre, & representare nititur. Sed caueat ta- men concionator, ne veluti narrationem continuam faciat, & vnisonam: non enim hac ratione vel mouebit, vel persuade- bit. Quare oportet sæpe in confirmatione, & confutatione, agere, & loqui acrius, & vehementius.

Item, vt paulò antea insinuauimus, caueat sibi quoq; concio- nator in hoc concionandi genere, à prolixitate, vel concitatio- nis vitio. Si enim cunctas Euangelij partes ad amissim explicare velit, multum requiritur temporis, aut certe concitatis gres- sibus progredi necessarium est: quorum primum non fert po- pulus, alterum verò indecorum est, & oblectatur sacri verbi grauitati, & efficacie. Igitur iuxta Euangelij magnitudinem, aut materiam, vel singula loca breuiter illustranda sunt, adiunctis a- liquot scripturæ testimonijs in singulorum illustrationem, & cō- firmationem: vel eligenda sunt, vt dicebam, duo vel tria loca, illaq; confirmatione, & confutatione tractanda. Nihil enim serio tractari benè poterit, quod non probetur, & defendatur. His tamen & exordia, & quā breuissimos epilogos adde- re, vtile est, & pulchrum.

Caput. IIII. Quæ ratione in hoc primo concionandi genere nectere possis omnes Euangelij partes.

Alia (q. explicare hanc historiam.

Possunt adhuc hoc loco lectores requirere, quid faciendū sit si velit concionator omnes Euangelij partes cōnectere. Duobus enim modis, ut supra dixim⁹, interpretari Euāgeliū in homilicæ modum possumus: scilicet vel ex vno loco in alterum, nulla nexus habita ratione progredientes; quod multi non inaptè faciunt, feceruntq. sæpè Sancti, vel (quod difficilius est) nectentes Euangelij partes; quod & veteres Sancti fecerunt nonnumquam, & ex recentibus doctoribus Caietan⁹, & Iansenius.

Si quisquam igitur Euangelij nectere velit partes, perpendat an Euangelium historiam aliquam narret, an verò doctrinam aliquam contineat. Si historiam narret, ad historie modum componenda est concio, & ita figurata ut contingat. Quod præstari rectè potest, si attentè mediteris, quæ gesta sint. Exempli causa in illa epulonis diuitis historia, meditare, & perpende, quæ sunt in diuitum domibus. Nimirum, ibi nulla ægestas, sed summa rerum omnium affluentia: ibi nullus labor, sed otium, & lusus: ibi nulla alia cura, quàm ut cibi electi, & præclarè conditi sint, potus frigidus, lectus pulchre stratus, & molli: denique ibi omnia diuitibus ad voluntatem fluunt; diuini verò obsequij nulla est omnino cura. Præterea in historia illa euangelica, de fratribus dexteram, & sinistram, interposita matre, petentibus, meditare eos adfuisse concioni de Crucis, & Resurrectione, & sicut non intellexerant ea, quæ de Cruce dicebantur, ita neque qualis futura esset Domini resurrectio, & Triūphus rectè percepisse: immò temporaliter tantum eum regnaturum existimasse, itaque itatim appetuisse principatū

capitū, & grē ferētes, si vel ipse Petrus eis proponeretur. Quod cum per se ipsi à Domino petere nō auderent, matrem inter ponunt: quā ut mater humana, filiorum amore commota, Christum adire causa est.

Ad hanc autem rem, sicut ad omnia etiam alia, sic habet ore: primum orationem, lectionem, & assiduum laborem plurimum prodesse; deinde usu, & exercitatione habitum comparari. Quod ad lectionem attinet, non modò si historias sacras, sed si humanas etiam versetis, quæ pietatem redolent, facile ad discitis Evangelicas historias graphicè describere. Vbi tamen cauendum est, ne quidquam historicum faciatis: nam cum semper dicendum grauitè sit, iudicet certè & insipia, quæ a Poëtis petuntur, dedecet concionatores.

Iam verò si Euangelium historiam non recenseat, sed doctrinam contineat: vel prolepsibus, vel transitionibus uti, est valde utile; aut etiam causam quamlibet, & pars sequens priori addenda fuerit, inuestigare.

Exemplū esto illud Iohā. 3. *Sic Deus dilexit mundum, ut filium suum unigenitū daret.* Vbi mox sequitur: *Non enim misit Deus filium suum ut iudicet mundum.* Ibi enim prolepsi responderi videtur. Nam cum dixisset filium Dei in salutem hominum datum: obijcere poterat quisquam, ipsum Deum esse, de quo scriptum est Psal. 49. *Deus manifestè venit, Deus noster & non silēbit.* Et item apud Paulum. *Ipse est constitutus iudex viuorum, & mortuorum.* Et Malach. 3. *Eccè ego mitto Angelum meum &c.* Et paulò inferius, *Ero testis velox.* Quæ omnia, respondet Dominus de secundo aduentu esse accipienda, quando scilicet venturus est, cum maiestate iudicare viuos, & mortuos: in hoc autem primo aduentu missum esse non ut iudicet mundum, sed ut saluet mundus per ipsam. Item Luca. 11. cum Dominus nos moneat ut à Patre petamus, impetraturi haud dubiè, si in nomine Christi petierimus: si roges quid petendum sit, & quæ possit esse adipiscendi spes: respondet Dominus hoc

Iohā. 3.

Psal. 49.

Malac. 3.

Luc. 11.

cant, fiet, vt nos etiam vnâ cum ijs, in peccati foueâ incidamus. Quod vbi statuit Dominus, de illis etiam magistis, differit, qui quasi sapientiores sint diuina lege, meliorem se iactât docere doctrinam, quàm quæ in Euangelio, & in Christi exemplo continetur: itaq; subdit, *Non est discipulus supra magistrum.* Ac tandem cùm totus hic de caritate sermo sit, redit Dominus ad caritatis fundamentum, scilicet humilitatem: nêpe, vt ne nostram ipsi miseriam ignoremus, sed nostra opera acurate perpendamus; longe secus atque illi, qui cùm trabem in suo oculo non videant, in alieno tamen vident festucam. Sed de his satis.

Caput. V. De secundo concionandi genere.

Ille secundus erat concionandi modus, qui circa vnum tantummodò euangelij locû præ ceteris omnibus electû versatur. Scio equidem cum qui in hominibus modum sit, nonnullis esse gratiorem: nã cùm rerum uouarû cupidi sint, eû audiunt cõcionatorẽ libentiùs, qui alia, atq. alia cõgerens, & accumulans, ambitiosè progreditur. Sed hi certè homines ex illorû numero sunt, qui recreationis tantum gratia, aut vt acutuli videantur, frequẽtes concionibus adsunt: qui tamẽ à vera ingenij, & iudicij laude longissimè distant. Primum enim, cùm exiguû sit vnus horæ spatium, necesse est, vt dũ nimis multas materias cõcionator perlustrat, de nulla seriò traictet: itaq; nullâ satis auditoribus persuadeat. Præterea dubium non est, quin Dialectica, & Oratoria virtus in eo maximè dicendi genere eluceant, quo quis vnâ quandam rem artificiosè proponit, explicat, adstruit, defendit, propugnat. Equidem inuitus dico, signum esse hominis ambitiosi, neque satis docti, si quis hac concionandi ratione reiecta, illâ vt omnium optimam amplectatur, qualicet multa congeregere, & hũc, illũc, nullo cum ordine discurrere. Hanc enim rudẽ & informẽ multarum rerum congeriem, plebs rudis & artis ignara ita miratur, vt cõcionatorem veluti hominem vanè doctum suspiciat, & ad cælum euaht: cùm tamen is reuera hoc

ra hoc concionandi modo, tamquam omnium facillimo v-
 tarur, quippe quia facillimum est cuius vel mediocriter erudi-
 to, mirabilia multa, quæ ex sanctis doctoribus, & plerumque
 ex quibusdam manuscriptis concionibus auidè conquirun-
 tur, nulla methodi, aut amplificationis lege seruata in mediū
 producere. Quibus, & hoc accedit, quod sunt nonnulli, qui
 dum hanc multiplicem materię copiam efficiant, sæpe qua-
 uis arrepta occasione, extra Euangelium digrediantur, & inui-
 to ipsi et euangelio, ea quæ ipsi sibi comminiscuntur, in co-
 contineri volunt. Hæc ergo vitat incommoda qui hanc se-
 cundam concionandi rationem obseruat: quam & obserua-
 rūt Apostoli, vt ex concionibus Beati Petri, & Beati Pauli in-
 Apostolorum actibus, colligitur; & obseruarunt Augustinus,
 Chrysostomus, Gregorius, Basilus, & alij, qui homiliam ita cō-
 texerunt, vt in vno, tamē potissimum subiecto versentur;
 & obseruant hodie quotquot sunt verè pii, vereq; docti con-
 cionatores.

Hic verò adnotandum est duplicem esse hunc secundum
 concionandi modum. Alius enim est, qui ordine scholastico, si-
 ne (vt ita dicam) mathematico procedit: hoc est statutis quibus-
 dam principijs, vt ab ijs tamquam à generalioribus, & magis
 perspicuis, ad rē ipsam de qua sumes acturi, deueniamus. Exē-
 pli causa, si locum illum vis interpretari, *Vsq; modo non pe-*
rissis quidquam: potest esse primus modus huiusmodi. Sunt
 quædam res magni momenti; & sunt quædam præterea viles.
 Quæ viles sunt, cōtemnendę sunt; contrā verò quę sunt mag-
 ni momenti, summis laboribus, & impensis comparandę. Præ-
 terea sunt in vniuersum genera rerum duo scilicet corpora-
 les, & spirituales. Corporales viles sunt, spirituales verò pretiosę.
 Singula ex his membris sunt concionatori amplificanda, &
 persuadenda, vt hinc mox colligat, eos qui corporalia pe-
 tunt à Domino, nihil petere, quia res petunt nihil; itaq; re-
 cte in eos cōuenire verba hæc: *Vsq; modo non pestis quid-*
quam.

Ioan. 16.

Alter modus est, quo subiectum id quod præ ceteris elegerimus, oratoria methodo, hoc est narratione, confirmatione, & confutatione petraamus. Veluti si eundem locum, quem superius adduximus, enarraremus in hunc modum. Multo tempore iam Apostolicum Christo conuersati fueras, multiq. ab eo de regno celorum, deq. vera sanctitate audierant: tamen nunquam serio & verè celestem illum spiritum, in quo terrenarum rerum despicientia, & diuinarum amor, & vitæ denique puritas consilii, ab eo perierant: tamen si semel ad exemplum discipulorum Iannis Baptistæ, copiosius de oratione doceri curassent. Christus ergo ad Patrem abiturus, discipulos increpat, & monet. Increpat quidem illis verbis, *Vsq. modo non petistis quidquam*, quia nihil dignum quod peteretur, a Domino peterant: monet verò illis verbis, *Petite & accipitis. Hæc* concionator augere & a nobiscare debet, suadens auditibus, ut diuinum spiritum à Domino petant, & reprehendens acriter humanarum rerum amatores, qui, brutorum instar, humi repunt, & de hoc celesti dono, quo ipsi Deo assimilamur, nihil penitus laborant.

Ceterum in hoc concionandi genere non nihil inest periculi, vbi de vno in alium Euangelij locum excutris. Cauere enim debes, ne dum hoc facis, à proposito themate distectas. Spectare enim omnia ad vnum scopum debent. Scopus autem hic, potissimum esse debet Ecclesiæ Spiritus.

Sed si quæras quo pacto in omni Euangelio Spiritus Ecclesiæ deprehendi possit: respondeo editos esse de hac re libros per plures: ex quibus mihi tantum videre licuit. Rationale, & Petrum Darocensem, & alium quendam Beletum. Sumus enim hac in parte Hispani non nihil infelices, quod nec nomina quidem audiamus plurimum librorum, quibus illa ratio nes fruantur, ut videre licet in viris illis grauioribus: qui hæreticos prosterunt.

Sed indicabo pro mea tenuitate quis sit in quibusdā anni temporibus spiritus generatum, ut suo Marte sibi lector id accurrat.

rariùs, & specialius deprehendat. In Adventu à pertè disponi-
m 1 r ad Christi natiuitatem: & hùc omnia tendunt Euangelia,
modò timore deterrètia, modò salutem indicantia. A Septua-
gessima, vsq. ad Dominicam in passione, ad celebrādam Chri-
sti passionem præparamur. De hinc ad Resurrectionem Chri-
sti, tota in passione ipsa interna & externa, atq. item in Resurre-
ctione celebranda posita est Ecclesia. Ab octaua Resurrectio-
nis vsq. ad Ascensionem, de primordijs Ecclesiæ, siue de illius
ædificatione, aut constitutione docemur; & vt spiritu ascenda-
mus cum Christo in cælum, inuitamur. Ab Ascensione ad Pē-
tecostem, expectare spiritum sanctum iubemur. Mox absolui-
tur fides per Trinitatis mysterium, & credentibus datur cibus,
vt iter agere in cælum possint. Deniq. vsque ad Adventum, sta-
tus Ecclesiæ Christianæ indicatur.

Sed si vis speciatim cuiusq. dici spiritum intelligere: vide par-
ticularem dici orationem, & item præfationem, si habeat dies,
ille propriam. Hæc enim si cum generali illo spiritu, quē tradi-
dimus, contuleris, facile spiritum colliges cuiusq. Euangelij
particularem. Quem ubi collegeris, curandum est diligenter,
vr in hunc tota concio scopum intueatur. Quod non ideo à
me dicitur, quòd alia quædam, quæ ad exponendum Ecclesiæ
spiritum non pertinent, omnino dicere pro hibeam: Sed ideo
tātum, quòd vnus hic debet esse concionis status, cui aptè inse-
rantur, & accōmodentur ea, quæ pro varia circumstantiarum
ratione, aliunde se offerunt dicenda.

Caput. VI. De tertio concionandi genere.

tertius concionandi modus in hoc differt à secūdo,
quòd secūdus ex professo vnum quendam locum
suscipit pertractandum; tertius verò dum totum E-
uangelium percurrit, vnum illum locum, veluti fa-
cta quadam digressione, pertractat, prout loci, temporis, per-
sonarum, aut vitiorum, quæ magis in ciuitate vigent, ratio po-
stulat,

Igitur

Igitur si quæ sunt vitia insignia, quæ civitatem in qua concionator veritatur, potissimum inficiant, decet eum, ut pote vitium sanctum, & doctum, quavis arrepta occasione aduersus ea foriter pugnare. Quod etiam faciendum est ubi, ad certos quosdam auditores dicitur, qui vel aliquo vitio laborent, vel aliqua virtute vehementer necessaria careant. Id tamen prudenter facere oportet, & ut Beat. Paul. ait, in omni patientia, & doctrina.

2. Thim. 4.

Nullum autem Euangelium est, quod hæc non possit concionatoribus occasionem offerre. Nam exempli causa si explicandum sit illud Euangelium, *Vos essetis sal terræ*: possumus dicere Christianos homines saltem esse debere, itaq; deplorandam esse calamitosam quorundam pestem, qui non modo alii non sunt, sed perditæ suæ vitæ exemplo, sanctum nomen Domini faciunt blasphemari. Item si exponendum sit Euangelium illud, *Vsq; modo in nomine meo non petistis quidquam*: pulchra se offert occasio ad multa pertractanda. Nam aduersus hominem nimis iurantem, sic agere possumus: Quid tu in eo nomine petis, cui iniuriam inferis? Item aduersus procacem & obsecrum: Cur tu impurus & foetidus Dominum adis petiturus? Item aduersus avarum. Cur tu petiturus non das? Item contra eum qui vindictam agit: Cur tu misericordiam precatus non alteri ignoscis? Deniq; hoc concionis genus in Bea. Augustino, & Chrysostomo, maximis post Apostolos Ecclesiæ concionatoribus est conspicuum: hi enim ad ea peccata exagitant, quibus vastari maxime Christianam rempublicam conspiciebant, nulla ferè occasione digrediebantur.

Math. 5.

Ad hunc tertium concionandi modum, seu si mauis, ad primum, poteris reuocare pulchrum illum, & vilem, quo variæ Euangelij partes ita connequantur, ut sibi mutuo respondeant, & veluti quendam communem locum constituent. Qui modus, Euangelij præsertim parabolam, aut historiam narrantibus aptè conuenit. Exemplum sit in Euangelio nauiculæ; in quo docetur qua ratione Dominus suos probet, aut exerceat amicos. Inducit enim eos in nauiculam sapientis, & transgre-

di cogit mare tribulationis: in quo cū tentationū tēpestates ortæ sunt; ipse quidē ita dormit, vt eos videatur quodāmodo deferuisse. Dormit, inquā, in puppi, hoc est longē ab ijs remot⁹: dormit decūbēs ceruicali, quasi arctiori sōno corrept⁹, & nō ei to surrectur⁹: sed surgit tamen aliquando, & tēpestates sedat.

Porro parabola in hunc modum exposita, præclaros quosdam, & pios sensus subministrat. vt si in euāgelio quod in festis Pontificum canitur de lucerna non posita sub modio, explices quæ sit lucerna, quis sit modius, quid sit poni super candelabrū. Hæc, vt puto, ad hanc tertiam rationem concionandi intelligēdam, exempla sufficiunt.

Cap. VII. De dispositionis partibus in secundo & tertio concionandi genere seruandis.

TERX superioribus apparet tres potissimum in secundo & tertio concionandi genere speciales modos cōprehendi. Primus est, cum vnus tantum Euāgelij proprius locus tractatur & amplificatur: secundus, cum locus quidam communis ex Euangelio depromptus, veluti & aliqua virtute, aut vitio ex professo percurritur. Tertius cū hoc ipsum non ex professo, sed in digressionis modum alien- de sumpta occasione fit.

Ex his tribus modis, secundus & tertius, quoad confirmati- onem, & confutationem nihil differunt: vterq. enim commu- nibus inuentionis, & dispositionis regulis tractandus est.

Idem, quoad epilogum, prorsus est dicendum. vnus enim in vtroq. illo modo est scopus, qui epilogo comprehendatur.

At quod ad narrationem attinet, diuersa est ratio. Nam vbi locus communis per digressionem, sumpta aliunde occasione tractatur, narratio fere nulla est facienda, sed occasio solum insinuāda. Vt si percurrrens quis Euangelium illud, *Vos estis sal terræ*, vellet sacerdotibus orationem mentālē, & lectionē san- ctam persuadere; posset ostēdere in primis breuiter, oportere sacerdotes esse salē terræ, lucem positā super candelabrum- & ciuitatē iu monte: deinde verò posset suum aggredi institutū

dicē

dicens necessarium ad hæc omnia esse, vt orationi, & lectioni sacerdotes sedulā operam impendant: certē enim hæc duo pariunt cognitionē, & ex consequenti amorem; itaq. pariunt vitam primū immaculatam, quæ est sal; deinde doctrinā, quæ est lux; deniq. caritatem, quæ ciuitas est, atque refugium. At cōtrā, si tantorū bonorū semina sacerdotes negligant, quidnam erunt? non quidem sal, sed terra: non lux, sed tenebræ: non denique ciuitas in monte posita, sed barathrum. Ecce in hoc exēplo narratio nulla est, sed digressio. Quod si non per digressionem, sed ex professo vnū quendam locū communē concione tractandū suscepisti; narratiōe opus est: qualē in eodē illo Euāgelio à sale, sumere possumus à cōmuni illa B.P. doctrina; *Inuisibilia Dei &c.* qua præmissa, pponere nobis debem⁹ singulas facultates satis inuestigare, vt eas ad salem spiritālē trāseramus. Quod verò attinet ad Exordiū, si iuxta secūdū modū locus cōmunis ex professo tractetur, poterit exordij loco aliquid initio præponi: veluti in hunc modum. Dicturus nunc de Euāgelico sale, obsecro vōs auditores, vt rem magni momēti beneuoli, & attentī audiatis &c. Nam quāuis initio totum Euāgelij textū in pauca cōtuleris; quod quidē exordij vicem obtinere potest: tamen cū reliqua concionis pars, veluti noua concio sit: rectē facies, si quā possis breuissimē, tibi auditorū animos concilies. Sed etsi iuxta tertium modū per digressionē, & non ex professo sit locus cōmunis pertractāndus, vtilis erit exordij quædā veluti imago: qualis esset illa, qua persuasurus sacerdotibus orationē, & lectionē, ita dicerēs. Cū de sale spiritali agam⁹, nō erit ab initio tuto alienū, si d. oratione, & lectione tractemus, cū hæc duo eius modi sint, vt possint sacerdotibus spiritalē cōferre salis naturā.

Reuertamur nūc ad primū illud gen⁹, quo vnus ppius Euāgelij locus percurritur. In hoc genere sic potes facere exordiū, vt primū Euāgelij cōtextū paucis recites, deinde verō ex multis, quæ de illo Euāgelio tractari poterant, vnā eius partē te dicās elegisse, tamquā vtilissimā, & dignissimā, quæ ab Auditoribus attentē audiatur.

Exordiū ī hoc gñe sequi pōt narratio, si oratoria methodo (vt

superius diximus) velimus componere concionem. Possumus enim aliquando non Oratoria methodo, sed Scholastica, aut (vt ita dicam) Mathematica, in hoc genere concionandi procedere vt supra cap. 5. docuimus,

Qualis autem in hoc genere debeat esse confirmatio, cōfutatio, & epilogus, ex ijs quæ dicta sunt satis apparet.

*Caput. V III. in quo agitur quid facere debeat,
quando idem Euangelium sæpe in-
cidit prædicandum.*

 Vccedit hoc loco quæstio, quæ angere multos so-
let: scilicet quid faciendum sit, vbi idem Euange-
lium in diuersis anni temporibus prædicandum
est, aut etiam quotannis eisdem auditoribus aut (vt
sæpè accidit) eodem die eisdem auditoribus, & in eadem Ec-
clesia. Equidem non negauerim rem esse difficilem, de ea-
dem re, non dicam sæpius, sed bis ad eosdem dicere. Si enim
repetas eadem, censeris prolixus, & indoctus: quamquam id
quidem parùm referret, si modò auditoribus prodesse. At do-
lendum vehemèter est, Auditores hâc reputantes nimia facie-
tatem, verbum Dei nolle audire: itaq. nullum ex hisce iteratis
prædicationibus fructum sequi. Quamquam nihilominus
sæpè eadem repetere necessarium est. Nam vbi eadem est
ægritudo, cur non congrua & vtilis eadem adhibeatur me-
dicina?

Vtigitur de hac re quod sentio dicam; præmitto in primis,
orationem, & studium vitæq. puritatē plurimum valere apud
Deum. Nam vbi amor, & zelus Dei nos agit; multa detegit
sancta meditatio, multa inspirat noua, immo & vetera quodā
modo noua facit. Nam eadem doctrina ita solet sæpè nouo
proponi modo, vt noua videatur. nimirum quia vel metho-
do noua, vel testimonijs, rationibus, & figuris nouis exornata
denuò est.

Sed te ad amusiā nos aliqua præcepta, quibus concionatio-
ri sæpius eadem de re dicturo laborem minuiamus.

Primum quidem exordium multis modis confici potest:
scilicet à figura, à simili, à testimonio veteris, & nouo, Imò & à
Philosophorum testimonijs. Sed à quæstione etiam sumi po-
test. Fingamus exempla in illo filiorum Zebedæi Euange-
lismo, quod sæpe solet in eodem anno prædicari. Si in festo Beati Sa-
cobi illud interpretaris, velis superbiam deprimere, humili-
tatem extollere, figura accomodata illa est, de magis Pharonis,
qui cynipides de puluere educere non potuerunt, cum tamen
virgēs in serpentes, aqua in sanguinem, & in ranas immuta-
sent. Quod significatur, paucos esse, qui humilitatem, & crucis sa-
bores, & iniurias ament: vnde factum est, vt hi duo adolescen-
tes Iacobus, & Iohannes, alioqui pii, neq. perceperint Christi
crucem, neq. resurrectionem. Ad idem facit Saulis figura, qui
alioqui diuini cultus zelator, humilem Dauidem capere non
poterat. Hæc de figura.

Præterea testimonium esse potest illud Esaie 50. de volentibus
ieiunare, sed non relinquere propriam voluntatem, & animi
delicias: & ex nouo testamento illud Beati Pauli 1. Cor. 1. *Car-
itas patiens est, benigna est*. Ex quo colligitur aberrasse hos
adolescentes à vera caritatis perfectione; quippe quia cum a-
marent Dominum, tamen nolebant pati, neq. humiliari.

Exordium etiam philosophicum peti potest à communi il-
lo dicto *Virtus circa difficile versatur*. Ex quo inferitur, paucos es-
se viros, solidam virtutem amantes: vltari enim pleriq. vo-
lunt, & gaudere, non autem se ipsos mortificare, & pati.

Exordium à quæstione facies, si quærās cur hi adolescentes
neque passionem, neq. resurrectionem intellexerint. Cul res-
pondebis: quia respuebant humilitatem, & crucem, ideo no-
luisse intelligere passionem: at non intellecta passione, neq. in-
tellexisse resurrectionem, sed mortales consolationes, & di-
gnitates.

Eccē quot qualibetq. modis exordium componamus, vt at-
tentionem, & docilitatem, & beneuolentiam comparemus,

& auditores ad petendam à Deo per sanctissimam Virginem Spiritus sancti gratiam commoneamus.

Sed superiores omnes modi, ex spiritu Ecclesiæ petuntur: quæ quidem exordiorum conficiendorum potissima ratio est. Spiritum verò illum, ut scopum nobis proposuimus, quem sibi Ecclesia in festo Sancti Iacobi proponit: scilicet explicare, quàm difficulter homines dura, & aspera amplectantur, quàm avidè suavia, & temporalia concupiscant. Sed si diebus etiam alijs, quibus idem Evangelium capitur, opportuna vis excogitare exordia; illa tibi sit in promptu regula; expendendum esse iuxta Ecclesiæ Spiritum, ipsius Evangelij statum; ita enim aptissimum concionibus exordium accommodari.

Sed & sunt aliæ exordiorum conficiendorum rationes. Nam fieri possunt ex Evangelij contextu, ut iam superius indicauimus. Item fieri possunt per transitionem ab ijs, quæ in concionibus præcedentibus tractata sunt. Exempli gratia, in hoc eodem Evangelio, quando in Quadragesima canitur; cum præcesserit misericordiæ persuasio, fieri potest hoc modo exordium. Dixi vobis quàm necesse sit, ut erga fratres sitis misericordes: modo verò docebo ex sancto Evangelio quantum vos oporteat in vos metipsos, esse quodammodo immites: non quidem in animum, sed in corpus: nimirum illud macerantes, & crucem Domini amplectentes. Potest autem transitio, circumstantiarum omnium habita ratione multipliciter fieri. Ut in Evangelio avari, cum omnia vitia repræhenderit Dominus, Avaritiam potissimum insectatus est, periculorum habita ratione: non enim sentiunt avari, quàm misera conditione sint, cum illis venialia sint vitia, virtutes vero: ut alienæ. Ratione etiam temporis habita, transitio fiet ut in Evangelio: *Ecce ascendum Hierosolymam*, quod in Quinquagesima, & in Quadragesima canitur. In Quinquagesima, transitio hæc erit. Ad laborandum Dominus in Septuagesima invitauerat: in

Sexa-

Sexagesima verò prædixerat, vt virtutis impedimenta omnia euelleremus: & tandem in Quinquagesima adferendam Crucem validiores nos reddit, atq. alacriores. Si autem in Quadragesima, scilicet Feria quarta Dominicæ secundæ tibi hoc Euangelium exponendum sit; transitio hæc erit. Cum actû esset de humilitate feria præcedenti, mox de feren da Cruce, præsertim interna dicendum fuit.

Iam verò, quod attinet ad confirmationem, & confutationem; si homiliam facere tibi animus est; cum in quouis Euangelio multa sint loca, vel (vt dici solet) puncta: præstat modò in vno, modò verò in altero magis immorari.

Sed ostendamus rem exemplo, in ijs præsertim Euangelij, quæ in communi (vt aiunt) Sanctorum, Ecclesia proponit: quia hæc sæpius incidere solent: vt in Euangelio Doctorum, in quo Ecclesia Catholica ostendere vult, Doctorem illum, de quo festum celebratur fuisse salem, fuisse lumen, fuisse ciuitatem, ac tandem fuisse vnum quendam exijs, qui sunt maximi in regno cælorum. Si ergo vis in homiliæ modum hoc Euangelium sæpius exponere, poteris modò de sale, modò de luce, modò de ciuitate in monte posita, modò de mandatis minimis, & mandatis magnis, deq. eo qui magnus, & qui minimus est in Regno cælorum, paulo latius dicere: idque nunc confirmationi, nunc confutationi potius insistens. Quod genus dicendi in eo tantum distabit a locis communibus, quòd hic cuncta declaras, ibi verò vnum tantummodo quiddam tibi tractandum proponis. Quare & quoad exordium, & epilogam discrimen etiam erit. Nani hic commune est exordium & communis Epilogus: ibi verò eiusmodi debent esse, vt ei propriè conueniant loco, quem tractas.

Præterea confirmationes & confutationes diuersæ fieri poterunt, si concionandi modum mutemus, modò homiliam conficientes, modò locum tractantes communem, modò mix-

tam sentientes concionandi viam. Porro si locum tractamus communem, nunquam noua concio de erit: multa enim sunt loca communia in quo in vnoquoque loco multa partes: de quibus appositè dices, si inuentionis præcepta teneas, si te in ijs serio exerceas, si disponendi artem intelligas, deniq. si libros verses. At libri, si noui accedant, nouos tibi suggerent conceptus.

Quòd si concionandi modum mutes, diuersam tibi iuxta illum Narrationem, & diuersum Epilògum ex ijs præceptis, quæ suo loco tradidimus, conficies.

Si quis autem velit, Euangelio adiuuere & adnoscere Sancti alicuius, de quo festum celebratur, exempla; patebit campus latissimus. Cum enim nulla sit vita Sancti, in qua multa non sint prædicatione digna: nunquam in eiusdem Sancti festo de erit noui quod dicas; præsertim si amplificandi regulis yraris. Nihil ergo est quod timeas de eadem re sapere, & ad eandem dicere auditores.

Caput. IX. quæ ratione de Epistola tractari possit.

Am vt aliquid de Epistola dicamus, primùm con-

stituimus, à viris doctissimis nonnunquam de ea sola, sicuti de Euangelio, confici concionem. Vbi notandum, Epistolam commodius quàm Euangelium diuidi, & ex ea diuisione fieri magis perspicuam, & tractabilem. Exempli gratia in Epistola B. Iacobi, in qua iubet nescimus auditores verbi tantùm, sed factores, Ecclesia nos disponere vult, vt ad Spiritum sanctum recipiendum operibus præsertim misericordiæ disponamur. Monet ergo B. Iacobus vt simus factores: dissuadet verò loquacitatem, quæ distingere solet atq. impedire homines, quò minus in operibus præstādis diligentiores sint. Sed si quis quærat quænam sint bona opera præstāda, subiungit opera misericordiæ, quibus præsertim vacandum est.

Iacob. 1.

Sed nonnumquam uile esset ex Epistola simul, & Euangelio, quæ in unum quandam scopum referantur, unam facere aptam Ecclesiæ spiritui concionem. Potro spiritum Ecclesiæ erigere non est in quibusdam festis, temporibusue difficile. Ut in vigilia Ascensionis, cum Ecclesiæ nos uult ad Ascensionem Christi celebrandam inuitare, in Euangelio refert Christum rogasse Patrem pro sua glorificatione, quæ in Ascensione uel maxime coepta est: quo loco docet, & nos pro nostra spirituali glorificatione debere orare. In secunda uero Euangelij parte, ne nos, absente Christo, animum despondeamus, docet nos, ei suos discipulos maxime curæ fuisse. Confirmat hoc in Epistola Beatus Paulus, prædicans nobis, de cælo multa nobis dona obuentura, si descendamus primum: ita enim fiet, ut ascendamus mox cū Christo, & celestibus donis perfruemur. Quod si roges, unde in ceteris festis colligere possis Ecclesiæ spiritum, ut ei accomodes Euangelium, & Epistolam: legito quæ cap. s. docuimus. Interim satis est unicum exemplum attulisse.

Iohan. 17.

Caput. X. quibus partibus constare debeat concio, in qua uel Ecclesiæ ceremonia, uel fidei dogmata explicentur.

EST ueluti quartum concionandi genus id, quo ceremonias explicamus: ut si in Feria quarta Cinerum, tota concione de illa cinerum ceremonia tractaremus, uel de resurrectionis, de Cereis, ceterisque alijs eius modi. Simile est si de una quadam circūstantia, quam Festi historia continet differamus: ut in die Natiuitatis Domini, de stabulo, uel presepio: aut in die Passionis, de ciuce, aut in die Ascensionis, de monte, & nubibus: aut in die Pentecostes, de igne, & sonitu. Eiusdem generis est illa concionandi ratio, qua statutis ab Ecclesiā diebus, agimus de Sacramentis: ut in die Resurrectionis, de baptismo: in die Pentecostes, de confirmatione. Huc pertinet explicatio mandatorum, & articulorum fidei, & ceterarum doctrinarum & orationum, quæ in Ecclesia

in cun-

in cunctorum ore versantur.

Hæc certè non sunt prorsus à concionatore præmittenda, cum tantopere à Sancta Synodo Tridentina de ijs concionari iubeamur. Quare si posset hisce rebus explicandis tempus statui congruum, benè se res haberet: sin minus; utinam quemadmodum breuiter Euangelicam historiam enarramus, ita, ubi dies incidit, quo Ecclesia nobis hæc proponit, de ijs breuiter saltem & strictim ageremus, neque prorsus ea patere-
mur à populo ignorari.

Sed si quis huius rei consiciendæ modum à me querat, hæc accipiat. Primum quidem si ceremoniæ explicandæ sint, oportet eas narratione perspicua exponere, offenso imprimis generaliter Ecclesiæ spiritu: deinde verò persingulas partes discurrendum est, spiritu particulari, qui in illis latet, commostrato. Ad hoc autem præstandum specialia instrumenta nulla alia sunt, quam libri, si quos habeas de hisce argumētis. Sin minus; extat saltem Rationale; & alius quidam Beletus. Sed & Hosius nonnulla indisputatione de ceremonijs commemorat. Quod verò attinet ad Sacramenta est tibi in promptu sanctus Tho.

3. p. a. 19.
60. v. 9. ad
89.

Sed proponamus exempla. Si ceremoniam illam cinerum explicare velles, dicendum tibi esset, id tempus cinerum ab Ecclesia statutum, ut publici peccatores publicam agerent pœnitentiam: idque publica illa cinerum ceremonia demonstrari. Porro cinis terra est adusta: peccator autem terra etiam adusta peccatis est & incinere in sterilem, & inuilem cōuersa. Adhæc, cinis imponitur peccatori in fronte, ut publicè humilietur, & intelligat, in cilicio, cinere, lacrymis, & ieiunio sibi esse pœnitendum. Sed sciendum est nō ita esse pœnitendū, ut faciūt tristes hypocritæ gloriolæ cupidi, sed ut decet peccato-
rē, qui à Deo tantū accipit beneficium, ut ad misericordiā recipiatur: nimirum pœnitendum cum ea humilitate, ut nolit quidem peccator honorari, sed ut cineres, p̄fundati. Sed sacerdotes, quos maior decet sanctitas, quiq. coronā habēt regiam, in ea cinerem recipere debent, ut intelligant, si quando officij sui immemores deliquerint, maiorem sibi esse agendam pœ-
nitentiam

nitentiam: nam quò quis altiori situs est loco, eò grauius eius est peccatum. De Sacramētis, ceterisq. rebus, quas cēremonijs assimilauimus, idem planè dicendum. Nam in ijs à potissimo & generali instituto sumentes initium, & rei summam in compendium redigentes, per singulas partes progredi debemus, illarum spiritum explicantes.

Quod verò attinet ad orationes, mandata, articulos fidei, & id genus alia per multa, quæ in Ecclesia ex Concilij Tridentini mandato explicanda sunt, expositione tali agendum est, quali vtimur ad sacram Scripturam interpretandam: quo de genere alio loco disseruimus. Ego verò, si quando id mihi offert faciendum, primùm scopum indico; deinde iuxta illū rem diuido, demum singulas partes expositione ita illustrare nitior, vt vel paruulis faciles ad intelligendum sint.

Qua quidem in re præterire non possum quòd sine magno incommodo fieri video. Negotium hoc quibusuis committitur: cū tamen reuera, sicubi eruditio, acumē, prudentia, industria necessaria sunt; in docendo maximè pueros, & rudes homines altissima fidei mysteria, requirātur. Mihi quidem facilius multo est aut concionari, aut prælegere, quàm vulgus imperitum in sacris fidei mysterijs instituere. Agendum enim cū eo est similibus quibusdam ex quotidiano vsu & consuetudine. appetitis, & phrasi quadam perspicua, vocibusq. communibus: ita tamen vt magnopere caueamus, ne res supernaturales impie aut inepte intelligat. Est quidem hoc non mediocris laboris, atq. industrie. Nam Matth. 16. cū Petro Dominus Ecclesiæ clauēs tradebat; primò quidem, & secundo dixit. *Pasce oues meas.* Tertio verò, cū amorem iam ter à Petro exegisset, dixit, *Pasce agnos meos:* insinuans in docendis pusillis & ignaris accuratiorem adhibendam esse diligentiam.

Matth. 16.

Caput. XI. quæ ratione de Festis
concionandum sit.

Postre-

Postremum restat concionis genus, quo de festis tractamus. Festa autem triplicia sunt. Quædam enim si dei mysterium aliquod, vel quasi mysterium referunt: quædam rei gestæ historiæ, in quædam verò utrumque complectuntur.

Quæ fidei mysterium referunt, rara sunt: ut festum Trinitatis, Spiritus sancti, Conceptionis virginis. Quæ rem gestam referunt, sunt festa Sanctorum. Quæ utrumque complectuntur, sunt omnia ferè Christi, & Virginis mysteria: ut Incarnatio, Natiuitas, Circumcisio, & reliqua usque ad Ascensionem in cælum, & Spiritus sancti missionem.

De his ergo omnibus quo pacto concionandum sit, nobis est dicendum.

Si festum sit Sancti alicuius, eiusque sit vita laudanda, genus hoc encomiasticum est, siue demonstratiuum. Et quidem sunt nonnulli, qui in principio tantum, aut in fine concionis, quædam de Sancti laudibus dicunt: sed ex antiquis Patribus multis integrâ de ijs conficiebant concionem. Si in principio aut in fine breuiter laudandas sit sanctus: facile est eius vitæ historiâ in compendium redigere, summis tantum eius capitibus enumeratis. Sed si tota de laudibus Sancti concio agere debeat: id quidem, meo iudicio, fieri multis modis potest. Possumus enim constituere, quibus ex rebus homines coram Deo laudabiles sint, ut hoc præmissis, eas res, in sancto de quo agimus repetiri doceamus. Possumus item dicere, inter admirabilia Dei opera, Sanctos quidem opera esse multò omnibus admirabiliora; maximè verò eos, qui vita magis conspicui sunt, qualis essis de quo festum celebratur. Similiter possumus initium sumere dicentes, voluisse Deum, insignia quædam hominibus proposita esse ad imitandum exemplâ sanctitatis; ne cum ad perfectionem eos excitamus, & impellimus, caussari possint, solum Christum, ut pote Deum, potuisse perfectum esse; immò apertè videant, homines quosdam fragiles, ad perfectionis fastigium peruenisse, diuino aspirante fauore, qui neque unquam ullis denegabitur.

His

His ergo modis, aut alijs similibus confici potest concio de Sanctis. Sed vtile est vitam eorū in partes distribuere, vt perspicua magis sit, meliusq. percipiatur. Poterunt autem huiusmodi concionis fieri confirmatio, & confutatio, quibus & moneamus homines, exemplo Sancti proposito, vt ad perfectionem adspirent, & eosdem reprehendamus, quod nullis vnquam tantorū Sanctorum exemplis meliores facti sint: Qua occasione, poterit nostri temporis luxus, & caritatis frigiditas acriter reprehendi. Exordium verò (nisi fortè velis vti exordio communi) peti potest ex rei tractandæ magnitudine, aut aliunde: vt superius docuimus, cum de ratione conficiendorum exordiorum ageremus. Epilogus erit accommodatus, si ea quæ in Sancto conspicua magis sunt, in pauca conferantur, & eo exemplo homines ad sanctitatem inuidentur. De his satis est nonnihil insinuasse, nō tam vt certa præcepta, quæ vix tradi possunt, quàm vt exempla concionis habeant lectores, ad quorum se imitationem conforment.

Sed hoc concioniſ genus elocutionem postulat perspicuam, & suauem, actionem verò placidam, & modestam; præterquam cum ad vitia reprehendenda digrederis. Memoria verò facilis est, si concionem ordine distribuas. Est vero instrumentum inuentionis, lectio librorum, quibus Sanctorum vitæ continetur. Extant nostra ætate (Christo domino gratias) plurima huius generis monimenta: Extat Lipomanus, extat Surius, & nouæ quotidie huiusmodi historiæ prodeunt.

In Festis verò, quibus fidei aliquod mysterium celebratur, agendum est in concione de mysterio tanquam de loco communi. Explicandum enim mysteriū est; docendumq. quisnam ex eo fructus populo accrescat. In explicatione autem, similibus, & testimonijs agere oportet, ad ea, quæ ex Theologia, vt vocant, Scholastica petuntur; populo declaranda. Qua tamē in re, prudentia opus est maxima. Methodus à fine petetur aptissime, si dicamus, Deum voluisse reuelare, quæ & nostrū ditarent, intellectum, & inflammarent voluntatem, & fidem exercerēt, & Deo honori essent, quippe cum in eo maximo-

pere:

perè honeretur Deus, quòd illi credamus. Sed cùm multæ de his mysterijs conciones extent, non est quod in hac re declaranda pluribus agamus: præsertim cùm nos ipsi in sequenti libro exempla simus tradituri. Sed illud quidem prætereundum nequaquam est; mysteria huiusmodi ita esse, prædicanda, ut populus veritatem necessario credendam audiat, & intelligat: Solent enim nonnulli, ita subtiliter de hisce rebus, dum concionantur, disputare, ut populus nihilominò percipiat.

Ad ea festa, quæ ex historia, & mysterio constant, tandem accedamus. Qui doctissimi videri vòlunt, historiam præmittunt, & in mysterio subtiliter explicando totù sunt; contra verò qui ædificationi proximorum student, de mysterio paucis agunt, historiam verò seriò explicant, & ex professo. Esto cuique, liberum de hac re iudicium: nam pro vario auditorum ingenio, variaq. natura, varia in hoc, sicut & in alijs multis, esse concio potest. Si pij sunt Auditores, præstat perstringere mysterium, & historiam explicare. si verò sint acuti, perstringi historia potest, & explicari mysterium. Quamquam prætere non possum, ex historia, utilitatis multum, & doctis, & indoctis accedere: ut in omnibus Christi mysterijs ab incarnatione usq. ad Pentecostem conspicitur: in omnibus enim historia externa maximum continet, & eructat spiritum. Atq. ita, meo (qualecunq. est) iudicio, præstat historiam potissimum explicare: in cuius pertractationem, nihil non adduci & pietatis, & subtilitatis potest. Sed ego quidem, cum huiusmodi festa incidunt, ut plurimùm historiam initio concionis paucis complector, deinde ab ipso mysterio, iuxta Ecclesie spiritum, concionem exorsus, quid nos Christus eo mysterio docere, quid ad nostram utilitatem facere voluerit explico, & suadeo; itaq. quasi de quodam communi loco orationem conficio.

Sunt ergo tria in hisce festis, concionandi genera Primum, cùm de mysterio, scolastica phrasi dicimus: secundum, cùm historiam persequimur, ex ea spiritum deducentes: tertium, cùm mysterij scopum, ad ædificationem proximorum ostendimus, & suademus. Sed in quouis ex his generibus, sicut & in quouis

alio

alio concionis genere, nihil est prætermittendum, quod ad fidem & ad mores spectet: tametsi, pro ea quam maximè elegerimus concionandi ratione, quædam breviter attingenda sint, quædam verò explicatiùs, & ex professo tractada.

Sed iam, si desiderat lector exèpla, quibus ea quæ toto hoc capite diximus illustrentur, legat huius operis sequentem librum, ubi varijs concionibus propositis, facile erit artem ipsam eiusq; usum simul intelligere.

Hæc habui quæ de generibus concionandi dicerem. Quòd si aliqua prætermissa videantur, sic habeat lector; demonstrari omnia digito nec posse, nec debere: nam cum ijs nūc agimus, qui Sanctum Thomam legerint, & euoluerint, quiq; cum librum (si quando in lucē prodeat) quem de comparanda Sapientia scripsimus, consuluerint, & locorum communium alueos, & indices, quos ibi indicauimus, sibi confecerint. Cum enim non facile concionator, tunc primū quando concionem recens componit, possit omnia quæ necessaria sunt conquirere, & reperire: necessariū est hisce subsidijs, & promptuarijs omnino cum esse instructum. Multa enim sunt ei necessaria quæ retineti quidem omnia memoriā non possunt: itaq; nisi in promptuarijs collocata, & disposita, facilia inuentū sint, vexabunt & memoriā ipsam, & ingenium, & concionatori maximam temporis partem eripient.

Hactenus præcepta concionandi tradidimus: sequitur iam ut aliqua exèpla concionum ob oculos proponamus.

OLIVIA

LIB.

LIBER SEXTVS, IN QVO EXEMPLA CONCIONVM ALI QVA PROPONVNTVR.

PRAEFATIO.

Ultā diximus hactenus, quò Christianum Concionatorem ad componendas conciones promptum, expeditumq. redderemus; iterq. simul, & metam demonstraremus concionandi. Nimirum de fine, officijs, & materia concionatoris in primo lib. differuimus: in secundo de inuentione: in tertio de dispositione in vniuersum, itemq. breuiter de elocutione, actione, & memoria: in quarto de specialibus cōcionatoris instrumentis: & in quinto tandem multò specialius concionū diuersa genera, & earum conficiendarum artem indicauimus. Nunc ergo iam, vt stemus promissis, restat in hoc sexto libro, vt, quò sit nostra hæc ars notior, & facilius ad praxim redigatur, conciones aliquas proferamus in medium, in quibus & in uentionis, & dispositionis, & elocutionis etiam ratio à nobis obseruata, appareat. Hoc enim & multis gratissimū futurum, mihi renunciatum est; & ipsa etiam res postulare quodammo dō videretur. Verū antequam id præstem, velim mihi lectorem maximè attentum, dum præuia in medium adduco non nulla.

ADMONITIO.

DVò sunt, quæ me angere, & cruciare vehementer solent, cum in aliquos diuini verbi ministros attenta consideratio ne intueor. Primū enim ferre vix possum nonnullōs (acutos illos alioqui, & doctos) quos vel pietatis & sanctitatis specie ductos, vel nescio quo alio nomine, bonarum tædet litterarū: bonarum, inquam, quas humanas vocant: vt veræ eius Dia-

lecticæ,

lecticæ, quam antiqui Philosophi, & ex nostris D. Augustinus, & D. Thomas assequuti sunt; Rhetoricæ, cui nemo ex sanctis Patribus non incubuit; Astronomiæ, aliarumq. Mathematicarum; Philosophiæ item Naturalis, & Moralis, & Metaphysicæ; præterea etiam historiæ, & linguarum peritiæ, & si quæ aliæ huius generis sunt. Quasi verò hæc, boni ingenij aciem perstringant, ac non potius exacuunt, aut Scholasticæ (vr dicitur) Theologiæ studiosis moram, & impedimentum inferant. Hi certè homines magna ex parte, perfectiorem Sacrarum literarum cognitionem vel non multo faciunt, vel vt rem facillimam, obiter, & quasi aliud agentes attingunt. Si enim serio in ea versarentur, verum illud esse cognoscerent, quod B. August. in lib. de doctr. Christ. docuit; omnes scilicet has, quas enumerauimus disciplinas, ad intelligenda penitus sacra Biblia plurimum conferre. Equidem nolo de hisce hominibus quid quã iniuriôsè suspicari: tametsi satis magnam ipsi præbent suspicionis occasionem, dum in eo summam sapientiam videntur constituere, quod argutijs nescio quibus in Scholastico puluere versentur, & ad conciones præterea cum laude habèdas, lectissimos quosdam habeant coaceruatos flores, quibus pulchras quidem eas, elegâtes & decoras, sed enervatas tamen, & vix singulis mensibus singulas elaborent.

Sed & aliud non minùs me cruciat hominum genus: qui totam concionis vim, & suæ spem laudis, in Oratorio artificio collocantes, nihil omnino probant, nisi quod ad Rhetoricæ, & Dialecticæ regulas exactè sit limatum, atq. Ethnicorum floribus aspersum. Hi enim homines, hac solùm lance, omnes concionatores ita perpèdunt; vt quem propiùs vident ad Ciceronis eloquentiam accedere, extollant; quem verò ab ea paululùm discedere, damnent; tametsi doctrinam verè Christianâ auditores docuerit, eorumq. corda ad virtutem mouerit, & excitarit. Ecce quã discrepâtes eadè de re opiniones: quarum vtraque profectò à Sacra Scriptura, Patrumque sanctorum exemplo multùm est aliena. Nam Scriptura qui-

*B. Augst.
in libr. de
Doctr. Chr.*

dem sacra, vt facile est videre, arte Dialectica, & Rhetorica ferè semper vitur; quia & efficacissimè argumentatur, & figuris oratorijs plena est: & præterea cōtinet mathematica scita, & ex alijs sciencijs dogmata permulta: Diuus verò Paulus nequaquam bonas litteras reijcit; sed eos tantum improbat, qui humanæ præsertim eloquentiæ viribus confidunt, & omnem in ea laborem, omnem diligentiam, omne studiū collocant. Profectò humaniores artes, comites & ministræ Theologiæ sunt: itaq. obsequium ei præstare, veluti Principi, ac Reginae debent. Quare sic existimandum est: ei qui humana tractat, licere humanas potissimum colere disciplinas; at eum qui diuinis rebus est intentus, diuino potissimum spiritu, deinde arte humana inniti oportere. Quo sensu doctè, & sanctè Beatus Thomas in 1. ad Corinth. Beatum Paulum interpretatur. Non enim humanas artes, damnat; sed earum nimium studium ideò improbat, quòd animorum salus non humanis, sed diuinis potissimum comparatur instrumentis. Vnde sæpe Dominus ex ore infantium, & lactentium perfectam sibi laudem sumit, atq. per viros sanctos, humiles, & humanis artibus destitutos, Euangelium multo cum fructu prædicari facit: cum tamen contrà viri docti, & acuti, qui linguis videntur loqui Angelorum, nullos quidem aculeos, sed hebetiora quædam, & obtusiora tela in hominum animos conijciant.

Igitur rectè est facit, qui mediam progressus viam, Sanctos Ecclesiæ Doctores, maximè verò Paulum ipsum imitatur: nimirum oculo dextro in Deum ipsum intuetur, hoc est vim omnem concionis in eius spiritu collocat; oculo autem sinistro humanas respicit artes; hoc est non illos studiose humanos flosculos colligit, sed arte Dialectica, & Rhetorica, veluti ministris tantum vitur, vbi vel rei natura, vel temporis ratio id videntur postulare. Quid enim? eget ne verbum Dei (quod omni gladio penetrabilius est) humanis ornamentis? Quasi verò absq. ijs sit leue, aut imbecillum.

Quid

Quid, obsecro, mundum miserè errantem, ad veram religionis viam reduxit? numquid Ciceronianus decor, an Apostolica simplicitas? numquid aureum aliquod eloquentiæ flumen, an veritas cælestis, diuinus spiritus, & humilis ad Deū Oratio? Vtinam qui incumbunt hisce humanis ornamentis, toto animo in cibendo Christi spiritu laborarent. Vtinam riuulos nescio quos non consecretarentur, sed ex limpidissimo Diuini Verbi fonte sibi aquam haurirent. Nonne enim ars à Diuino Spiritu profecta, præstantior erit quàm Ciceroniana? nonne diuina lex humanæ rationi longe antecellit? Si cælum corporeum præstat elementis; cur methodum, & Rhethoricam cælestem, humana multò nobiliorem non iudicabimus?

Relinquitur ergo ex his, non oportere virum doctum, & pium, Dialecticæ, & Rhethoricæ ita esse adstrictum, vt nihil probet, quod non ad earum regulas exigatur. Nam etsi artem quidem nosse is debet, camque & in humanis artea operibus exercuisse, & nunc in diuinarum rerum prædicatione exercere: tamen hoc est illi summo studio summaq. diligētia elaborādum, vt quemadmodum humanus orator artem occultat, & dissimulat, ne rædio auditores afficiat, sic etiam, immò multo magis, ipse non cam affectet, sed quæ summæ artis iudicantur, ita dissimulet, vt solo agi Diuino Spiritu videatur. Quare vbi ad concionem habendam accedit, humanarum instrumenta ne contemnet, sed cū diuino auxilio ea coniungens, Deum consulat, & ab eo verba, methodum, & omnia concionatori necessaria & vtilia ita requirat, vt dicere possit: *Non sum ego qui loquor, Sed spiritus Patris mei, qui in celo est:* Et rursus. *Omnia opera hæc operatu est in me Dominus.* Certe enim si spiritu Dei quis agatur, veram Rhethoricam haud dubiè exercebit: quippe quia Deus, qui Rhethoricam nostris animis impressit, non erit ipsi contrarius: quini mo maiorem concionatori vim, & splendorem addet eloquentiæ. Sed iam, cū hæc admonuisse sufficiat, ad rem nostram

Matth. 10.

propriâ accedamus.

ARGUMENTVM.

Cum propositum nobis sit, exempla singulorum generum concionandi in medium adducere; oportet, quos sint ea genera, ex libro præcedenti nunc in memoriam reuocare. Diximus igitur illa esse tria: alterum quo Scripturam scholastico more interpretamur: alterum quo vnâ tantum eius partem exponimus, & veluti locum communem, percurrimus: tertium verò, & vltimum, quod ex utroq. permixtum est; scilicet quo ita Scripturam totam persequimur, vt de vna quadam parte paulò latius agamus: quo genere & Beat. Chrysostomus alijq. Ecclesiæ Doctores, & viri multi grauissimi vti sunt.

Rursus primi generis conciones, aliæ sunt, quibus sine vlla ferè arte Scripturam ita interpretamur, vt nullam eius partem cum altera coniungamus, sed singula capita alio, atq. alio sensu explicemus: qui modus frequens in sanctis Doctorebus est. Sed non eget exemplo nostro huiusmodi concionandi ratio; cum Sanctorum Patrum conciones, & Homiliæ, exempla satis luculenta sint. Quamquam illud hîc obseruandum est; nûquã ferè Sanctos ipsos Doctores sine exordio aggredi interpretationem: vt apud Beatum Augustinum, in Psalmos videre licet.

Alter modus sub hoc primo genere comprehensus, est quo non sine arte Scripturam ita exponimus, vt eius locum alterum cum altero connectamus, & omnes simul partes ad vnum quendam propositum finem destinemus. Huius concionandi rationis exemplum nûc primum proponam. In quo & in alijs etiam sequentibus admonere lectores velim, nequaquam me, cum has conciones præmeditarer, ad regulas artis illas exegisse, sed inuocato Spiritu Sancto mecum consi-

derasse

derasse, qua ratione propositum mihi Euangelium, ad salutem Populi explicarem, scilicet Christi in eo mentem, & sententiã ita aperirem, ut à cunctis (etiam à pueris) facile intelligi possem, & omnium simul circumstantiarum rationem haberem. Quæ omnia sanctissimus ille Cardinalis Borromæus in suo de modo concionandi libello, doctè simul, & sanctè præcepit.

*Primi concionandi generis exemplum in Feslo Sancti
Ludouici Galliarum Regis,*

Omni habenti dabitur & abundabitur Luca 19. & Matth. 25.

DIuus Paulus in Epist. quam ad Philip. scribit cap. 3. exordio quodam vsus, inquit: *Eadem vobis scribere, mihi quidē non pigrum, vobis autem necessarium.* Non puduit vmquam veros Christi ministros, qui non suam, sed Christi gloriam quæ-
runt, eadem semel, & iterum repetere, dummodo id futurum auditoribus vtile existimarent. Neq. enim bonus pater satis esse existimat, semel aut bis eadē de re filios admonuisse suos: sed iterum atq. iterum monet, increpat, coarguit illos, quousq. ab improba & impura vita, ad honestos & probatos mores reuocarit. Igitur si ad vitam constituendam, & mores infirmos verbum Dei Christianis hominibus prædicatur dubitan-
dum non est: quin sæpe eadem repetere prædicationem oporteat, donec propositum, & exoptatum nobis finem eodem reposito medio consequamur. Nam si populus, nūquam peccandi finē facit: cur nos iisdem peccatis, non eadem remedia, securi bonos medicos, adhibebimus? Quod cum de omnibus Sacræ doctrinæ prædicandæ generibus verum sit: tamen potissimum de sanctorum vitis populo exponendis est dicendum: cum exploratissimum sit, his exemplis vehementer homines à vitijs auocari, & ad virtutes accendi. Hoc cum ita sit: statuerā hodierno die, Beati Ludouici laudes, ex hoc eodem suggesto vobis à me iam sæpe decantatas, iterum in memoriam reuocare. Quod & si videbam non defuturos aliquos qui non mag-

*Exordium
à loco vñ
li.*

Propositio.

Ex fine.

Explam.

à relatis.

*Ex fine.**Redditio.*

nopere probarēt, immò grauitè reprehenderent, quòd hanc iudicent esse rem hominis magna rerum dicendarum inopia laborantis: tamen dummodo vestræ utilitati consulerē, facile passus fuisset, in eam hoc nomine existimationē in discriminē vocari. Quamquam & posset Dominus mihi de hoc eodem argumento dicenti noua suggerere, vel nouā ad vetera explicanda viam demonstrare, vel nouum deniq. iisdem verbis & sententijs spiritum infundere, nouamq. vobis lucem asserere. Hæc igitur vera cum sint, meū iam cœperant animum non leuiter commouere. Sed quoniam me nunc ad verba potius Euangelij explicanda, à Domino vocari sentio; hanc mihi nunc cōcionandi rationem ineundam esse duco: quam & magis è re vestra futuram fas est existimare. Huic tamen operi dum me accingo, primum de ipsius Sancti Ludouici vita quiddam leuiter attingam: mea enim deuotio non fert, vt ab eius me possim laudibus omnino continere. Cū igitur multi fuerint Imperatores, & Reges vitæ integritate insignes: tamen Beatus Ludouicus plurimū inter eos excelluit: quippè qui miris quibusdam virtutum actionibus clauit, atq. in numeris grauissimisq. laboribus fuit à Domino probatus. Ille, cū equitem blasphemantem, timore fortè aliquo, non corripuisset: poenā à legibus ei peccato constitutam sponte tulit, publicè (tamen si velata facie) flagellat⁹. Ille cœne pauperum reliquias edebat; ijsq. pro sua clementia & humanitate, patris erat loco. Ille non semel in bello primus hostes inuasit: & tandem in tertio bello febre correptus diem suum obiit. Verè habenti datum est: & abundauit misericordia, caritate, & mansuetudine. Habebat quippe Dei gratiam, & operabatur per illam: data verò est ei maior; vnde factū est, vt bonis multò plus operibus abundarit. Sed cū hæc iam de huius Sancti vita sufficiant; libet ad eiusdem honorem, ipsum nunc Sacrosancti Euangelij contextum explicare. Quod quoniam nisi gratia suffultus diuina præstare non possum, necesse est nunc eam à Domino per Sanctissimam Virginem humiliter precari, &c.

Omnis

Omni habent. dabitur, & abundabit.

Prouer. cap. 16. docemur, omnia à Domino propter semetipsum esse creatæ: Ita enim scriptum est. *Omnia propter semetipsum creauit Dominus.* Verissimum id quidem esse, ex eo constat, quòd ad ipsum, qui prima causa est (vt in Metaph. Aristoteles demonstrat) iamquam ad vltimum finem omnia reuocantur. Colligitur idem ex Psal. 104. Vbi Spiritus sanctus inquit: *Et dedit illis regiones gentium: & labores populorum possederunt, vt faciant voluntatem eius. & legem eius exquirant.* Ita Beatus Paulus sæpe repetit, omnia in Christi Iesu gloriam esse instituta: vnde fit, vt omnia dona ab ipso nobis collata, ad ipsius gloriam sint referenda: siue naturalia siue supernaturalia: sint, de quibus, meo iudicio Talentorum Euangelium est intelligendum: siue sit gratia gratum faciens, quæ virtutes omnes, virtutumq. actiones continet: de qua hoc decem mnarum Euangelium licet explicare. Hæc igitur gratia nobis à Deo confertur, vt maiorem rursus per sanctorum operum exercitationem gratiam, & gloriam consequamur. Gratiam quidem contulit Dominus in die primùm Pentecostes immisso Spiritu sancto: Sed cōfert eadē semper in Sacrosancto Eucharistiæ mysterio præsens, quo nos excitat, atq. iuuat, vt semper ad maiora pergamus. Vnde monens nos inquit: *Ambulate dum lucem habetis.* Venturus enim est ad iudicandum, & rationes de collatis bonis exigendas in die iudicij: quas & in mortis nostræ die per Archangelum Michaelē est ab vnoquoq. nostrum exacturus. Hoc est quod nobis hodierni Euangelij parabola ob oculos spectandum proponit. Quare singula eius capita persequamur oportet, vt spiritum in ijs latentem, ad nostram omnium vilitatem proferamus.

Primùm, nobilis homo, de quo in Euangelio est sermo, haud dubiè Dñs noster Iesus Xps est, verus Deus, verèq. & infinitè nobilis: vt ex Spiritu Sāctificationis dato, atq. ex gloriosis

Psal. 44. *1. Reg. 9.* *Genes. 26.* *Hebr. 7.* *Matth. 27* *Matth. 23.*
 sima à mortuis resurrectione satis apparet: itemq. ex eo, quòd,
 vt tradit Paul. ad Rom. 1. ex semine Dauid, secundum carnem,
 factus est homo. Quamquam, tamen si hac ratione nobilis ho-
 mo secundum carnem, non abs re possit appellari: tamen ex
 gratiæ plenitudine multò magis nobiles dicitur; cùm specio-
 sus forma sit præ filiis hominum, vnctusq. à Deo præ omnibus
 participibus gratiæ suæ; cùm ab humero & sursum, sicut electus
 à Deo Saul, cunctis præmineat; cùm in eo omnes tribus terre
 benedicantur; ac tandem cùm Sanctus Sæctrum sit, summusq.
 Sacerdos & Rex, & Magister, & Redemptor, & Via.¹

Iohann. 16.
 Hic ergo vir nobilis abiit in regionem longinquam: Scilicet
 in cælum. Exiuit enim à Patre, & venit in mundum: iterumq.
 reliquit mundum, & abiit ad Patrem. Venit quidem factus ho-
 mo. Nō enim mutauit locum diuinitas: Sed filius Dei, verusq.
 Deus, qui vbiq. locorum est, ideo in terram venisse dicitur, quia
 in terra factus est homo. Abiit etiam in cælum, vt homo. Nā
 postquam ex mortuis surrexit; ascendens quidem in cælum;
 non diuinitate, sed humanitate assumpta locum mutauit: vt
 eam humanitatem possis dicere in regionem abiisse longin-
 quam. Non ne enim terræ superficies à conuexa summi cæli fa-
 cie plurimum est disiuncta?

Præterea abiit accipere sibi regnum. Quamquam enim Dei
 filius, quatenus Deus, omnium rerum est Creator, Gubernator,
 & Dominus; & item quatenus homo diuinam habens hyposta-
 sim, hæreditario iure, cæli, & terræ est Dominus, Rex, Creator,
 Cōseruator, Gubernator, atq. Redemptor: tamen diuina sanc-
 uit prouidentia, vt is paulatim Regni totius dōminium, posses-
 sionemq. quatenus homo, acciperet; & omnia, quæ sibi à
 Deo conferenda erant, promeretur. Promeruit itaq. Chri-
 stus suam & Resurrectionem, & Ascensionem: promeruitq.
 omnem sibi potestatem in cælo, & in terra collatam (nam &
 in Angelos cunctos, & in Beatōrum animos in die Ascensio-
 nis est potestatem & possessionem adeptus) promeruitq. tan-
 dem vt in die iudicii, integra hæc illi, plenaq. possessio confer-
 retur. Habuit itaq. cælestis hæc possessio initium, cùm in cæle-
 ste re-

ste regnum sanctissima eius humanitas, nobis viam præmu-
niens est ingressa; vbi supra cælos omnes ad dexteram Dei Pa-
tris euecta, acunctis cæli colis adoratur.

Subiungit iam Euangelista *Et reuerſi*. Reuerſurus enim est
aliquando Christus Dominus ad mundum iudicandum. At
longè aliter, quàm venit, est vltimo illo die reuerſurus. Venit
quippe humilis; reuerteretur in maiestate: venit ministraturus;
reuerteretur ministrandus: venit passurus; reuerteretur gloriosus.
Venit ea in nos effundens bona, quæ suo nobis est sanguine
lucratus; reuerteretur de facto lucro exacturus rationem: tandè
venit illudendus à Iudæis; reuerteretur omnes suos prosternens
in iustos. Vnde illud Acto. 2. *Quemadmodum vidistis eum ascenden-
tem in cælum, ita veniet.*

Anaphora
Asyndetō.

Vocatū autem decem seruis suis, dedit illis decem mnas, & dixit
illis: *Negotiamini dum venio*. Erat nobilis hic homo, pius, prou-
dus, & diues: itaq. & nolebat seruos suos in otio inertissimo
hebecere, & vt maximè poterat, ita maximè cupiebat eos sum-
mis præmijs afficere. Antea ergo quàm abiret, decem seruos
ad se vocat: quo numero seruos omnes quotquot sunt, debe-
mus intelligere: denarius enim numerus vniuersitatem signifi-
cat; præterquam quòd & decem insinuat mandatorum custo-
diam. His autem conuocatis, decem distribuit mnas: nempe
vnicuique mnam (omnes enim saluos fieri vult) eisq. ita præ-
cipit: *Negotiamini dum venio*. De præmio quidem, nec verbum
vllum additum est in Euangelio. Quod enim nisi summum &
amplissimum præmium à tanti viri nobilitate & liberalitate li-
cet expectare. Is quidem cū gratis soleat in numerum cumula-
re homines beneficijs: certè si quis aliquid laborauerit non di-
gna modò, sed longè maiora laboribus præmia perſoluet.

Ab adiun-
ctis.

à maiori.

Iam verò mna Græcis (quæ vox latinè reddita, minam si-
gnificat) moneta genus erat decem libras valens, & centum
drachmarum pondo habens: & erat quædam præterea menſu-
ra. Vt moneta est inter ceteras præcipua, legem diuinam signi-
ficat, in qua perfectionis summa comprehenditur: obseruatio
enim diuinorum mandatorum, integram continet perfectio-
nem.

nē. Decē libras cōiunct mna. & decē cōprehēdit diuina lex p̄cepta iustitiæ, quę omnia in vnico illo dilectionis p̄cepto sūt iuncta. Ergo cū ea, quā nobis cōtulit Dñs mnā, nihil aliud sit, quā ipsa diuina lex: nostrę sunt partes, ad vltimū vsq. vitę spiritū eā custodire, Christi q. Iesu gloriā querere, vt per eius meritū p̄miū nobis æternū cōparemus. Vtinā, o viri Christiani, nobis ita esset persuasum, diuinā legē, & spiritū esse nostrā omnium hereditariē. vt cū Dauidē diceremus: *Portio mea Dñe duxi, custodire legē tuā. Et, In præclaris funes mihi ceciderūt.* Vtinā collatā sibi mina non Christiani quodā modo cōtēnerēt, atque abijcerēt. Christianas enim minas Christus Iesus, hominibus Christianis, contulit: nimirū filiis suis, lege hac noua, perfecta & spiritali viuētib; nō illa veteri, quę Iudęis data est, aut naturali, quā nullus hominū nō habet in corde impressam. Ergo si minā Euāgelici spiritus acceperūt, cur nō eā tu vit Christianus, sed solam legis minam retines? At nequaquam certe Dñs, minam Euāgelicam ijs dat, qui negociari nō valeāt: quinimo simul cum ipsa mina, spiritum etiam, & ad negociandum & caritatē largitur. Non enim aut Scriptam, aut lumine naturali notam legem, sed nouam dat per docentem Spiritum Sāctum, simulq. robur conferentem atq. fortitudinem. Igitur legem spiritualem per operatorem Spiritum vobis datā. Auditores, diligite, amate, amplectimini, & collatam vobis eius minam pro danis dignitate, diligentissimē negotiamini.

Ciues autem eius oderant eum. Vidistis quantus, qualisq. hic princeps sit, quamq. æquū esset, vt eius ciues letitiam ex eius honore acciperent, fausta q. illi omnia cuperent, atq. felicia. At illi multo aliter: quia scilicet cum odio prosequerantur. Christi ciues hoc loco primū Iudæi sunt, qui eandem patriā Iudæam incolebant, quiq. ex eodem Patre Abrahamo descēdētes humano quodam ei vinculo cōiungebantur. Sed his accedūt impij Christiani, qui cū fidē habeāt, & Ecclesię Catholice ciues sint: tamen tātum abest, vt Christi sint amici vt potius impium ei bellum indixisse videantur. O immensam, & infinitam Christi Iesu benignitatem, & clementiam, qui quos sibi videt esse hostes, non dubitat ciues appellare. Sed illis qui

Optatio.

Ex fine.

ab esse.

dem est ipse ciuis: illi verò contrà hostes ei suat. Ergo hi Christiani pessimi & tanto nomine indigni, hi, in quā, verè sunt, qui Christum odio habent. At quis audire sine acerbissimo dolore potest, hominem vsquam vllam, qui Christum Dominum nostrum oderit, reperiri? O rem auditū nefandam! Bonitatem ipsam, Deum ipsum, pro te effectum hominem, & inte tam benificum, & liberalem odio habebis? Qui tibi sentus? quē mēs? quis animus? Sed videamus iam qua ratione miserrimi homines adducantur vtrā sceleratum, ac nefarium facinus comitant. Ex Euangelio quidem satis apparet, eam esse causam cur mūdus Christum odio habeat, quòd Christus de malis mundi operibus perhibuerit testimonium. Hoc certè, hoc est huius tā tī mali initiū, hic fons, hæc origo. Quo enim pacto fieri potest, vt mitē, ac humilem Iesum, humilemq; eius doctrinam, & vī tam, atq; hūmiles item eius sectatores. superbi nō odio prosequantur? Qua ratione pauperem auari, crucifixū delinxijs dediti, vt rem sibi contrariā, & inimicā nō detestabuntur? Mundus quidem (vt ipse docuit Christus) mundanos habere odio nō potest: cōtra verò eos, quos ex mundo elegit Christus ipse, nō odisse nō potest. Lege Amos: *5. Odio habuerunt corripientem in porta. &c. & 2. Corinth. 4. Inimicos crucis Christi. &c.*

*Admiratio
ab effectis.
inuit bon.*

*à paribus
contrarijs.*

Hi sunt igitur ciues, & hæc odij causa: nūc quòd, & quale odiū hoc sit, breuiter videamus. Odium hoc illud est, de quo scriptū est: *Odio habuerunt me gratis*: De quo etiā: *Qui cōstitetur se nosse Deū, factū autē negat*: hoc est labijs Christū crucifixū honorat, eiusq; cruci debitā externè reuerentiā deferūt; cū tamē ab ea, & ab exēplo, quod nobis in ea Xps reliquit, cor habeāt omnino auersum. Amāt quidē impēsiūs sēcularia, & terrena oīa mūdani: eoq; dū amore rapiūtur, sit, vt quē cōtraria illi sunt ferre nullo modo possint. Hoc autem odium tantum est, quātus ipse, & quo manat, rerū sēculariū amor.

Et miserūt legationē post illum &c. Nō quidē ijs tātū, quæ dicta sunt, huiusmodi odiū cōnectur, sed lōgius, latiusq; multò diffunditur. Non enim solū hi flagitiosi hominēs Dominum suum odio habēt atq; absentem debitis prosequi nolūt officijs, sed eius planē auctoritatem contemnere, & imperium respuere

à pari.

tentant: scilicet ad eum legatos decernentes, quibus rolle se amplius eius ditioni parère audacter affirmant. At, qui sunt homines, qui tam audacem, tam impudentem, tam nefariam decernere audent legationem? Hicerrè nulli alij sunt, quàm illi, de quibus sæpè conquestos vidimus Prophetas: vt Ieremiã dicentem, *A Prophetis Israel egressa est pollutio in omnem terram: et de quibus etiam illud intelligitur, Volebant opprimere os eius de multis calumniantes: et rursus, Inimici hominis domestici eius.* Hi scilicet sunt, qui 2. ad Corinth. 3. & 4. verbum Dei adulterare dicuntur: de quibus dixerat iam antea Ierem. cap. 9. *A Prophetas ad Sacerdotem omnes loquuntur mendacium.* Hos enim audimus passim affirmantes, posse aliquem absq. peccato, certis nescio quibus conditionibus, quas nullus vñquam obseruat, & falsa quadam bonæ intentionis specie, ambire honores, atque diuitias, abdere se in voluptates, choreas ducere, laruaturn, siue per sonatum incedere, comœdias prophanas, atq. adeò impudicas agere, vel audire, impurissimis mulierum, & virorum conuentibus, quos vocant *Saras* interesse, faciem fucare, corpora ornare, amplissimas domos cõstruere, saltare, ludere, ambulare, otari, & alia deniq. multa huiusmodi facere, quibus homines miserrimi in peccatorum mille genera inducuntur. At, quid aliud hoc est, quàm Christo Domino nostro regnum & imperium adimere? Nolumus (inquiunt hi homines) regnare Christum, crucifixum: nolumus regnare eius humilitatem, paupertatem, mortificationem, pœnitentiam: quæ omnia non verbis tantum ipse docuit, sed Crucis etiam affixus, & crudelissima tormenta passus exemplo suo ad viuum expressit. Sunt profectò ex confessorijs & concionatoribus, qui crucis regnum Christo Domino nostro sic eripiant, & velint potius mundi honores, diuitias, & voluptates regnare. His autẽ omnibus applaudentes Auditores immodicas sibi licentias viurpant & Christi opprobria, flagella, Crucem, & omnia deniq. Euangelica consilia sibi parum conuenire arbitrantur Consilia (scilicet inquiunt) hæc sunt, non præcepta: Capuccinis, & pauperculis quibusdam hominibus, aut mulierculis sunt accommodata.

non

non ijs, qui in mundo versantur; quos nimirum oportet, omnibus ijs, quae hominum usu recepta sunt, sese conformare, mundi penam & faustum sequi, suae denique dignitatis, & vitae conditionis nequaquam obliuisci. Quasi verò non omni creaturae Dominus iusserit Euangelium praedicari. Quasi non in quolibet statu, & vitae conditione, euangelicam liceat perfectionem retinere. O ignorantiam! o caecitatem! o dementiam in credibilem! O miseriam hominum verissimis lacrymis deplorandam! Vidistis ergo iam, viri christiani, qui sunt hi homines perditissimi, qui ad Christum dominum nostrum, tam impiam & nefariam decernere legationem non recusant.

Sed, siquid Dominus legatus responderit, rogetis: certè de hac re nullum in Euangelio verbum. Dominus enim, ut testatur Esaias cap. 42. tacet, & silet, atque, ut parturiens, tempore cògruente loquitur, dissipabitque, & absorbebit simul. At nūdan homines, cū per Domini patientiam, de virgē mutatione admonentur; tantum abest, ut sic meliores fiant, ut potius hinc ad peccata sumentes occasionem, iram sibi Domini thesaurizent. Dominus autem, cū in die irae, vindex peccatorum sit venturus; debitas flagitijs, ac sceleribus repet ab vnoquoque poenas. Sed quis hanc ultionem domini, cū vel in breui exarserit ira eius, ut Psalmo 2. dicitur, poterit referre? Id quidem sanctissimus David explicare non valuit, sed horrēs, & tremens obmutuit, atque epiphonema subiungens dixit, *Beati omnes qui confidunt in eo*: quasi dicat: cū acerbissimam hanc Domini vindictam explicare non valeam, hoc contemno tantum ad piorum consolationem addendum.

Sed iam satis de ijs hominibus dictum est, qui perfectissimam Euangelij minam reiiciunt, & lege tantum se contentos esse affirmant: cū tamen nec legem quidem ipsam custodiant; quippe quia is, qui verè custodit legem, consilia non potest euangelica negligere. His igitur omisissis, nostrum ad eos sermonem conuertamus, qui minam, à Domino negociaturi acceperunt; quamquam non sint omnes ex Domini

præcep.

non ijs, qui in mundo versantur; quos nimirum oportet, omnibus ijs, quae hominum usu recepta sunt, sese conformare, mundi poenitentiam & faustum sequi, suae denique dignitatis, & vitae conditionis nequaquam obliuisci. Quasi verò non omni creaturae Dominus iusserit Euangelium praedicari. Quasi non in quolibet statu, & vitae conditione, euangelicam liceat perfectionem retinere. O ignorantiam! o caecitatem! o dementiam! Incredibilem! O miseriam hominum verissimis lacrymis deplorandam! Vidistis ergo iam, viri christiani, qui sunt hi homines perditissimi, qui ad Christum dominum nostrum, tam impiam & nefariam decernere legationem non recusant.

Sed, siquid Dominus legatis responderit, rogetis: certè de hac re nullum in Euangelio verbum. Dominus enim, ut testatur Esaias cap. 42. tacet, & silet, atque, ut parturiens, tempore congruente loquitur, dissipabitque, & absorbebit simul. At nunc dant homines, cum per Domini patientiam, de vitæ mutatione admoneantur; tantum abest, ut sic meliores fiant, ut potius hinc ad peccata sumentes occasionem, iram sibi Domini thesaurizent. Dominus autem, cum in die irae, vindex peccatorum sit venturus; debitas flagitijs, ac sceleribus repet ab unoquoque poenas. Sed quis hanc ultionem domini, cum vel in breui exarserit ira eius, ut Psalmo 2. dicitur, poterit referre? Id quidem sanctissimus David explicare non valuit, sed horrens, & tremens obmutuit, atque epiphonema subiungens dixit, *Beati, omnes qui confidunt in eo*: quasi dicat: cum acerbissimam hanc Domini vindictam explicare non valeam, hoc contemso tantum ad piorum consolationem addendum..

Sed iam satis de ijs hominibus dictum est, qui perfectissimam Euangelij minam reiiciunt, & lege tantum se contentos esse affirmant: cum tamen nec legem quidem ipsam custodiant; quippe quia is, qui verè custodit legem, consilia non potest euangelica negligere. His igitur omissis, nostrum ad eos sermonem conuertamus, qui minam, à Domino negociaturi acceperunt; quamquam non sint omnes ex Domini
præcep-

præcepto negotiati.

Igitur cum per hos tres famulos, quibus Dominus minas tra-
didit, omnes fidelium, qui in Ecclesia sunt, status significantur;
quia scilicet alius famulus statum incipientium, & proficien-
tium significat, alius profectorum, alius denique ceteram homi-
num turbam: intelligendum est, eos qui ad priores duos sta-
tus pertinent, fuisse negociatos, reliquos autem segnes, & igna-
nos, suam in sudario minam reposuisse: Quare & illi primi, dig-
num industria sua præmium tulerunt: his autem ultimis seg-
nibus, & negligentibus adem it. Dominus minam: quam &
alijs, qui decem minas lucrati fuerant concessit: ijs scilicet, qui
bus in suæ industriæ præmium, super decem ciuitates dederat
potestatem. Quare ijs qui iam habebant, data mina est, ut ma-
gis abundarent.

Sed hoc quidem si ad amicum exponendum sit, non modi-
cam habet difficultatem. Primum enim, cum in Euangelio,
decem fuisse datas minas appareat: videndum est, cur nego-
ciatores dicant, *Mina tua*, in numero unitatis. Deinde inqui-
rendum est, quænam sint hæc ciuitates. Tertio, an ei, cui subla-
ta est mina, sit aliqua simul poena irrogata. Tandem, cur ad em-
pra mina, sit habenti concessa.

Primæ quæstioni facile respondere possum, numerum aliū
pro alio esse positum, cum cunctæ minæ vnus generis sint, &
vulgò per tropum, unitatis numerus, pro numero multitudi-
nis soleat usurpari. Sed aptius respondeo, verbum, & spiri-
tunt Dei, scilicet Euangelium, pro Euangelio spiritu sump-
tum, vnicam esse rem, virtutes omnes, omniaque donâ comple-
ctentem, vnicam videlicet minam, qua fidelis homo decem
minas lucratur, hoc est perfectam decem mandatorum custo-
diam.

Sed expendere hoc loco æquum est serui boni humilitatē,
qui non se decem minas acquisisse dicit: sed *Mina*, inquit, *tua*
decem minas acquisiuit, ut omnem facti lucri gloriam vni Chri-
sto deferret: quod & fecit. Paulus illis verbis: *Non ego, sed gra-*

tia Dei mecum. Nam cum meritum quidem à gratia, & libertate proficiscatur: tamen potissima eius ratio, & origo, gratia est.

Iam verò ciuitatum nomine, æterni & cælestis regni præmia significantur: vt verbis illis significauit Dominus, *Sedebitis in regno meo &c.* Itaque ij, quibus decem ciuitates donantur, sunt quos Dominus ipse Matth. 5. vocat magnos in regno cælorum: ij verò quibus donantur quinque, sunt illi, qui cum minores sint meriti, non tam ampla præmia reportant. Quis igitur est, qui hæc tan præclara, tamq. illustria non appetat regna? Si mortalia bona homines expetunt audissimè, & paruis, aut mediocribus non contenti, semper animo ad maiora feruntur: cur ad cæleste: hoc decem ciuitatū regnum non adspirant? cur non pro eo certant? cur non ad id omni contentione omniq. conatu nituntur? Sed videamus iam, quinam illi sint, qui minam in sudario reposerunt; quiq. cum neque decem; neq. quinq. sint minas lucrat: neq. decem neq. quinq. ciuitatum regnum adipiscuntur; immò collata sibi mina priuatur. Hi certè sunt quidam homines, qui iudicant quodammodo, Deum ab hominibus, molestum quoddam, & humanis viribus impar obsequium postulare. Sunt enim reuera quidam iniqui diuinarum rerum æstimatores, qui hoc quasi nomine Deum ipsum accusare videntur; cum aliquos vident pios viros subtristes, atque demissos, qui quidem omnimode, & cogitatione in diuino obsequio versantur, quiq. diuinorum beneficiorum, propriæque indignitatis, ac miseræ recordatione anguntur, & contabescunt. Merit (inquiunt illi) Dominus quod non seminat, & tollit quod non ponit: quippe quia cum legem quandam difficilem in humanis mentibus seminauerit: tamen non simul vires hominibus addidit, quibus tanto oneri pares esse possint. Certè (inquiunt) cum Dominus hominem sibi ipsi. reluctantem effinxerit, hoc est malis inclinationibus obnoxium; non eum vsque adeò integrum, perfectum, spirituale atq. cælesti iure requirit: Quibus

Matth. 5.

Quibus quidem rationibus adducti, præcepta solum negatiua, vt non occidere, non moechari, obseruant: at verò ad ea quæ pias & sanctas actiones, maximè verò proximorum commo- dum respiciunt, nulla omnino ratione animum appellant: itaq. collatam hanc sibi minam in sudario reponunt. At, quid collatam sibi minam dico in sudario repositam? Hoc profectò non ita accipiendum est, vt eos, qui Deo obtemperare nolunt, habere vlla ratione minam intelligamus: nisi quod cum fidem habeant mortuam, & in gratia se existiment esse, habere quodammodo minam extrinsecus videntur. Quare in sudario qui de meam inuoluunt: hoc est, (sicut alius ille Matth. 15. qui talentum in terram abscondidit) in vilibus, & terrenis rebus occultant: nimirum diuinam legem abiiciunt, & obliuioni tradunt, dum corporis sunt tantummodò voluptatibus intenti. At hos Dominus veniens reprehendet. & quo se tueri cogitant argumento, in eos ipsos retorquebit. Si enim me (inquit) arbitramini seuerum iudicem, & vindicem, qui tollam quæ non posui, & metam quæ non seminaui: cur non hoc timore perculi, efficere nitebamini, vt aliquam venienti mihi rationem facti de mina lucri reddere possitis? Poteratis quidem multas lucrandi inire rationes: poteratis alios de lucro consulere, societatem eius faciendi causa corire, & sic tandem prudenter negociari: vnde si non magnum factum esset lucrum: tamen vel id saltem fieri potuisset, quod numularijs ex pecuniæ per mutatione obuenire solet. Cum igitur hoc facere neglexeritis, æquum est vt mina vobis auferatur. Itaq. in gehenna quid quid spiritualis boni habeatis à Deo ad bene operandum infusi (nam character ad operandum potestas est: non enim infusa est operandi virtus) id vos prorsus deficiet: atq. ita bonis destituti, veluti ligna arida, acerbissimo igni in perpetuum cruciabitur. Hæc Dominus.

Qui vbi hac iusta sententia, iniquos sanctæ minæ contemptores damnauerit: ademptam ab ijs minam, qui ijs minas decem tuerint lucrati, dari præcipiet. Non enim Dominus ea, quæ se mel dedit iterum ad se reuocat: quinimò si quis ingratus ea respuerit

apostrophe.

*Anaphora
asyndeon
homæopto-
ton.*

respuerit; alteri benè merenti impartitur. At verò illi potissimū impartitur, qui maximè omnium benè meritus est; nāquò quis est humilior, Deumq. magis diligit, eò maiori dignus est præmio, maioribusq. à Domino beneficijs augetur, atq. cumulat: quamuis longè aliud sit hac de re, illorum hominum iudicium, qui non ex cuiusq. merito, sed ex inopia rem totam metiuntur: itaq. non habenti minas decem, sed ei potius, qui nihil habeat, existimant hanc esse minam conferendam.

Ergo iustissimo Domini decreto cōstitutū est, vt ei qui habet gratiā, detur; ab eo verò, qui nō habet gratiam, etiā id quod habet auferatur. Quo reuera significat Dominus, omnia in electorum commodū cedere: præsertim eorum, qui perfecti spiritus decem minas habent: contrā verò miserrimam esse reproborum sortem, quibus nihil omnino post mortem erit boni; quippe quia & mortua etiā fide, quam habent, priuabūtur.

Sed neq. id tantūmodo quod diximus, efficiet Dominus; scilicet tantūmodo cumulatis primis pios afficiet, eos punitione verò qui cū à malis, suo iudicio, abstineāt, præcepta tamē affirmatiua negligunt, sed etiam ab illis impiissimis ciuibz qui eius Dominatū & imperium (vt supra interpretati sumus) respuere tentarunt acerbissimam vindictam sumet: nimirum eos, coram seipso, vt grauius supplicium sentiant, iubebit tradari.

Audistis, ergo o viri Christiani quid actum, quidq. agendū à Domino sit: quantū in obsequendo diuinæ voluntati oporteat nos esse sollicitos: quā simus æqua lance, absq. personarū exceptione, secundum opera iudicandi: quomodo de acceptis beneficijs sit ratio reddenda: qua ratione pigri & segnes puniendi sint, impij verò terribili pœna torquendi: quā deniq. felix sit piorum conditio, præsertim perfectorum. Hæc igitur cū ita sint; cauete diligēter ne ita viuatis, vt caelesti, & beatissimo bonorum præmio exclusi, & in profundum inferni barathrum miserabiliter immersi, acerbiori igni, perpetuisq. cruciatibus torqueamini. Expendite vobiscum quæ à Domino beneficia accepistis: neq. si vobis quisquam in via Domini obstre-

*Epilogus
ab enumeratione
ratione.*

vmquam timeatis, aut diuinam opem vobis non aliquando af-
futuram existimetis. Vestram quidem imbecillitatem, & in-
firmi-
tatem fatemini: ita tamē, vt omnipotētis Dei vires agnos-
catis, & in eo positam esse vobis ad omnia quantūvis difficilia,
virtutem arbitremini. Vtimini ergo, data vobis mina: & dum
mortalis vita manet negotiamini: quando quidem ad cæleste
negocium peragendum, & ad Christi gloriam data vobis esse
omnia cognoscitis. Hoc enim si feceritis, retribuet vobis do-
minus gloriam sempiternam.

Ab illis.

Observatio de superiore concione.

SIt ergo in primo illo, simplici q. concionandi genere hoc ex-
emplum. Ad cuius imitationem interpretari etiam Episto-
lam, aut quamvis aliam scripturę partem discere quis facili po-
test. Nam et si documenta, & pręcepta viam dōcent, reuera ta-
men exercitatio industriam parit, & facilitatem. In hoc autem
exemplo obseruari potest, qua ratione exordio, & narratione
& epilogo fuerim vsus: (nam confirmatio quidem, & confuta-
tio in omnibus partibus locum habuit) item & qua ratione in-
uētiōnis loca, & elocutionis figuras obseruari. Credo autem
equidem hoc sufficere exemplum ei viro, qui vel mediocri va-
leat ingenio, quiq. labori parcere nolit, atq. exercitationi.

Nō me latet esse quosdā, qui in hoc genere concionandi, sub-
tilia multa, ex ijs quę in scholis disputari solent, saltē pertrascen-
nā, adducunt; scripturę loca propē innumera ita congerūt, &
accumulāt, vt mirū in ijs contentum, & convenientiā demon-
strent; similia quædā adūt præterea lepidā, & acuta; plures vere
ris Testamēti figuras referūt, atq. alia deniq. multa id genus præ-
stant iuxta amplificandi regulas, quas ferē omnes in nostro ope-
re de sacra scriptura amplificanda tradidimus. Sed tamen no-
ster nunc scōpus tātū est, cuiusq. generis aliquam proponere
concione, qua simplicitatis, puritatis, & veritatis doctrinę exē-
plum commostremus, sanctorum Patrum vestigijs insistentes,
& populi ædificationi tantum inhiantes, ne aut laudem nostrā
quærere, aut Dei verbum aliqua ratione ad aliū finem, quā
ad Dei

ad Dei gloriam referre videamur: Quem etiam morem in ijs, exemplis, quæ sequuntur, retinebimus; vt ad diuini verbi decreta & sanctorum Patrum exempla, & Concilij Tridentini de concionatoribus canonem nos totos effingamus.

Admonitio ad lectorem.

ERat, Lector, animi nostri institutum, exempla omnium concionandi generum tibi proponere. Sed cum hoc (quod in alio magno volumine de exercenda sapientia facere cogitamus) nunc quidem hîc præstare non possimus, vrgentibus huius libri editionem amicis; ignoscendum est nobis; quod post eam quæ supra tradita est de S. Ludouico concionem, alias tantummodò septem tradamus: primam de S. Iohan. ante portam Latinam: secundam de Dominica Quadragesimæ: tertiã de Dominica in Ramis Palmarum: quartam de Spiritu sancto: quintam de Sanctissima Triade: Sextã & Septimã in Monachæ virginis professione. Has ergo tantùm conciones nunc accipe: quas cum nobis concionantibus, carissimi discipuli raptim, & tumultuaria (vt dicitur) opera exceperint, collegimus nos hinc inde, non quidẽ vlla electionis habita ratione, sed quæ magis ad manum erant potissimum eligentes.

Sed quoniã scio non defuturos, qui non nisi accuratas, & summo studio elucubratas dicant in lucem profferri debere conciones & eo fortasse nomine nos accusent, quod vulgari tantum labore excogitatas, & cõfectas tradamus: hos etiam obsecro, eandem, quam supra dixi, excusationem accipiant.

Et quamuis exempla concionum, quibus de fidei articulis, de diuinis mysterijs, de caeremonijs Ecclesiæ, de quibus alijs huiusmodi agitur, hoc loco desideretur: tamẽ ex his paucis exemplis, quæ ad ducimus, reliqua poterit lector studiosus, & ingeniosus colligere. Sed neque tædere quæquã debet, quod eiusdem generis plura exempla tradamus: nam & hoc vtile erit, cum in eo & inuentionis copia, & varia dispositionis ratio magis eluceat. Quod si quis est, qui aliqua ex ijs quæ humana docet Rhetorica fuisse à nobis prætermittenda queratur: is intelligat, diuinam sæpe Rhetoricam, hoc à nobis efflagitare. Quæquã neque id quidẽ (si recte perpen-

datur) abhorret à Rhethoricæ humanæ regulis, per quas iuxta prudentiæ methodum, sæpe licet ab ipsa præceptorum norma aliqua ex causa deflectere: præsertim vbi orationi se historia permiscet: tunc enim oratorius stylus ambas simul methodos ad vnguem obsequare non potest.

Sed si ad huc aliqua sint in hisce concionibus errata, quæ nos ingenio nostro nõ assequimur: vtinã, ò lector, rãtos in hac arte progressus facias, vt ea corrigere Christiana caritate possis.

Concio in festo sancti Iohanni ante portam Latinam.

*Exordium
in quo eius
propositio.*

Iohannis decimo quinto cap. scriptum est id Eu-
galium, quod hoc tempore in solennibus marty-
rum festis cani solet: in quo illa Domini nostri ver-
ba continentur, *Ego sum vitis vera, vos palmites*: qui-
bus quidem admirabilem quandam & salutarem doctrinam:
nobis diuina Sapientia tradidit inuolutam. Quemadmodum
enim palmes fructum aliquem laturus, viti adhæreat necessum
est, succi nimirum, & virtutis capiendæ causa: pari ratione
quicumque fructum sanctorum operum edere cupit, eum qui-
dem cælesti gratia fulciri, & diuini spiritus ardore inflammar
oportet. Non enim est satis quemquam tanquam aridum pal-
mitem, viti, hoc est Christo, per solam fidem vniri: sed accede-
re debet fidei caritas, quæ instar est arctissimi i vinculi diuinæ
cum homine coniunctionis. Porro Christus vera vitis dicitur,
vt itidẽ corpus verè cibus. Etenim. vt corpus animi gratia, qua-
si quoddam ipsius domicilium conditum est: sic corporea om-
nia, rerũ spiritualiũ sunt veluti vmbra, animoq; subseruiũt: itaq;
(vt Paul. ad Rom. 6. satis videtur insinuare) corporeis, & sensi-
bilibus rebus, spirituales aliq; & à nostris sensibus alienę signifi-
catur. Vt ergo digna Deo opera, hoc est dulces sanctitatis eda-
mus fructus, de quibus ad Galath 5. Beat. Paulus, diuini numi-
minis gratia indigemus. Sed cum inter hæc opera duo plañẽ
sint Deo gratissima; scilicet annuntiare Dei verbum; illudq; ip-
sum audire, intelligere, & tãdem custodire: necesse est, vt qui
hic adsumus omnes virtutẽ hanc à vite nostra humili prece
postulemus. Quando verò Diuino iure statutum est, vt per

Pet. 10.

purissimā Virginē ea quę cupimus, ad nos ex perenni omnium bonorum fonte decedunt, sicut ē capite per collum omnis virtus, & vis in cetera membra deducitur. Virginem ad eam, eamq; ut hęc nobis gratiam impetret, humiliter deprecemur. Annuet siquidem votis nostris facerrima Virgo, hoc præsertim die, quem sancta mater Ecclesia Iohanni filio suo consecrauit. Flexis ergo genibus, ut de more est, eam exoremus Angelicam illi salutationem atque orationem offerentes.

Calicem quidem meum biberis.

DVO mihi hodierno in Festo magnam afferunt difficultatē: alterum ex Euangelio, ex Ecclesia alterū. Primum namq; haud facillē est diiudicare, quo pacto vero simile id sit, quod Iacobo, & Iohanni à Christo Seruatore nostro dictum fuisse Euangelium testatur. Nam, ut in eo refertur, cū Christus de sua Passione, & Morte, & Regno discessisset, Iacobus, & Iohānes, ut qui Spiritus Sancti afflatu nōdum fuerant percussi, per suaserunt sibi, regnum Christi temporale futurum; idēq; matrem impulerunt suam, ut à Christo eminentiores eius regni sedes ipsis postulet. Flectitur quidem illa minime negotio filiorum precibus; utq; sunt matres plūs æquō filiis indulgentiores, eorum obsequitur voluntati. Adit Dominum Iesum, cūq; magna cum veneratione alloquitur, dicens: *Dic ut sedeant hi duo filij mei &c.* Christus immensa illa pietate sua, matrem amplectitur, facturnq; se, quæ diuina patietur iustitia, dicit. Matre verò recedente, iuuenes accersit non nihil insolentes, atq; animaduersione dignos, quod post tot à Christo audita de mundi contemptu documenta, adeo stupidi essent, & stulti, ut honoris cupiditate commoti, ad leuē, & inane petitionis genus matrem impulsissent. Quare illis in memoriā reuocat, se quo tempore de Resurrectione loquutus fuerat, simul dixisse, intolerabiles se dolores perpassurum; Passionē enim, & Mortem viam esse, quæ ad Resurrectionem ducit. Nam etsi regnū cælorum, omnisq; honor, & gloria hereditario iure Christo (etiā quatenus hōis erat) obueniebat; quia scilicet in perso-

*Narratio
à diuisione
petita.*

na diuina, ita natura subsistebat humana, vt homo ille verus esset Deus: tamen salutis nostræ causa, vtique exemplum nobis ad imitandum relinqueret, voluit regnum reuera suum, proprijs laboribus acquirere, nonoq. iure possidere: vnde illud quòd ad Philip. 2. inquit B. Paul. *Propter quod & Deus exaltauit illum &c.* Quare licet verum esset de terreitri Regno Christum fuisse loquutum: tamen iniustum erat velle discipulos meliori esse conditione quàm magistrum. Vnde cum per cruentam ipse crucem, & per passionem, mortemq. acerbissimam regnum cælorum adepturus esset; *Potestis*, inquit, *vos bibere calicem &c.* Calicis autem nomine labores intelliguntur: quod loquendi genus frequens est in Sacrosanctis litteris; vt ostenditur ex eo: *Pater transfer hunc calicem à me.* At his omnibus auditis intrepidi manent iuuenes gloriæ cupidi, atq. incōsideratè respondēt: *Possumus.* Ita verò se haud dubiè habet res. Nam dum homines terrenarum voluptatum amore tenentur; quidquid laboris, & dispendij se se offerat, libenter subeūt, vt suum expleant desiderium. Sic auari propter nummos, superbi propter honores, impudici propter fœda, & inhonesta quæque, nihil etiam arduū, & periculosum tentare recusant. At Deum inamortalem! quàm ægrè propter spiritum, & sanctitatem, labores ferunt? Quis enim ad orationem, & spiritus perfectionem, vt Iacob ille, tanto labore, curis, vigilijs, quatuordecim annorum spacio contendit? Sed prætermittamus hæc nunc, & audiamus Christum respondentem id quod nobis nunc negocium facit. *Calicem quidem*, inquit, *meum biberis.*

Matth. 27

Genes. 31.

Prolepsis.

Quæro igitur quem Iohannes Passionis calicem bibit? Iacobus quidem multis exantlatis laboribus, vitam tandem capitis abscissione terminauit; at Iohannes suauem vbiq. gustauit Christi consolationem. Dum inter mortales fuit, Christi Domini dilectus appellatus est, & ad Christi actiones præcipuas socius, & comes ascitus: in vltima, cœna inpectore Domini recubuit: Virginis filius est constitutus: deniq. à cunctis vehementer est dilectus, atq. in honore habitus. Si Romam delatus est, ibique in olei feruentis doliū iniectus: nihil, vt creditur, sen-

fit doctoris, sed illatus euasit. Si in Parthmon insulam fuit relegatus: exilium illi consolatio fuit: insulam enim ad fidem Catholicam reduxit, sibi que conciliauit: ac mirificis præterea reuelationibus illustratus est. Denum Ephesum ab exilio rediēs felix vixit: ac in sepulchro tandem collocatus, ætatis valdè proluxæ compos, vel non obiit, vel si obiit, suauissimè mortuus est. Quem ergo calicem Domini bibit, qui nullos ferè passus labores, tot consolationum suauitatibus est perfructus?

Non erit difficile huic dubio satisfacere, si ex sacris libris duo esse crucis genera collegerimus: externum quidem alterum, in corpore scilicet præsertim locum habens: alterum verò internum, ad animum nempe duntaxat spectans. Illius præmiere bra in scripturis mentio sit, vt 2. ad Thimot. 3. omnes enim qui pie volunt viuere in Christo Iesu, persecutiones patientur. Ad hoc ergo crucis genus omnes corporis labores reuocantur; de quibus sæpè Paul. prima & secunda ad Corinth. vbi suorum meminit laborum: hæcque pertinent egritudines, inopiæ, dedecora, ea denique omnia, quibus humanum corpus affligitur.

Hoc crucis genus ad eò Sancti in votis habuerunt, modoq. semper habent, vt vbi externæ crucis desint, ipsi sibi ieiunia, vigilias, & mille id genus macerationes alacriter deligant, atq. sanguinem pro Christo effundere ita exoptent, vt id summi beneficii loco reponant. Hinc Psal. 15. *Funes ceciderunt mihi in præclaris: etenim hereditas mea præclara est mihi.* Præclara cerè sanctorum hominum fors, præclarum præmium, quo Prophetas, Apostolos, ceteros deniq. omnes insigniores suos amicos donauit Dominus: labores pro eius nomine exantlare. Quare recte ad Colos. 2. Bat. Paul. inquit. *Qui digos nos fecit in partē sortis sanctorum.* Hæc est enim Sanctorum pars, & fors: de qua Thob. 1. *Qui bonus eras &c.* Et de qua etiam Christus de Paulo ait. *Ego ostendā illi quanta oporteat eū pro nomine meo pati.* Itēq. Paul. ipse 2. ad Cor. 12. *Libenter gloriabor &c.* Et ad G. 1. 6. 1. 6. *Sex to. Mihi absit gloriari, nisi in cruce &c.* Hanc ergo crucem ardenter expetiuit Beat. Iohannes: tametsi non vt

O 4 exoptabat

2. Thim. 3.

Thob. 12.

Actu. 12.

2. Cor. 12.

ad Gal. 6.

exoptabat, vitam pro Christi nomine fuderit. Quod cum ita sit, rectè illi cōuenit illud B. Augustini dictum *Illi martyres sunt, qui ita vixere, ut martyres esse mererentur.*

Alterum crucis genus, internum est, quod in alia tria secatur. Est enim primum tentatio ipsa, qua anima nostra à Dæmone oppugnatur: aliud verò de nostris, alienisq. peccatis perceptus dolor, dum Christum iniurijs (si fas est dicere) & contumelijs vrgeri videmus: tertium deniq. idq. nobilissimum est Christi commiseratio patientis. Quamquā nō diffiteor a

Interrogatio uocem s. Homoeopto. 1015.
lias etiā esse cruces internas, de quibus memini me aliquando dixisse. Nā quānam grauior crux, quā pro animi votis Christum Iesum non posse cognoscere, diligere, & obsequijs gratissimi prosequi? Quānā acerbior, quā videre, hæc eadem Christo debita pietatis officia, à multis hominibus, uti par est mini, nē præstari? Nonne etiam crux est, incolatum nobis prolongari? Nonne item insatiabilibus quibusdam animi ad celestia anhelantis torqueri desiderijs? Prætera quis non intimo

Anaphora Homoeopto. 1015.
afficiatur dolore, dum tot oculos cernit pauperum, miseriarum, tot calumnias, tot cum animi, tum corporis angustias, in opias, egestates, nullum autem, aut vix aliquem vel adiutorem, vel consolatorem? Sed missa nūc hæc faciamus: plūs enim fortassè isto, materiæ pulchritudine allekti, in hisce rebus immoramur. Sat modo sit tria illa, quæ enumerata sunt, internæ crucis genera in medium protulisse.

Roman. 7.
Quorum quidem primum, scilicet tentationem cunctos fere sanctos satis expertos fuisse compertum est: omnes enim cum Paulo, legem carnis mentis legi repugnantem senserunt; atque insuper à mundo, & Dæmone fuere ad peccandum inuitari. Vnde quicūque antiquas veterum Patrum, Sanctorūq. penè omnium historias consuluerit, facillè deprehendet, eos omnibus tentationum generibus pulsatos fuisse: quamquam non quidem eodem modo omnes. Tentationem enim carnis non sensit D. Tho. Aquinas, senserunt tamen D. Francisc. D. Hieronymus, D. Benedictus, & alij: Paul. vero 2. ad Corinth. 12. datum sibi angelum Sathane insinuat, quamuis quod fuerit illud

huc tentationis genus non liquidò constat. Sed & illud tentationis genus quod per suggestionem fit, Christus Seruator noster pertulit: tamen si cō etiam libera fortè fuit Beatissima Virgo.

Quare nemo conqueratur, nemo inanibus aduersus hæc argumentationibus vtatur, nemo se crucis suæ onere leuare conetur, nemo deniq. alium secum conferens, alienam crucem propriæ anteponat. Sume, o Christiane vir, crucem tuam: hanc enim te oportet sustinere: hæc q. est, mihi crede, tibi commodior. Cur enim tu Deum distributoris iniusti nomine arguas? Cur non tuam, sed ab alio mutuatam crucem accipias? Numquid cogitas Dominum non satis tui rationem habuisse? Tolle crucem tuam, tuam inquam non alienam. hanc enim tibi Deus gestandam imposuit. Quò circa si morbo corripiaris, si afficiar contumelia, si fame, si sitiq. vexeris, hanc tibi crucem amplexare. Si verò omnibus tibi suppetentibus, importuna, & molesta exagiteris tentatione, hæc idem crux est tibi amplectenda. Quòd si nullis hisce, neq. externis, neq. internis angustijs opprimaris, crux certè est maxima, tam singulari bono carere. Quamquam quæ fieri potest, vt externa (altem crux, aut ab alio violenter data, aut à te ipso sponte accepta) (tū modò Christi Iesu seruus es) tibi non aliquando contingat? Verum tamen si vtraq. tibi desit, ea saltem (vt dico) sustinenda manet; quòd d' cruce destituaris: quo quidem imprimis genere, pij, & veri Christiani vehementer affliguntur. Nam si is qui alium diligit, ei quoad potest similis esse desiderat: quis crucem, ingenrem licet, & vix ferendam, si tamen Christum Iesum amat, nō summè cupiat, vt ita illi crucifixo similis efficiatur? Sed insequamur longius.

Alterum internæ crucis genus, idq. nobilissimum, est à se, vel ab alijs commissæ peccata lugere. Ecquis enim filius, conuictorum illatorum patri sine summo animi angore recordabitur? Hoc fuit Christi Iesu Domini nostri crucis genus potissimum: de quo in eius persona illa scripta sunt: *Zelus domus tuæ comedit me. Deus, Deum meum, quare me dereliquisti. Intraue-*

*Anaphora
Homæopto-
proton.*

*Asyndetō.
apostrophā.*

*Anadiplo-
sis.*

Anaphora

*Homæopto
ion.*

Asyndetō.

*Correctio
cum inter-
rogatione.
à Relatis.*

*Iohan. 2.
Matt. 27.
Psalm. 68.*

Esaï. 53. runt aquæ vsq. ad animam meam. Quod & in horto ab eodem
Psal. 21. Domino facta oratio significabat: & apud Esaïam cap. 53. &
68. Psal. 21. & 68. & antiquæ illæ Sanctorum Patrum anxietates, vt
 in Moïse, Dauide, Esaïa, & Hieremia apertè videamus. Porro
Exclama- crux hæc, ô viri Christiani (quæ nostra est miseria) in hac vita
sio. numquam cessabit. O immensam Dei patientiam! Quis po-
 test sibi à luctu, & lacrymis temperare, dum tot, & tam fœda
Psal. 118. peccata, quæ in dilectum Dominum nostrum Iesum commis-
Exempla. sa sunt, & quæ quotidie committuntur, & quæ committenda
 supersunt, cogitatione reuoluit? Dauid quidem diuinæ legis
 aliquando violator, indignia impiorum facinora, magna lacry-
 marum vi, fluminis instar effulsa, deplorabat. Quod cum ita sit,
 quo luctu, tantorum scelerum causâ contabescant illi, qui suo
 rum leuium peccatorum (quæ omissionis dicuntur) consci-
 tia discruciantur? Nemo certè ex viris pijs est, qui fletum cohi-
 beat, dū perpendit, quæ sit hominum in diuinis mandatis exe-
 quendis negligentia, quæ in pijs operibus exercendis, oscitan-
Assyriæ. tia, atq. segnities, quàm extinctus ferè caritatis ignis: contra ve-
Isomæopis ro quàm magnum studium, curâ, diligentia in congerendis diui-
107. tijs, in parandis honoribus, in demulcendis, & irretiendis fœ-
 minis, in turpibus denique, & citò perituris voluptatibus con-
 sectandis. Nonne igitur grane huius crucis onus, gigâs etiâ vi-
Hierem. 31 res superabit? Quare miradū nō est, si tantū aliquādo pijs homi-
 nibus doloris infert, vt vix vllum cōsolationi locū relinquant;
 non secus atq. illa Rachel, quæ filios plorans suos, nullū vole-
 bat solatijs genus admittere. Nobile profectō est, & ingenuum
 hoc crucis genus, neminiq. ex Dei amicis (præter solos Regni
 cælestis incolas) non maximè familiare.

Sed tertium quod superest, illustrissimum est, & præclarissi-
 mum, ex nobilissimi scilicet cuiusdam amoris fonte emanâs;
 quo viri sancti, incredibiliū Christi patiētis dolorū memoriâ
 vehementer afficiuntur. Commiserescunt quidem matres fi-
 liorum aut agnitudine, aut fame, aut siti, aut alia quauis
 inopia laborantium, aut in carceribus constitutorum, aut
 quouis denique, mortis præsertim violentiæ genere è vita
 discendentium; atq. ita commiserescunt, vt omni consolatio

ne destituta in lacrymis ac moerore iaccat. Cuius generis fuit ille Davidis dolor, qui Absalonis filij necem, atq. adco Saulis, & Ionathæ mortem lamentatus est. Hoc ergo cum ita sit: quo nos dolore confici æquum est, cum nostra ipsorum causa, ei quem vnice diligimus inflicta sit mors? Si luxit David duos illos amicos, à Ioab, quod amicitiam cum eo inire constituerant, interfectos: multo magis ij viri, quos Dei amicos appellamus, acerba quadam animi agitudine vexabuntur, cum Christum Iesum considerant pro nobis in cruce, tot doloribus, tot probris, tot angustijs, tot deniq. cum animi, tum corporis anxietatibus confictari. Paucissimi sunt, qui ad tam celsum crucis genus perueniant: grandem siquidem cordis mundiciem, atq. ardentissimum amoris ignem requirit. Hoc igitur sanctum stinuit primum sanctissima Virgo; illa inquam quæ Dei est mater, Spiritus sancti sponsa, tota pulchra, & immaculata; cuius quippe animam in Christi filij sui passione doloris pertransiuit gladius: sustinuitq. etiam præterea sanctissimus hic noster Euangelista Iohannes. Quare cum Christus quidem ipse omne crucis genus imprimis pertulerit; Virginis autem crux secundum locum obtineat; licet Beatorum Iohannem, in gestanda cruce, tertium illis comitem adhibere.

Nemo igitur audeat contra Euangelium inanes adferre argumentationes, aut dubius, & anceps in quæstionem vocare, an, vel quo pacto Iohannes calicè Domini biberi. Hac enim de re, nullus erit qui possit dubitare, si omnia quodammodo crucis genera in eo animaduertere voluerit. Primum enim, si gladio non occubuit, tamen labores hausit nec paucos, nec exiguos. Præterea quamvis cum, vt pote, virum purissimum, rarissimis tentationibus, præsertim in honellis, pulsatum fuisse crediderim: tamen quid verat quò minus tentatum fuisse in multis fateamur? Suggestionis quidem genus illi denegandum non est: neque itidem dubitandum, cum pro Christo sibi carissimo vitam profundere desiderasse, immò hanc martyrij coronam summis à Deo precibus contendisse. Reliqua vero crucis genera, quæ sola sufficiunt, vt verè is dici possit, calicem Domini bibisse,

*à minori.**Anaphora
Homæopto
ton.**bibisse,*

bibisse, adeò in illo grauius, ut arbitror, extiterunt; ut cum in Cœna, prodendum esse à Iuda Dominum intellexisset, credi par sit, eum dolore confectum, deliquium animi pertulisse. Quare in animum induco meum, ideò cetera crucis genera ipsum non gustasse, quòd multò nobiliori, atq. illustriori patiendi modo fuerat cohonestatus. Cui & hoc suffragatur, quòd ex alijs, qui Christo morienti adfuerunt, non fuit ullus aliquo violentæ mortis genere peremptus: nimirum non sacerdotina Virgo, non Maria Magdalena, non Martha, non aliæ piæ fornicitæ: scilicet ne ad martyrium iuxta crucem toleratū aliud accederet.

*Ablatio.
Anaphora
Homæopto
10.10*

Ex his ergo manifestè apparet, illa Domini verba, *Calicem quidem meum biberis*, non Beati Iacobo tantum, sed Beati etiam Iohannis conuenire; cum omne crucis genus aut reuera fuerit expertus, aut experti mirandum in modum expertierit.

Sed illa iam nunc restat profliganda difficultas; quale fuerit illud Iohannis martyrium; in olei fetuētis dolium immitti, illæsumq. tamen, & vegetiorem (ut ait Tertulianus) remanere: & quaitidem de cāssa tam magna hoc veneratione ab Ecclesia celebretur; cum aliorum præclara martyria, quibus ante mortem, tamquam aurum igne, sunt examinati (veluti quòd B. Paulus sæpe carceribus fuerit inclusus, sæpe flagellis, lapidibusq. cæsus, sæpe naufragia passus) nullo peculiari honore prosequamur. Tantæne, obsecro, momenti fuit huius quasi imagis martyrij, ut proprium sibi diem habeat consecratum?

Exemplū.

Multa quidem hac de re vobis dicere poteram: ceterum ut in superioribus, ita etiam hac in parte, cum temporis nos breuitas urgeat, ea cogimur prætermittere. Sed reuocate obsecro in memoriam, Auditores, in sacris libris maximè frequentè diuinarum consolationum mentionem contineri: neq. enim Dominus, qui Deus totius consolationis à Paulo appellatur, quiq. Spiritum Paracletum non solum Apostolis, sed omnibus etiam expectantibus eius aduentum, pollicitus toties est, patietur, seruos suos, qui pro illo nauiter pugnauerint, consolatione destitui. Quod si huiusmodi nos bono nequaquam fruimur; hoc certè nostra ipsorum culpa fit, qui peritura bona non prius

prorsus abijcimus, neq. terrenis animi afflictibus expediti, ad liberum, & mundum animi statum euolamus. Si enim hisce cupiditatibus essemus liberi; decantare iure possemus cum Dauide: *In conuertendo Dominus captiuitatem Sion facti sumus sicut consolati*: Si quidem peccatorum, atq. affectionum iugo depulso, à mari rubro incolumes euaderemus, vereq. vt consolati, hoc est valdè consolati, a quas purissimas biberemus.

Hoc igitur est quod in hoc festo voluit Ecclesia significare; quantum sit seruis Dei solatium, quantum gaudium, quantè de niq. delectationes. Ad hunc enim sepè portum pia nauicula magnis procellis agitata appellit: aut certè in medijs fluctibus immota manet; atq. commotum, & turbatum mare tranquilla & paccata percurrit.

Ecce igitur, o Christiani viri; qua ratione hodiernum festum nobis ante oculos constituat, crucem quidem vnā aut alteram à Iesu Christi amicis & cupi, & exquiri; neq. tamen illis vnāquam necessariam deesse consolationem. Agite ergo & hosce calices, quos sacra admonet scriptura, sumere concupiscite; neq. illa quæ vobis mundus, tamquam grauissima infortunia iminatur, pertimescat; quin potius illa confectamini, & vbi ac ciderint, diuina vobis collata beneficia reputate. Nam si conspirantibus quodammodo aduersus vos omnibus malis, præfenti semper, atq. integro animo fueritis; fiet, vt suauitatem in ipsa acerbitate gustetis, & diuina hîc adaucti gratia, postea tandem in cælo æterna gloria fruamini.

*Epilogus
ab enumeratione.
Cohortatio*

Concio in Dominica Quinquagesima

Evangeliij contextum obscurissimum esse, illa verba manifestant: *Et ipsi nihil horum intellexerunt &c.* Triplici namq. eorundem ferè verborum repetitione in gens obscuritas insinuat. Hæc verò vt qualis sit videamus; ecce iam Euangelium, ita se habet. Dixit Dominus discipulis suis: *Ecce ascendimus Hierosolymam &c.* Quod postquam docuit; vt verum id esse ostenderet, atq. crucis spiritum

non

uatis primùm pugnis assuehieri, suum veluti robur tentantes: prudentissimo sanè Ecclesiæ instituto, iam vsq. à Septuagesima disponi incipimus ad quadragesimalem poenitentiam. Vnde verba illa, quæ ad spiritalem lætitiā invitabant, scilicet. *Alleluia, Gloria in excelsis, Te Deum Laudamus*, non immeritò intermituntur; vt hoc toto tempore, vsq. ad Dominicam in Passione, etiam huiusmodi tristitiæ signis commoneamur, debere nos, omnem prorsus deponere lætitiā. Vnde & Septuagesima hoc fortasse idè nomen habet, quia ab eo die ad Dominicam in Passione septem hebdomadæ numerantur: quamquam & captiuitatis Bablyonicæ anni septuaginta, qui peccati captiuitatem, qua homines hisce diebus vindicantur, significant, hoc Septuagenario numero videntur insinuari.

Etymologia

Cum igitur hoc tempore, Ecclesia de nostra omnium spiritali salute sollicita, nos ad poenitentiam cohortetur; mirum est, quo animi furore impij quidam eiusdem Ecclesiæ filij in matrem exultent, qua temeritate illius mandata contemnant, atq. violent, in omnium vitiorum, foedarumq. voluptatum collusionine his potissimum diebus se turpiter volutantes. Nam quando, obsecro, ingluuies, ebrietas, impudicitia, prophanaq. omnia maiori quam nunc vi, in vrbes, oppidaq. grassantur? Quando miseri homines, quasi reuera institutum Ecclesiæ irrideant, & ludibrio habeant, plura, maiora quæ peccata committunt? Credo equidem dolum Dæmonem, cum timeat sibi à sua sordidorum scelerum fame in Quadragesima futura, eam hoc modo quasi præsaturatione conari. Sed non desunt qui ita respondeant: Gaudendum non nihil est. ô stulti homines! ô nefarii! ô impij! Numquamne sine peccatis, aut vanitatibus, aut peccandi periculis gaudium vobis continget? Monuitne vos Paulus has lulentas delectationes? *In Domino gaudere*, ille ait. Nullum ergo vobis alium recreandi animi modum inuenire potuistis? Tantusnè vobis est mentis stupor, vt sancta, pia, vel honesta saltem, Ethnorum more, gaudia excogitare non valeatis? Sed responde-

*Exagatio
scelerum
ex fine.*

Abaphora

apostrophe.

Philip. 4i.

bunt:

apostroph. bunt rurſu. Præparamur ita ad quadrageſſimalia ieiunia animoſi ſuſ, & alacrius capeſcenda: Quid ais, o Chriſtiane? Nonne experimento conſtat, febre abeunte, immodici caloris reliquias, (ſicut & infurno, igne vel ablato, vel extincto) adhuc remanere? Profecto timeo ne quam in præparatione viâ inſtituis, eandem prorsus in ipſo Quadrageſimæ progreſſu retineas. Sed omiſſa hæc faciamus, atq. ad noſtrum redeamus, inſtitutum.

Transitio. Eccleſia igitur Catholica, mater noſtra, quæ hiſce diebus nos inſtituere, ac parare ad Quadrageſiman decreuit: Dominica Septuageſimæ ad vineam animæ noſtræ excolendam nos vocauit; quemadmodum Moſes, qui ad Sinai môtis radices Iſraëliticam gentem ad legem ſuſcipiendam præparauit. Docuit vero etiam poſtea Dominica Sexageſimæ, qua ratione nos ipſos

Propoſitio. parare, & verbo Dei, quod ſemē eſt, velut terram bonam nos exhibere debeamus. Nunc autem hortatur, & monet nos, ſi velimus ad veram Hieruſalem, ſcilicet ad ſpiritualem pacem peruenire, aſcendendum nobis eſſe atq. pugnandum. Aſcenſus quidem diſſicilis eſt, atq. laborioſus atemq. diuinum pacis bonum, vix quidem, niſi commiſſo primū cum hoſtibus ſe in terponentibus bello, comparatur. Hæc igitur, Chriſtiani, exponenda nunc, à me ſunt; hæc, inquam, quibus crucis myſterium continetur, abſtruſum illud quidem, & paucis admodum intellectum. Si enim non pauci cognitum illud haberēt, nō ita pauci eſſent, qui paſſionis Dominicæ pulchritudine allecti, in excelsam Hieruſalem aſcendere vellent, atq. pro aſcenſu, conſtanti animo pugnarent.

In cælum igitur aſcendendum eſt nobis Fratres dilectiſſimi; ſublimem quidem ac diſſiciliſſimum locum. Quare quod iter ſenſeritis, reſultantem, & renitentem carnem recuſare; hoc quæſo arripite: hâc, enim, mihi credere, hâc in cælum itur. Corpus enim quod corrumpitur, aggrauat animam: vnde illud Pauli ad Romanos, *Sentio aliam legem &c.* Quare qui ad ſuperna iituntur, corporis ſentiunt renitentiam, ſi ad perfectionis, & mortificationis apicē nondum peruenerint: immò numquam dū homo in carne viuít, deſt aliquis contrarius carnis affectus.

Contra

Contra verò quam viam nullis impedita difficultatibus præ-
 na carò alacriter suscipit: hæc certè ad infernos ducit crucia-
 tus: Quo enim aliò tendunt convivia, muliebres fuci, specta-
 cula, saltationes, vanitates? Peruigilem ducit facile noctem a-
 leator; omniq. studio in accumulâdis opibus homines omnes
 laborant: at iniquo animo in oratione pernoctant. Pernoctât
 autem? vtinam non immoderatè dormirent. Verum illud cõ-
 sideratione dignum est, & silentio nequaquam inuoluendum;
 sapius fortes, & strenuos Dei milites eò felicitatis deuenire,
 vt eorum caro, & cor exultent, itaq. multo libèrius, & alacrius
 macerationis, & pietatis opera exerceant, quàm soleant pec-
 catores impurissimas quasq. voluptates consecrari. Tanti est
 ponderis, ac momenti Christi Iesu spiritus, atq. amor: tametsi
 carni, etiam subactæ, ac profligatæ, innata repugnantia co-
 mes perpetuò sit.

*Corroctio.**Epiphone-
ma.*

Audistis ergo iam, vt ascendendum sit ijs, qui ad Hierusa-
 lem, hoc est pulchram, & visu delectabilem pacem; voluerint
 peruenire. Nunc autem quòd inter clusum ab hostibus iter sit,
 neq. mirari debetis neque detereri: sed fortiter quidem, & ani-
 mosè pugnare. In hoc si quidem ascensu non potest nisi per
 medios hostes aditus pateri. Qui nam verò hi hostes sint, ne
 minem fugit: vulgò enim ereberrimè circumfertur, carnem
 esse, Dæmonem, atq. Mundum.

Transitio.

Primum carnis nomine, non tantum fœda venerearum re-
 rum voluptas est intelligenda: multò enim aliter de hac re sen-
 tit Bea. Paul. ad Rom. 5. de sapientia carnis verba faciens: quia
 omnis terreni boni appetitus, è carne, veluti è malorum om-
 nitum fonte originem ducit. Hinc immodica in accumulandis
 facultatibus, & in paranda dignitate sollicitudo: hinc in delicijs
 luxuries: hinc deniq. immoderatum omne ceterarum rerù,
 quæ Christi Iesu doctrinæ, ac vitæ aduersantur, desiderium.
 Hanc igitur carnem (ô Christiani) quæ contra vos insensissimè
 omnium se inimicum ostendit, belloq. vos continuo laceffit,
 nolite obsecro studiose nimis, ac diligenter curare: sed forti-
 ter potius ei resistere: ijs scilicet armis, quæ Beat. Paulus do-
 cuit,

*Anaphora*Pcuit,

1. Corin. 9
*Si miles, q. 10
 exagitat in
 sanos ab ef-
 felis.*
Exclamatio.

*Homœopto
 197.*

cuit, hoc est corpus castigando, & in seruitutem redigendo. Quid enim? Tunc bestiam, quæ calcibuste ipsum prosterne-
 ret, nimia pabuli copia saginare? O ignorantiam! O insipientiam!
 O excitationem! Sancti homines corpus macerant, timentes, ne
 ab eo, ut pote immani bestia, colcuncentur: & tu homo mun-
 dane (qui qualis sis, tu ipse tibi conscius es) cõ temeritatis, es de-
 ductus, ut habenas ei laxare non timeas? Excute ergo, o Chri-
 stiani, tetram à mentibus caliginem: animaduertite, si pacem
 desideratis adipisci, perpetuum cum carne bellum vobis esse
 gerendum: audite Salomonẽ Prouer. 19. in hunc modum di-
 centem: *Qui delicate nutrit seruum suum, postea sentiet eum consu-
 tum macem.* Itaq. si corpus est seruus, subijcite illud spiritui: atq. si
 debitum ei obsequium præstare recuset, debitas contumacię,
 ac perfidię ab eo pœnas repetite:

Iam verò alius nobis hostis insidias parat: qui cogitationibus
 impianis sceleratis, & vanis, vel saltem ociosis, animum nostrũ
 adurit; quemadmodum caro de prauatis affectibus, ac per-
 turbationibus. Cum hoc igitur (ut omnia in pauca conferam)
 orationibus decertandum est: orationes enim sunt Samsonis
 capilli; quibus abrais, faciliẽ Philistais subcumbemus. Abseon-
 dite ergo, Auditores, in cordibus vestris eloquia Dei ne pec-
 cetis: prouidete Dominum in conspectu vestro semper: atq.
 ad eius pedes proiecti, auxilium implorate, dicentes: Vim pa-
 tior, responde prome.

Tandem multò acrior cum Mundo nos pugna manet: etsi
 caro sit nobis magis inimica, nimirum quia nobis magis cõ-
 iuncta. Quis autem Mundus sit. 1. Iohan. 3. & in eiusdem Euan-
 gelio sæpe declaratur. Scilicet, qui rebus se se mundanis de-
 dunt, qui mundi bona concupiscunt, auari, vani, superbi; hi
 sunt Christi inimici, hi sunt, inquam, quos Mundũ appellamus.
 Licet enim superbus, & astutus hostis non nisi perditos, atq.
 impudicos homines, mundanos appellet: tamen quicunq.
 huius mundi amicus est, mundanus quidem, Christi q. inimi-
 cus eo ipso constituitur: ut ex Epist. B. Iacob. cap. 4. laus appa-
 ret. Proh dolor! quot homines mundus iste perdit, atq. pro-
 sternit? Quot pij essent, nisi pessimo mundanorum exemplo.

*Exclama-
 tio.*

ab optima consilij ratione auerterentur. Vana scœmina, quæ
 adulterinis coloribus faciem oblinunt, crines intorquet, insanos
 quosdam, & inuisos capiti ornatus imponit, sumptuosius demũ,
 & versicoloribus vestibus induitur; ceteras scœminas ad easdẽ
 has inuitat, & impellit insanias: Eodemq. modo iracundus ad
 vlciscendas acceptas iniurias, auarus ad colligendas opes, su-
 perbus ad cõflectandos honores, exemplo suo ceteros adhor-
 tatur. Neq. verò exemplo tantũ homines hi mundani, sed
 etiã (& fortè æpiũs) verbis, & cohortationibus, tum etiã in
 crepationibus quibusdam, atq. ludibrijs, incitant ad peccan-
 dum quam plurimos: qui nisi ita (vt sic dicam) cogerentur, ani-
 mam fortasse suam peccatis non inquinarent. Cum mũdo
 igitur, à Christo iam pridem superato, acriter pugnare debe-
 mus, certissima innixi spe victoriæ comparandæ. Confidite e-
 nim, ait Dominus, filij: ego vici mundum; & per me princeps
 mundi foras eiectus est. Id autem quo vincere mundum pos-
 sumus, Fides est: quia scilicet is, qui omnia quæ in Christiana re-
 ligione tradũtur, quæq. à Christo Iesu verbo edocta, opereq.
 cõfirmata sunt, probè teneret; facilè certè mũdum despiceret,
 atq. superaret. Nã qui diuitias, spinas esse crederet; superbũ mũ-
 di fastũ, puluerẽ esse obsecantẽ; delitias omnes, coenum foeti-
 dissimũ; cuncta deniq. tẽporalia, fallaces rerũ imagines subito
 euanescentes: cõtã verò Christi Iesu doctrinã, & vitã, expeditissi-
 mã esse viã, qua itur in cælum, cẽseret: nõne quascunq. fugeret
 voluptates? diuitias contẽneret? honores irrideret? se deniq. to-
 tum ad Christi crucifixi imitationem fingeret, atq. cõponeret?

Ecce ergo, Viri Christiani, quot nos in cælestem patriã per-
 gẽtes, impedimẽta distineãt, quot onera opprimãt, quot hostiũ
 incurfus in via retardẽt: & qua itidẽ ratione hẽ sint omnes à no-
 bis difficultates superãdę. Nũc verò animaduertere etiã de-
 bemus, quemadmodum Christus mortuus, post triduum glo-
 riosus resurrexit: ita & Christianã animam, post labores, post
 angustias, post deniq. deuictos hostes, triumphare, & premis-
 sionis terra frui, quæ puritatis lacte, mellis amore, sancti de-
 niq. Spiritus consolatione vndique circumfluat.

Sed hæc quidem Passionis, & Resurrectionis arcani cum Christus Dominus Apostolos doceret: *Nihil*, ait Evangelista, *horum intellexerunt*: Et addit rursus, *Erat verbum istud absconditum ab eis*. Et iterum, *Non intelligebant quæ dicebantur*. Quæ repetitio & si ad Apostolorum ingorantiam ostendendâ facta fuisse videtur: tamen nobis ea de re paulò aliter, neq̃ ineptè quidem, licet philosophari.

Multa igitur sunt, ô viri Christiani, in Iesu Christi passione, & resurrectione perpendenda. Primum considerata est ipsa externa Christi passio, & resurrectio: deinde vberes, ac cælestes fructus ex Passione, & Resurrectione nobis obuenientes: tertio deniq̃. perpendendum, quantum nos oporteat Christo compati, eiusq̃. Passionis nos socios ad iungere; vt & glorificationis etiam consortes efficiamur. Hæc ergo tria ab Apostolis ignorabantur. Vnde primum Evangelista inquit: *Nihil horum intellexerunt*. Etenim Passionem quidem non veram, resurrectionem autem temporalem, futuram existimarunt. Mox vero addit: *Erat verbum istud absconditum ab eis*: id quod neq̃. latentem ibi infinitæ misericordiæ magnitudinem, neq̃. innumeros passionis effectus, neq̃. mirabilem eorum modum comprehenderunt: quia cum hæc valde spiritalia essent, eorum captum superabant. Subiungit autem demum: *Non intelligebant quæ dicebantur*: quoniam hæc in sui gratiam dicta fuisset, hoc est, vt Christo se commori debere intelligerent, nequaquam perceperunt. Restat ergo ex his, Apostolos neque Passionis, & Resurrectionis necessitatem, neq̃. effecta, neq̃. exemplum sibi admitandum relictum percepisse.

Hæc Apostolorum ignorantia, mentis humanæ tenebras significat: adeò enim stulti homines sunt, vt crucis omninò oblit, bona petât à Deo tēporalia: quasi Passionis Christi mysteriū ignorarēt, neq̃. vñquam vel legissent, vel audissent, Christū passum fuisse, & omnes ab orbe condito Dei amicos multas pertulisse tribulationes. Hinc semiimpiez quorūdam audiuntur voces ita dicentium: Nonne & si bona temporalia vel à maioribus acceperimus, vel nobis ipsi acquisuerimus, possumus ad cælestem patriam peruenire? Igitur non est necessa-

Anaphora.

ria cruce. Quid ergo et si laute, splendideq. edamus, atq. bibamus? Quid et si magnam diuitiarum viam coaceruemus? Non enim hæc (aiunt) celo nos excludēt. Quibus ego: Quid dicitis o homines? Ita ne vos in temporalibus huiusce bonis acquiescitis? Ita voluptatum lenocinijs ducimini? Ita contra, crucem respuitis? Negari quidem nō potest, Christum Iesum, viam esse haud dubiè directam & expeditam. Quod cum ita sit; quod nā iter istud est, quod vos assumitis? Quæ nam est ista quā insutuitis (via)? Beatus Paul. castigat te, ne reprobus efficiatur: & vos indomitas carnis vires tor delicijs refecitis? Ille sanctus, diuinoq. spiritu plenus, corporis impetus perhiorescit: & vos eidem corpori indulgetis? Oportuit Christum pati: & vos pati nō oportebit? Vos ne naturæ estis angelicæ, an potius humanæ? Si humanæ: corruptæ, an integre? Si corruptæ, quæ Paulū dicere cegit, *Seruo aliam legem in membris meis* &c: qua de causâ carnem non domatis, & compescitis? O milerum homuculum! effrenatam belluam ingurgitas? hosti truculento arma mille, milleq. tela ministras? Exurgite ergo, o viri Christiani: carnem cohibetè: illius arma confringite: neq. opprimere eam, ac insectari desistatis; quoad sub pedibus donata, & subacta iaceat.

*Iohan. 14.**1. Cor. 9.**Luca. 3. & 17.**Dilemma.**Roman. 7.**Exclama-**tio.**Anadiplo-**sis.*

Sed obmurmurantes nescio quos atq. occincentes audio: Bone Deus! flendum semper, gemendum, pugnandum? tota ne vita in laboribus, ac mœroribus consumenda? Audi obsecro Christiane: Qui fieri potest, vt qui semel hostes vicerit, trāquill. iam, atq. pacatam vitam non traducat? Deus t'is Cananæis regnat Iosue: David verò, eiusq. filius Salomon, Philistæis in suâ ditionem redactis, cunctisq. alijs hostibus seruitute, tributoq. mulctatis; felicissimè imperant. Quo ergo pacto fiet, vt is diuina consolatione careat, cuius sunt in intimo corde sermones Dei familiares? Obsecro te, ne vmquā vel tibi, persuadeas, vel memoriæ tantillum insidere tuæ permittas; Christi seruos semper mœrere, semper angī, semper affligari. Quinimo, si qua pax est in hoc sæculo, hanc integra conscientia possideri: vbi enim Iesus est, ibi verum est gaudium. Tertia profectò die

*Et oporia.**Homoteleuton.**lcuton.**syndeton**Ab exēplo.*

resurgit Christus: vnde & nos, cum tres illos hostes vicerimus, resurrectionis etiam, hoc est consolationis spiritualis, triumphus, & gloria manet. Quid igitur est, quod nos conantes in Hierusalem ascendere, retardet? Nihil reuera: si tamen probra, tormentaq. patienter toleremus, crucem perferamus, mundo moriamur. Tunc enim post trinam mortificationem, mira spiritus voluptate perfruemur: id quod, fauente Christo, erit certè facillimum. Nam si quis considerat, creaturas omnes cum Creatore collatas nihil omnino esse, nonne eas despiciet? nonne Iesu Christi exemplo excitabitur? nonne ineffabilibus illius gaudijs allicietur? Præterea, ubi Christum ipsum se quis viderit habere regem, principem, amicum, fratrem, atq. in periculo huius vitæ progressu comitem cõiunctissimum: quí fieri potest, vt non animo, viribusq. summopere confirmetur?

*Homœopto-**107.**Asyndeton.**Homœopto-**ton.**Anaphora**Asyndeton.**Alia pro-**lepsis.**Optatio.**Deprecatio**Abadiant-**ribus.*

Sed timidum aliquem, & pusillanimum, mihi videor audire dicentem: Quis gigantem Goliath prosternere valeat? Nam cum Dæmon veteranus sit miles, caro improba, mundus ferox, & importunus, bellum verò continuum: quomodo cum tot, tantisq. hostibus, infirmus, & inermis homo pugnabit? Vtinam frater carissime, ista seriò dixisses, vtinam ea non fide ex te audirem: facile enim huiusmodi telum retunderem. Nam quis Christianus non habet exploratum, non ob aliud Dei Filium factum hominem, natum, atq. mortuum fuisse, itemq. resurrexisse, & in cælum ascendisse, quam vt in filios adoptionis, non semel, sed in diem vsq. Iudicii, Spiritum Sanctum emitteret? Hæc igitur cum nostra omnium. causa præstiterit, fiet vt iam omnia possimus in eo qui nos confortat, eiusq. auxilio suffulti, de manu inimicorum nostrorum liberemur, atq. in sanctitate & iustitia omnes dies vitæ nostræ haud difficulter transigamus. Ergo, o viri Christiani, nolite obsecro Christo Iesu diffidere: non enim is frustra dicit vobis: Quærite me. Ad sequidem vos omnes amanter vocat, nimirum vt laborantes reficiamini: iugum enim vnà vobiscum ipse portabit, atq. ad eò maiorem ille quidem oneris partem feret. Nihil ergo vobis impossibile, nihil intolerabile, nihil amarum, cum in illo vobis omnia sint: simodo

simodò illius opem humiliter imploretis, atq. peccandi occasiones cunctas procul arceatis.

Hoc autem quamuis omni tempore faciendum sit: tamen cum his potissimum diebus, debita filiorum officia, à nobis mater Ecclesia efflagitet: excludite nunc maximè, ò viri Christiani, omne ludorum genus, omniaq. alia verè inania delectamenta, ex quibus peccatorum multa genera existunt. Non enim risum hoc tempus, sed lamenta, non ludos, sed tristes omnium fletus, & ciulatus requirit. Seruite ergo tempori, atq. ad Sanctę matris Ecclesię documenta vos totos conformate: neque ipsi vobis impedimenta obtrudatis, quibus minus dignè futuram Quadragesimam celebretis. Et quoniam ad excelsum & arduam Hierusalem iter est: ad eam animosè, & alacriter propere, nulla ferendę crucis difficultate vnquam perterriti. Est enim certè illa crux exigua, est labor ille breuissimus, quem mater na mox resurrectio consequitur. Agite ergo, atq. ad hunc vos ascensum accingite: huc vestra omnia, scilicet cogitationes, verba, & opera reuocate; Christi deniq. cruci affixi vestigijs insistite: dabit enim ille vobis nunc vires, constantiam, præsentiam animi, postea verò retribuet gloriam sempiternam.

Epilogus.

Concio in Dominica in Ramis Palmarum.

Dicite filie Sion: Ecce rex tuus venit &c. Matth. 21.

Quo loco scriptum est hoc Euangelium, scribitur etiam, Dominum super ciuitatem Hierusalē lacrymas effudisse. Veniebat quippe Dominus mansuetus, atq. ad cōdonandū Hierosolymis propensissimus: veniebat humilis, sine pompa, sine vllō aut bellico apparatu, aut satellitio: veniebat deniq. sedens in asina, quę magno in filios amore excellit: vt vel hac re sola, suum erga Hierosolymas amorem indicaret. Quib⁹ omnibus cū ei⁹ ciuitatis incolis significare vellet, quantum sua omnium referret, ipsū vt verum Messiam recipere; & tamen perspectum haberet ingratum eorum animum ac malignum: hæc illi certè fuit lacrymandi occasio. Qua propter cū hæc omnia illo tempore facta propter nos

(vt inquit Beatus Paulus) scripta sint: velim equidem, fratres dilectissimi, vt omnes nos, talem cordis duritiem, ac feritatem, qualem Iudæi habuerunt, fugientes, Christum Iesum ad nos venientem in spiritu recipiamus, & quæ nobis hoc aduentu bona afferuntur, nunc auidè amplectamur, ne præterlapsa illa, postea acerbius lamentemur. Quoniam verò, vrid tacere possumus, præsidio Sæcti spiritus est opus, submisit illud, obsecro, ac humiliter à Domino postulemus: idq; vt facilius assequamur, Beatissimæ Mariæ Virginis patrocinium, vt. moris est, interponamus, dicentes: *Aue Maria, Gratia pleni, et c.*

Dicite filia Syon: Ecce Rex tuus venit, &c.

Matthæi. 21. & c.

Communis est Sanctorum Patrum Doctrinæ, Beatorum præsertim Augustini, atq; Leonis, hunc esse Scripturarum scopum, vt Christus Iesus Dominus noster, & Dei, & hominis filius esse intelligatur; atq; in super omnibus manifestum sit, ab eodem nos ob inimentam ipsius caritatem fuisse redemptos. Vnde sit, vt credere simul debamus, nulla illum necessitate coactum, sed infinito tantum amore adductum, naturam humanam induisse, & cum mille alijs modis, mederi nostris malis posset, voluisse tamen propria morte genus humanum seruitute liberare. Atq; in super etiam sit, cum ipse omnipotens sit Deus, omnium corda in illius esse potestate constituta. Porro hunc quem dicimus Scripturarum scopum, & ipsa Christi Domini gesta; cunctis in Testamento veteri figuris representari, testatur Beatus Paulus illis verbis:

*Roman. 10. Finis legis Christus, atq; hodierno etiam Christi Domini facto manifestum sit. Nam cum in Scripturis multa de ipso essent figuris indicata; voluit ea Dominus implere, multaq; mysteria insinuare, vt hac ratione ad proximè futuram passionem omnium animos præpararet, itaq; illud psalmi adimpleretur: *Bucinate in Noemenia tubæ: in insigni die solennitatis vestrae.**

Cum igitur Exodi 12. esset præceptum, vt agnus decima quarta

ta

Luna immolandus, decima Luna in Hierusalem afferretur,
 examinareturq. an tanto esset aptus sacrificio: Christus Domi-
 nus noster, quinto ante mortem die, Hierusalem venit. In Ple-
 nifunio quidem immolandus erat; quo die mundus fuerat crea-
 tus, atq. ex Aegypto Israëliticus populus eductus: vt sic Iesu Chri-
 sti absolutissima significaretur redemptio, per creationem, &
 egressum ex Aegypto antea figurata: Præterea quinq. illi dies,
 qui hominum peccata significabant (per quinq. enim sensus,
 sicuti per fenestras mors intrat) nihil aliud præferebant; quā
 Christum esse pro totius humani generis peccatis immolan-
 dum. Ad hæc vt suum eximium amorem Dominus parefacer-
 ret, venit in montem Oliuetum, præclarum quidem illum, &
 (vt aiunt) monte Sion altiore: quo significauit, Passionis re-
 medium multo maius esse omni humano peccato: nam *ubi*
abundauit delictum, ibi superabundauit gratia. Cui & illud etiam *Rom. 5.*
 accedit consideratione dignum, quod Oliua misericordiam
 significat. Sed & venit etiam Dominus Bethphage, id est do-
 mū maxillæ; quæ domus erat sacerdotalis: vt in memoriam re-
 pocaret egregiū illud facinus Sæsonis, qui asinæ maxilla mille *Iud 15.*
 Philistæos occidit, atq. in eo ipsū Dñm Iesum humilitate mor-
 tis sue omnia peccata nostra interficiētem significauit. Sed &
 amplius adhuc clementissimus ille Dñs. magnas gratiæ suæ
 diuitias nobis detexit: nam in Bethphage consistens, qui pede-
 ster semper ire solebat, discipulos misit in castellum, quod è re-
 gione erat, vt inde asinam quandam vnā cum eiusdem pullo
 adducerent. Quo facto significauit, futurum esse, vt eorum-
 dē discipulorū opera, vtrumq. populum, scilicet Gentiliū
 & Iudæorū, sibi per fidem copularet: asina enim Iudæos le-
 gē obtemperantes, pullus autem Gentiles, qui nulla certa lege
 tenebantur, significabat. Duos autem præterea misit discipu-
 los, qui vtrumq. conuerterent populum, docentes integram,
 absolutāq. perfectionem. Quo etiam & honestatem quandam
 commendare visus est; & consolari quodāmodo conciona-
 tores voluit, adiungens vnicuiq. comitem, atq. adiutorem; &
 admonuit etiam, deberē eos, moribus, & doctrina simul esse
instructos.

instructos. Porro per collatam discipulis ad animalia illa solue-
da potestatem, ingens indicatur diuini verbi vis: quippe quia
veris Prædicatoribus talem Dominus potestatem impartitur,
vt nullum omnino aduersarium, qui negotium eis facessat, in-
ueniant. Sed eosdem etiam misit Dominus discipulos, vt eos,
qui à Deo essent peccatis abalienati, obsecrarent, & in Domi-
nigratiam restituerent. Tandem verò eisdem præcepit, vt ro-
ganni cur iumentum soluerent, ipsi responsum darent, dicen-
tes: *Dominus his opus habet.* Nam & si nulla quidem re Dominus
indigeat; quippe, qui omnia potest, qui infinitus est, quiq. de se
ipse inquit: *Meca sunt omnes fera sylvarum*: tamē nostrę salutis caus-
sa, hanc sponte necessitatem subire voluit: scilicet, vt Ecclesiã
edificaret, populumq. sibi faceret acceptabilem: quam ad rem
& nos concionatores (vt inquit Beatus Paulus) Dei adiuto-
res appellamur. Ergo allata est Domino a sina simul cum pul-
lo, vt ei vsui, ad quem Dominus illis indigebat, deferrentur:
Ecce ergo qua ratione Dominicę Passionis hęc significetur
fructus, & dominica simul patefiat vis atq. potestas.

Sed audite & alia, quę Domini magnitudinem ostendunt:
Voluitis quidem vt felicissimus eius aduentus in ciuitate præ-
sentiretur: itaq. diuina prouidentia factum est, vt tota ad eius
occursum commoueretur ciuitas: quo quidem (nisi obsecati
Iudæi fuissent) iustissima Domini causa facillè apparebat. Nul-
lis enim rebus humanis impellentibus, sed solo diuino inspirã-
te numine, ei obuiam venerunt, magna contentione, atq. ala-
critate, cum viri, tum (vt multi volunt) foemina, atq. (quod ad-
miratione dignius est) pueri permulti; descendentes scilicet
in vallem torrētis Cedron, indeq. rursus in Oliuetum montē
ascensuri. Nimirum humiliari non recusarunt, vt rursus exalta-
rentur; & tenebras subierunt, vt inde ad lucem exurgerēt: Ce-
dron enim obscuritatum significat. Hac ergo tāta turba à val-
le sursum ascendente, Christus Dominus noster ē verti-
ce montis descendebat. O pulcherrimum visu spectaculum!
Peregrinis sit tibi, ò Christe Iesu, gloria; quidum misericordia
com-

Psal. 48.

1. Corin. 3.

Antithetō

*Exclam. -
rio.*

*Apostro-
pha.*

commotus ad nos descendis, nos ex miseria nostra ascendere facis ad caelestia tua dona, & immortalia Ergo cū Dominus ad tot ostendenda mysteria humillimē equitans descenderet; coniūctam cum illa humilitate regiam quandam maiestatem praeferebat; nimirum, vt in humilitate, vtpote verē regia virtute, sitam esse celsitudinem demonstraret. Prius autem in asina, deinde in pullo insedit: quia post Iudēos sua primū ipsius praedicatione vocatos, mox erat per Apostolos reliquas sibi Gentes asciturus. Sed Iudēi (qui per asinam solito apparatu instructam significantur, Prophetarum, Patriarcharumq. moribus erant eruditi, lege instituti, atq. promissionibus cumulati: Gētilibus autem omni huiusmodi ornamento destitutis sola opitulabatur misericordia diuina. Vnde Psal. 117. confirmata dicitur misericordia, & veritas permanere. Voluit autem praeterea Dominus, vt asina, qua infidebat, à Discipulis suis exornaretur: quo significauit, debere sacerdotes, & cōcionatores ita Deo placere, vt cū se ipsi peccatis populi praetenderint, hoc est pro illis Dominum orauerint, ea Dominus impunita ferat: atq. debere insuper, suę doctrinę, suiq. exēpli quasi stragulis, ita populum exornare, vt ei Dñs libenter insideat.

Plura autē alia, & populus, & discipuli in honorē Christi Hierosolimā ingredientis praestitere: vt illa impleteretur prophetia psal. 117. *Constituere dñs solennem in condensis.* Primum enim quidā, vt Dñs honorificentiori gradu progredetur, sua sternerāt in via vestimēta; significātes debere nos terrenis cupiditatibus exutos, omnia diuinę voluntatī subijcere: alij verō ascendentes in Palmas, atq. in Oliuas, ramos abscindebāt, partimq. his viam, qua Dominus erat trāsiturus, ornabāt; partim vero exultantes, ac gestiētes, eos manib⁹ deferebāt. Deinde vt festū hoc maiori applausu & pōpa celebraretur, stipatiū turba omnis in duo se se agmina distribuit: aliud praecedebat: sequebatur aliud: circumibāt discipuli: cuncti verō vno ore acclamabāt. *O Dñe saluū fac &c.* Innumera hīc latētia mysteria animaduertite. Palmavictoria symbolū est, Oliua verō misericordiam significat: & praeterea. quod praecedebat agmen, populum antiquū; quod verō subse-

Psal. 117

Psal. 117

subleuebatur, Christianam Ecclesiā significabat. Itaq. utrūq. agmen, hoc est populus uterq., Christo acclamabat, atq. celeberrimam eius victoriam, immensamq. simul misericordiam, Palmarum, atq. Oliuarum ramis ostendebat. Sed & aliud etiā mysterium in eo significabat: scilicet, Christum (vt ait Dauid) sibi velle misericordiam, & iudicium; hoc est sancta misericordia, ac iustitiæ opera, illi esse gratissima. Porro illi Palmarum ramos ferre dicuntur, qui carni frænam iniecerint, victoriāq. de ceteris hostibus reportarint: qui verò Deum, proximūq. dilexerint, Oliuam manu tenere, meritò dicendi sunt. Hos autē ramos ex sacre scripturæ, sanctorumq. Patrum documentis, ac exemplis Christiani homines decerpunt; si sublimi perfectionis desiderio in altum ascendant. Sed & Christi mortem pijsissimam Oliua, Resurrectionisq. victoriam Palma indicabat; & utriusq. eius arboris ramos partim manibus gestari, partim humi spargi, mirabilia Christi opera, altissimamq. eiusdem humilitatem præferebat, atq. insuper eius deiectione, erectos nos esse, & viribus confirmatos demonstrabat. Vox autem utriusq. agminis acclamantis vna fuit: quia scilicet vna, & eadē Christi aduentum fides præcessit, & subsequuta est; vnus & idē antiquo, & posteriori tempore fuit Deus, vnus Dominus. Exclamabant ergo cuncti: *Benedictus qui venit in nomine Domini*, illius scilicet promissiones, ad implens, atq. in illius nomine, & gloria populum suum visitans, instruens, & redimens. Vocem quidem omnes ad Patrem tollebant, atq. progredienti Christo, hoc est corpori eius mystico, omnem felicitatem præcabantur, dicentes: O Domine saluum fac Christum tuum: O Domine benè prospicere vobis Christum tuum: *Osi*, enim verbum hæbreum est, & cum datiuo construitur, vt in illo Psalm. *Salua bit sibi dextera eius*. Hanna verò est interiectio. Vnde quem admodum alibi scriptum est: *Domine saluum fac regem*: ita hæc, *Osfanna filio Dauid*, id est, obsecramus, saluifica filium Dauid. Quæ verba quoniam in sacrosanctæ Missæ sacrificio repetuntur, oportet Christianos, qui ei quotidie interfunt, illa probè tenere, simulq. meminisse, cum ex Christo, eiusq. Ecclesia vnum

constet mysticum corpus: hoc vnum hac oratione à Deo postulari, vt omnem ille cum spiritalem, tum temporalem salutem Ecclesie impertiat, quò in ea Christus prosperè fortuna regnet.

Hic igitur tam egregia pompa ad torrentem Cedron, (id est obscurum) Christus peruenit. Postea verò inde in montem Sion ascendens, & ciuitatis partem, eadem cum maiestate prætergressus, è pullo descendit, atq. in Templum introiuit, acclamatione omnium, puerorumq. præsertim, numquam intermissa. Pharisei interim inuidia confecti, Dominum eo nomine accusabant, quòd pueros, verba illa, solo Messia digna, illi tribuentes, tacere non iuberet, Dominus autem cum nollet, occultam illis esse veritatem: eorumq. vellet duritiem, superbâq. cecitatem ostendere, reuocat illis in memoriam dictum illud: *Ex ore infantium, & lactentium perfecisti laudem.* Quasi diceret: Scire quidem vos oportet, simplices & pios, veritatis testes esse debere: hoc si quidem illa verba ex Psal. 8. petita significabant. Per infantes enim, & lactentes, simplices, & humiles intelliguntur: cui & illud accedit quod Beæ. Paulus dixit: *Supra huius mundi elegit Deus &c.* Addidit Dominus præterea (quod si intellexissent, fortasse illos malè torfisset) si quando pueri tacerent, lapides esse clamatu-
1 Corin'

ros: hoc est, tacentibus ipsis Iudeis, Gentiles surrecturos (quem populum lapideum, magnisq. peccatis obduratum ipsi reputabant) atq. vna voce prædicaturos, Christum Dominum, verum Dei filiū esse. Potēs quippe est Deus ex lapidibus suscitare filios Abrahæ. Post hæc tandem Dominus miracula edidit, populumq. celesti sur doctrina imbuir.

Ecce, viri Christiani, festum hodiernum. Historiam audistis: mysterium nunc percipite. Egredimini è ciuitate Hierusalem; negantes scilicet vos ipsos, omnesq. huius mundi voluptates contemnentes: descendite per humilitatem: per fidem verò, & amorem ascendite: pristinas veteris hominis, peccatorumq. vestes in terram per poenitentiam proiците: ex arboribus Scripturarum, Sanctorumq. exēplis, mortificationis, & dilectionis

ramos

Lucæ. 3.

*Transitio.
Cohortatio
ornata à
maestris,
& Assyn-
dis.*

ramos excerpите: eorum alios in terram projicite, seruos prorsus inutiles vos esse fatentes; alios verò manibus arripite, sanctis in operibus constantissimè perseuerantes: Christum Iesum benedicite, ac infinitis laudibus efferte: gratias illi, beneficiorum acceptorum memores, agite: futuri illum sæculi patrem, mundi creatorem, redemptoremq. confitemini: in sua deniq. Ecclesia, salutem illi, atq. prosperitatem optate. Illud autem imprimis in hoc celeberrimo Festo ob oculos vobis cõstituite; quæ animi magnitudine, quo caritatis ardore Christus pro nobis passus fuerit; cum quinto antea die, magna celebritate, optatissimum sibi Passionis festum antecuerit. O pietissimum & clementissimum Iesum! qui non solum pro nobis magna sanguinis copia ex tuo corpore effusa, madere totus cupis: sed id etiã antea presentiens, inusitato quodam lætitiæ genere exultas. Felices qui te in tanto festo agnoscent, & confitebuntur. At cogitationis tuæ reliquæ, Passio (inquam) tua, sanguinis effusio, atq. mors, quæ te, Bone Iesu, feria sexta manent: hæc quidem, hæc tibi diem festum maximum sunt factura.

*Ab affectis
Exclamatio.
apostropha*

Epiphonema,

*Epilogus
cohortatio.*

Hæc omnia, ô viri Christiani, haud quidem peregrinanti animo, sed intenta ingenij acie perpendite; vt non solum proicelisi a terram vestimentis, abscissi q. ex sanctis arboribus, caritatis, & victoriæ ramis, corde mundo Iesu Christo occurratis: sed etiam eius caritatis, Passionisq. memores, ita simul cum eo pati desideretis; vt in hoc sacro Palmarum Dominico die, depulso è ceruicibus peccatorum iugo, cum omni obseruantia, & veneratione colatis; cuiusq. dignitatem, ac potestatem cum acclamationibus, tum verò maximè operibus prædicetis. Sic enim fiet, vt ea pace quam vobis attulit, ac immensis eius misericordiæ diuitijs nunc digni sitis, postea verò in Angelorum, cælitumq. aliorum cœtum ascii, sempiterna gloria fruamini.

Ab euentu

Concio in Festo Spiritu sancti

Euan:

*Exordii
propositio.**Anaphora*

Vangelica paraphrasi in hodierna concione præ-
termissa; hoc initio statim faciendum nobis esse du-
co; ut gratiam, & spiritum à Domino postulemus;
cū neminem fugiat, nihil prorsus boni quempia
exequi posse, quin ab Spiritu sancto iuuetur. Est si quidem
Spiritus sanctus vita, vis, lux, & directio: est qui initio mundi
aquis fonit: est cuius ope Filius Dei conceptus est: est deniq.
qui sanctificat, & filios Dei facit. Quod si in quavis re præstan-
da, ut is nobis adsit solemus deprecari: quanto iustius id nūc
faciemus, de ipso met concionem habituri? Igitur iustissimum
est, ut eius nunc gratiam humiliter postulemus. A Patre qui-
dem, & Filio debemus eam postulare: Pater verò per Filium
eam præstaturus est: Spiritus autem ipse, est qui se postulanti-
bus communicat. Sed quoniam & sapienter, & reuerenter pe-
tere oportet: alicuius certè ad hanc rem nobis est necessarium
auxilium. Quod quoniam nulla dignior creatura nobis præ-
stare potest, quàm illa quæ ipsius Spiritus sancti sponsa, Pa-
tris filia, & Filij mater est, quæq. ipso est Spiritus sancto refer-
ta: illam nunc ad eam us &c.

De Hodierno Spiritus sancti mysterio dicturus, maximè
cōueniens esse existimaui, trium Euangeliorum, quæ his tribus
diebus Ecclesia proponit, atq. adeò Epistolarum etiam argu-
mentum explicare.

In primo igitur Euangelio de Spiritus sancti promissione
sermo est, de quæ illius mirifico effectu: quod scilicet Spiritus san-
ctus omnia Christi dogmata intrinsecus docturus esset Apostolos,
eosq. simul ad cōstātia, fortitudinemq. animi reuocaturus. In
Epistola vero datæ Indræ fuisse Spiritus sanctus scribitur.

Secundum Euangelium hūc totū dirigitur, ut à Patre prop-
ter eius amorem datum esse nobis Filium, & per Filij merita
Spiritus sanctum intelligamus. In Epistola verò datum Spi-
ritum sanctum etiam Genubus manifestè apparet.

Tertiū Euangelium ostendit, Spiritum sanctum ianitorē
esse pastoris, qui est Iesus. Epistola verò docet, eū Samaritanis
etiā fuisse communicatum, itemq. communificandum esse per

Con-

Confirmationis sacramentum illis qui sint per Baptisma renati.

Partitio. Hic Euangeliorum, atq. Epistolarum etiam est spiritus, hæc brevis summa. Nunc reliquum est, ut quæ in illis abdita mysteria sunt, ad nostram utilitatem eruiamus. Quod facilius præstabitur, Narratione primùm cōstituta, quæstionibusque deinde quibusdam propositis, ac earum responsionibus adhibitis: ex quo totus Ecclesiæ spiritus, huiusq. festi maiestas, & utilitas deprehendetur.

Narratio. Celeberrimus ergo est planè in Ecclesia Catholica hodiernus dies. Hodie enim Euangelij lex est promulgata, atque recepta: hodie Sinai in Sion, hoc est lex in Euangelium mutata, Legisq. iustitia in Euangelij iudicium conuersa: hodie est à facie Moysi velamen ablatum: hodie Christiani in Promissionis terram ingressi: hodie prostratus mundus, victus Dæmō, caro oppressa, atq. frenata: hodie deniq. impletæ sunt oēs Christi promissiones, Apostolis simul factæ omniq. populo Christiano. Multa quidem & magnâ Christus Iesus Apostolos suos docuerat, quæ tamen nequaquam potuerant ab illis percipi. Admonuerat siquidem illos de suo discessu, de imminente illis persecutionum tempestate, de Spiritu deniq. in illos immitrendo, cuius splendore illustrati, atq. constantes effecti, cunctos non modò hostes superarent, sed timorē etiam illis incuterēt. Non quidem bona ijs temporalia pollicitus fuerat: immò paupertatem, afflictionem, milleq. labores prædixerat sub eundos: sed sancti tamen spiritus promissione omnem abstergerat tristitiam; simul insinuans, tunc demum cum Spiritum sanctum acceperint, exoptatum Messie aduentum integrè illis affuturum. Hæc igitur omnia, multoq. plura, quæ in his latent, impleta hodie sunt; cum gratia diuini numinis, in Christi est discipulos effusa, per Spiritum sanctum, à Patre & filio propter ipsius Filij merita immissum. Sed iam cupient (ut opinor) cuncti intelligere, quid ipse Spiritus sanctus, quidq. ipsius etiam gratia sit.

Spiritum sanctum vnum esse Deum à Patre, & Filio procedentem

dentem, sacra docet, Theologia. Est verò Spiritus sanctus amor ipse Patris, & Filij, id est terminus, ex illa mutui amoris, quo se Pater, & Filius amant, actione productus, quemadmodum ex actione amoris, in amante quidam manet affectus (ut ita dicam) habitualis. Sed hac de re alias: scilicet in die sanctissimæ Trinitatis.

Iam verò quæ sit Spiritus sancti gratia, neq. explicari, neq. intelligi potest, quin prius in memoriam reuocentur tres illæ ætates, scilicet puerorum, adolescentium, & viro-
rum, in sacris litteris ad eò repetitæ. Ad cuius rei pleniorẽ intelligentiam legite Beat. Paulum ad Hebræos, & primam Iohannis canonicam: legite S. Thomam in Secunda Secundæ de statibus: legite quoq. pios libros etiã vetustissimos: nulla siquidem trita magis quam hæc doctrina in eis continetur. Conferre præterea inter sese singulorum hominum ætates, & conditiones: pueri enim imbeciles sunt, adolescentes fortiores; viri prudentes, verèq. fortes, atq. constantes. Præmitto modò peccatores, qui cum vitam non habeant, nullius ætatis esse dicuntur: de quibus partim 1. Corinth. 3. *Cum sit inter vos contentio, nõne carnales estis, nonne homines, estis? vel ad Rom. 8. Qui secundum carnem viuunt, Deo mortui sunt.* De ijs autem solum loquor, qui gratiam habent: hi enim tantummodo viui sunt, cum gratia sit animi vita. At quò gratia est maior, eò maior est ætas: unde qui mediocrem habent gratiam, pueri dici possunt: qui maiorem, adolescentes; qui deniq. perfectam, viri. Omnis autem gratia à Spiritu sancto manat: ille enim est qui peccatores iustificat, peccata remittit, gratiam confert. Quãquam enim hæc, sanctissimæ Trinitatis opera reuera sint: tamen sancto Spiritui idèò præsertim adscribuntur, quia ipse amor est; gratia autem per amorem datur. Deus enim diligit nos, antequam illum diligamus: & ex dilectione Pater Filium nobis dedit vñgitum: & eadem dilectione commotus ipse Filius se se pro nobis sponte crucifigendam tradidit. Cum itaq. omnis gratia ab amore ortum habeat, omnis itidem à Spiritu sancto proficisci iure censetur.

D. Tho. 2.
2 q. 183.
v. q. 189.

1. Iohan. 4
Iohan. 3.

Q

Quemad-

Quemadmodum autem artifex quispiam insignis, tametsi aliqua fortè opera vulgaria, parumq. elaborata in lucē protulerit; tamen nulla ferè eorum facta mentione, præstantissimorum duntaxat à se editorum operum auctor nominatur; eaq. solùm illius peritiæ ostendendæ causâ, in medium afferuntur: ita etiã tunc solùm cum plenissimè datus est Spiritus sanctus, datũ eũ esse dicimus, & perfectã solùm gratiã, (maximeq. eã quã gratia gratis datæ comitantur) Spiritus sancti gratiã appellamus: quãlis ea fuit, quã Deus Apostolis contulit, quibusquidem, ut opus produceret omnibus numeris absolutum, gratia gratum faciens, & gratia gratis data integrè, perfectèq. communicata est.

Hæc cum ita sint, tales profectò esse Christiani deberèt, ut perfectam saltem gratiam gratum facientem atque gratias etiã gratis datas iuxta illarum spiritum (ut Marci ultimo Doctores docent) dignè possent recipere, ne toto vitæ tempore paruuli (ut inquit B. Paulus) fluctuantes essent; sed veritatem facientes crescerent in Domino. Nonne enim idem Paulus dixit: *Christus dilexit Ecclesiam* &c? Talis ergo esse debet Ecclesia Christi: tales omnes Christiani. Quid enim? Nobilissima Christi Ecclesia, futura est sicut verus illa, Ecclesia puerorum? Sit sit aliqua ex parte adolescentium, sit verò potissimum perfecta ætate virorum. Nunquã certè patitur Dominus in Ecclesia deesse adolescentes, ac viros: at quàm pauci illi sint cum recordor, puerilis certè nostræ ætatis, pueriliumq. operum me vehementer pu-

Exclamatio.
no.

det. Me miserum! Quorumnam in Ecclesia Christi anorũ maior est numerus? Nonne puerorũ? Puerorũ autẽ? Vniã non longè maximus numerus esset mortuorum? Neq. verò tantũ pueri sunt ex Christianis quã plurimi; sed nec volũt quidẽ (quod lacrymis, & dolore dignius est) ad virilẽ ætatẽ peruenire. O malũ deestabile Semperne, ô Christiane, futurus es puer? puer inquam maledictus centum annorũ? Quid si tibi hoc in corpore cõtingeret? O monstrũ! O portentum! Sed de his iam satis.

Apostro-
pha.
Anadiplo-
sis.
Exclamatio.
no.
Transitio.

Audistis iam quid Spiritus sanctus, quæq. illius gratia sit: nũc scire (in fallor) desideratis, an hæc Spiritus sancti gratia omnibus tribuatur, possintq. ac debeant cuncti eam Christiani recipere. Cui ego dubitationi respondeo, nihil esse quod id impedi-

tur. Nā obsecro, quibus Christianis, in Ecclesiæ primordiis datus Spiritus sanctus nō est? Nōne datus Iudæis? Samaritanis? Gentilibus? Ne igitur quæso, quisquā, de Ecclesia, vel de Christo, vel de ipso Spiritu sancto ita perperā sentiat, ut cum non omnibus communicandum esse existimet. Si enim pro omnibus Christus Iesus mortuus est; si pro omnibus sanguinem effudit; si pro omnibus resurrexit; si omnes diligit; si una est illa quæ antea fuit, quæq. modo est, & in perpetuum futura est Ecclesia; si deniq. hoc festum omnibus Christianis æquè celebrandum proponitur; cur non etiam omnes eiusdem festi spiritu participabunt? Nūquid Spiritus sancti aduentus, est inanis aliqua cæremonia? Absit ergo à viro Christiano suspicari, non etiam sibi esse Spiritū sanctū per purissimā Christi sanguinem cōparatum. Si enim cōmuni illo Mānā cūcti Iudæi vsi sunt; si in Promissionis terram cūcti peruenere; si illorum omniū veterū sacrificiorū, sacramentorūq. fuerūt omnes partīcipes: cur & nos Christiani cōmunia omnia nostra nō habebimus? Quin potius si Christiani etiā cūcti Cōfirmationis sacramētū recipiunt, nō eius etiā recipient gratiā? Quid ergo hæsitas Christiane? Putas Christum Iesum Ecclesiæ primogenitum fratrem nostrum, fratres semper pusillos, ac pueros exoptare?

Eia ergo, Viri Christiani, erubescite in puerili sēper ætate permanere: ad adultā, & nobilē ætatē tāto populo, tā præstāti Ecclesia dignā cōtēdite: tāq. excelsū dignitatis locum cōscendere percupite. Ecquis enim nō cupit esse vir? cōsās? præsās? omnī honore, & præmio dignus? Persuadere mihi nō possum, vos viros Christianos hiscē iā verbis cōmotes, atq. excitatos nō esse: quoniam nimo, tacitē hāc iā existimo, vos animo voluere cogitationem: Nonne ad tantum bonum nobis adspirare licet? nōne id diuino fauente numine comparare? Audite, audite, obsecro: hinc omne exiit malum, quod non in corde primū statuimus, atq. mente reponimus, cūctos absq. vllō discrimine Christianos fuisse à Domino Euangelicam vocatos perfectionem; cūctisq. à Christo dictum fuisse: *Esote perfecti &c.* Itemque à Paulo illud: *Imitatores Dei esote, sicut filij carissimi*

*Enumera-
tio uerborū*

*Pnenma
ab essetis.*

A minoris

*cohortatio.
à gloria*

carissimi. Sed illud præterea pro certo cõstituendum est; Christum Dominum nostrum, quæ impossibilia sunt, neq. præcipere, neque monere. Pari enim ferè anathemate illi essent digni, qui in Mādatis, & qui in Consilijs Christũ asserreret impossibilia comprehendisse: quippe quia impudentia, atq. tyrannidis cuiusdam ipsũ Dominum Deumq. nostrum accusarẽt. His autem demum addendum est; malum esse teterrius, nolle nos ipsissima Christi verba auscultare, sed fũiles, & commẽtitias quasdam hominum interpretationes. Nam velint nolint ij, qui suis cupiditatibus falsa quædam, bonæ (vt ipsi aiunt) intentionis, velamina prætendunt; Christus propriam abnegationẽ, contemptum rerum humanarum, crucem deniq. & perfectionem haud dubiè prædicauit.

Hæc igitur viri Christiani, si vos amplectamini in gentia (mihi credite) æternæq. in celo vobis sunt præmia propõsita: immò & in hac etiam vita locupletissima quædam Spiritus sancti dona; quæ hodierno die in ipsis Apostolis, per linguas igneas, persuasum. ^{lamentem sonum, per aërem velocissimum,} per totius ^{us repletionem significatur.} ^{Nam vt} ne horum quidem signorum, quæ hodiernum Spiritus sancti in Apostolos aduentum committata sunt, aliquam interpretationem desideretis; sic accipite. Linguae primũ igneæ, Verbi Dei prædicationem amore, ac zelo coniunctam significabant. Præterea singulas singulis Apostolis insidere linguas, nihil aliud præ se ferebat, quàm unicuiq. pro sua vocatione Spiritum sanctum dari. Ad hæc sonus vehemens, Christi declarabat famã ab aëre vehementi, hoc est a Spiritu sancto, per totum orbẽ diffusam. Spiritus enim sanctus vim habet, atq. vehementiam: vnde & totam domum, hoc est totam Ecclesiam, totumq. orbem, singulaq. hominum corda adimpler. Hi sunt profectò mirabiles Spiritus sancti effectus. At, quid nõ is præstat, vbi in aliqua sese corda infundit? Nimirum tribuit amorem, lumen, vires, suauitatem, consolationem, pacem, milleque id genus ^{Ab exem-} alia. Nonne enim etiam hodie (Christo Iesu gratia) aliquos. ^{plis.} homines videmus, qui Spiritu sancto afflati, fortiter mundo resistunt, & humanas voluptates contemnunt?

acerbitates ferunt? laboribus se sponte obijciunt? Adfunt religiosi permulti, & præsertim pauperculi Capuccini, in summa hyeme calidi, in estate egelidi, in paupertate diuites, in siti, ac fame saturati.

Ergo o viri Christiani, hæc omnia cum animo vestro diligenter perpendentes, terrena despicite, cælestia appetite, Spiritum sanctum exorate: hæc q̃ omnia vt assequamini, Christum Iesum appellate, vestrum scilicet adiutorem; cuius opem, credere nefas est, vobis aliquando defuturam. Si enim patres aliqui mali, bona data dare norunt filiis suis: quis credat Patrem illum solum bonum, solum piū, solum potentem, solum diuitem, solum liberalem, denegaturum fuisse filiis ad eum confugientibus auxilium? Eia ergo serio atq. ex animo Orationi vacate, vosq. pro viribus præparātes, Spiritum sanctum à Domino petite: dabit ille vobis calculum & nomē nouum, quod nemo nouit, nisi qui accepit. Testor enim vobis, qualis Spiritus sanctus sit, non ingenij acie, non lectione, non magistrorū doctrina, sed experimento deprehendi. Qua propter properate iam gustare: & videbitis, quam suavis est Dominus. Scilicet iū hac vita, spiritualibus quibusdam suauitatibus, quibus cum nulla est conferenda voluptas, perfruemini: postea verò in illo bonis omnibus circumfluente cælestium animorum cœtu, gloriā possidebitis immortalem.

*Epilogus à
cohortatio-
ne hominū.
prolo &
assudeto
ornatus.*

Cencio in festo Sanctissima Trinitatis.

*Baptizantes eos in nomine Patris & Filij, & Spiritus
sancti Matthæi vltim.*

*Epilogus à
cohortatio-
ne hominū.*

Cælestiastici 3. scriptū est: *Altiora te ne quaeris.* Quod cum de mirabilibus, ac immensis Dei operibus intelligatur: multò haud dubiè magis de Deo intelligi debet, qui est in se ipse incomprehensibilis. Sed nihilo minus, ea quæ nos sancta docet Scriptura licet perquirere, & inuestigare: cum Christus ipse Iohan. 3. dixerit: *Scrutamini scripturas.*

*Propositio
exordij.*

pturas. Nam neque Prouerb. 5. omninò mel comedere, sed nimis comedere prohibemur. Quare sanctissimæ Trinitatis mysterium, quod nobis hodierno die celebrandum proponit Ecclesia, prætermittendū nequaquam est: sed summa cū attentione, animiq. reuerentia explicandum. Quod B. Augustin. 1. de Trinitate docuit, cū dixit: *Pater, Filius, Spiritus sanctus, hæc Trinitas unus, eiusdemq. substantiæ, & essentia dicitur, creditur & intelligitur* quæ summi boni est: quæ purgatissimis mentibus cernitur: mentis enim acies inualida in tam excellenti luce non figitur, nisi per Fidei viam iustitiam emundetur. Igitur cū de hoc mīlū nūc dicendum sit mysterio, quod tam puras in dicente, & in auditoribus mentes postulat, quodq. non nisi summa est cum reuerentia tractandum: obsecremus cuncti Dominum, vt nostra omnium corda purificet, superniq. luminis radio collustret. Quoniam autem repositum nobis ad eam rem in sacra Virgine præsidium intelligimus: hanc confidenter ad eam, atq. ad eius proiecti pedes dicamus: *Aue Maria &c.*

Positio.

Baptizantes eos &c.

Ab adiutoris, & subiectis.

AD Galat. 4. B. Paulus Euangelium Legi veteri multis nominibus anteposuit. Lex etenim illa erat vetus, Euangelium nouum: illa vmbra, hoc veritas: illa obscura, hoc clarum: illa puerorum, hoc virorum: illa denique imperfecta, hoc perfectum. Quod cū verissimum sit quoad vitæ, morumq. sanctitatem, & perfectionem: tamen his prætermisiss, de Fidei solum mysterijs agamus, in quibus Euangelium etiam Lege multò celsius est.

Ab officiis.

Rara in Lege docebantur mysteria, illaq. ferè sub vmbreis. Nam etsi creatio apertè edocta ibi est, & originis culpa nequaquam prætermisiss: tamen Messias aduentus solum fuit adumbratus: Incarnatio non ita clarè exposita: Trinitatis deniq. mysterium, multaq. alia ad gratiam, & gloriam, ad Resurrectionē, & Iudicium spectantia, non apertè admodum declarata. At in Euangelio impletum illud est: *Fluminis impetus latificat ciuitatem Dei.* Vnde & dixit Christus Dominus Iohan. 15. *Eam non dicam*

dicam vos seruos, sed amicos: &c.

Igitur ad nostrum accedentes Trinitatis mysterium, quod multò quàm antea arptius ex hodierni Euangelij verbis deprehendimus: constituimus quidem primùm, id tam excelsum esse, atq. sublime, vt omnem longè humanum captum præteruolet. Nā quòd tres veræ sint personæ reales, realiterq. distinctæ; quòd quælibet earum sit verè Deus; quòd vnā, eādemq. prorsus essentiā habeant; quòd eādem ipsæ cum ipsa diuina essentia omnino sint idem; quòd sint simul ab æterno; quòd absq. mutatione vlla, perfecta semper generatione Filius à Patre generetur, & Spiritus sanctus à Patre, & Filio procedat; quòd deniq. nihil sit in hac sanctissima Trinitate maius, aut minus, prius, aut posterius: hæc quidem omnia eiusmodi sunt, vt absq. Fide, humanus intellectus non magis videatur posse illis assentiri, quàm si persuadere velles, vnum & idem corpus, & animam, hoc est vnum, & eundem hominem esse Petrum, Iohannem, & Iacobum, ita vere tres, vt alias quælibet tres humanas personas. At vera illa quidem omnia sunt, quæ sanctū hoc continet mysterium, neq. vllis possunt hominum rationibus impugnari. Nam argumentatio illa, Quæcumq. sunt idem re vni tertio &c. facile diluetur, si propositionem illam non aliter concedamus, quàm si aliqua vni tertio, re, & ratione idē sint. Nam actio quidem, & passio, eadem qualitas est: at nō propterea cogimur fatei, actionem, & passionem esse omnino idem. Sed quoniam huius loci disputationes Philosophicæ non sunt; ad institutum redeamus. Hoc igitur est quod Fides nos Catholica docet: tres esse personas reales, realiterq. distinctas; sed vnū tamen Deum, vnāq. in tribus illis Personis esse Sapientiam, Bonitatem, Potentiam; vnumq. & eundem illas tres esse Regem, vnum Deum, vnum Dominum, vnum Creatorem, Iustificatorem, Glorificatorem; cum tamen & singulæ etiam per se, verus Rex, Deus, Dominus, Creator, Iustificator, & Glorificator sint.

Hæc vt Theologi quada mtenus explicarēt, multa piè, & doctè excogitarunt, distinguentes absoluta à relatis, essentiam

Anaphora

a persona, potentiam ab actu, relationem à proprietate, & forma constituyente, originem à relatione: quæ quidem omnia, quoniam huic loco non conueniunt, consultò prætermittat.

Prolepsis.

Sed si quis est, qui hoc nomine de me conqueratur, quòd hæc tam excelsa, & sublimia proposuerim, quæ audierunt quodammodo videntur ingenia confundere, conscientias autem nihil edificare: is intelligat, ea certè prætermitti nequaquam potuisse: cum iusserit eiusmodi mysteria Dominus in catholica Ecclesia suis Christianis declarari. Quoniam autem rogabit quispiam, quid inde obuenire possit commodi: audire, obsecro, Auditores, non vnam, sed plures vtilitates. Primum exponi hoc mysterium Trinitatis oportet, vt Deum satis cognoscamus: non enim satis cognoscit, qui trinum, & vnum cum esse non intelligit. Secundo. Creationis articulum hinc intelligimus. Tertiò, hinc ad Christi incarnationem percipiendam deuenimus. Quartò, hinc maxime consolamur. Quintò (nequidem hoc prætermittere libet) ab hæreticis, in hoc mysterio intelligendo à Diabolis deceptis, nobis cauemus. Sed singula hæc persequamur.

Primum igitur, quis est, qui non Deum exacte cognoscere cupiat? Cupiunt certè Ethnicis: vnde multò magis et Christiani. At ille Deum non integrè cognoscit, qui non eum esse Patrem, & à Patre gigni Filium, & ab vtroque procedere Spiritum sanctum intelligit: vnde neque in lege Naturæ, & veteri, si quis hoc mysterium ignorabit, is Deum cognouisse intelligendus est. Quare dubitandum non est, quin viri sancti, Patriarchæ, & Prophetæ, & illorum verè discipuli (vt ex vetustissimis Rabinis constat) hoc mysterium intellexerint. Nunc autem si quis ex Christianis id ignorat, is certè ipsum ignorat Deum: vnde & multò magis eum Mahometani ignorant, ceterique omnes infideles. Nam etsi Aristoteles lib. 12. Metaphy. Deum purum esse actum cognouerit: tamen illius sanctitatem, & in Personis Trinitatem non est assecutus. Ecce igitur, Christiani, quæ sit declarandi vobis huius mysterij ratio prima: nimirum, vt Deum patrem vestrum, filij dilectissimi agnoscatis. Quis enim vni quæ

à relatione.

filius patrem suum nosse non cupiat? Quare non ab re Doctores Theologi, vt hoc tantum mysterium populus Christianus intelligeret, similibus id per multis aliqua ratione explicare tentarunt. Quæ quidem omnia tamen si ab ipsa re plurimum distent (neq. enim possunt magis illam declarare, quàm vestigio pedis animal declaratur ipsum) tamen quoniam non est alia nobis aptior explicandi ratio, libet nunc aliqua ex ijs in mediū adducere.

In anima hominis tres sunt potentia, intellectus, Voluntas, & Memoria: sed vnica tamē essentia. At Deum immortalem quantum hoc à nostro mysterio distat? Ibi tres illæ facultates sunt accidentia: hinc verò tres Personæ sunt substantiæ. Ibi fluūt ab essentia facultates, nō vna ab altera: hinc verò à Patre Filius, & ab vtroq. Spiritus sanctus. Quamuis & aliæ sunt etiam rationes, quibus à nostro id maxime mysterio differt. Sed easdem etiam reperies dissimilitudines in ijs, quæ adduci à quibusdam solent: scilicet quod in pomo sapor, color, & odor sunt; & in igne lux, calor, & splendor; quæ tamen omnia vnum tantummodo sunt pomum, & vnus trutummodò ignis. Porro & in alio hæc omnia à nostro mysterio distinguuntur: quod scilicet in historia illa, distincta ab essentia sunt, in mysterio verò re idē sunt cum essentia Personæ. Vnde rectissime dixit quidā, quod cumq. ad huius rei declarationem simile adducas, maiore certē in eo dissimilitudinem, quàm similitudinem reperiri.

Illud præterea forcipum simile, vbi duæ partes sunt vno vinculo coniunctæ; & illud etiam panni, qui tres habeat plicas, plurimum à re nostra distat: nam & forcipum quæuis pars, & panni etiam quæuis plica distinctam habet substantiam.

His ergo similibus prætermisissis, alio vtamur, quod Beat. Augustin. insinauit, Sanctus Thomas extulit, tota Theologorum schola recepit. Igitur apertissimum est, fieri posse, vt aliquis homo de se ipse aliquando cogitet; & sui imaginem mente sibi effingat: quod mentale verbum Theologi appellare voluerunt. Hæc igitur, generatio est quædam spiritalis: qua idēò humanus intellectus dicitur sui figuram genuisse, quia ad suam ipsius.

Exclamatio.

Antithetio.

Asyndeton.

Homoeopton.

ton.

Asyndeton.

Homoeopton.

ton.

ipſius ſimilitudinem illam producit. Patres enim in eadē ſubſtantia, & in eadem, quoad fieri poteſt, figura, & qualitate, filios generant ſibi ſimiles. Quamquam acutiſſimus ille D. Auguſt. rogatus in conſpectu publico ab hæreticis, cur Filius, & non itē Spiritus ſanctus, filius, & genitus diceretur, non aliud reſpondit, quā Filium in ſacra Scriptura, filium, & genitum appellari, neq. eius appellationis cauſſam assignari ullam. Quæ ſane reſponſio non incongrua fuit, quia in tanto myſterio ſufficere debet, ſi Scripturæ testimoniū pro ratione tradamus. Sed ne ab inſtituto digrediamur: Si effigies illa tuī, quam in intellectu formaſti (quæ eſt veluti alter tu in tuo intellectu productus) eſſet ex tua ſubſtantia: nonne tuus eſſet filius? Rurſus ſi tu, & filius tuus impenſiſſimo quodam inter vos diligeretis amore: dubitari non poteſt, quin ex illa actione vehementi, in utroq. veſtrum maneret affectus quidam, & veluti amoris effectus ab utroq. per mutuum amorem productus, qui veluti habitus quidam in utroq. reſideret. Hic ergo cum ex amoris vehementia, quæ ſimilitudinem præſupponit, produceretur tamquam habitus, & in amorem prorumpentium ſpiritus, merito ex impulſu, quaſi quidam ventus appellaretur. Ex his ergo, ni fallor, Auditores, iam aliqua ratione, Filij generationem, Spiritus ſancti proceſſionem, Trinitatem deniq. ipſam Perſonarum fide innitentes collegiſtis. Nunc autem ſi conſtituitis, mentale illud verbum, & item amorem illud, de quibus locuti ſumus, in vnoquoq. noſtrum, & ſubſtantiam eſſe, & vnā ſubſtantiam (nam indiuidua ſubſtantia in indiuiduo manens, multiplicari non poteſt) ſimulq. mutuum in his conſideratis reſpectum: præclarum certè ad hoc myſterium percipiendum, vobis ſimile conſinxiſtis.

Præter hoc ſimile, ſolent etiam quidam adducere rationes, quibus hoc myſterium confirmant: tametiſi certè primum illis inniti videntur; cum veriſſimum ſit nullam eſſe rationem quæ non hoc longè ſuperet, tantum, tamq. ineffabile, arcanum. Sed rationes quidem hæc ſunt. Ex bonitate Dei, quæ in infinito

se modo communicare par est, Filij productio colligitur: Ex perfectione autem consortij (tunc enim est duobus plena lætitia cum habent amicam consortem) Spiritus sancti processio probatur, Præterea alio discursu, ne Deum, in ipsa æternitate tamquam nihil agentem faciamus; congruenit fateri, si intel- ligit, & amat, actionibus quidem illis aliquid intra Deum ab æterno produci: His accedit ternarij numeri nobilitas, quæ in omnibus maximè rebus elucet. In Orbe enim tres sunt machinæ: in Angelis tres Hierarchiæ: in rebus materia, forma, & compositum: in anima tres potentix: & tres dei leges, Naturalis, Mosayca & Euangelica. Bellæ quidem persuasio- nes: sed tamen mysterium sola Fide notum est, non enim id vlla potest ratione demonstrari.

Sed iam ut Scripturæ sacræ testimonijs nostrum institutum confirmemus: quoniam, ut diximus, Deum à nobis non igno- rari oportebat, idèò vtriusq. Testamenti scripturæ prædicant Trinitatem. Prima Genesis verba eam attestantur, quæ apud Hebræos ita scripta sunt: *Beresuh bara Helohim*, id est, *In princi- pio creauit Dei: et Spiritus Domini ferebatur super aquas.* Item Deut. 6. *Audi Israël, Dominus Deus noster, Deus vnus est.* Quo lo- co vbi nos legimus, *Dominus*, Hæbræi legunt nomen illud inef- fabile tetragrammaton: Deusq. noster medius, Filium Dei, pro nobis factum hominem significat. Esaiæ etiam 6. *Sanctus, Sanctus, Sanctus, Dominus Deus Sabaoth*: Vbi Rabbi Symeon, & Caldeus Paraphrastes legunt: *Pater, Filius, & Spiritus san- ctus.* Et Thalmudistæ statuerunt, ut verba hæc quotidie bis lege- rentur. Item & illa solennissima vox *Iehouah*, hoc ipsum signifi- cat. Tres enim literæ in ea leguntur iuxta Hebraicæ linguæ proprietatem, & reuera quattuor sunt. Ex quibus *Iod*, signi- ficat principium, *He*, significat viuere, *Vah*, est copula. *He*, autem bis exprimitur. Quare hinc Patrem primum intelli- gimus, qui principium est Filij æternum: deinde Filium, per quem omnia facta sunt, & in quo vita est: præterea Spiritum sanctum, qui Patris, & Filij copula est, & nexus. At

repetitur.

repetitus *He*: quoniam per Dei Filium creati, & rursus noua creatura per ipsius redemptionem facti sumus. Præterea in Psal. 2. scriptum est: *Dominus dixit ad me, filius meus es tu &c.* Et Psal. 109. *Ex utero ante luciferum genuite*: Et Psal. 32. *Verbo Domini califirmitati sunt &c.* Et Iob. 33. *Spiritus Dei, qui fecit me &c.* Sed ex veteri Testamento hæc satis.

Ex nouo autem testamento, hodiernum Euangelium, potissimum est testimonium. Inquit enim hoc loco Dominus: *In nomine Patris, & Filij, & Spiritus sancti*: non, in nominibus. Item 1. Ioha. 65. habetur: *Tres sunt qui testimonium dant &c.* Et 2. ad Corinth. vltim. *Gratia Domini nostri Iesu Christi, & caritas Dei, & communicatio sancti spiritus &c.* Rursus 1. ad Corinth. 12. *Diuisiones gratiarum sunt &c.* His adiunge Iohan. 1. *In principio erat verbum.* & eiusdem 10. *Ego & Pater vnum sumus*: et deniq. (vt alia plura omittam) testimonia data de super in Baptismo, Transfiguratione, atq. Oratione.

Sed figura etiam illa Genesis cap. 18. quod Abraham tres vidit, vnum tamen adorauit, satis id demonstrat: non enim sine causa illud retulit Scriptura.

Adferri etiam solent Trimegistri Platoniorum, atq. alia etiam aliorum testimonia. Sed hæc nunc dixisse sufficiat, vt populus Christianus intelligat, non alia de causa, quam vt Deum suum cognoscat, hæc a Deo tradita esse sanctarum Scripturarum oracula.

Sequitur iam, vt de alijs rationibus tractemus, propter quas Trinitatis hoc mysterium exponi oportere diximus: quæ quidem multo faciliores, quam superior sunt.

Iam igitur hoc mysterio ignorato, creatio intelligi nequaquam posset: scilicet qua ratione Pater per Filium, vt per sapientiam artifex, omnia creauerit in Spiritu sancto omnia fouente. Habet quidem Pater ab æterno, omniū quæ facit, facturus est, & facere potest, rationem: quare in illo rerum omnium prototypo, vt aiunt, atq. Idæas constituimus. Quicumq. enim artifex aliquod opus factururus est, illud mente prius effingit; postea vero ad eius imaginem, & per id mentale verbum, opera-

tur, alioqui enim non per intellectum operaretur. Sed neque operabitur artifex, nisi accesserit volitio, atque operandi, & abfoluendi affectus. Iam ergo cum in Scripturæ afferant, in principio Deum creasse cælum, & terram, & Spiritum Domini aquarum immensitatem fouisse; quis id explicare poterit, aut intelligere, nisi Patris, Filij, & Spiritu sancti mysterium intelligat? Est enim Filius, Patris sapientia; id est (vt nostro inodo loquamur) non ipsa cognitio, aut actus, sed terminus illius; scilicet verbum. Spiritus autem sanctus, Patris, & Filij est amor: scilicet amoris mutui terminus. Vnde & illud nunc etiam intelliges: *In principio erat verbum*, hoc est, ante mundum in æternitate iam erat verbum. *Et verbum erat apud Deum*, hoc est, relationem ad Patrem generantem. *Deum erat verbum*; hoc est, ipsum verbum verus Deus cum Patre erat: *Et omnia per ipsum facta sunt*. Quibus tu ex Genesis i. adiunge: *Et Spiritus Domini ferebatur super aquas*; hoc est, Spiritus Patris, & Filij, qui vnus sunt Dominus cum Spiritu sancto.

Iam vero ad Incarnationis mysterium intelligendum, dubitari non potest; quin Trinitatem intelligere sit prorsus necessarium. Si enim non intelligas, in vna eademque essentia tres esse personas re distinctas: quomodo intelliges, Filium à Patre missum cooperante Spiritu sancto? quomodo solum filium, non autem Patrem, aut Spiritum sanctum intelliges esse incarnatum? quomodo ipsum incarnatum Filium, verum esse Deum cognoscas? Inde tam fœda multorum ignorantiæ, qui de Incarnatione interrogati, aut respondere nesciunt, aut quædam falsissima respondent. Si enim ij aliquam sanctissimæ Trinitatis haberent cognitionem; facile possent intelligere, sic erga mundum fuisse Deum Patrem beneuolum, ac liberalem, vt ipso volente Filio, & consentiente Spiritu sancto, Filium vnigenitum nobis tradiderit, vt nos factus homo redimeret; quippe quia non aliter quàm factus homo, poterat quidquam vel patri, vel mereri. Porro hinc etiam intelligerent, Filium potius, quàm Patrem, aut Spiritum sanctum incarnari oportuisse; quia cum per Filium facta sint omnia, oportebat, vt per quem cre-

creatum erat genus humanū, per eundem redemptione iterū
rum recrearetur. Cui & hoc accedit, quod æquum erat, ut Fi-
lius Patris honorem procuraret.

Præterea ut ad aliam rationem tranſeamus; quod, obsecro,
maius solatium esse ijs potest, qui Deum verè diligunt; quàm
certò scire, tres esse diuinas Personas, quæ se mutuo cognoscāt
& ament? Nam cum vehementer homines pij animo affician-
tur, quod Deum ipsum (quæ humana est fragilitas) pro dignita-
te satis cognoscere, & diligere nō valēt: consolantur haud du-
biter, & summa quadam voluptate perfunduntur, cum vident,
si minus in humanis, at in diuinis certè ipsis, esse qui Deum ip-
sum, ut est in se infinitus, ita infinite comprehendat cognitio-
ne, atq; infinito etiam amore.

Ad vltimam iam tandem rationem hoc mysterium præ-
dicari æquum est, deuenimus: scilicet, ut quàm turpiter in eo se
disfragi hæretici errauerint, cognoscamus. Sed quoniam meus
quidem animus renuit, si ijs vestris auribus, impiorum hominū
referre blasphemias: satis esse nunc existimo, vos obsecrare,
obtestariq; ut ea quæ à Sanctis Patribus accepimus firmissimè
retineatis; neq; Fide sola (quæ quamuis vera, tamē mortua qui-
dem est) contenti sitis; sed, ut ex B. Augustino superius dixi, cor-
dis simul munditiem, & puritatem habere nitemini. Quò enim
est gratia maior, eò maius est lumen, eò dona illa Spiritus san-
cti, Intellectus, Scientia, & Sapientia sunt maiora: ex quo fit, ut
diuina mysteria, tanetsi absq; gloriæ lumine cerni nō possunt,
intelligantur tamen, & multò plūs, quàm per solam Fidē (quæ
ad assentiendum data est) intropiciantur.

Epilogus
Pneuma
ornatum
Annphora
Hemæptio
10.

retino.
A gloriā.

Quis ergo est qui celcissimum hoc Trinitatis mysterium
quàm penitissimè possit, intelligere non cupiat? Quis ex hoc
tanto thesauro, ingentem diuitiarum copiam sibi coaccuare
negligat? Quis te Deum Patrem, te vnigenitum Filium, te quo-
que sanctum Paraclætum Spiritum, quoad per fidei, & gratiæ
lumen fieri possit, intueri, non summam in hoc mundo felici-
tatem arbitrat? Ergo vos, o viri Christiani, quantum possum
obsecro, & obtestor, ut quoniam ad vestram laudem, & digni-
tatem

tatem pertinet, legem tum Naturalem, tum veterem cognitione superare; huius autem cognitio mysterij summam quandam dulcedinem continet, ac suauitatem; cogitationem vestram à mortalibus rebus auellat; vt mentem attollentes, tã mirabili, tamq̃. excelsa cognitione illustremini; eoq̃. gaudio perfruanini, quod animæ piæ, ac spirituales, ex diuinarum rerũ contemplatione solent maximum accipere.

Sermo de Monacha Virginis Professione.

Elicissimus est, atq̃. ceterorum omnium in Ecclesia Catholica præstantissimus Religionis status. Nam etsi reliqui omnes pij sint, vt Matrimonium, Viduitas, Continentia, & alij qui Rempublicam Christianam constituunt; tamen religiosi viri, & foeminae, suprànum perfectionis apicem suo sibi iure vendicant. Vnde cum Psalm. 44. de Christo dixisset Psalter; *Speciosus forma præ filiis hominũ.* quo loco spiritualis forma intelligenda est, quia Christus quatenus homo, gratiam habet infinitam: & rursum dixisset. *Diffusa est gratia in labijs tuis;* quod de Euangelica prædicatione intelligendum est: & postea subiunxisset; *Aslit Regina à dextris tuis in vestitu deaurato, circumdata varietate;* quæ verba de Ecclesia sancta intelliguntur: tandẽ addita sunt verba hæc. *Audi filia. & vide, & inclina aurem tuam &c.* Quibus Psalter religiosam animam, sicutet insigne quoddam, & præclarum huius sanctæ Ecclesiæ membrum alloquitur.

Proposito.

Sed quæres, cur hæc verba ad religiosam animã potissimum referenda sint: cum in quolibet statu perfecta esse anima Christiana possit, vt ei dicere iurè valeas: *Audi filia, & vide &c.* At respondéo, quamuis certissimum sit, posse in quolibet statu Christianum hominem ad perfectionis fastigium peruenire: tamen si propriã cuiusq̃. status naturam spectes, nullum reperiri, qui comparandæ Perfectioni (hoc est perfecto amor) sit ita ex sua natura accommodatus.

Opposito.

Hinc, vt video, duplex quæstio existit à me hoc loco tractanda.

gunt mundi: iungitur, ab ijs cum diligere, quibus ea quæ ipse continet grata sunt, & iucunda. Hæc autem sunt, ut ibidem asseritur, concupiscentia carnis: quo nomine intelliguntur ea, quæ Temperantiæ contraria sunt: item concupiscentia oculorum, quo vocabulo diuitias, & alia multa, quæ oculis arident, intelligi volunt sancti: & tandem superbia viræ, quod nomen mortales significat honores, atque dignitates. Hæc igitur tria cum mundus contineat, sequitur, eum qui ijs delectatur, mundi qui dem amicum, Dei autem inimicum merito appellari. Quamquam hæc certe sine distinctione intelligenda non sunt. Nam is quidem, cui hæc omnia, carib'ra, quam Deus ipse, sunt, est Dei inimicus: at is, qui non nisi paulo impensior ad ea fertur desiderio, tamen si peccet, tamen non per mortiferam culpam inimicus Dei constituitur. Sed nihilominus, si quis est, qui Deum verè & ex intimis sensibus amare cupiat, huc oportet non solum à mortiferis peccatis, sed ab ijs etiam quib' venialis tantum culpa committitur sibi cauere. Quod quidem cum is facillimè omnium præstare possit, qui sacræ alicui Religioni nomen dedit, & per tria sanctissima vota, omnia quæ mundus continet, penitus à se abdicauit: sequitur manifestè, Religionis statum, esse ad amoris perfectionem comparandam aptissimum.

Primum enim per Castitatis votum, concupiscentia carnis mortificatur: hoc enim votum ea omnia comprehendit, quæ castitate iuuat: in foemina præsertim, quæ oportet, à virorum colloquijs, & aspectibus plurimum abhorre're, & omnem vitæ luxum, corporisq. ornatum omnino detestari. Nā si, ut B. Pau. docet, ab ijs quæ licent, licet non expediāt, abstinere debemus: cur ea virgo, quæ soli Deo dicata est, quæq. ut purior esset, licitum etiam matrimonium abiecit, iterum ad interdicta sibi mundi, virorumq. consortia, aut blandimenta redibit? Ergo per votum castitatis, delicta cuncta abnegantur.

A. minoris.

Deinde votum Paupertatis hunc habet finem, ut omnis oculorum concupiscentia deleatur. Quare cum omnes mundi diuitias abnegauerit virgo religiosa: eam quidem non retentum, sed spiritu etiam, & voluntate pauperem esse oportet.

R.

Si enim

Si enim pauper esset, ut quid ei delicata, & perpolitæ vestes? ut quid ornatu cubiculu? ut quid deniq. omnis ampla, & superflua suppellex? Profecto, eâ quæ Christo paupertatē vouit, maximè decet, ita se in omnibus pauperē prestare, ut nec sancti libri, aut similes aligres, delicatiores, atq. ornatiores sint; sed eâ, quâ Christo gratissimam esse intelligimus, paupertatem præfereant. Quid enim? Cum statu, & vitæ cōditione sis pauper, vis, ut quidē ipsa diues esse? Quis hoc ferat tam foedū, tamq. horrendum monstrum? Ergo ita intelligat virgo religiosa; per votū Paupertatis, omnem abolitam esse debere, diuitiarum, atque commoditatum temporalium concupiscentiā.

Tandem per obedientiæ votum, superbia est penitus expulsa. Nam obediens virgo, quæ alteri se subdidit, & à se ipsa veluti aliena facta est; cum propriam iam non habeat voluntatē; omnem superbiæ concupiscentiam radicitus extirpauit. Ergo amoris diuini omne impedimentum tria religionis vota sustulerunt.

Hoc in Testamento veteri, per holocaustum illud Deo gratissimum significabatur: quod totum ad Dei honorem accensum erat, ut nulla, sicut in alijs sacrificijs, pars ad Sacerdotem, vel ad offerentem pertineret. Hoc etiam significabat illa Nazætorum Religio: qui & intonsos habebant capillos, & ab uis, vino & reliquis ex vna cōfessis abstinebant. Nam intonsa cæsaries, sanctarum cogitationum, sanctique serueris augmentum significabat: Vnarum autem prohibitio, mortalem omnem recreationem, & voluptatem, religiosæ animæ interdictam esse debere, prædicebat. Nam quid cum humanis delectationibus illi est virgini commune, quæ Christi cruci affixi, totoq. corpore lacri se sponsam proficitur? Sed & hūc etiam spectabat alia illa Rechabitarum Religio: qui &, sicut Nazærii, uis non vefcebantur; & in agris, non in urbibus, in curribus, non in casulis vitam transigebant. Quod in agris degere, id quidem rectè cum nomine, Monacha, consentit: quod quidē solitariam significat. Oportet enim monacham degere in solitudine: hoc est non externè tantum ab hominum conui-

nictu

Atq; & consuetudine refugere, sed corde etiam a terrenarum
 omnium rerum appetitu procul abesse. Quod autem non in
 casulis, sed in curribus habitaret, nihil aliud significabat, quam
 nullum in terra firmum, & stabile Religiosis habitaculum esse
 debere; nullam scilicet impensio rem rerum humanarum curam.
 Neq. verò solum per Religionis vota, omnes mortificantur
 concupiscentiæ: sed multa etiam in Religionibus ad perfectum
 Dei amorem comparandum, suppetunt subsidia. Ibi enim
 perennis oratio: ibi diuinæ laudes: ibi frequens lectio: ibi con-
 fessio, & communio: ibi corporis maceratio, aliq. per multas
 sanctæ exercitationes.

Anapha.

Igitur non immerito, Auditores, hodierno die, religiosæ vir-
 ginis vota, quibus se Deo tradit, & consecrat, communi larti-
 tia prosequimur. Nam si in humanis matrimonijs humana fe-
 sta peragimus: cur non hanc virginis cum Christo despotatio-
 nem, summa cum exultatione celebremus? Numquid morta-
 le matrimonium hanc superat celestem, ac spiritalem Christi
 cum virgine coniunctionem? Illud quidem sacramentum est;
 hæc autem illius sacramenti continet spiritum: illud humanæ
 vitæ fines non excedit; hæc in omnem diffunditur æternita-
 tem: illud corpora coniungit; hæc animos vnit, corporis verò
 est holocaustum: illud denique humanam prolem spectat; hæc
 in spiritum tota dirigitur. Gratulamur ergo tibi omnes verè,
 atque ex animo, ô Regia sponsa, subindeque, à Domino pre-
 camur, vt multos sanctorum operum fœtus edas, quibus Dæ-
 monis, Mundi, Carnisq. vires confringas, atque in calum
 vsque euecta, immortalis triumpho potiaris. Vtinam quæ ad
 inuisibiles modo Sponsi amplexus es recepta, eidem postea
 in cœlo, ineffabili quodam, atque æterno amoris vinculo
 coniungaris; & regio redimita diademate, tamquam diuini
 Regis sponsa, diuina regna possideas.

*Comparatio
ornata figuris.*

Apote.

Optatio.

Sed quoniã tuæ partes sunt, dū hic vivitur, sancta, pia, fidelē, tā-
 to denique sponso dignam, te semper in omnibus præbere:
 fac ita viuas, vt supremæ huius dignitatis, ad quam assump-
 ta es, numquam oblita videaris. Sit tibi perisyllium, hor-

Anaph. orn.

tu. ~~et~~ idcirco ubi, (pacieris, ipsam) cælum: sit Sponsi cor, cubi-
culum quò te recipias: sint tui (vt dicere soletis) deuoti, Ange-
li: sit socrus Virgo sanctissima, Pater æternus socer, Spiritus
sanctus consiliarius, & dux, ac deniq. Iesus Christus crucifixus
ip̄es, amor ac delitæ.

Neq. vero nos, Auditores pij, quòd perfectum hunc Reli-
gionis statum adepti non simus, animum despondere debe-
mus: cum & in statu etiã imperfecto cuilibet liceat ad summũ
Perfectionis culmẽ adspirare. Hoc enim ita fiet, si terrena pro-
curantes, cæstia potissimũ spectemus, & vt B. Paulus docet,
sæcularibus rebus vtentes, quodammodo non vtamur. Qua-
re nemo terrenis hisce illecebris captus, atq. irretitus, elabi è
manibus cælestia sibi bona patiat: immò ea semper appetẽs
& requirẽs, crebra ad Dominum oratione cõfugiat: sic enim
fiet, vt si votum in Religionem non emisit, voti tamen effectũ
Deo pijssimẽ faciente, consequatur.

Circa in alia Monacha & virginis Professione:

*Antethorum huius virginis frequentate nobis dulcĩa
cantica dramatis. Ex offi Ecclesie.*

Tũ celebranda est nobis religiosæ virginis cum Chri-
sto desponsatio: tamen hodiernum Euangelium e-
narrare libet: id enim futurum non est ab instituto
nostro prorsus alienum. Igitur postquã 5. & 6. Mat-
thæi capitibus, Dominus euangelicã tradidit doctrinam; diun-
git nõ deesse aliquos, qui illi insidentur, falsos scilicet Prophe-
tas. Quo nomine hæreticos primũ intellexi; dein de homi-
nes impia docentes: tertio verò etiam illos qui Christum cru-
cifixum non prædicant, sed plausibilibus sermonibus audito-
res ducunt, atq. decipiunt: quia nimirũ mortifera tantũ modò,
& notissima peccata improbãtes, ad cetera omnia cõnuents
immò & aliquando ea palam, & apertè populo concedunt. Hi
profec̃tò ouinam pellem, scilicet Fidei sinceritatẽ, & externã
quandã

quandam sanctitatem, ac modestiam induunt; cum tamen inuisi, lupi rapaces sint. Sed si quæras quâ ratione hi Pseudo prophetae dignosci valeant, respondet Dominus, non esse admodum difficile: ex fructibus enim, hoc est ex operibus dignoscuntur. Fructus quidem bonorum Prophetarum, ut ad Galat., scriptum est, spiritus est, caritas, gaudium, pax, patientia, & benignitas: malorum autem, superbia, odium, auaritia. Quare bonorum fructus dicuntur esse vix, & ficus malorum verò, tribuli, & spinæ. Vix quidem, & ficus, vñionem significat, scilicet eternam vix caritatem, internam verò ficus. Item, & ficus, & vix, calore, hoc est amore, dulciores fiunt; & concalcantur, ac compressæ, suauitatem, hoc est patientiam, benignitatem, misericordiam, obedienciam, & caritatem præstant. At spinæ, & tribuli pugunt quidem: & præterea dum pungunt, sunt tenaces: quibus qualitatibus, superbia, & iracundia significatur, & propriarum etiam commoditatū appetentia. Hi sunt igitur tam malorum, quàm bonorum Prophetarum fructus. Quod si quis malus Propheta fingere bonum fructum velit, facere id nullo modo poterit, dū interna malitia perseverat: sicut neq. bonus Propheta, dum bonus est, potest alios fructus quàm vix, & ficus edere. Sed neq. falsorum Prophetarum falsitas diu perseverare potest: punitio enim instat divina. Tandem colligit Dominus, inquiens: *Non omnis qui dicit mihi Domine Domine &c.* Hæc est totius Evangelij series. Nunc autem quoniā ego vehementer cupio, vobis, Auditores, vix, & ficus hodie no die exhibere: obsecrandus est Dominus, ut me arborem efficere bonam dignetur. Quoniam autem sanctissima Virgo solet nobis peccatoribus maximum esse ad omnia refugium æquum est, ut illam nunc humiliter ad eam, eiq. Angelicam offeramus salutationem dicentes: *Ave Maria &c.*

*Ante chorum huius Virginis frequentate nobis dulcissima
cantica Dramatis.*

Genesis 29.

Fuit semper omnium gentium moribus recepta celebrandi nuptias consuetudo: ut & quotidianus, atque antiquissimus usus probat, & illa ex Genesi historica, quod Laban, convocatis amicorum turbis, Iacobo Liā, & Rachelem filias in coniungū dederit. Huius autē celebri-
tatis causa est, quod & per matrimonium temporale, genus humanum conservatur, & augetur; & (ut ex Paulo ad Ephes. 6. atq; ex Canticis, cap. præsertim 8. colligere licet) divini Verbi cum naturā humana coniunctio in eo figuratur. Sed præter mortales istas nuptias, sunt aliæ quædam longè pulcherrimæ, ex ijs quas diximus, Dei cum natura humana, & Christi cum Ecclesia profectæ: spirituales scilicet; quibus, firmissimo quodam, atque artissimo nexu, Christus nostris coniungitur. De his nuptijs apud Oleam. *Desponsabo te mihi in sempiternum* &c. et in alijs locis quoscitamus: immò & sæpe alibi in veteri Testamento. Sed cum omnibus animis Christianis, quæ per gratiam, & caritatem Christo coniunguntur, hæ nuptiæ sint communes: tamē præcipua quadā ratione Dñs eis animis copulatur, quæ per Castitatis votum, suā corporis integritatē, ac virginitatē ei consecrāt. Quod quidē si solēni (ut dicitur) voto in Religione fiat: nobilissimū certē coniunctionis spiritualis est genus, sanctisq; Patribus maximē celebratum. Talis igitur est nostrę virginis hodierna desponsatio. Quoniā autem ego in hoc Festo, ut epitalamium cātem, vocatus sum; æquum iam videtur, ut & Sponsi, & Sponsæ decantare laudes aggrediar.

Præteritis.

Spōsus quidē hic est, cuius est caput aurēū; in quo omnes sunt thesauri sapientiæ, & scientiæ Dei; qui & ipse Deus est sapientiā infinitus, viribus omnipotens, omni deniq; bonitatē immensus; immò est Sapiētia, Omnipotentia, & deniq; Bonitas ipsa. Sed cum eius laudes obuiæ sint passim, de Sponsa est nūc potissimū dicendum: hūc enim me vocat Sp̃ritus sanctus, dum per Ecclesiā dicit: *Ante thorum huius virginis frequentate nobis dulcia cantica dīamatis.*

Drama comædiæ genus est, nuptijs accommodatum, epithalamio persimile. In comædijs enim dulcia solent efferri cātica: in Dramatibus verò, & præsertim in noua comœdia, de nuptijs, si

ue de amore est sermo. Quare illa nobis hodie cantica sunt sepius repetenda, quæ in pijs huiusmodi cōmœdijs solēt iterari. Cum autē sancta, & diuina cātica, & huiusmodi propria, sint ea, quæ in Cāticis Cāticorū Spiritus sanctus Salomoni inspirauit: iuuabit nūc, nostrū inde Epithalamiū desumere; scilicet ea in mediū proferre, quæ cecinisse ibi Spōsum de suæ Sponsæ laudibus accepimus. Hæc enim cū virgini nostræ & cōueniant, & cōuenire maximè debeant: fiet, vt dū eius laudes persequimur, sui simul officij eam admoneamus.

Alloquitur ergo Spōsus in Cāticis, laudatq. Sponsam in hūc modū: *Quā pulchra es, amica mea* &c. Sed quoniā omnia quæ illo loco Spōsus persequitur nō licet nobis per tēpus explicare: attingemus tātū odō quæ de oculis, de capillis, de dentibus, de labijs, de maxillis, de collo, deq. huberibus ibi pronūciat; ad dēs tandē in fine: *Hortus conclusus, fons signatus, emissionis tuæ paradysus* Hæc enim in Sponsa præcipue notanda sunt.

Principio igitur bis in genere Spōsam pulchrā appellat Spōsus: nimirū vt internā, & externā, scilicet corporis, & animi, cōgitationūq. ac verborū pulchritudinē significet. Sed hæc omittēs, atq. ad specialia trāsēūtes, ab oculis sumam⁹ iniū, q. vt sūt sēsū organa potissima, ita cōferūt maximè ad pulchritudinē.

Inquit ergo Spōsus *Oculi tui colūbarū, absq. eo quod intrinsecus latet*. Significāt enim oculi scopū animi, atq. inieticnē; vt apud Matt. cap. 6. cōstat, cū Dñs inquit: *Lucerna corporis tui est oculus tuus* &c. Colūba verō & simplicitatē, & puritatē significat; & cū duos habeat oculos, vno tātū intuetur. Talis ergo est Christi fidelissima Spōla: quia nimirū totā mētē, & cogitationē in vno Christo locat, ac figit, nihilq. vel in terra, vel in cēlo præter eum aut cupit vniquam, aut cogitat. Sed cū magna sint piæ huius Sponsæ desideria, & mirabiles dilectionis actus, iure additū illud est: *Absq. eo quod intrinsecus latet*.

Iā oculos capilli tublequūtur; nequid quidē immeritō. Nā per capillos cogitationes piæ significātur, quibus nō lissim cēlo diuina Spōsa versari debet. Dubiū autem non est, quin cogitationes intētionē sequātur animi: nā vbi est thesaurus, tunc ibi est

cor tunc. Merito autem capilli, gregibus caprarum ascendendum de monte Galaad, similes esse dicuntur. Capræ enim leues sunt, & agiles; alta petunt, atq. erectæ, at bœrum tamusculos carpunt: Galaad autem editissimus erat mons, multiq. nemorum saltibus densissimus. Quæ omnia rectè Sponsæ accomodantur; quippe quia altissimas semper cogitationes voluit, nunquam non animo ascendit, numquam non ad maiora progreditur. Hi sunt capilli, quorum tanta vis est, ut non solum decorem, sed robur etiam conferant, atq. fortitudinem. Hi sunt quibus destitutus ille Samson, qui pro nihilo, mille occidebat Philistæos, infirmus esse cœsus est, atq. imbecillus. O pulcherrimam, ô fortissimam Christi Sponsam, quæ crucifixum Sp̃suum semper ob oculos habes, hiscè capillis exornatur!

Exclamatio.

Sed quoniam Sponsæ diuinæ, potissima est de mandatis diuinis exequendis cogitatio: proinde hoc Sponsus illis verbis significat: *Dentes tui sicut oues tonsarum Eccl.* Densibus quidem cibos molimus, & concoctioni præparamus, ut facilius concocti, multo nos melius nutriant: oues autem ubi tonsæ, maxime verò ubi lotæ sunt, iteniq. ubi gemellis scœtibz onustæ, mirum est, quâ diligentia, & cupedia herbas depascant. Hæc autem omnia rectè Sponsæ conueniunt de diuinis mandatis exequendis. vsq. adeo sollicitæ, ut diu, noctuq. testimonia sancta summo studio perscrutetur, quo possit operi illa mandare. Hoc enim certè sponsa facit, ubi tonsa est, hoc est terrenis cupiditatibus exuta; ubi lota est, nimirum diuini sanguinis pro se effusi cogitatione; ubi deniq. gemellos habet scœtus, scilicet vel internorum, externorumq. operum, vel diuini cultus, proximorumq. adificationis, vel mortificationis, propriæ, amorisq. diuini.

Quarto loco labia etiam commendantur, in quibus certè plurimum inest ad pulchritudinem. Inquit ergo Sponsus: *Virtus coccinea labia tua.* Virtus, si vocis, proprietatem spectes, velum erat Deo dicatum, quo pie operiebantur scœminæ. Siue autem id, siue breuem funiculum intelligas, profundum significat silentium. Est profectò in scœminis, maxime verò in virginibus, silentium excellentissima virtus. Quam utinam permultæ (& quod

quod magis deplorandum est, ex religiosarum numero. Ita si-
bi genuinam, ac germanam putarent, ut nō de gaudentia po-
tius, ac dicacitate gloriarentur. Coccineum autem est id quod
labia compefcit, scilicet solus Iesu Christi amor.

Iam autem his omnibus iure addit Sponsus: *Sicut frangit ma-
li punierit, et pene tue* &c. quo loco castitatem, ac verecundiam
intellexit. *Trepidare virginum est* (inquit B. Ambros.) & ad omnes
virginum ingressus pauere, omnes viri affatus vereri &c. Sed non vacat
modo de castitate, de honestate, de pudicitia, de puritate, de q̃
mortificatione ad seruandam castitatem vili differere. Hoc
tantū predicam, si pulchræ aded sunt, rubicundæ genæ, ut so-
leant eas vana mulierculæ, arrisiciloso quodam, ac falso (vinā
verecundo potius) rubore perfundere, pulchriorem profecto
esse in virginibus pudicitiam.

*Præteritis
cum Ana-
phora, &
Homæopto-
is.*

Nunc iam post descriptam Sponsæ faciem, dicendum est de
collo, vbi constantia inest, ac fortitudo, qua omnes hostium
incurfus inuicta semper sponsa ita sustinet, ut ab integra casti-
tate, honestate, silentio, meditatione, contemplatione, & arden-
tissimi, no deniq. Christi crucifixi amore non vquam deflectat.

Mox sequuntur vbi erant occulta scilicet virginum, ac pudice-
membra. Significant autem misericordiam, qua præclarari, &
copiosam sanctorum erga proximos operum sobolem, pia
virgines nutriunt. Misericors enim est pia virgo, & ad benefa-
ciendum pro Christi amore propensissima: quippe quia pro-
ximos diligit, sicut Christo etiā ipso se dilectā esse cognoscit.

Hactenus omnis sponsæ pulchritudo proposita est ob oculos.
Nā etsi ab humilitate, mansuetudine, obedientia, castitate, carita-
te, paupertate, & corporis maceratione desumenda hæc tota de-
scriptio videbatur: tamē sub ijs quæ dicta sunt, hæc omnia latēt
cōprehēsa. Omnia verō Sponsus vniico tādē verbo cōplectitur,
dū sponsam appellat hortum conclusum, vndiq. vallatum,
nullisq. aut hostium incurfibus, aut bestiarum ingressionibus
patentem, &c. Talis ergo futura est Christi dilectissima spon-
sa: tales etiam, pro cuiusq. statu, & vitæ conditione cuncti.

Cecini ergo iam in nostris hæc nuptijs, eam quam potui

dilectæ:

dilectæ Christi Sponsæ laudem: tamen si minorem quidem illam, quam vel res ipsa, vel meum etiam à me ipso desiderium effligitabat. Quare ignore obsecro, pia virgo, si commissum mihi munus non satis rectè peregini: nam ieiunitas quidem hæc, atq. inopia mea, incredibili quadam animi mei voluntate cōpōsatur. Optavi certè virginitatem per solenne votum Deo dicatam ad cælum vsq. euehere, atq. innumera beneficia, quibus dilectissimas sibi Sponsas Christus auget, & cumulat, per censere; vt Sponsas primùm ipsas, deinde ceteros omnes, qui adstāt, ad columbinam simplicitatem, ad accuratam penitentioremq. diuinatum rerum contemplationem, ad virginitatis deniq. candorem mirum in modum excitarem. Sed quoniam res non ex animi voto cessit: obsecro vos per Christi viscera, Piarum animam, vt meam orationis exilitatem operibus superetis, & quæ ipse prætermisi, vobiscum prælagientes, Virginitatem, vt pote cælestem virtutem, Christo q. gratissimam diligatis. Sic enim fiet, vt nuptijs primùm in hac vita Spiritualibus, postea verò in cælo æternis Christo dilectissimo Sponso coniungamini.

Per oratio huius libri Sexti.

Non possū inficiari, pudere me vehemēter, quòd has conciones mille vitijs plenas in lucem ediderim, nullamq. hoc loco ex alijs non paucis colloc. rim, quas, multorum iudicio, permisit Deus nec (tan celsi ignarissimum) feliciter satis elaborare. Neq. verò huius mei pudoris causa est iniusta. Nam & si gloriæ meæ (Christo gratias immortales) nequaquam seruiò, & de mea exultatione nihil omninò labore; quippe qui a ignorantia meæ satis mihi conscius sum: tamen vereor, ne si hinc reprehendendi huius operis occasio sumatur, accidat, vt is omninò pereat fructus, cuius spes me ad hunc laborem subeundum incitauit. Hoc igitur cū ita sit, nemo erit, opinor, qui mihi hoc vitio vertat, quod dandum huiuscæ rei lectoribus excusationem putarim.

Igitur sunt quidem à me conciones prope innumerae ex
ante

ante quadraginta annos ad Christianum populum patriæ, &
nonnumquam latino sermone habuit, quarum multas viri lit-
teris & vitæ integritate insignes non improbarunt: sed nulla
certè ex iis mihi fuit in promptu, dum hoc opus cõcinnarem.
Sum enim ea prodigalitate, vt ex meis (qualescumq. illi sint) in
genij foetibus nullum mihi vmquam referuem. Quare necesse
fuit, has quas nunc exhibeo conciones (scilicet quas partim ali-
qua fortè lituris plena papyrus, partim infirma mihi memoria
suggerit) raptim exarare, vt atq. in superioribus libris tradita
aliqua hic extarent exempla. At nemo est qui non videat, mul-
tū interesse, an ea quæ summo studio, ac diligentia recens ex-
cogitata sunt, conscribantur, an verò ex intervallo ea quæ iam
diu peracta sunt, in memoriam reuocentur. Cui & hoc acce-
dit, quòd neque huic certè operi extemporario tantum mihi
temporis fuit, quātum erat necessarium: cum tot penè obruar
negocijs, quot vix vllus vmquam credat, ex ijs qui me non no-
uerint. Hæc igitur sunt quæ me excusant: quibus sanè pqui-
sem à suscepto opere auocari, nisi id futurum, esse
multis vtile sperarem, fretus immensa Dei bo-
nitate, qui humilibus vsus instrumentis,
magnifica quædam solet ope-
ra conficere.

LIBER

LIBER SEPTIMVS IN QVO DE PROMPTVARIIS QVI- BVS MAXIME POSSINT IVVARI Concionatores, disputatur.

PRÆFATIO.

VSQVadeò nostris temporibus cūctæ ferè sciē-
tiæ sunt auctæ; contrā verò humanæ ingenij,
ac memorię vires imminutę, vt quò illa quę
didicimus, in promptu semper habeamus;
necesse sit quibusdam ea reponere prom-
ptuarijs. Quod cūm omnes omnium scien-
tiarum studiosi facere debeant: tamen Theo-
logis est præcipuè necessarium; & ijs maximè, quibus concio-
nandi commissum est munus. Est enim haud dubiè immen-
sum Theologiæ pelagus: quippe quia & sacrām Scripturam, &
Ecclesiasticas Sanctiones, & Scholasticam (vt vocant) doctrinā
continet: quæ quidem si quis complecti omnia vellet, atq. ijs
præterea (vt fieri necessariò debet) orationem, & sanctas alias
exercitationes adiungere; non aliter certè id facere posset, quā
si Matusalemi annos exęquarèt. Sed & his etiā accedūt hu-
mana multa subsidia, quibus si concionator destituatur, fungi
rectè suò munere non potest. Est enim iis certè generalis qui-
dam artifex; neq. vllum scientiarum, aut diuinum, aut humanū
genus intactum debet omittere; quippe quia nullum est, quo
non vtī aliquando debeat; cūm eius sit munus, ad vniuersum
hominum genus verbum Christi prædicare. Hæc igitur cūm
ita sint; nemo est quin videat, in tantis temporum angustijs,
tantāq. nostra iciunitate, atq. inopia, promptuaria huiusmodi,
tamquam itinervis sacri nulas, magni esse momenti. Vnde me-
ritò à me in hoc libro septimo, de ijs suscepta est disputatio.
Equidem decreueram, ea lectōribus exhibere perfectā: sed si
id (quæ mea est tenuitas) præstare minùs possum, tradere tamē

cepta, eorumq; finem indicare rationem, Ut adiuuante, valebo. Hoc autem fortasse lectoribus multo erit vtilius: cum his breuibus initijs inuitari, & commoueri omnium animi possint, ut suam quisque in cepto opere perficiendo diligentiam experiatur. Neque vero laborem hunc, si à quoquam fuerit susceptus, contemnemus: quinimò gratias ei habebimus ingētes, quod quæ nos imperfecta relinquimus, ipse ad exitum perducet.

De Promptuariorum ratio petenda.

Promptuariorum ratio non aliunde commodius desumetur, quam ex ijs, quæ in concionatore dīderāt. Quæ quidē quamquam permulta sunt, neque facīle possunt enumerando percereri, tamen ex ijs quamplurima hoc loco proponētur. Primum velim meminisse lectorem, doctissimi illius magistri Cano, Episcopi Canariensis, olim in Salmanticensi Academia Theologiae professoris, qui in eo libro, quē de locis Theologicis in vulgus emisit, decē locos indicauit, ex quibus Theologi argumenta omnia de promunt: eos enim nosse, & memoria retinere concionatori est valde necessarium. Hi autem sunt Scriptura sacra, Christi, & Apostolorum traditiones, Ecclesia catholica, Concilia, præsertim generalia, Romana Ecclesia, Sancti Patres, Theologi Scholastici, Naturalis ratio, Philosophorum auctoritas, & humana historia. Neq. verò ijs tantum concionator erit contentus. Nam cum omnia hæc, ei qui vtramque Theologiam, scilicet Scholasticā, & (ut aiunt) Positiuam, profitetur, necessaria sint; concionator certē, cuius est officium, non modo populum, sed ipsos etiam Theologos docere aliquando, alios habere debet notatos locos, quibus altissima nostræ Fidei myſteria non modo propria oratione, sed figurata, quatenus audientium captus postulat, pandere, moresq; Christianos, & politicos, internos, & externos componere possit. Etenim nulla est ars, aut scientia, nullius officium artificis, quod non aliquando in concionatorem cadat. Theologū enim is quandoq; agit: Iurisconsulti personam induit: Philosophi, ac Medici officium exerceat: artes etiam seruitiles non numquam

cepta, coramq̃ si uul indicare rationem, Deo adiuuante, ualebo. Hoc autem fortassè lectoribus multo erit uilius: cum his breuib; inijsi inuitari, & commoueri omniū animi possint, ut suam quisque in cœpto opere perficiendo, diligentiam experiat. Neque uero laborem hunc, si à quoquam fuerit susceptus, contemnemus: quini nō gratias ei habebimus ingētes, quòd quæ nos imperfecta relinquimus, ipse ad exitū perducet.

De Promptuariorum ratio petenda

Promptuariorum ratio non aliunde commodius desumetur, quam ex ijs, quæ in concionatore dīderāt. Quæ quidē quamquam permulta sunt, neque facillè possunt enumerando percereri; tamen ex ijs quamplurima hoc loco proponētur. Primum uelim meminisse lectorem, doctissimi illius magistri Cano, Episcopi Canariensis, olim in Salmanticensi Academia Theologiæ professoris, qui in eo libro; quē de locis Theologicis in vulgus emisit, decē locos indicauit, ex quibus Theologi argumenta omnia deptomunt: eos enim nosse, & memoria retinere concionatori est ualde necessarium. Hi autem sunt Scriptura sacra, Christi, & Apostolorum traditiones, Ecclesia catholica, Concilia, præsertim generalia, Romana Ecclesia, Sancti Patres, Theologi Scholastici, Naturalis ratio, Philosophorum auctoritas, & humana historia. Neq̃. uerò ijs tantum concionator erit contentus. Nam cum omnia hæc, ei qui utramque Theologiam, scilicet Scholasticā, & (ut aiunt) Positiuam, profitetur, necessaria sint; concionator certè, cuius est officium, non modo populum, sed ipsos etiam Theologos docere aliquando; alios habere debet notatos locos, quibus altissima nostræ Fidei myſteria non modo propria oratione, sed figurata, quatenus audientium captus postulat, pandere, mouereq̃. Christianos, & politicos, internos, & externos componere possit. Etenim nulla est ars, aut scientia, nullius officium artificis, quod non aliquando in concionatorem cadat. Theologū enim is quandoq̃. agit: Iurisconsulti personam induit: Philosophi, ac Medici officium exerceat artes etiam seruales non numquam

quam sibi ad optatū denique tamquam in specula collocatus, circūspicit omnia diligenter, & tamquam censor, & moderator, omnibus normam præscribit, quæ rectè vitam instituant. Vt igitur tātū, tamq̃. Immensum capū, certis quibusdā limitibus circumscribamus, à definitione, & diuisione exordium sumemus.

Quid Promptuarium sit, & quæplex.

Est ergo Promptuarium, subsidaria quædam nauis, vel portus alueus quidā, in quo, quæ nobis vsui esse possūt, nec indo ita certa reponimus, vt, cum eis vti voluerimus, facillè sint nobis in promptu. Quæ ratione, loca illa communia, quæ viri docti, multa hinc inde coaceruantes componunt, vt quocumque oblato argumento, possint quæ ad illud genus pertinere, tractare, Promptuaria rectè appellabuntur. Promptuariorum autem duo genera (vt ego censo) reperiuntur: generale vnum, speciale alterum. Illud scientijs multis deseruit, hoc verò vnicuique est particulare. Omittimus hoc loco de industria locos illos communes, qui ad eò latè patent, vt omnia penè diuina, & humana, omneq̃. scientiarum genus suo abitu contineant: hoc enim loco eos tantum communes locos desiderarem, qui Theologiā omnem, vtrāq̃. Philosophiā, Historiā, & Poësim, & quæ ad virtutes persuadendas, & vitia extirpanda cōduceret, accurata methodo cōplecteretur. Quæ quāquā olim fuerint à me magna ex parte elaborata: tamen quorundā, fraude dicam, an studio? mihi surrepta fuerunt. Vellè equidē vt aliquis desiderio iuuandi concionatores, huic operi manus admoueret, atq̃. in eo, ordinē à D. Tho. in summa sacre Theologiæ obseruatum non negligeret: interim tamen amicis auctor esse soleo, vt selecta, quæ inter legēdū repererint, in caputlam aut alucolum recondant, auctorisq̃. nomē vnde illa acceperint in margine scribant: quod etiā Anstot. cap. 11. lib. 1. Topicorum præcipit. Enchiridion etiā locis cōmunibus respōdēs Theologis vtilissimū esset, in quo librorū omniū argumenta, qui vt à Theologis euoluatur, digni sunt, nō sine ratione certa notarētur: quod fieret, vt libros possent breui tēpore euoluere, atq̃. ex

ijs ea de promere, quæ ad negotium susceptum sibi vsum esse possent. Quem ego laborem iam diu susceperam, cumq. librũ in gratiam Theologorum edere exoptabam: sed quotidianæ occupationes, quibus distineor, illud prohibuerunt. Hæc ergo sunt quæ ad generalia Promptuaria pertinent.

Speciale autem Pröptuariũ illud vocamus, quod ad munus aliquod rectè obeundum, peculiaris sibi quisq. artifex componit; vt sacræ scripturæ interpres, S. Thomæ professor, & concionator. Solent enim hi omnes, ea quæ illis sæpius occurrunt, & quibus frequentius vti debent, in certis quibusdam & notatis locis collocare: quia neq. facile est, hoc præsidio neglecto, ea, cum volumus, aut cum opus est, recordari; neq. sæper occasio patitur, vt tẽpus in illis cõquirẽdis cõteramus. Hoc ergo genus Pröptuarij velim hoc loco cõficere, aut, quo pacto cõficiẽdũ sit, cõcionatori nostro ostendere, vt dũ cum à nimia solitudine locos hinc inde inquirendi liberem, tempus ei vacuum ad orationes, sanctasq. alias excercitationes redimam.

De Promptuariorum speciali diuisione.

Cũ autẽ (vt proprio differuimus loco) septem excercitationũ genera Theologo proposita sint, totidẽq. illis Pröptuaria respõdeant: sit inde, vt quãuis cõcionatori (quẽ generalẽ artificẽ superius nominauimus) vnũ præcipuẽ genus dixerim⁹ esse maximẽ familiare: tamẽ neq. cetera pröptuaria debeat ille negligere, sed vel ea omnia sibi parare, vel ex ijs aliquod sibi potissimum cõficere, in quo ea, quæmagis ad suum munus pertinere iudicauerit, expedita ratione reponat. Quoniam igitur ad vtriusque Theologiẽ doctorem pertinere antiquas Ecclesiæ traditiones, ecclesiasticas sanctiones, totumq. Ius Canonicum, quæq. ad illud reuocantur, nemo audebit negare: si hæc omnia, seruata methodo, concionator in locos communes distribuet, vtilissima sibi promptuaria comparabit. Quid verò ad historiam attinet, concionator, aut compendium aliquod sibi cõficiet, aut ex cõfectis aliquod eliger potissimum, cuiusq. doctrinã ad locos cõmunes reuocabit in quibus ordinẽ à D. Th. in scho

in scholastica Theologia obseruatum retinebit. Suppeditant enim historiæ materiam nostræ orationi. Neque enim solum exemplorum copiam continent, quibus solent hominum animi vehementer excitari; sed de diuinis etiam mysterijs, de traditionibus, de Ecclesiæ caeremonijs, & ritibus, deq. Sanctionibus Ecclesiasticis, & dogmatibus pijs solent nos admonere ita, ut non possit quis Theologi nomen sibi iuste vindicare, quin sit in his omnibus diu, multumq. versatus. Ecce ergo concionator quanta sit Promptuariorum copiatibi nequaquam contemnenda.

De specialibus, concionatoris Promptuarijs.

Quæ hætenus docuimus, adhuc ad generalem Promptuariorum rationem pertinere videbantur: nunc ad ea, quæ concionatoris magis propria sunt accedamus. Dicimus ergo, concionatori Promptuaria in hunc modum esse distinguenda. Primo loco reponat concionator ea loca, quorum sensus multorum ingenia torfit, quæq. periculosa primo ad spectum sententiam videntur contineri, item quæ in Scriptura solent frequentius iterari; & quæ maximam vim continent ad proximorum ædificationem; & quæ in Ecclesiæ Officio frequentius interponuntur. Eodem etiam spectant selectissimæ quorundam locorum interpretationes, licet non eodem modo eadem loca ab interpretibus exponantur; & ea item loca, quorum proprius sensus non est satis ab interpretibus illustratus, & quæ tanquam paradoxa censentur; & quæ magis hominum animos solent de terrere; & quæ eosdem alliciunt; & quæ peccatorum opprobria, iustorum laudes, & deniq. attributa, quæ de vtriusque solent enunciari, continent.

2° In secundo genere, ex scholastica Theologia, & præsertim ex S. Tho. acuta, subtilia, pia, & paradoxa quædam colloceat.

3° Ad tertium reuocet Promptuarium, selectas figuras, similia, doctrinas singulares, thesauri concionatori familiaria, bonarum, & malarum actionum enumerationes, efficaciores rationes, quibus persuaderi possint homines, ut se totos Christi obsequio

sequio tradant, peccata detestentur, fructusq. poenitentiae dignos in remissione peccatorum producant. Huc pertinet quatuor illa nouissima, huc verbum Dei, huc gratiae necessitas, huc pietatib. banitates, stragemata, Aprophtegmata, admiranda naturae opera, numerorum, & magnitudinum proprietates.

Iam in quarto loco tota euangelica historia per tempora distributa, collocanda est, ita vt singula anni Euangelica suo loco reponantur; quaeq. ad cuiusque Euangelij intelligentiam pertinentia se inter legendum obtulerint, in proprium locum reuocentur. Quod & in sanctorum festis obseruandum est.

Accedimus iam ad ea quae concionatori magis propria censentur: neq. enim ijs tantum proptuarijs, quae superius diximus, contentum esse is debet, sed quintum etiam addere, in quo ea omnia collocet, quae vbi, Oppidoque in quo versabitur necessarii debentur; siue ad vitia vel publica, vel quae magis noceant extirpanda, siue ad virtutum actiones persuadendas pertineant.

Maximam etiam ex sexto proptuario concionator capiet vtilitatem, si in eo curabit, exordia communia, Narrationes, Confirmationes, & Confutationes reponere; vt quoties aliquod ex his capitibus proprium deerit, communi utatur, illudq. ad materiam propriam traducens, proprium efficiat.

Neq. vero minore ex septimo proptuario vtilitatem accipiet, si quae cumq. audit, aut suis temporibus accidere notatu digna videt, siue ea bona sint, siue mala, coaceruet, ac recondat: sic enim fiet, vt ex bonis quae accidunt, virtutes persuadere vehementius, ex malis vero acrius possit vitia reprehendere.

Sed octauum etiam est vtile proptuarium, in quo notetur quid sancti Patres de se ipsis, deq. suis concionibus ad populum loquerentur; quomodo ad eum inter concionandum orationem conuerterent; quo dicendi genere illius peccata reprehederent, mala illi comminarentur, vel illius laudes, gesta q. praecleara predicarent, quas virtutes magis commendarent; in quae vitia, acri quadam, ac vehem. verborum libertate inueheretur; & si quae his similia sunt.

His omnibus liceat nonnumquam promptuarium ad iungere, quod etiam ad eos qui confessiones audiunt, pertinere potest: in quo

reconditæ sint pœnitentiæ, quæ ab Episcopis, & Sacerdotibus pro peccatis iniungebantur; simulq. notetur, quanta illæ cura solerent obseruari: non enim ex hac re mediocris accedet doctrinæ vis: cum hinc homines intelligant, magnum esse id malum, quod tam grauitè olim puniretur.

Sit tandem decimum promptuarium, quo concionator vel ex scripturis excerptas, vel suo studio elaboratas quasdam orationes reponat, quibus sæpe ad Deum, ad Iesum Christum Deum & hominem, ad Beat. Virginem, ad Angelos, ad sanctos, ad Episcopos, vel etiam ad præsides sæculares, ad homines adhuc viuos, seu vita functos, iustos, seu peccatores, ad creaturas inanimes, ad dæmones ipsos, siue ad damnatorum cuncta animos, sermonē cōuertat: idq. vel exclamatione quadā ipsū Deū testās, vel ab eo aliquid postulās: hoc enim genere orationis auditores vehemēter deterētur. Vnde id à Moyse, & alijs legimus sæpe vsurpatum Deut. 31. Esai. 1. & alibi sæpe.

Neq. verò est cur lectorem tanta promptuariorum multitudo deterreat, laborem enim solent optima quæq. & diligentia postulare: cum verò parata sunt mirificam adferre voluptatem.

De primo promptuario.

IN primo promptuario difficilia scripturarum loca diximus esse reponenda. Sūt autē loca multis excaulis difficilia. Primū quia alijs videātur scripturæ locis aduersari: vt quod Matt. & Marc. hora tertia Dominū cruci affixū esse testatur, Luc. hora sexta. Deinde quia sēsū cōtinent oculū, quale est illud: *Ex vtero ante luciferū gennire*. Tū quia verba ipsa obscuritatem præferunt; vt: *Imperfectū meū viderūt oculi tui, & in libro tuo omnes scribentur*, Sed ipsa etiam translatio aliquando obscuritatem inducit: vt, *Sicut ros Hermon qui descendit in motem Sion*. Deniq. ex alijs caulis prouenire solet obscuritas, quas deprehendet facile, qui rē hanc accurratè tractabit. Hæc omnia in numero habere plurimum proderit cuius theologicæ exercitationi. Quæ quidē si licuisset p tēp⁹ in grām quorūdā hoc loco proposuissē

Poterunt autem ad idē primum genus reuocari, quæ nimis aspe-

aspera in scriptura videntur. vt *si quis venit ad me, & non odit pa-
trem suum*

Item quæ suauia: vt *Iugum meum suauē est, & onus meum leue.*

Tum quæ deuota: cuius generis multa in canticis.

Præterea quæ subtilia: vt *Qui videt me, videt patrem.*

Sed & quæ animæ affectum erga Deum significant: vt: *Quid
mihi est in coelo &c.*

Similiter quæ amorē Dei erga nos indicāt. vt *sic Deus dilexit
mūdum.*

Ad hæc iustorum mores & attributa, de quibus in canticis
frequens mentio.

Deinde quæ Dominus iustis pollicetur, vel quæ peccatori-
bus comminatur.

Eodem etiā spectant corporales, aut spirituales punitiones,
quibus peccatores Deus afficit. Quo loco spirituales punitiones
intelligi volo eas, quibus Deus quandoq. cordis duritie, &
mentis cæcitate quosdam punit, permittens propter aliqua
peccata, vt in alia maiora labantur.

Hūc etiā reuocā loca, in quibus scriptura in genere solet virtu-
tes persuadere, & dissuadere vitia: vt *sicut exhibuistis membra ve-
stra &c. Me dereliquerunt fontem aquæ viue &c.*

Possunt item hūc referri ex sacra scriptura testimonia de-
prompta, quæ non modò ad Fidei dogmata confirmanda ex-
plicandaue pertinet, sed etiā ad quattuor illa nouissima populo
an nuncianda, quæ ita passim sese offerūt, vt vix concio ad po-
pulum habeatur, quin frequens eorum mentio fiat.

Ad hoc deniq. primum promptuarij genus libenter ea loca
reuocare, quæ in sanctis cōcilij generalib⁹, vel Provincialib⁹, to-
toq. iure Canonico legūtur ad populi edificatiōē maxinē
spectantia: in quibus disponēdis, cū seruare ordinē, quē D. Tho.
in summa sanctę Theologię retinuit: sepe n. ille mihi visus est om-
niū accommodatissimus. Si verò cū hæc loca tractauerit con-
cionator, inuentionem, & dispositionem dialecticam, & am-
plificandi artem ob oculos habuerit, concionem proculdubio
efficiet multò pleniorē.

alia multa, quæ in scriptura, & in sanctis Parribus reperiuntur. In quibus omnibus cum tantum inest præsidij; committere non potui, quin aliquod ex ijs, quæ olim à me elaborata fuere, hoc loco insererem. Quæ ratio me etiam mouet, ut librum illum Mediolanensis Archiepiscopi de concionatorum institutionibus inscriptum, huic nostro adiungendum putarem: scilicet ut possit concionator semel, iterum, ac sæpius partem hanc euoluere, quousque illa plenè assequatur. In eo namque libro (ut breui multa complectar) postquam vir ille doctrina, & pietate insignis multa de concionatoris vita, & præparatione ad concionandum dixisset: docuit sermone pio, & graui, unde sumenda sit concionis materia: deinde quædam peccatorum genera enumerauit, in quibus euellendis debet concionator operam impedire; quæ scilicet frequentiora, & aliorum quasi initia, & fundamenta sunt: tum docuit qua ratione populus circa Sacramentorum usum sit instituendus: præterea quo pacto virtutis sint opera exponenda: denique rationem, & viam aperuit, qua possint Ecclesiæ instituta, præcandi studium, & in Prælatos obseruantia populo commendari. Cetera quæ deinde sequuntur, ad octauum huius operis librum pertinent. Sed iam præptuarium meum tibi lector tradere paro: ita tamen ut orare te non desistam, ut quod à me tantummodo inceptum est, augeas, & perficias.

Insequens Promptuarium Præfaciuncula.

Nisi me quotidiana occupationes, & aliæ etiã extra ordinem propè innumeræ ita opprimerent, ut vix tempus ad respirandum relinquatur: profectò, ut in singulis præptuarijs quæ dæveluti initia concionatori ob oculos ponerentur, quibus adit ad ea concipienda esset quæ facillimus. Nunc quæ ad tertium præsertim genus spectant, decreui hoc loco indicare, ut ex ijs possit concionator reliqua sibi propria diligentiâ concipere. Monco autem illum vehemèter, ut si Verbi Dei adulterator esse non vult, Christumque Cruci affixum populo desiderat annunciare; hæc quæ hoc loco reponuntur, diligenter obseruet. In quibus cri-

metādīs non est q̄ à me accuratā methodū, immō: nec mediocrem efflagitet. Tantū enim curabo ea ita disponere, vt omnis absit confusio. Quod vt commodiūs præstare possim, totā hanc sarraginem in quatuor partes secabo: in quarum prima generales qualdam regulas constituam; in secunda doctrinas generales indicabo, in tertia, quæ ad decem Decalogi mādātā spectāt proponā: in quarta deniq. adferan quæ ad potissima illa Caritatis mandata spectare videntur.

Generales quedam regulæ doctrinam prædicandam indicantes:

QUæ magis à peccatoribus contemnūtur, aut exsibilantur, illa sunt vehementiūs, & sepiūs persuadenda.

Contra ea vitia, quæ maiorem adferūt perniciem, acrius puniendum.

Peccatores ad pœnitentiam exhortandi sunt, atq; ad corpus castigandum.

Pij monendi sunt, vt per bona opera certam suam faciant vocationem.

Christi Passio nonnunquam, etiam mundo renittente, interponēda: quattuorq. nouissima prudenter inter concionandum inferenda.

Virtutes, quibus homo Deo gratus redditur, extollendæ.

Vitia, quibus peccatores iram sibi thesaurizant, ipsis improperanda.

Ad virtutes persuadendas, & vitia dissuadenda, prouerbijs grauib; quandoque vtendum: ea verò quæ impietatem redolent (quale illud est; Viuat vnusquisque iuxta statū quem habet) omnino vitanda, aut certè piè explicanda, & ad sanum sensum traducenda.

Qua ratione suum animum peccatores à vitijs abducere possint ostendendum.

Virtus ita persudenda, vt simul etiam contrarium vitium testimonijs, & rationibus reprehendatur.

Peccādi occasiones reprehēdēde: vt dom⁹, quæ peccandi fo-
menta

menta ministrant; colloquia, & consuetudines non sanctæ; socij qui Deum non timent, quiq. facile in peccata labuntur. Illud etiam sæpe iterandum est, Deum in peccatores, si non statim, at quo tempore magis illi supplicium sentiant, animaduertere: contrā verò in pios beneficia spiritualia, & corporalia conferre, quatenus animæ saluti conducant.

Nullum malum impunitum.

Nullum bonum sine præmio.

Tametsi culpam peccatori Deus remittat; tamen adhuc remissa culpa poenas temporales ab eo sumit.

Quous opere bono, si ex dilectione oriatur, iustus gloriam æternam meretur.

Peccator quolibet mortali peccato æterna sibi supplicia comparat.

Quæ vitia scriptura magis detestatur, vt libido, superbia &c. ea acerbius reprehendenda.

Quas virtutes magis commendat, vt humilitas, castitas, misericordia &c. illæ maiori affectu persuadendæ.

Peccatorum occasiones radicitus euellendæ: eis enim manētibus peccata indies renascuntur, & adolescunt.

Quod si ad ea, quæ magis specialia sunt descendendū est; licet in singulis anni tēporibus proprio quodā vi themate. Vt in Aduentu; Præparatæ locū puero vobis, & pro vobis nascituro.

In Quadragesima: Agite poenitentiam,

A Resurrectione ad Assentionem: Inter nos gloriosus Christus versatur.

Post Ascensionem Eleuatæ ad cælum corda, & præparatæ vos Spiritui sancto venturo.

Ab octaua Eucharistiæ, tribulationes Ecclesiæ, quas passa est, & patitur, interponendę sunt; cunctiq. excitandi, vt pro ea præces ad Deum fundant.

Hūc etiā referuntur responsiones ad ea, quæ aduersus cōcinatores solent quidā, falsa pietatis specie, proferre. Neq. enim desūt, qui ita dicāt. Quorsum ita discutiariis, cū parū auditorib⁹ prosis? nūquid arbitraris te cōsequuturū quod alij effice

re non potuerunt? cur tanto animi affectu, & cœn'ententione dānas quæ alij redoctiores, & sanctiores permittūt? unde scire te à Deo ad hoc munus fuisse vocatum? cur niteris omnes perfectos reddere? non decet euangelicam doctrinam tā acerba oratio: filios enim alloqueris non mancipia. Hæc, et, si quæ sunt his similia, qui sanam, & incorruptam doctrinam sustinere non possunt, concionatori obijciunt. Quibus facile poterit concionator respondere, si hæc in promptu habuerit. Facio quod in me est. omnia sustineo propter electos. causam Dei iustifico. mei muneris est laborare; ferre fructum est Dei. vestra res agitur, cum de causa Dei, animarumq. salute agitur. quis tantam cernens christianorum cladem non ita affligitur, vt tamquam insanus, & à mente alienus clamet? à viris pietate, & doctrina præstantibus accepi, id quod prædico, Deo gratum esse, hancq. meam esse uocationem. licet idem institutum Prophetæ omnes, & Apostoli in prædicatione haberent, non tamen eadem erat illis prædicandi ratio: aliter enim Elias, aliter Esaias, & aliter Hieremias; aliter Paulus, & aliter Iohannes prædicabant. si Euangelij prædicator sum; Euangelium autem significat altissimam, sanctissimamq. doctrinam, cui vita perfecta, & omni ex parte absoluta copulatur; cur non orationis meæ scopus erit perfectio? euangelium non Capuccinis, ceterisq. religiosis tantum, sed omni etiam creaturæ præcepit Dominus prædicari. si de Christiani nomine gloriaris; cur legem tuam, hoc est Euangelium renuis audire? euangelium (sicuti bonus etiam pater) non blandè semper cum filiis agit, sed filios perditos, aut inobedientes obiurgat. si filius esses, vel saltem esse exoptares, paternam susciperes disciplinam; sed cum non filij, sed serui spiritum habeas, ideò fit, vt cum tibi perfectio prædicatur & Dei amor proponitur, si vnum, aut alterum obiurgationis verbum audis, totam concionem, & ipsum concionatorem odio habeas; nimirum seruos imitatus: serui enim castigati, Dominum odio habent, patrem verò non item filij. Denique omnia quæ de octauo promptuario indicauimus, in hunc locum poterunt apte transferri.

*Generales quædam doctrina, quibus concionatores in
quolibet euentu possint inuari.*

Absolutis regulis generalibus, oportet doctrinas quasdam
generales tradamus, quæ concionatori possint in quolibet
euentu prodesse.

Memimenerit ergo concionator prædicare, Deum iustos
quandoque in hoc mundo affligere, iuxta illud. *Multatribula
tiones iustorum.*

Magno Deum beneficio eos afficere, quibus crucem degu-
standam præbet.

Omne amarum posse appelleri crucem.

A peccato tantum fugiendum esse, quod illud propriè ma-
lum censeatur.

Neminem nisi à se ipso lædi.

Oportere ut homo sit paratus mori: nescitur enim hora in
qua Dominus cuiusque animam repetet.

Confessionem sacramentalem, & communionem frequen-
tandam.

Statim atque in peccatū lapsus quis fuerit, medicinam, hoc
est confessionem sacramentalem quærendam.

Nihil sine gratia meritorium, aut satisfactorium esse apud
Deum.

Punire Deum aliquos, cum permittit ut à Hierusalem au-
feratur validus, & fortis: quod nostris temporibus in quibusdā
Rebus publicis christianis videmus contingere.

Permittere Deum Prophetas esse quosdam, qui nos deci-
piant, quique cum ipso Deo non colligant, sed dispergant.

Cauendum esse à libris inutilibus; necdum à laciuis. Nam li-
bri à quibus nihil, quod ad vitam bene instituendam pertineat,
hauritur, nihil est quod legantur.

Deplorandum vehemèter esse, quod cum omnes se peccato-
res fateantur, nullus sit qui pœnitentiā agat, sed omnes genio in-
dulgeant, pœnitentiā exhibitata; cum indulgētia corporis, Anti-
christo,

Christo, pœnitentia verò Christo domino populū disponat.

Puniri nos à Domino, & affligi; neq. tamē an propter peccata id contingat, nos cogitare: itaq. nec inuestigare quęnam peccata punitione digna comittamus.

Cernere nos oculis, & deplorare maximā nostrorum temporum corruptelam: neminem tamen expendere, hæc mala omnia ex nimio cibo, potu, ornatu, lusu, nimiaq. nostri temporis libertate prouenire; itaq. neque has tantorū malorum radices extirpare conari.

Timorē Dei ab hominib⁹ recessisse: experiri .n. hoīes peccata in dies crescere; neq. tamē sibi à diuina punitiōe timere.

Ferendā non esse hominū improbitatē, qui odio habent corripientē in porra, & loquentē perse & abominantur.

Malè cum ijs agi, qui cū semper peccēt, tamen temporalibus bonis abundant, nihilq. vniquā acerbitalis sentiunt.

Quacumq. ex re homines ad peccandum sumere occasionem. Nā si abundant bonis, liberius peccant: si ægestate premuntur, nullum aliud promptius remedium esse censent ad miseriam subleuandam, quā peccatum. O incredibilem impudentiam! Ferreus certē erit, qui cū tot modis Deum offendi videat, maximā vim lacrymarum non profundat.

Bona temporaria magni ab hominibus æstimari: sanctitatem veram, & spiritum Iesu Christi floccipendi.

Miracula, & Ecstases adorari ab hominibus: Euangelicam Christi doctrinam respui.

Peccatum propter peccandi consuetudinem in peccatoris naturam conueriti.

Palliari ab hominib⁹ bonæ (vt aiunt) intentionis specie, ea quæ doctrinæ Euangelicæ aduersantur.

Numquā deesse mundo, aut dæmoni, fortissimos, liberalissimos, & laborum patiētissimos amicos, quiq. pro eis sanguinem, ne dum pecunias effundāt: at Christo esse perpaucos, & (q. sine lacrymis dici non potest) maiori ex parte ignauos.

Vix esse quēquam, qui Euāgeliū, hoc est perfectā doctrinā, & labores, dedecora, paupertatem, & reliquā, quæ Christus Dominus

Dominus fecit, & docuit, amplectatur, cum ut ea homines docerentur, Deus ipse homo factus fuit

Sine humilitate interna, & sine externa, quæ ad cōservandā internā necessaria indicatur, neminē salutem consequuturum.

Deum esse in omni loco, omniq. tempore bonorum, & malorum cogitationes, verba, & opera intueri.

Iustū & rectū esse iudicem, ac vindicē, nō tantūmodo misericordē: tantā enim eius esse iustitiam, quāta est misericordia.

De omni verbo otioso reddendam esse rationem, tum in morte, tum in die Iudicii generalis.

Mirandum esse, quot sint, non infideles tantū, sed etiam ex fidelibus; qui æterno supplicio damnentur; & quā stulti sint homines, qui nunquā huiusce rei consideratione respiciant.

Dolēdū esse, quōd in famulorū multitudine, in fastu, in ornatu ad libinē incitāte, in cibis, potib⁹, & alijs, quæ scriptura in veteri, & nouo testamēto cōtemnit, nobilitatē homines cōstituāt.

Hūc referri potest ratio illa efficax. Vel Deus, vel mundus est Deus. Vel Christus Iesus cruci affixus noster est dux & magister, & exemplum ad imitandum propositum, vel non. Ita enim Elias argumentatur.

Hūc reuoca rationem alterā, qua pōtes agere in hunc modum. Quis hodie Christianis imperat? Numquid Iesus Crucifixus, an mundus? Numquid humilitas, an superbia? Avaritia, an Paupertas? Castitas, an libido? O stultitiam! O cecitatem!

Sæpe etiā reprehēdēdi sunt à cōcionatorib⁹ hoīnes perditī, qui cū eos qui sctis exercitationib⁹ dediti sūt, vidēt aliquid ægritudinis pati: statim clamāt, id ex pœnitētia, ex oratione, ex maceratione ortū habuisse: cū tamē quātumvis videant se r uos mūdi ægritudine, ægestate, infamia, & alijs malis opprītū, mundū tanquā horum malorum auctorem non accusent; quinimo excusent, aut mala huiusmodi silentio prætendant.

Cōquerendū similiter est generatim, quōd virtus nullos ferē habet fautores; vitiiū verò, & hoīnes vitij⁹ deditos innumeros.

Itē quōd pueri, & puellæ in omni chrīana doctrina nō satis accuratē instituātur; cū tārū referat à teneris insuescere.

I x, & alia ijs similia poterit concionator populo prædicare.

Doctrina quædam, de iis, quæ ad decem Præcepta Decalogi spectant.

Nunc de ijs agendum, quæ ad maiorem Decalogi præceptorum expositionem videntur pertinere.

Igitur contra Symoniam, & eas permutationes aut personatus, qui Symoniæ speciem habent, acriter agere, debet concionator.

Contra eos qui decimas, aut redditus ecclesiasticos nec libenter, nec rectè persolunt.

Contra eos, qui res Ecclesiasticas non venerantur.

Contra eos, qui sacrum solenne audire nolunt, sed aliquem quærunt sacerdotem, qui in quarta horæ parte se à Missæ sacrificio expediat.

Contra eos qui Verbum Dei non libenter audiunt.

Contra eos, qui inuentum in via sacramentum Eucharistiæ, quod ad ægros deferatur, non comitantur.

Contra eos, qui cum orant, stant recti, aut certè vnum tantummodo genu flectunt.

Contra turpes cantilenas, & libros inhonestos.

Contra eos, qui nec domi quidquam pium legunt, nec in templo Horas Canonicas, cum id commodè facere possint, audiunt.

Contra eos, qui non debite peccata confitentur, neque dignè sacramentum Eucharistiæ suscipiunt.

Contra eos, qui negligunt, illis quibus possunt indulgentijs, frui.

Contra eos, qui cum adeunt loca sacra, ut indulgentijs fruatur, ita incedunt, ac si ad spectaculum ludorum proficiscerentur.

Contra eos, qui eo tantum consilio templa adeunt, ut instrumentorum sonos, & cantus, præsertim foeminarum, audiant.

Contra eos, qui non in Domino, sed in homine confidunt:
cum scrip-

cum scriptu n sit. *Beati amnes qui confidunt in eo: & Maledictus homo qui confidit in homine.*

Contra eos, qui se ipsos, aut alios execrantur.

Contra detestabilem crebrò iurandi consuetudinem.

Contra periuros, scilicet qui yt proprijs, vel aliorum commodis inferuiant, falsò iurare non verentur.

Contra blasphemos.

Contra eos, qui sacros dies festos non colunt.

Contra eos, qui in Templo, vel prope Tēplum, aut ad Tēpli ianuās irreuerenter, magna cum Templorum iniuria, negotia tractant, quantumuis ad Matrimonium spectantia.

Contra deambulantes in templis.

Contra eos qui sanctissima templa (Omnia detestabile) reddunt emporia foeminarum: scilicet contra foeminas ipsas, quæ perpolitæ, vt spectentur ab hominibus, ad Templū accedunt, & contra homines ipsos, qui eas spectatum vadunt.

Contra eos, qui dies festos ita colunt, ac si Baccho, ac Veneri essent dicati; nimirum ingluei, & luxui, se tunc maximè tradentes.

Contra eos, qui cupedias ad Templi ianuās, vendunt; idq̃ ijs maximè diebus faciunt, quibus maior Templis veneratio debetur.

Contra parentes, qui filios, aut filias nimis indulgēter nutriūt: quo fit, vt edaces sint, vinoq̃ & sumino dediti; & cum iam inde à pueritia preciosis vestibus induātur, libidinem, ingluiem, pœnitentiæ odium, & insolentiam imbibant: bonamque indolē, virtutem, & politiam christianam odio habeant.

Contra inobedientiā subditorum.

Contra eos, qui corrigi nolunt, aut corripi.

Contra eos qui mancipia sexus foeminei negligunt à peccato ibidinis seruare: quos scilicet non piger, natis nouis mancipijs, familiæ suę numerum augere.

Contra eos, qui ancillas huc, & illuc, cum probabile peccandi periculo mittunt.

Contra eos, qui neque filiorum, neque seruorum, spiritālē, & corpo

cum scriptu n sit. *Beati amnes qui confidunt in eo: & Maledictus homo qui confidit in homine.*

Contra eos, qui se ipsos, aut alios execrantur.

Contra detestabilem crebrò iurandi consuetudinem.

Contra periuros, scilicet qui vt proprijs, vel aliorum commodis inserviant, falsò iurare non verentur.

Contra blasphemos.

Contra eos, qui sacros dies festos non colunt.

Contra eos, qui in Templo, vel prope Tēplum, aut ad Tēplii ianuas irreuerenter, magna cum Templorum iniuria, negotia tractant, quantumvis ad Matrimonium spectantia.

Contra deambulantes in templis.

Contra eos qui sanctissima templa (Omnia detestabile) reddunt emporia foeminarum: scilicet contra foeminas ipsas, quæ perpolitæ, vt spectentur ab hominibus, ad Templū accedunt, & contra homines ipsos, qui eas spectatum vadunt.

Contra eos, qui dies festos ita colunt, ac si Baccho, ac Veneri essent dicati; nimirum ingluui, & luxui, se tunc maximè tradentes.

Contra eos, qui cupedias ad Templi ianuas, vendunt; idq̃ ijs maximè diebus faciunt, quibus maior Templis veneratio debetur.

Contra parentes, qui filios, aut filias nimis indulgēter, nutriūt: quo sit, vt edaces sint, vinoq̃ & summo dediti; & cum iam inde æpueritia preciosis vestibus induātur, libidinem, ingluuiem, poenitentia odium, & insolentiam imbibant: bonamq̃ indolē, virtutem, & politiam christianam odio habeant.

Contra inobedientiā subditorum.

Contra eos, qui corrigi nolunt, aut corripi.

Contra eos qui mancipia sexus foeminei negligunt à peccato ibi diuis seruare, quos scilicet non piget, natis nouis mancipijs, familiae suæ numerum augere.

Contra eos, qui ancillas huc, & illuc, cum probabile peccandi periculo mittunt.

Contra eos, qui neque filiorum, neque seruorum, spiritualē, & corpo.

& corporalem curam habent.

Contra parentes, aut dominos, qui suo malo exemplo, aut domesticis, aut vicinis præbent occasionem peccandi.

Contra eos, qui superiores, ac præsertim Prælatos Ecclesiasticos contemnunt, eorumq. præceptis nõ obtemperant: late enim patet hoc vitium; itaq. fortiter contra id pugnandum: Cõtra inimicitias, odia, lites, vindictas, intestina & ciuilia bella.

Contra prophana colloquia, & inhonesta.

Contra domos, in quas ad libidinem explendam se homines recipiunt.

Contra mechanicos artifices, qui prophana quædam faciunt, quib⁹ homines ad peccandũ inuitantur: veluti contra eos qui vel muliebria vngueta, & fucos vendunt, vel insanißima quædam capitis ornamenta, ac diademata, quibus vanæ fœminæ apparere volunt spectabiliore.

Contra saltationes, choreas, choratulas, eosq. qui saltandi artem docent.

Cõtra histriones, & cõtra comediãs quas agunt nõ pudicas.

Contra eos qui personati ambulant.

Contra hortos minimum ornatos, & magnificos.

Contra omnem fœminarum ornatum, & fucum.

Contra earundẽ in loquendo, & aspiciendo libertatem.

Contra omnem libidinis occasionẽ, ac præsertim contra ingluuiem.

Contra cupedinarior, & contra eas domos, quæ Bacho videntur dicatæ, quas vulgus Tabernas appellat.

Contra eos, qui sole iam diu orto, electo surgunt: nimirũ noctu cum diabolis vigilantes, diu verò, quo tempore vigilandum esset, dormientes, non sine maxima sua, & domesticorum pernicie.

Contra deplorandam cladem tot fœminarum, quæ in Vt-be impudicẽ viuunt, & corporis quæstum exercent.

Cõtra diuortia, & contra inhonestum modum, quo matrimonia contrahuntur.

Contra lenones, & libidinis proxenetis; pessimũ genus
hominum

hominum, & Reipublicæ pestilentissimum.

Contra puerorū inuerecundiā, & puellarum plusquā virilē libertatem: cuius rei culpam in parentes ipsos conferre licet. Hoc autem loco prudenti enumeratione utetur cōcionator, quæ magnā habet vim ad hominū animos cōmouēdos. Velut in hunc modum. Proh dolor! quot sunt pueri Christiani peruicaces, ac inobediētes! quot puellæ ætate immatura corruptæ! Hæc tanta mala inde proueniunt, quod parētes nō ad omnem disciplinā liberos erudiunt, minimas quasq̃ vitantes peccatorum occasiones. Fœminæ enim iam inde à pueritia, auctoribus ipsismet matribus, incipiunt è fenestris sese hominibus ostendere, in Templis capita detegere & pectora nuda ostentare, quod quidem malum cum ad omnium iam statum fœminas peruenerit, tamen nemo est, qui tam pernicioso, & ingratæscenti morbo medicinam faciat.

Contra adulteros, fornicarios, ceterasq̃ huius generis peccatorū species, Quæ de re acrius agendū est, his præsertim temporibus, quibus Dñi vineā carnis vitia vehemēter depopulantur: ita ut Christianā fidem multi idē dereliquerint, q̃ neglectis exercitationibus politicis, atq̃ sobrietate possibilibus, ingluuiei, libidinibus, & impudicijs totos se consecrarunt.

Contra eos, qui in vestitu, cibo, & alijs, cum ditioribus, aut nobilioribus contendunt.

Contra diuites, & nobiles, qui in sumptibus excedunt facultates suas, indeq̃ ad ægestatem redacti, nec debita persoluere, nec inopi subuenire possunt.

Cōtra prodigos, & bonorū decoctores, quiq̃ rei familiaris curam negligunt, filiasq̃ aut ancillas cum habeant nobiles, nihil de ijs cogitant.

Contra nimiam domus supellilem.

Contra avaritiam.

Contra eos diuites, in quos Evangelium inuehitur: neque enim malos reprehendit (hi enim fures sunt) sed eos, qui suā spem, & consolationē in diuitijs habēt repositā quiq̃ ditiores semper fieri percipiūt. Quo loco adferēdam est illud Christi consilium

consilium ex Paul. Habentes alimenta &c.

Contra vsurarios, & contra eos qui pauperculos opprimunt, impositis oneribus, aut tyrannicis, aut à Caritate abhorrentibus; & ratione repræsentantæ solutionis vilius ab ijs emunt, & pignoribus vtuntur, nec aliquid ex debito dimittunt,

Contra eos, qui cum possint, nolunt aliena restituere, aut debita persolvere: sunt enim hi latrones; in idem enim co incidunt rapere, & nolle solvere, cum in vtroque alienum inuito domino retineatur.

Contra caussarum patronos, qui dubiam caussam, incertam, & dubij tuentur; immò aliquando eam, quam, si vel mediocri diligentia examinarent, facile viderent nullo iure niti. Qua in re, si non ex negligentia, sed ex malitia peccent, grauius reprehendi sunt.

Contra maledicos, detractores, mendaces, irrisores &c.

Contra densissimas ignorantie tenebras, eorum, qui externa tantum, & quæ infamiam adferunt, peccata reputant; interiora verò pro nihilo ducunt.

In eos etiam, qui externam tantum Decalogi obseruantiam, non tamē internā, & externā mortificationē doceri volunt.

Doctrina quædam, quæ in duobus præceptis Caritatis continentur.

MOdò restat, vt de duobus caritatis præceptis dicamus. De quibus hæc concionator accipiat.

Non ita videntur Christiani Christum diligere, vt infideles falsos suos Prophetas.

Misericordie opera sæpe cõmendanda, siue ea publica sint, siue priuata: vt captiuorum, in carcerem coniectorum, peregrinorum, infirmorum, viduarum, orphanorum, Religiosorum, & Religiosarum in paupertate vitam degentium subuentio.

Reprehendendi sunt ij, qui scandala generant; præsertim si sint genere, doctrina, ecclesiastico charactere insignes: hos enim tanquam sectarios a fides sequitur imperita multitudo.

Conquerendum quòd his temporibus tot sint erronei (quos vagabun

vagabundos appellant) tot fœminæ, tot pueri, & puellæ incertas habentes domos, vitamque non secus ac belluæ transigentes, tot denique miscelli homines, quibus nullû est publicè per-
fugium constitutum; cû id Dominus summè nobis reliquerit commendatum.

De Sexto Promptuario

Præfatio.

Absolutis ijs, quæ ad tertium Promptuarium conficiendû spectare videbantur, iam nunc quarto, & quinto prætermis-
sis, ad sextum plenius explicandum accedamus: in quo iuxta quinq. concionis partes, curandum erit, ut in vnaqua. parte loca communia indicentur. Quare breuissima Exordij, Narrationis, Confirmationis, Refutationis, & Perorationis exempla proponam: quæ poterit concionator sua industria reddere ampliora. Quod si quis nostrum hunc laborem tanquam superuacaneû contemnat, nosq. reprehēdat, quod bonas horas in eo consumpserimus, neq. tamē omni ex parte quæ polliciti sumus præstemus: is meminerit illius vulgarissimi proverbij. *Pone (api-ntem) in via.* intelligatq. alieno frui labore, interdum esse vtilissimum. Sepe enim accidit, ut quæ propria industria, nō nisi summo cû labore, & multo tēporis impēdio reperiremus, ea alterius opera citissimè consequamur,

Communium exoratorum exempla.

Cû multæ soleant à nobis conciones haberi; in quibus (vel ipsa Philosophia præcipiēte) vtilis est Exordiorū usus; cumq. sæpe animus in varias distrahatur partes, dum neq. speciale, neque generale occurrit Exordium: non mediocriter concionatori consulemus, si exordiorū communium copiā hoc loco proposuerimus: ut cû proprium non suppetit, communi utarur; modò illud ad rem subiectam (quod nō erit difficile) traducat. Adnotandum tamen est, cuiusque concionis Exordiū hūc referri, ut gratiam sibi concionator ab Spiritu sancto comparet per Christū, Virgine sanctissima intercedente: hunc enim modum Exordiorū tam sanctum, tam anti-

quum, tam in Ecclesia vsitatū, nusquā licet omittere, Igitur dū hoc facere nī iur cōcionator, multa potest Exordiorū genera cōficere, iuxta eas quę in Exordium incidunt partes. Sumetur enim aliquādo ex rei magnitudine, de qua dicendū est; quādo q. ex eiusdem difficultate, non numquam ex miseria, & tenuitate nostra, quæ omnia cōtendunt, vt spiritus Sancti gratiam à Patre, per Christum, Virgine intercedente, consequamur.

Fundamentum autem Exordiorū quandoque ex sacra scripturæ testimonio, nonnumquam ex sanctionibus Ecclesiasticis, aut ex sacro aliquo doctore, aut ex simili, aut ex figura, aut ex Naturali Philosophia desumetur. Philosophorum verò testimonio non vterer, nisi necessitas, aut concionis vtilitas id exposeret. Sed postulatur in exordijs amplificatio. Quare licet nos succinta quadam ratione exordia nunc proponamus; tamen, si iuxta amplificandi artem ea tractentur, magnam initia hæc nostra, licet rudia, tum verborum, tum sententiarum copiam suppeditabunt. Ea igitur initia proferamus.

Prouerb. 10. *Egestatem operata est manus remissa.* &c. Quare si concionator segniter loquatur, vel auditores segniter audiant, egeni erunt. Diuinum ergo petendum auxilium,

Genes. 33. Iob lucās assequutus est benedictionē: lucrare igitur debemus cū Deo per orationē, & tāgere scemur angeli testamenti, gratiamq. per mystrium Incarnationis petere.

Esai. 2. *Eri in nouis iiris diebus praparatius mons domus Domini in vertice montum,* & fluent ad eum omnes gentes. &c. Christus, montium est vertex, Virgo collis; at per collem ascendimus ad montem: ergo ascendamus ad Christum per Virginem.

Psal. 93. *Beatus homo quem tu erudieris Domine* &c. Si enim is non erudiat, legemq. suam doceat, quid populus discet? Porro simplices, & paruulos Deus erudit, eosq. alloquitur; quare si ab eo cupimus erudiri, cum humilitate petere debemus.

Eodem Psal. *Domini scit cogitationes hominum.* &c. Cogitatio humana, vana prorsus censetur, & vt solida sit à Deo habet. Quoniam ergo verba cogitationes sequuntur, vt ea vim habeant ad persuadendā quæ æqua sunt; sanctas à Deo cogitatio

gitationes petamus &c.

Pla. 91. *Quam magnificata sunt opera tua Domine. &c. V ir insipiens non cognosceat. & stultus non intelliget hac.* Stulti sunt in quibus non est sapientia Dei Si igitur opera Dei cupimus intelligere, sapientiam ab eo postulemus.

Psal. 103. *Inter medium montium pertransibunt aque &c.* Si ad te aquæ gratiam vis defluere, noli esse mons superbiæ, sed valis humilitatis: cognosce te peccatorem, & indignum ad quem aqua gratiæ descendat.

Prouerb. 3. *Habe fiduciam in Domino ex toto corde tuo, & ne inuitaris prudentia tua in omnibus vis tuis.* In omni ergo concione iubemur ad Dominum confugere, licet eam optimam ex cogitauerimus.

Prouerb. 23 *Qui declinat aurem suam ne audiat legem, oratio eius erit execrabilis.* Attentè igitur audiat concionator quæ Dominus intus loquitur, gratiamque petat, ne sit oratio eius execrabilis.

Psal. 2. *Et nunc Reges intelligite &c.* Reges nos sumus: inquit enim B. Petrus, *Regale sacerdotium.* Intelligere verò nos oportet, erudiri quæ à Deo in ijs, quæ ad Euangelicam spectant doctrinam: neque enim aliter intelligemus, vt probè dicebat Eunuchus ille Reginæ Candacis.

Psal. 69 *Deus in adiutorium meum intende.* Si Ecclesia sic ait in Horarum Canonicarum initio, quanto magis nos initio concionum? Huc etiam pertinet illud Psal. 4 *Cum inuocarem, exaudivit me Deus &c.* Docturus enim Dauid gentes, vidit se diuino auxilio egere, certoq. speravit se per orationem illud consequuturum. Adeamus ergo nos &c.

Exodi. 20. *Non loquatur nobis Dominus &c.* Nos multò aliter quàm Iudæi precamur, vt nos Dominus ad loquatur. Vos autè Auditores, per me adloquetur, si verba mea spiritu oris eius perfusa erunt. Precamini ergo Patrem per Filium, precamini matrem. &c.

Esai. 30. de populo conqueritur Dominus, quòd diceret Prophetis: *Auferte à nobis semitam &c. Loquimini nobis placetia &c.*

Vos igitur, fratres, multo aliter precamini Dominum, ut cemitas vobis ipse sanctitatis ostendat, & ego illo inspirante Christum Iesum prælicem..

Esaï.32. *Non caligabunt oculi videntium* Ad Ecclesiam Christianam hoc pertinet, cuius & nos membra sumus. Supplices igitur Deum rogemus, ut nec mei caligent oculi, & aures vestræ pateant. Quod si Virginem adeamus, cuius oculi sunt limpidissimi, auresq. integerrimæ: quod cupimus facile consequemur.

Esaï.30. *Ad vocem clamantium statim exaudiet.* O magna Dei in nos benignitas! Prope est Dominus omnibus intocantibus eum, ac præsertim ijs, qui ad eius exequenda mandata auxiliū ab eo postulant.

Esaï.41. *Egeni pruperes quæruunt aquas.* Elegās locus. Si verbi Dei aquas sitimus, habemus Domini verbum, qui dicit. *Ego Dominus exaudiam eos* &c.

Genes.2. In hominem ex limo terræ formatum inspiravit Dominus spiraculum vite. Prædicator omnibus humanis instructus subsidijs, homo est de limo terræ: si Deus ei non adspirauerit vitam non habebunt eius verba.

Concionator est ut naus, quæ non potest nisi flāte vēto. &c. Est sicut campus, vel planta: hæc enim nisi irrigentur &c.

Est ut agricola, qui licet terræ mandet semina, nisi tamen æris tranquillitas, lux Solis, & aqua &c.

Est item ut mercator Prouerb.30. *Sindonē fecit, & vendidit* *Canonæo.* Sindon humanitas est Christi, per cuius passionem omnia nobis bona conceduntur.

Psal.42. *Emitte lucem tuam* &c. id est spiritum, & verbum tuū, ut in tēplum verbi Dei, & in tabernacula mysteriorum Euangelij adducar. Neq. enī lex tantū, sed Euāgelium annunciādū.

Iohan.6. *Omnis qui audit à Patre* &c. Petamus ergo, ut audiamus, & discamus. Neque enim audire est satis, sed discere.

Matt.10. *Confiteor tibi Pater* &c. Si volumus edoceri, oportet nos fieri paruulos per humilitatem.

Hierem.23. *Si stetitissent in concilio meo* &c. Consulendus ergo

Dominus est, eiusq. consiljs parendum: vt errantes nos ipse in viam veritatis reducat.

Ezech. 33. *Si me dicente ad impium &c.* Maximis periculis expositus est concionator: si enim populo scelera non annunciat, peccatorum sanguinem Deus ab eo requireret; si annunciat, metuendum est illi. Rogemus ergo &c.

Prouerb. 18. *Qui inuenit mulierem bonam &c.* Mulier bona gratia est, propter quam relinquere oportet patrem, & matrem. Huic ergo adhareamus.

Ad Col. 4. *Sermo vester semper sit sale conditus.* Sal Dei gratia est, sine qua insipidus est sermo. Matrem ergo salis precemur. &c.

Psal. 103. *Fecit lunam in tempora &c.* Sol Christus est; Luna vero peccatorū noctibus, Virgo sanctissima. Illam ergo adreamus.

Esaï. 6. Forcipe tulit Angelus calculum. Virgo Maria Angelus ille est. Comparabit ergo nobis gratiæ calculum, sicut Esaia dicamus: *Va nobis quia viri polluti nos sumus.*

Pro. 14. *Doctrina prudentum facilis &c.* Et quis nā est prudens? Thren. 4. *Ego vir prudens, videns paucitatem meā.* Humilis ergo verē prudens; itaq. is facile scripturæ sensus percipiet. Nostram igitur tenuitatem agnoscentes Deum adreamus &c.

Prouerb. 15. *Sermo opportunus optimus, id est qui circumstantijs congruat.* Tribuit enim Dominus petentibus, non bonum quodcunq. sed opportunum, quodq. eis profuturū esse videt.

2. ad Thi. 4. *Prædica verbum instā &c.* Sed quomodo prædicabunt, nisi (vt ait D. Paul. ad Rom. 15.) mittantur? Mitti verō est spiritum à Deo accipere. Ergo spiritum petamus.

1. Reg. 14. Ionathas in saltu fauum mellis reperit, extenditq. summitatem virgæ quam habebat in fauum mellis, & cōuertit manum ad os, & illuminati sunt oculi eius. Ionathas donum Dei, id est cui Deus dedit, contra Philistæos, id est mundum, pugnaturus, in saltum nouæ legis ascendit, & virga orationis fauū gratiæ admouet ad os, interiusq. oculi illuminantur. Si ergo nos lumine gratiæ desideramus illuminari, oratione humili &c.

Thob. 11. Thobias senex per fellis fumum visum recepit. Venit Filius hominis querere, & saluum facere, quod perierat in ma-

quo huius mundi lumine, in quo piscis ille erat antiquus, quē Dominus sua morte superauit, & à quo fel extraxit, id est arma quibus in humanum genus irruerat; nostramq. cecitatem sanauit. Obsecremus ergo eum ut oculos nostros aperiat &c.

Prouerb. 16. Cor hominis disponit viam suam, sed Dominus dirigat gressus eius. Quare parum prodest quicquid in sibi concionem excogitasse; nisi Dominus cor eius per gratiam dirigat.

Prouerb. 10. Qui tantum verba sectatur, insipiens est. Non enim est in sermone verbum Dei. Igitur ne verba tantummodò aures audiant, sed cor etiam res ipsas excipiat &c.

Prouerb. 20. Aurem audientem, & oculum videntem. &c. Dominus dat verbum predicatori, & auditoribus aures. &c.

Totus fere Sapiens liber exordijs conficiendis aptus est: non enim à Deo esse sapiētiā omnem petendam.

Item *Iob. 12. 28. 32. 38. & Baruch. 3.*

Eodem etiam spectat liber Ecclesiasticus: vix enim in eo per idus reperitur, quē nō possit communibus exordijs inferuire.

Habes iam concionator, exordiorū communium copiam, quam non licet negligere. Nam etsi non ignorem posse alios plura, maioriq. industria elaborata præstare: tamen tenuitas nostra, temporisq. angustia ad meliora edenda locum non relinquant. Quod si rationem desideras tenere, qua possis exordia communia speciali argumento accommodare: facillimo negotio id facies, perpenso rectè subiecto argumento. Ut si dicturus sis de Verbi Dei Incarnatione: facies sic exordium. Cum omnia diuina mysteria non possunt sine lumine gratiæ aut intelligi, aut doceri; tum maxime Incarnationis mysteriū quod adeo vires ingenij nostri superat, ut nec angelicæ mentes illud valeant comprehendere. Quod si speciale aliquid habeat argumentum, quod cum exordio communi coherere possit, plenior erit accommodatio. Ut si de virginitate dicturus sis, ita poteris exordium instituere. Misericordia Domini plena est terra. Inter multa beneficia, quæ ex Dei misericordia hominibus proueniunt, illud videtur præstantissimum, quod eis auxilium conferat, quo & animum, & corpus immaculatum

culatum possint custodire. Hoc ergo auxilium mihi hodie
no die idē velt dari, et quibus decet laudibus virginitatē inter
ceteras virtutes sydus fulgentissimum commēdare possim.

Hac ergo ratione si diligentiam adhibeas, facillē poteris à cō
munibus Exordijs ad ea quæ propria sunt descēdere. Sed quo
niam de Exordijs iam satis, nunc de alijs concionis partibus di
camus.

De Narrationibus.

EXordium sequitur Narratio, si naturalem orationis ordinē
spectemus. Sed quoniam hoc inter Narrationem, & cete
ras partes videtur interesse, quod in alijs partibus cōmunia
quædam possunt assignari, quæ omnibus fere concionibus
conueniunt; Narratio verò non potest fere non esse pro
pria, cum ipsum orationis statum, eiusq; partes contineat: pro
inde nihil est quod de Narratione dici pro præsentī instituto
possit. Qui igitur Narrationis faciendæ modum à nobis hoc
loco postulauerit, ei caput septimum libri tertij huius nostri o
pēis adlegamus.

Exempla Confirmationum communium.

Narrationem statim sequitur Confirmatio. Parum enim
videntur habere firmitati quæ narrantur, nisi statim cō
firmatio adhibeatur. Possem autem hoc loco innumerabiles
adferre rationes, tum ad veritatem Fidei confirmandam, tum
ad persuadendam virtutem: quia tamen tota sacrā scriptura, cē
teriq; libri sancti, & pii, atque etiam Philosophorum monimen
ta huiusmodi confirmationibus referta sunt, nonnullas tantum
hoc loco indicabo.

Ad Rom. 6. *Humilitatem dico propter infirmitatem &c.*

Iohan. 5. *Si testimonium hominum accipitis. &c.*

Reg. 18. *Si Deus est Dominus sequimini eum &c.*

Denique huiusmodi confirmationibus scatet scriptura, scā-

tenet libri sancti : quos qui diligenter euoluet, singulasq. confirmationes in locos communes conferet, thesaurum sibi ad confirmandum aptissimum comparabit.

Exempla Confutationum communium.

Eiusdem artis est sua confirmare, & aliena refellere. Quapropter concionator non solum debet confirmationes in promptu habere, sed quæ vel Fidei aduersa sunt, vel bonos mores corumpunt refutare. Confutationem autem copiam parabit, si ea omnia diligenter euoluat, in quibus diximus confirmationes contineri. Nam sacra Biblia, sanctiq. Doctores, libri pij, atq. alij, magnâ suppeditât confutationum copiam.

Esai. 1. *Cognouit bos possessorem suum. &c.*

Hierem. 5. *Quid debui facere vineæ meæ, & non feci. &c.*

Ezech. 16. *Pecius Israël quàm Sodoma peccauit. &c.*

1. Corinth. 5. *Omnino auditur inter vos fornicatio, qualis nec inter gentes. &c.*

Lucæ 21. *Si cognouissetis. &c. &c.*

Charta me deliceret, si eas quas possem confutationes adducerem. Quare de hoc iam satis.

De communibus Epilogis.

Prefatiuncula.

Poterunt concionatores locorum communium subsidio, etiam uti ad Epilogos conficiendos. Sed præmittendum est, debere Epilogum concionis generi conuenire. Siue enim concio in confirmandis Fidei dogmatibus, siue in virtute asserenda, vitioq. oppugnando, siue in laudatione : siue in vituperatione versetur, eligendi erunt communes Epilogi, qui appositè cum concione cohæreant. Sumantur autem Epilogi (quemadmodum de Exordiis diximus) vel ex testimonio, vel ex figura, vel ex simili, vel ex quouis alio argumento.

Valent.

Valent etiam ad Epilogos argumenta ab effectis; præmio scilicet, aut pœna: item à pulchritudine virtutis, & peccatorum ignominia. Effundendæ etiam erunt in Epilogis exclamationes ad Deum, ad Angelos, ad homines, ad dæmones, & ceteras creaturas; itemq. obiectiones crebræ, atq. comminationes pœnarum. Deniq. si vlla pars cōcionis est, in qua debeat concionator amplificare quæ docet, hæc maximè tota amplificatione debet constare. Subijcemus autem hoc loco quædam Epilogorum exempla, vt ex his possint facile concionatores alia inuenire, & in suos commentariolos referre.

Exempla Epilogorum communium.

PSal. 4. *Fily hominum vsq. quò graui corde. &c.*

Prouerb. 1. *Vsquequo paruuli diligitis infantiam. &c.*

Prouerb. 5. *Nedes alteri honorem tuum.*

Prouerb. 6. *Vsquequo piger dormis.*

Esai. 40. *Nunquid non scieris. &c.*

Psal. 118. *Maledicti qui declinant à lege tua Domine.*

Matth. 25. *Qui bona egerunt. &c.*

Ecclesiast. 7. *Deum time, & mandata eius serua. &c.*

Ecclesiast. 7. *Quæ præcepit Deus, illa cogita semper.*

Esai. 45. *Conuertimini, & salu eritis omnes fines terræ.*

Esai. 46. *Memento re, confundimini, reddite prauaricatores ad cor.*

Hiere. 6. *Erudire Hierusalè, ne fortè recedat anima mea à te.*

Hierem. 8. *Nunquid qui cadit non resurget?*

Hierem. 13. *Audite, & auribus percipite. &c.*

Ibidem. *Va tibi Hierusalem non mundaberis post me.*

Ad Roma. 6. *Quem fructum habuisti. &c.*

Thren. 3. *Scrutemur vias nostras. &c.*

Psal. 40. *Hodie si vocem eius audieritis. &c.*

Psal. 118. *Cogitavi vias mea. &c.*

Deniq. tota sacra Scriptura Epilogis potest deservire, modo curet concionator ea amplificare quæ desumit.

Figuræ item, quemadmodum diximus, ad Epilogoserunt accommodatæ. Extat enim figura Rachelis, & Liæ cum Iacob ab euriis; qua monemur nihil in hoc mundo reperiri, quod verè nostrum sit, nostrasque diuitias in Iesu Christo repositas esse. Figura item Ruth, quæ cum patriam, in qua nata, & educata fuerat, reliquisset, socrum Nohemi sequebatur. Quo monemur mundum relinquere, legemque Dei dulcem sequi. Reliquit item Abraham patriam, & parentes. Non enim in hoc mundo permanentem habemus ciuitatem: Deoque non mundo nati sumus.

Iuuabit etiam hunc locum, si rationibus quibusdam, quod volumus persuadeamus. Vt: Nonne satis hætenus à vobis peccatū est? Restat ergo iam, vt reliquum vitæ temp^o, quod an breue futurum sit nescitis, totum Domino consecratis, peccata detestemini, Dei misericordiam imploretis, aures vestras illi vocanti aperiat. Si conuertuntur alij, & ad meliorem mentem Dei beneficio reducuntur, nonne poterit Deus vos quoque ad statum optimum reuocare? Sed dicetis, infirmos vos esse. Rectè verò: sed potest Deus vobis robur, ac virtutem tribuere. Testis est David, quem Dominus, ex rege adultero, & homicida, regem fecit sanctissimum, & omnium regum exemplar insigne. Testis Matthæus, quem ex Publicano in thesaurio sedente Apostolum fecit insignem, & Euangelistam clarissimum. Testis Paulus, qui ex persecutore fidelium, repente infidelium prædicator effectus, innumerabiles gentes ad Fidem Christi reuocauit. Testes denique sunt omnes Regionēs, in quibus quotidie Domin^o (quæ illius benignitas est) misericordiam suam copiosissimè ostendit. Quis igitur tot, tantisque exemplis non commouetur? O infelices illos, qui Dominum recipere nolunt; O dissoluta peccandi consuetudo; Adeone homines insani erunt, vt pro nihilo vitam æternam amittant, acerbissimosque luctus comparent. Qui homini roganti obtemperas, cur Dei voluntati resistis? Valent apud te plurimum amici, impetrant facile à te quæ cupiunt; & Christum Iesum, qui te per passionē

acerbam, & n. ortemignominiosam a potestate diaboli eripuit, qui te potest ad tenebrosa diaboli regna relegare, ita contemnis, vt contra eius voluntatem omnia tua facta ad Deimonis, Carnis, & mundi voluntatem componas?

Denique nihil est quod ad virtutem persuadendam, aut ad vitia detestanda possit afferri, quod non sit Epilogis accommodatissimum.

Septimi libri Peroratio.

HAbesiam, amatissime Lector, breuia quorundam Promptuariorum initia: quæ & augere tu potes, & ex ijs, aliorum quæ à me non traduntur, conficiendorum, artem colligere. Nos enim exhibere omnia nequaquam potuimus, cum & liberum posuissent hominem, & tempus ab occupationibus feriatum. Quod quidem cum mihi minime concedatur, factum est, vt inuitus penè, ac multorum, efflagitationibus coactus, hos duos posteriores huius operis libros, scilicet septimum & octauum, superioribus addiderim, quibus mecum iam quodammodo pensum videbar absoluisse. Extat Bibliorum thesaurus, ex quo nā mediocrem habere poterunt promptuaria accessione: Extat & alius thesaurus concionatorum, quem nuper doctissimus, mihiq.ue amantissimus Pater Truxillus Dominicanus, non sine maximo concionatorum fructu, in vulgus emisit. Euāgelicarum etiam institutionum liber extat Petri Garcie à Galarza, qui primum promptuarium iuuabit. Denique permulti alij circumferuntur libri, quos si attentè legeris, materiam tibi ad concionandum subministrabunt.

Interim tamen finire hoc nostro tepui labore, & nostræ inopie ignosce, meq. iam senio confectum, & tot laboribus, & negocijs distractum,

tuis orationibus Deo Opt.

Max. commenda.

Liber octauus

acerbam, & non potest magnam a potestate diaboli eripui, qui te potest ad tenebrosa diaboli regna relegare, ita contemnis, ut contra eius voluntatem omnia tua facta ad Demonis, Carnis, & mundi voluntatem componas?

Denique nihil est quod ad virtutem persuadendam, aut ad vitia detestanda possit afferri, quod non sit Epilogis accommodatissimum.

Septimi libri Peroratio.

HAbes iam, amantissime Lector, breuia quorundam Promptuariorum initia: quæ & augere tu potes, & ex ijs, aliorum quæ à me non traduntur, conficiendorum, artem colligere. Nos enim exhibere omnia nequaquam potuimus; cum & liberum postulerent hominem, & tempus ab occupationibus feriatum. Quod quidem cum mihi minime concedatur, factum est, ut inuitus penè, ac multorum, efflagitationibus coactus, hos duos posteriores huius operis libros, scilicet septimum & octauum, superioribus addiderim, quibus meum iam quodammodo pensum videbar absoluisse. Extat Babiliorum thesaurus; ex quo nã mediocrem habere poterunt promptuaria accessione. Extat & alius thesaurus concionatorum, quem nuper doctissimus, mihiq; amantissimus Pater Truxillus Dominicanus, non sine maximo concionatorum fructu, in vulgus emisit. Euangelicarum etiam institutionum liber extat Petri Garcie à Galarza, qui primum promptuarium iuuabit. Denique permulti alij circumferuntur libri, quos si attentè legeris, materiam tibi ad concionandum subministrabunt.

Interim tamen finire hoc nostro tenui labore, & nostræ

inopiæ ignosce, meq; iam senio confectum, &

tot laboribus, & negocijs distractum,

tuis orationibus Deo Opt.

Max. commenda.

LIBER OCTAVVS IN QVO DE VSV, ET EXERCITA TIONE HVIVS ARTIS discentur.

PRAEFATIO.

QUAE ad concionandi artem pertinent libris superioribus sumus persequuti: quibus concionatori aditum aperuimus ad concionem aggrediendam. Sed quoniam omnes artes exercitatione perficiuntur; antequam huic operi manum extremā imponamus; visum est mihi, hoc ultimo libro de huius artis exercitatione disputare. Postquam enim libro 2. 3. 4. & 5. concionatori arma subministravimus; 6. verò & 7. ceteras res ad preliū committendum parauimus; oportet nunc vt eum consilijs iunemus, quò possit certiùs victoriam reportare. Tot enim periculis, tot incommodis ex positus est is, qui multitudinem, maxima ex parte imperitam, conatur ad perfectionem Euangelicam deducere, vt quamuis multi de hoc argumento disseruerint; non tamen hæc nostra opera inutilis, sed admodum fructuosa debeat existimari. Quid enim prodest rationem inueniendi concionem probè tenere, ceteraq. artis præcepta percipisse, si artem, cum opus fuerit, nescias in vsum reuocare? Neque enim solum artis ratio habenda est; sed prudentiæ methodus tenenda, vt omnia loco, tempori, & alijs rei conditionibus cōueniant. Iam igitur quoniam hæc pars tota ferè prudentiæ est, septem capita præcipua continebit; in quibus concionatorem de ijs rebus admonebimus, quæ ad suum munus rectè abeundum videntur quàm maximè spectare. Primo loco de præparatione concionatoris dicemus: Secundo explicabimus modum concionis excogitandæ: Tertio eius conficiendæ rationē aperiemus; Quarto ostendemus quid cum eam confecerit, præsta

prætare concionator debeat; quinto demonstrabimus quâ ratione illam de superiori loco recitaturus sit: sexto præscribemus, qui d ubi concionandi finem fecerit, toto reliquo die cum facere oporteat; ultimo tandem exercitationes concionatori congruentes persequemur.

Capit. I. De Concionatoris præparatio 1^a.

QUOD ad præparationem concionatoris attinget, consideret primùm concionator, se ad celsissimum, & sanctissimum munus vocatum esse: oportereq. ut talem se præbeat vitâ, & moribus, quâ ilis suscepti muneris ratio requirit; ut cū Paulo possit dicere: *Observate eos qui ita ambulant sicut habetis formam nostram*. Si enim idoneus non est ad tantum munus exercendum, caueat ne dicat Dominus: *Non mittebam Prophetas, & ipsi currebāt*. Orationi ergo seriò vacare debet, corpusque suum affigere: hisce namque medijs Patres sancti, à Deo interiùs illustrati, sagittas acutas in auditorum corda trans mittebant. Sacram deinde scripturam, & sanctos Patres sedulò debet evoluerè: ut ut sanam doctrinam, omni gladio ancipiti penetrabiliorem hauriat, & ebibat: sic enim fiet, ut cū eadem populo annunciabit, maiorem vim ad persuadendum obtineat. Præterea eos libros, qui ad pietatem pertinent, siue illi antiqui fuerint, siue recentes, perlegat sæpe; eligens ex ijs, qui passim circumferuntur, præstantiores. Ad hæc, sit eius consuetudo cum viris sanctis, & senioribus; eosque loquentes de rebus sanctis, & ad populi ædificationem spectantibus, audiat libèrer. Retineat verò in colloquijs, & sermone, doctrinæ gravitatem, & sinceritatem, ut sana, & irreprehensibilis phrasis in naturam convertatur. Quod assequetur facillè, si scripturam sacram assidudè meditetur. Et quoniam munus hoc supernum est, atque divinum; certò sibi debet concionator persuadere, plura divinitus à Deo data, quàm humano parta studio, sibi necessaria esse, ut hanc possit sustinere prouinciam. Ut enim hoc mun⁹ ad Christi gloriam, & Ec-

Ad Phi. 3.

Hiere. 23.

clesiæ.

clēsīæ ædificatiōē vehemēter pertinet; ita, permittente Deo, acrius dæmones pugnant, doloſq; machinātur, ne concionem effectus exoptatus conſequatur; tantoq; illi conātur impedire magis, quanto cenſent chriſtiano populo fore fructuoſiorem. Multam igitur noctis partem debet concionator excubare, gratiamq; à Deo inſtantiſſimè petere. Atq; vtinam ad hanc gratiā petendam, orationem quandam in promptu quiſq; haberet, qua à Deo per Ieſum Chriſtum illuſtrationem intellectus poſtularēt. Fieret enim vt Deus, qui fidelis eſt, neq; ſe ipſum poteſt negare, illi omnia liberaliſſimè concederet, quæ ad ſanctum Euangelium populo recte annūciandum neceſſaria ſunt. Iam verò quod ad peccatorum attinet remiſſionem, ſupplex à Deo vniam debet concionator petere: ita vt de comiſſis vehementer doleat, firmiſſimèq; ſtatuat nullum ſe ampliùs, Deo auxiliante, commiſſurum. Sanctum enim eſt concionādi munus, atq; ita non niſi ſanctè tractandum. Haſtenus ergo de preparatione ante concionem faciend: anunc aliud caput aggrediamur.

Cap. II, De ratione excogitandi cōcionem.

Concio excogitabitur cōmodè, ſi cōcionator quæ dicēda erūt, ordine congruēti in cōmētariolū referat. Quod nō debet abſq; oratione præuia efficere. Si enī aliq; opus eſt, in quo mētē ad Deū ſæpius attollere ſit neceſſe, illud maximè eſt ſacra cōcio. Quare ſi libri ſacri ad cōcionē excogitādā euoluēdi ſūt, oratio antecedit oportet: ſi ſtatus aliquis, aut ſcopus cōcionatori eligēdus, nō niſi præuia oratione id fieri debet: ſi Eccleſiæ ſpiritus eſt populo explanādes, rogare oportet Dominū, vt congruā exhibeat concionatori doctrinam. Deniq; nihil excogirandū eſt, quod oratione in primis à Deo poſtulari non debeat. Excogitanda item erunt loca vtriuſq; Teſtamenti, ac præſertim Prophetarū, & B. Pauli, quæ ad confirmandum concionis ſtatum, & ad eundem amplificandum conducunt. His accedent ſanctorum Patrum reſiſſimo

simonia, & argumenta ab exemplo, vel à simili, vel alia huiusmodi, quibus tota concio solet illustrari. Hoc tamen vnum maxime laborandum, vt scripturam scriptura interpretemur, eaq; sæpe vtimur. Nihil enim est quod ad populi edificationem possit pertinere, quod ex scriptura non corroboretur. Atq; vt vno verbo, quæ ad concionem excogitandam pertinent absoluiamus rectè concionem excogitabit, qui inuentionis artem probè fuerit assequutus.

Capit. III. De ratione componendi.

concionem.

Non minore op^o est industria in disponendis quæ inuenta sūt, quàm in excogitandis. Quare postquā concionator excogitauerit ea quæ concioni suæ visa fuerint accommodata superest vt manu operi admoveat, & quæ rudius inuenerit in cōmētariolū cōgessit, apta methodo distinguat, omniētētās (si necesse fuerit) dispositionis rationē, vt quā aptiorē viderit eligat potissimum. Postea verò, excogitata, & cōpositā concionem cōscribere debet, ac præsertim exordium & epilogum: magnum quippe inde emolumentū consequetur. Multa siquidem inter scribendum corrigenda occurrent, multa immutanda; quæ nisi scriptis mandarentur, minimè forsan possent animaduerti. Cui accedit, quòd scriptio eiusmodi, memoriam maximopere iuuat. Demum verò vbi hic labor absolutus fuerit; consequitur, vt ea quæ excogitata, disposita, & conscripta sunt, memoriæ mandentur. Quo tamen loco, caue o concionator, ne si (vt accidere solet) excogitata tibi tua arideant, inani intumescas elatione, aut si displiceant, animocadas. Quemaadmodum enim neque in proprio labore, & diligentia, fiducia collocanda est; cum non semper propriæ voluntati exitus respondearita neque de concionis fructu desperandum est, si minùs quæ excogitata sunt, probentur. Quare humiliter nos in hoc gerere debem^o: hoc est, quod nostri muneris est, accuratè præstare: reliqua verò omnia Deo præstāda relinquere.

Sed aliquis occinet fortasse: Tantus ne mihi in conficienda concione subeundus est labor? Tantus certe. Quis enim est, qui dignam Deo concionem facere, rem esse facilem audeat existimare? Profectò qui Dei nomine loquutus est ad populum; quiq. publicè dicturus est, Hæc dicit Dominus: hunc dubitari non potest, maximum quoddam, & difficillimum obire munus. Quare necessaria illi hæc sunt omnia, quæ hæcenus tradidim⁹: quæ vos, lectores, ne vestris excidant mentibus, obtestor.

Sed libet nonnulla hoc loco in memoriam reuocare ex ijs de quibus satis multa lib. 5. ubi de diuersis concionum generibus egimus, dicta sunt. Plura namque sunt ad illud præsertim concionis genus obseruanda, in quo, Euangelicæ historiæ succinta narratio, exordij vice præponitur. Nam si aliquantò longius est Euangelium (qualia sunt Euangelia Samaritanæ, & Lazari) conceptis verbis id narrandum est, & in pauca cōferendum: eiq. vel aliqua, si occurrant, acutè, & doctè excogitata, permiscenda; vel dogma aliquod, aut communis locus, breui proponendus, ut rei, aut rebus in concione tractandis, commodus locus relinquatur. Semper autem Euangelij scopus præsertim inuestigandus est; etiam si plura sint, quæ velit concionator explicare. Quanquam Euangelij scopo, aut Ecclesiæ spiritui omnia accommodare non est necessarium: sæpe enim propter vnum duntaxat verbum, ab Ecclesiâ Euangelium proponitur. Ceterum quæ ratione sint in quo uis genere disponendæ conciones, ad artem potiùs pertinet, quàm ad vsum: nos autem nunc de artis vsum tantum modo loquimur.

Nihilominus tamen, ut in promptu habeat lector, quæ iam lib. 3. 4. 5. tradidimus, eaque faciliùs ad praxim redigat, hæc modò accipiat.

Quo pacto conficienda sint exordia, suo loco dictum est: ubi à testimonio, à simili, ab exemplo, à figura, ab Euangelij expositione peti posse docuimus.

Deinde ubi insinuatus est in exordio orationis status, diximus

lij expositione peti posse docuimus.

Deinde ubi insinuaturs est in exordio orationis status; dixim⁹ necessariū esse, vt in Narratione tota rei in tōcione tractāda summa proponatur. sumpto initio à simili, siue à figura, siue ab alicuius propositione quæstionis, siue aliunde, ita vò scopum concionis Narratio contineat.

Adhæc (vti etiam diximus) cōfirmatio debet esse grauis, valida, neruosa, aptè digesta, distincta, perspicua, integra, nihil improbatum p̄termittens, plurimum deniq. roboris habens. Si milititer confutatio futura est acris, sed mitis; futura est etiam se uera, pudica, & modesta, dū nō solum, oblati respondet obiectionibus, sed in peccata etiā inuehitur. Neq. verò solum peccata detegat cōfutatio, sed qua ratione declināda sint etiā doceat; atq. ad virtutes cōtrarias aditū aperiat; ita, vt & peccatoribus timorē inuehat, & virtutū desiderii in eorum animis exci-
ret. Vnde fit, vt cōtinere debeat cōfutatio quædā verba, ignis cuiusdā caritatis plena; ita vt accensa possit amore viscera, alie niq. malit cōmiseratione cōmota, quā ira cundā, odiumq. in peccatore p̄ferat. Sed in esse illi debet acerbitalis non nihil: quod non sūmatorua quædam actione, quā in rationum pondere sit positum. Licet enim necessaria sit (nostris præsertim tēporibus) eiusmodi actio, ad torpētia quædam corda excitanda: tamen cauendū est, ne modestiæ limites egrediamur. Duo itaq. imprimis in confutatione fugienda sunt. Aliud est, ne ita exilis, & languida illa sit, vt ridicula videatur, vel quandam peccandi occasionem peccatoribus præbeat, qui peccatum frigide reprehensum, non esse magnū malum forē arbitrabuntur. Aliud verò est, ne vel impatiētia, vel crudelitas, vel præcipitatio, vel iracundia in eptulū increpandi modus in concionatore notetur. Cum patientia enim, & doctrina, cum sancto zelo, iraque modesta progredi oportet.

Deniq. de Epilogis etiā actum a nobis est: in quibus est curandum, ne frigidam tantummodo rerū, quæ dictæ sunt, repetitiōnē contineat, aut verbis prorsus eisdem, quæ antea dicta sunt, cōstent: immò in ijs curandum est maxime, vt res maneant au-

ditorum animis infixæ. Sed esse debent præterea Epilogi suaves, efficaces, perspicui item q. debent consolari, commouere, docere, atque conuincere.

Cap. III. De confecta Concione cum Deo
conferenda

Rædictas partes, quarta iã in ordine subsequitur, neq. illa quidẽ illo modo prætermittenda. Igitur constructa concione, cõcionator, ab initio vsq. ad finẽ genibus flexis corã Deo Opt. Max. quasi eam ipsi recitans, proponere, illũque supplex oro, vt elementissimas tibi suas aures adhibens, suum iudicium interponat: & te doceat, an quæ excogitasti, ipsi grata sint, & an utilitatem aliquã sint populo adlatura. Vbi verò consciencia tua bonum tibi redderit testimonium; maiori conatu Dominum obsecra, vt tibi præsto sit, ad ea quæ pro illius gloria excogitasti, in eiusdẽ etiam gloriam pronuntianda, vt labor iste tuus sit ipsi gratus, cunctis verò auditoribus, atque ad eõs, qui ipsos auditores, concionem recitantes sint audituri, vtilissimus. Ad hæc, sumis precibus contende, vt linguam tuam Dominus regat; orationis tibi aptum, & accommodatum genus tribuat: & inter cõcionandum alia suggerat, quæ Christianorum cordibus maximæ sint utilitati futura. Facere autem potes orationem si milem illi, de qua superius diximus, scilicet qua in exordio cõcionis; petiturus es coram populo gratiam. Nam per Mariæ semper Virginis intercessionem petenda semper gratia est, vt & excogitentur dicenda, & excogitata, Dei spiritui pronuntientur; & alia noua vtiliora, & efficaciora vnã cum sancto dicendi modo diuino munere tribuantur. Qui verò parũ vsu, & exercitatione cõcionandi valet, non tantũ secum tacitus quæ dicturus est, coram Deo attentẽ meditetur, sed etiam singulas voces, integrasque periodos perpendat, vt nihil concionatoris persona indignum proferat. Quod maximè obseruare debet is, qui naturæ impulsu, zelo, & feruore flagrat: scilicet
vt sub

ut sibi temperet: itemque is, qui nunquam ad dicendum prodijt. Sicut enim tyrones, antequam ad pugnam accedant, indigent iugi, & assidua exercitatione: ita in hoc spiritali certamine, oportet concionatores novos, multis exercitationibus, & tamquam prolusionibus instrui, & preparari.

*Cap. V. De modo in ipsa Concione
seruando.*

Antaggrediamur quintam partē nostro instituto magis propriā, & oppido necessariā: in qua modū quē in concionibus habendis concionator seruare debet, est tradendus. Cuius rei cognitio accurata, cum tā necessaria sit ad multos errores vitandos: hunc ordinem mihi obseruandum in ea prescripti, ut vitia quę in concionibus notari possunt, & pericula, quę ipsis concionatoribus imminēt enumerē: atque consilia, & admonitiones qualdā, quibus vitia illa, & pericula declinari possint adiungam. Quod si ea quę dixerō, breuius quā oporteat, & minus exacto ordine perstringerō: ignoscite mihi, angustia tēporis, & prępropera quorūdā typographi aurgētū festinatione, oppresso: presertim cum manifestū sit, huius tractatus fructum, non tam ex ordine, & disputationis serie, quā ex ipsis consilijs, & obseruationibus pendere.

De vitijs Concionatorum.

Igitur vitia illa, quę (ut verum fatear) tum in me, tum in alijs concionatoribus deprehendi, hæc sunt potissimum.

Sæpe in reprehendis peccatis exardescimus, & veluti extra nos posimur: vnde fit, ut neque veniat in memoriā, neque vacet nobis, ad virtutis studiū auditores excitare, & dum æstus orationis hūc illuc ferimur, sæpe eadem omnino verba repetamus, sæpe etiam histrionice, & non grauitē,

ut vitium peius deest, agamus. Solemus etiam aliquando auditorum vitia dissimulare, aut certe ita remittere, & leniter reprehendere, ut satius quidem futurum esset, si omnino taceremus.

Aliquando etiam ipsi nos laudamus; nostras cogitationes, aut meditationes, non antea usquam auditas, aut lectas, sed novas esse proferentes, indeque nobis attentionem conciliare conantes.

Præterea nonnumquam hæreticorum ac ludæorum nomina in concionibus frequenter, quam par est, repetimus; vel auditoribus plurius in infidelitatem comminamur.

Ad hæc, spiritalia quædam gravia, & apud viros sanctos subtilia negligimus; & quæ pia, & acuta in scriptura, & in Sanctis ipsis sunt, prætermittimus, vel obscure tantum; ac ieiune tractamus; dum iis solum, quæ ab scholasticis, aut alijs similibus auditoribus traduntur, sumus intenti.

Ferocia potius, quam testimonij, aut rationum, vi aduersus peccata sæpe insurgimus.

Digressiones interponimus nimis longas, atque prætermittimus illas, quæ tamquam rei præsentis propria excogitauimus, ad alia quæ se nobis aliunde offerunt, transimus; quibus asserendis neque testimonia suppetunt, neque rationes, neque aliud denique quidquam ex ijs, quibus persuaderi homines solent.

Nonnumquam tardè, ac lentè nimis agimus: nonnumquam verò nimis concitatè.

Vocem quandoque nimis extollimus, quandoque verò remittimus: quorum alterum aures offendit, alterum verò nec attingit quidem.

Indecorè sæpe agimus, atque immodestè, ut pyrrharios vel gladiatores referre videamur.

Vociferamur abs re sæpissimè: quippe quia vel vehemētiore vocis sonum materia de qua tractamus non exposcit; vel si exposcat, tamen Stentorea quædam vocalitas, qua utimur, nulli est omnino materię accommodata.

Exordia sæpe facimus brevissima; sæpe prolixiora.

Narra:

In narratione vagamur, neq. distinctè, perspicuè, atque aperta cum ratione id de quo sumus dictur i proponimus.

Confirmationes facimus parùm efficaces: Confutationesq. item infirmas, ac imbecillas.

In Epilogis, cum prolixiores quàm par est, sumus; tamen solum quæ dicta sunt repetimus, nihilq. auditorum animos commouemus.

Immoramur in manifestis; vt difficilioribus, & necessarioribus integrè explicandis locus reliquus non sit.

Nonnumquam eo vocis modulamine, ac veluti canore utimur, vt non quidem concionari, sed aliquam canere cantilenam videamur.

Euangelium non ad populi vtilitatem, sed ad eruditionis nostræ, si qua est, ostentationem exponimus.

Sæpe quodam pio zelo commoti, eadem in vna, eademq. concione ineptè reficamus: sæpe autem contrà, nostræ laudi inservientes, cum idem repetere oporteat, facere id erubescimus, ne ab auditoribus vitio nobis detur.

Nonnumquam ipsi, nosmet prædicamus; verbumq. Dei, vt B. Paul. ait, adulteramur.

Ceterùm quis est, qui possit omnia, quæ in concionatoribus deprehendi possunt vitia, oratione compleri?

Præstat ergo iam, vt his omissis, ad ea tradenda cõsilia, quibus hæc vitia declinari possint, sermonem cõuertamus. Nam ex ijs, quæ diximus, quæq. dicenda restant, quæq. à suis vnusquisque amicis admoneri potest, non erit ei difficile, vitia, si quæ inter concionandum admittere solet, animaduertere.

Igitur primum in genere constituiamus, ea vitia, in quæ cõcio nantes labimur, magna ex parte inde existere, quòd corde non sumus satis mundo, ac mortificato; vel corpore non satis macerato; vel animo neq. piæ lectioni, nèque sanctæ orationi verè & omnino dedito; vel quòd eam orationem, quæ ante excogitandam, & componendam concionem necessaria est, prætermittimus; ac illa quæ in superioribus de tota hac re tradita sũt præcepta contemnimus; vel quòd plura, quàm par

sit, dicere conamur, neq. ijs potissimum contenti sumus, quæ futura videntur vtiliora.

Hoc constituto, erit veluti summum quoddam consilium, vt ea præstentur omnia, quæ, cum christiani concionatoris vita, studijs, & exercitationibus conueniāt: quod & toto hoc nostro opere millies repetimus, & adhuc etiam, atque etiam repetere non grāuamur; nimirum; vt ne id nobis excidat, quod toties, & tanto cum animi affectu identidem commendatur.

Præterea sit secundum salutis consilium: eo præsertim die, quo concionaturi sumus, silentium seruare; & ab omni humana occupatione ante cōcionem abstinere; atq. ea tantum quæ dicturi sumus; meditari: item ad Templum congruo tempore, cum oculorum, totiusq. corporis modesto, humili, & graui quodam habitu accedere: & demum, ante concionem Sacrum facere; ita vt paulò ante concionem absoluto Sacro, Christum Dominum intra pectus habentes, eiusq. præsentia accēsi, nullo aptius, & vehementius concionemur.

Aliud consilium multiplex est, hæc q. maximiè capita complectitur. Sit concionator in loquendo cautus, & modestus. Cautus quidem, ita vt si verba profert non nihil ambigua, quæ ad prauum possint sensum detorqueri; illa explicet, sensumque catholicum amplectatur, impium verò, reiiciat. Modestus verò, & in vocis sono, & in corporis situ, & motu, & in modo dicendi seruare debet: miserationemque potius, quam rigorem præferre; ac rationibus magis innitens, quam nimis concitatus, ac veluti furore quodam, & iracundia percitus, peccata reprehendere. Nam etsi scimus Christum Dominum in Phariseos acriter inuectum fuisse: tamen nullus credet, cum ipse id faceret, aliquam prætulisse iracundiæ, aut vindictæ speciem; quinimo præ dolore nimio ex Phariseorum cecitate suscepto, in acris illa verba prorupisse. Quod velex eo apparet, quod voce illa, *Væ*, dolorem significante, sæpe vtitur. Decet verò Christianum concionatorem, cum de peccatoribus verba facit, se in eorum etiam numerum referre; cum
verò de

verò de sanctis, & iustis, in tertia persona loquitur: hæc enim sancta humilitas populum edificat.

Deinde cōducit maximè, inter concionandum, publicè pro auditoribus orare: videlicet vel ad Dominum, vel ad sacram Virginem, vel ad Angelos, ac Sanctos oratione conuersa: item quæ cælum ipsum quandoque, & terram in testes appellare. Ad hæc mouere solet maximè, epiphonematis, atque exclamationibus (parcè tamen, & non sine modo) vii. Tū oportet prudenter exordiola, transitiones, & epilogos interponere: ita tamen, vt caueamus, ne eadem repetentes, prolixi videamur. Nam etsi repetere eadem, sæpe auditorum vilitas cogit: tamen alio atque alio vocis sono, alijsque verbis, & nonnulla etiam facta additione, id est faciendum.

Præterea conuenit obsecrare auditores, vt quæ dicimus beneuoli excipiant: itemque vt pro nobis Dominum precentur, quò vtilius ipsis diuinum verbum exponamus.

Vtile est etiam exempla nostræ ætatis in medium adducere: hæc enim, vt quæ sensibus patent, multò se magis cordibus insinuant, & auditores multò magis mouent.

Hyperbolis parcissimè, & cautè est vtendum.

Res creditu difficiles, aut grauissimæ, nunquam (vt alio admonui loco) absque testimonio proferendæ.

Vtile est sæpe ea quæ dicimus attemperare his vocibus: quodammodo, quādātenus, vt vulgo dici solet. Alioqui enim, quæ dicimus, sunt sæpe calumnijs multorum, præsertim improborum, exposita.

Si vehementiori aliquo impetu feraris: contine te, & apsope si vtere: quæ est dicendi ratio vtilissima, & efficacissima. Quare iterum, atque iterum eam omnibus commendam velim: sed ijs maximè, qui ardentiori zelo flammant. Nam ubi exardescunt vehementiùs, multa illis è memoria excidunt, multa prætermittuntur vtilia, alia vero dicuntur, quæ dixisse nihil oportebat.

Vtile est inter concionandum alloqui aliquādo Deum, vel sacram virginem, vel Angelos, vel Sanctos, hominesque omnis

generis, siue pios, siue impios: immò & nonnumquam ipsos De nones; scilicet ea quæ dicuntur, illis proponendo; illosq. in testimonium vocando; aut iudices etiam constituendo.

Ad pœnitentiam sæpe incitandi sunt homines exemplo Christi, & Ioannis Baptistæ, qui pœnitentiam prædicarunt.

Item inuitandi summopere sunt ad amorem Dei.

Non solum peccatores deterrendi sunt; sed pigri, & segnes etiã excitandi; timidi animandi; afflicti consolatione reficiendi.

Oportet diligenter curare, vt cum vel personam, vel rem nominamus, accommodata illis adiungamus epitheta, seu attributa.

Describere oportet nonnumquam impiorum, & iniustorum verba, cogitationes, & opera: vt illos detestemur, hos verò extollamus. Sed cum grauitate vtrumque præstādum est; ita vt vbi eorum dicta, vel facta referuntur, actio moderata seruetur.

Infernum, Purgatorium, Gloria cælestis, Mors, Iudiciũ, & Christi Passio, in quibus ad mouendum plurimũ inest, sunt inter concionandum insinuanda.

Vbi occasio incidit, quæ de rebus Fidei sit agendum; eæ sunt, vt certę, & infallibiles statuendæ; &, si periculum ex obscuritate timeatur, explicandæ. Pugnandum verò est contra hostes Fidei: sed prudenter; vt magis stabiliatur veritas, quàm falsitas impugnetur; nisi fortè id pertransennam, & manifestissimis adductis rationibus, fiat: alioqui enim periculum imminet, ne indocti, & rudes, vel errores imbibant, vel scandalum patiantur.

Fugiendæ sunt actiones poëticæ, ridiculę, & iocosæ. Vnde imitari, inter concionandum, earum personarum actiones, quarum referimus verba, vel rarissimè, vel numquam decet concionatorem. Itaq. dicta, vel facta, pro natura rei, vel gaudentes, vel dolētes, modeste semper narrare debemus.

Deplorare peccatorum vicē possumus nonnumquam, per interiectionem, v; vt fecerunt Prophetę, & Dominus ipse, atque etiam Apostoli: vitiis autē iustis similiter possumus congratulari

gratulari. Quam ad utramq. rem cōfert referre verba ex ipsa Scriptura sacra petita, quibus peccatorum maledictiones, & probra, atque iustorum benedictiones, & laudes continentur.

In testimonijs, & similitudinibus afferendis, cauere concionator debet, ne sit nimis multus. Quod verò attinet ad testimonia, aliqua sunt sermone latino proponenda, plura verò sermone vernaculo declaranda: item aliquod ex ijs accuratè expendendum, cetera obiter, & succinè, sed integrè, & clarè enarranda, summis tantùm capitibus indicatis. Est verò vtile, loca ex quibus testimonia sunt petita, notare.

Similia verò ne sint nimis vel alta, vel infima; sed mediocria. Itemq. neque latè nimis, neq. nimis breuiter explicètur.

Phrasis pròpria sit, pura, & nitida, neque affectata. Nam vt sermo rusticus, sic tumidus, grandis, & omninò quibuslibet oratorijs flosculis aspersus, dedecet concionatorem. Quare si naturà vel arte is eloquens sit, sequatur ductum naturæ, ita tamè vt sibi ab affectatione caueat: si vero est rusticus, ex Sanctorum simul, ac doctòrum hominum imitatione suum emèdare vitium conetur.

Nolit concionator vmquam phrasim, aut actionem propriam in alienam mutare. Si enim Ieremias proprium omitteret spiritum, & Esaia vellet fieri per similis, neque terreret, neque alliceret. Retineat ergo vnusquisque quod à Domino accepit: neque si ad mediocrem concionandi modum vocatus est, credat se posse, vlla humana industria, ad summum peruenire. Non enim id litteræ præstant, non ars vlla humana; sed sola vocatio diuina. Quare neque illi quidquam perficient vmquam, qui si alienas conciones memoriæ mandauerint, vt tamquam suas proferant; putant se maximos concionatores euasuros. Hi enim non minùs ineptè faciunt, quàm qui exiguo corpori magnas aliquas vestes accomodant. Quamquam non eò hæc à me dicuntur, quòd in concionandi munere, imitationem plurimùm valere negem.

Consilia hæc omnia eo spectant, ut rectè concionator dicat,

eat, neque vel in actione, vel in oratione quidquam admit-
tat tanto munere indignum. Sed his omnibus alia sunt adden-
da, quorum est utilitas ad omnia concionatoris obcunda mu-
nera non mediocris.

Primum igitur fingere sibi debet semper, & ubique, concio-
nator, omnis generis auditores, suæ concioni interesse: sci-
licet calumniatores, ac seueros iudices, illosque acutos, &
doctos; atque adeo fortè nonnullos hæreticos occultos item
ex viris pijs permultos, vel incipientes, vel proficientes, vel
in spiritu exercitatos: alios etiam, qui pulchra, & acuta audi-
re cupiunt; nonnullos rudes, quos necesse est erudire: alios
maleuolos, qui omnia quæ audiunt solent in deteriorem par-
tem interpretari: quosdam qui sæpe eius concionibus inter-
fuerunt, alios, qui numquam eum audierint concionantem.
Quod ubi tecum imprimis cōstituerit: eam animo rationem
inibit, vt omnibus, quoad facere possit, satisfaciatur. Præterea
existimabit Deum ipsum adesse; & multos Angelos; itemque
malos spiritus, qui illum obseruent. Sic enim fiet, vt coram
Deo reuerenter agens, & ab inimicis sibi cauens, circumspectè
procedat.

Si quando accidar, vt quæ iam alias dixit, sint ei aliqua ex
caussa repetenda: per tuadere sibi debet, adesse multos, qui
eadem illa iam ab eo audierint; itaque debet cauere, ne illis
molestus, aut prolixus videatur. Sed & curare etiam debet, ne
dum ab hac sibi auditorum molestia timet, sit præ nimia breui-
tate obscurus.

*De periculis quæ inter concionandum
imminent concionatoribus.*

INcommoda quæ concionatoribus nonnumquam accidunt,
hæc sunt. Sæpe contingit, vt vel concionatorem fessum vox
deficiat; vel non ei Dominus adspiret; vel non tantum sup-
petat temporis, quantum est necessarium, ad omnia, quæ ex-
cogitatur.

cogitata sunt persequenda : ex quibus sit, vt excogitatus Epilogus non satis cum ijs quæ dicta sunt, conueniat. Sed vbi id accidat; possumus mutato vocis sono, ea quæ prætermittere cogimur, breuiter, & sumatim percensere : ijsque demum ex cogitatum addere Epilogum. Veluti in hunc modum. Hæc dicenda erant, Auditores, vt propositæ rei rationem totam intelligeretis : sed quando omnia explicare tempus non finit, satis nunc fuerit insinasse; dummodo vos ea cordibus excipiat, & operibus præstetis. Quare obsecro vos, &c. Sed meminerit concionator, vbi hæc impendent discrimina, magno si bi adiuuamento futurum, si Deum, quem sibi (vt superius monuimus) præsentem constituere debet, intentis animi oculis intueatur, & ab eo auxilium petat, quo, ad eius gloriam possit rectè absoluere concionem.

Hoc eodem vt debet adiumento, cum viderit se, præ corporis defatigatione, nec memoria esse satis firma, nec prompto satis ingenio; præsertim si hoc inde proueniat, quod negocijs, & occupationibus distractus, non potuit concionem satis præmeditari, vel ex negligentia, & infrequentia concionandi, factus est quodammodo inhabilis. Tunc enim petere à Domino debet veniam, & misericordiam. Utetur autem etiam hoc remedio antequam ad ipsam concionem accedat, curans Dominum aliqua poenitentia, seu maceratione corporis, atque aliquibus misericordiarum operibus placare, (spirituque principali ab eo confirmari. Quibus suam adiunget diligentiam, accuratè concionem excogitans, eamque vel totam, vel præcipua, & difficiliora capita conscribens, & mente volutans.

Hæc igitur nos ratione, pericula, quæ nobis aliquando impenderunt, vitare Deo fauente potuimus.

Sed si appellatus, atque inuocatus Dominus in hisce periculis non videatur nobis præsto esse; sed vt amicos velle nos probare; patienter id feramus; eumque cum gratiarum actione benedicamus, & laudemus: nam post hanc humiliationem (quæ inter graues, grauissima est) exaltabit nos ipse, atque in sperato aliquando fructu munerabitur. Sed si puniens, vt pat-

ter, commissā à nobis peccata, videatur nos derelinquere; humiliemus ipsi nos, culpam fateamur nostram, agamus poenitentiam, corrigamus mores, & si opus fuerit, recipientes nos in solitudine, à prædicatione per aliquod temporis spacium abstinemus, donec propitium iam Dominū promeruimus.

Hæc habui, quæ concionatoribus traderem, in ipsis habendis concionibus obseruanda.

*Cap. VI. Qua, per acta concione, obseruaturus
concionator sit.*

Alia huius instituti pars sequitur. In qua admonem⁹ primum concionatorē, ne peracta concione, statim è suggestu descēdat, si modò id liceat per corporis valetudinem: quinmò ibi manēs, quod reliquū est Missæ audiat, & Dominū oret, ut quod disseminatū est verbū, penetret in auditorū viscera, altissimāsq. radices agat, & copiosissimum fructum ferat. Quod si concionator facit; circumstantem etiam populum eo ædificabit exemplo. Sed si hoc valetudo non permittit; maneat nihilominus vel tantillū in suggestu: & inde silens, modestus, & humilis, nullamq. gloriolę speciem præferens, recedat. Toto verò eo die (si fieri potest) domi se contineat; nisi egrediendum fortē sit aliquam ob rem necessariam, & Deo specialiter gratam. Dum verò domi manet, salutantes, atque inuisentes, benignē excipiat, & christianis moribus instituat; semper, pro temporis, & aliarum circumstantiarum ratione, prudenter concionatorem agens. Item orationi vacet, atq. ad eò lachrymas fundat: nimirum id quod seminauit verbum inigās. Quod si serotina hora concionari expediat, idq. sine salutis iactura præstari possit, in cibo, & potu temperantiam adhibeat, & in silentio, solitudine, & quiete manens, operi se præparet venturo. Oportet quippe populum intelligere, lectioni concionatorem, & orationi vacare; & non aliunde, quàm ab ipso Deo, ea quæ docet, accipere. Hæc enim si in eo auditores animaduertiūt, atque simul eius sermoni mores (ut sæpius dictum est
conso.)

concionare vident, fiet, vt quam doctrinam prædicat magnificiant, atque amplectantur.

Cap. VII. De Concionatoris exercitationibus.

IN hac vltima parte, in qua dicturi sumus, quæ deceat concionatorem Evangelicum exercitationes primū constitutum, ita illum debere erga publicam rem esse animatum, vt non solum propriæ virtutis conscientia contentus sit, sed de proximorum etiam utilitate spiritali, & corporali laboret. Itaque quamuis cauendum est ei, ne omnibus se immiscere negocijs videatur: tamen cum publicæ rei curam habere debeat antiquissimam, agere cum ijs debet qui Reipub. malis mederi possunt, de ijs rebus, quæ vel ad Xenodochia spectant, vel ad Orphanotrophia, vel ad Prochorotrophia, aliaue huiusmodi, vel pauperes carceribus eximendos, vel ad focinas, quæ ex vitæ sordibus, ad meliorem frugem reduci volunt, honestè recipiendas. Quod si his omnibus in ciuitate, opportuno aliquo remedio publicè constituto, non consulitur, concionatoris erunt partes, curare, vt id fiat. Quod certè faciet is diligenter, si sæpe ei in memoriam vene Christi Domini, qui ex datis sibi eleemosynis, pauperibus subueiebat, atque etiam Beati Pauli, qui docuit nos concionatores, vt pauperum memores simus, qui quæ ipse coactam à se eleemosynam ex longinquis Regionibus ad Hierosolymitam nos Christi discipulos attulit. Igitur nullum opus misericordiæ publicum, vel priuatum est à concionatore omittendum: immo ita scire omnia præstanda, vt ad eos qui aliquo labore premuntur subleuandos, sæpe Gubernatores, ac Patres Reipub. Principesq. ac Reges ipsos adeat: ita tamen, vt neque lectio- nis, vel orationis quidquam prætermittat, neque plus iusto sollicitus, aut importunus ijs cum quibus egerit, videatur.

Denum vt ijs quæ diximus colophonem, & quasi summam omnia complectentem adiungamus, meminerit concionator, missam se esse tamquā agnū inter lupos; atq. esse debere pruden-
dentem.

Excusatio Auctoris, ac veluti Apologia, ad eos qui in hoc opere aliquid reprehensione dignum iudicauerint.

L I si non dubito futurum, vt ex ijs præferim, qui me de sacratione concionandi è Cathedra docerem audierunt, quique me de facie norunt, meumque ingenium, ac naturam perspectam habent, multi meum hunc laborem probent: tamen existimo futuros esse permultos, quibus plura in hoc opere reprehensione digna videantur. Quidam enim phrasim, ac dictionem simplicem & inornatam reprehendent: quidam multa me ex humanis artibus petita immiscuisse conquerentur: nonnulli aduersus Promptuaria clamabunt; vel superuacanea illa iudicantes; vel (vt sunt varia hominum ingenia) perfecta, & absoluta potius requirentes: plerique nimiam eiusdem rei in pluribus locis repetitionem fastidibunt. multi conciones, vt indoctas, & nullo perfectas ingenio contemnent: aliqui denique hoc mihi superbiæ adscribent, quod post tota viris clarissimis edita de hoc argumento volumina, ausus sum ego omnium minimus hoc emittere foras. His ergo omnibus nunc idco satisfaciendum cenfeo, ne vllus in me scandalizetur. Ego enim (infallor) nō philantia adductus pro me nunc certo; sed caritate commotus consilij mei rationem lectoribus expono.

Primum ergo generatim, non solum eos, qui hunc librum, sed eos etiam, qui alium quemlibet ex meis legerint, monitos volo, me ab amicis neque indoctis, neque imprudentibus impulsam omnino fuisse ad scribendum. Quod cum ita sit: mirari nemo debet, quod ijs potius crediderim, quam aliorum iudicia formidarim. Nam cum nihil sit in rebus humanis certum, nihil non in varijs hominum controuersijs, ac opinionibus positum: non est, quod vnā magis quam aliam sequi opinionem cogar.

Sed vt de toto hoc genere iam speciatim differam; primum quod attinet ad phrasim; eo sum à Domino affectus beneficio, vt orationis elegantia, & splendore non capiar: non quod eloquentiam

quentiam damnam, vel paruifaciam, sed quod mediocritate quadam contentus, perspicue magis, quam complate loquitor; quippe quia mihi iam diu persuasi, in maiori verborum exilitate, maiores fortassè ad proximorum ædificationem, latere thesauros.

Deinde, vt ad obiectionem aliam, quæ facilior est, accedam: cum videam hodie, à Theologis nostris (qui se totos ad scrupulosas quasdam, quas vocant scholasticas, disputationes conuerterunt) veram Dialecticam, quæ in inueniendo, & disponendo est posita, penitus exhibilari; Retboricam autem, vt peregrinam reijci, actandem Poëticæ nec nomen quidem in eorum scholis audiri: conatus sum, harum artium, quæ haud dubie Theologis concionatoribus necessariae sunt, aliqua tradere præcepta. Vtinam sic Latinam etiam, vel Græcam linguam, atque adeo Grammaticam ipsam, cunctis notam facere possem. Curenim, vel si doctissim' ego Theologus essem, non me ad hæc leuiora, proximorum vtilitate commotus, demitterem?

Iam verò si Promptuaria tanquam inutilia damnet illi, qui non sunt in habendis concionibus exercitati; meminerint illius antiqui adagij: *Dulce bellum inexpertis*. Etenim qui frequenter concionari solent (præsertim si in eadem vrbe per multos annos commorentur) ij sunt qui intelligunt, quantum insit in promptuarijs adiumenti, atque præsidij. Sed si alij appellent me tanquam malum debitorem, quod breuia quædam tantummodo promptuariorum initia tradiderim: his ego imprimis meam fateor tenuitatem, & inopiam; deinde etiam adijcio, mihi tantum temporis non fuisse, quantum huic operi absoluendo erat necessarium. Sed & aliud est præterea quod leuiorem hæc meam culpam facit: scilicet, quod promptuariorum hæc est natura, vt extremam manum non admittant; quinimo nouam semper recipiant accessionem. Futurum autem est vtilius, initia tantum eorum demonstrasse, & id totum, quod reliquum est operis, singulis concionari volentibus prætermisisse; cum ea quæ proprio sibi quisq. labore par-

verum piam decet, agamus.

Solemus etiam aliquando auditorum vitia dissimulare, aut certe ita remittere, & leniter reprehendere, ut satius quidem futurum esset, si omnino taceremus.

Aliquando etiam ipsi nos laudamus; nostras cogitationes, aut meditationes, non antea usquam auditas, aut lectas, sed novas esse proferentes, indeque nobis attentionem conciliare conantes.

Præterea nonnumquam hæreticorum ac Iudæorum nomina in concionibus frequentius, quam par est, repetimus; vel auditoribus plurius in infidelitatem comminamur.

Ad hæc, spiritualia quædam grauiora, & apud viros sanctos subtilia negligimus; & quæ pia, & acuta in scriptura, & in Sanctis ipsis sunt, pretermittimus, vel obscure tantum; ac ieiune tractamus; dum ijs solum, quæ ab scholasticis, aut alijs similibus auditoribus traduntur, sumus intenti.

Ferocia potius, quam testimonij, aut rationum vi aduersus peccata sæpe insurgimus.

Digressiones interponimus nimis longas, atque prætermisimus illis, quæ tamquam rei præsentis propria excogitauimus, ad alia quæ se nobis aliunde offerunt, transimus; quibus asserendis neque testimonia suppetunt, neque rationes, neque aliud denique quidquam ex ijs, quibus persuaderi homines solent.

Nonnumquam tardè, ac lentè nimis agimus; nonnumquam verò nimis concitatè.

Vocem quandoque nimis extollimus, quandoque verò remittimus; quorum alterum aures offendit, alterum verò nec attingit quidem.

Indecorè sæpe agimus, atque immodestè, ut pyrricharios vel gladiatores referre videamur.

Vociferamur abs re sæpissimè; quippe quia vel vehementiorè vocis sonum materia de qua tractamus non exposcit; vel si exposcat, tamen Stentorea quædam vocalitas, qua utimur, nulli est omnino materię accommodata.

Exordia sæpe facimus breuissima; sæpe prolixiora.

Narra:

In narratione vagamur, neq. distinctè, perspicuè, atque aperta cum ratione id de quo sumus dicturi proponimus.

Confirmationes facimus parùm efficaces: Confutationesq. item infirmas, ac imbecillas.

In Epilogis, cùm prolixiores quàm par est, sumus; tamen solum quæ dicta sunt repetimus, nihilq. auditorum animos commouemus.

Immoramur in manifestis; vt difficilioribus, & necessarioribus integrè explicandis locus reliquus non sit.

Nonnumquam eo vocis modulamine, ac veluti canore utimur, vt non quidem concionari, sed aliquam canere cantilenam videamur.

Euangelium non ad populi utilitatem, sed ad eruditionis nostræ, si qua est, ostentationem exponimus.

Sæpe quodam pio zelo commoti, eadem in vna, eademq. concione ineptè refricamus: sæpe autem contrà, nostræ laudi inservientes, cùm idem repetere oporteat, facere id erubescimus, ne ab auditoribus vitio nobis detur.

Nonnumquam ipsi, nosmet prædicamus; verbumq. Dei, vt B. Paul. ait, adulteramus.

Ceterùm quis est, qui possit omnia, quæ in concionatoribus deprehendi possunt vitia, oratione complecti?

Præstat ergo iam, vt his omissis, ad ea tradenda consilia, quibus hæc vitia declinari possint, sermonem conuertamus. Nam ex ijs, quæ diximus, quæq. dicenda restant, quæq. à suis vnusquisque amicis admoneri potest, non erit ei difficile, vitia, si quæ inter concionandum admittere solet, animaduertere.

Igitur primum in genere constituiamus, ea vitia, in quæ concionantes labimur, magna ex parte inde existere, quòd corde non sumus satis mundo, ac mortificato; vel corpore non satis macerato; vel animo neq. piæ lectioni, neque sanctæ orationi verè & omnino dedito; vel quòd tam orationem, quæ ante excoGITANDAM, & componendam concionem necessaria est, præmittimus, ac illa quæ in superioribus de tota hac re tradita sūt ut præcepta contemnimus; vel quòd plura, quàm par

sit, dicere conamur, neq. ijs possimùm contenti sumus, quæ futura videntur vtiliora.

Hoc constituto, erit veluti summum quoddam consilium, vt ea præsentur omnia, quæ, cum christiani concionatoris vita, studijs, & exercitationibus conueniāt: quod & toto hoc nostro opere millies repetimus, & adhuc etiā, atque etiā repetere non grāuamur; nimirum; vt ne id nobis excidat, quod toties, & tanto cum animi affectu identidem commendatur.

Præterea sit secundum salutis consilium: eo præsertim die, quo concionaturi sumus, silentium seruare; & ab omni humana occupatione ante cōcionem abstinere; atq. ea tantum quæ dicturi sumus, meditari: item ad Templum congruo tempore, cum oculorum, totiusq. corporis modesto, humili, & graui quodam habitu accedere: & demum, ante concionem Sacrum facere, ita vt paulò ante concionem absoluto Sacro, Christum Dominum intra pectus habentes, eiusq. præsentia accēsi, multo aptius, & vehementius concionemur.

Aliud consilium multiplex est, hæc q. maxime capita complectitur. Sit concionator in loquendo cautus, & modestus. Cautus quidem, ita vt si verba profert non nihil ambigua, quæ ad prauum possint sensum detorqueri; illa explicet, sensumque catholicum amplectatur, impium verò reiiciat. Modestus verò, & in vocis sono, & in corporis situ, & motu, & in modo dicendi seruare debet: miserationemque potius, quam rigorem præferre; ac rationibus magis innitens, quam nimis concitatus, ac veluti furore quodam, & iracundia percitus, peccata reprehendere. Nam etsi scimus Christum Dominum in Phariseos acriter inuectum fuisse: tamen nullus credet, cum ipse id faceret, aliquam prætulisse iracundiæ, aut vindictæ speciem; quinimo præ dolore nimio ex Phariseorum cecitate suscepto, in acris illa verba prorupisse. Quod velex eo apparet, quod voce illa, *Væ*, dolorem significante, sæpe vtitur. Decet verò Christianum concionatorem, cum de peccatoribus verba facit, se in eorum etiā numerum referre; cum
verò de

verò de sanctis, & iustis, in tertia persona loqui: hæc enim sancta humilitas populum edificat.

Deinde conducit maximè, inter concionandum, publicè pro auditoribus orare: videlicet vel ad Dominum, vel ad sacram Virginem, vel ad Angelos, ac Sanctos oratione conuersa: item quæ cælum ipsum quandoque, & terram in testes appellare. Ad hæc mouere solet maximè, epiphonematis, atque exclamationibus (parcè tamen, & non sine modo) vii. Tū oportet prudenter exordiola, transitiones, & epilogos interponere: ita tamen, vt caueamus, ne eadem repetentes, prolixi videamur. Nam etsi repetere eadem, sæpe auditorum vilitas cogit: tamen alio atque alio vocis sono, alijsque verbis, & nonnulla etiam facta additione, id est faciendum.

Præterea conuenit obsecrare auditores, vt quæ dicimus beneuoli excipiant: itemque vt pro nobis Dominum precentur, quò vtilius ipsis diuinum verbum exponamus.

Vtile est etiam exempla nostræ ætatis in medium adducere: hæc enim, vt quæ sensibus patent, multò se magis cordibus insinuant, & auditores multò magis mouent.

Hyperbolis parcissimè, & cautè est vtendum.

Res creditu difficiles, aut grauissimæ, nunquam (vt alio admonui loco) absque testimonio proferendæ.

Vtile est sæpe ea quæ dicimus attemperare his vocibus: quodammodo, quadatenus, vt vulgo dici solet. Alioqui enim, quæ dicimus, sunt sæpe calumnijs multorum, præsertim improborum, exposita.

Si vehementiori aliquo impetu feraris: contine te, & epiopefi vttere: quæ est dicendi ratio vtilissima, & efficacissima. Quare iterum, atque iterum eam omnibus commendam velim: sed ijs maximè, qui ardentiori zelo flagrant. Nam vbi exardescunt vehementiùs, multa illis è memoria excidunt, multa prætermittuntur vtilia, alia vero dicuntur, quæ dixisse nihil oportebat.

Vtile est inter concionandum alloqui aliquādo Deum, vel sacram virginem, vel Angelos, vel Sanctos, hominesque omnis

gratulari. Quam ad utramq. rem cōfert referre verba ex ipsa Scriptura sacra petita, quibus peccatorum maledictiones, & probra, atque iustorum benedictiones, & laudes continentur.

In testimonijs, & similitudinibus afferendis, cauere concionator debet, ne sit nimis multus. Quod verò attinet ad testimonia, aliqua sunt sermone latino proponenda, plura verò sermone vernaculo declaranda: item aliquod ex ijs accuratè expendendum, cetera obiter, & succinè, sed integrè, & clarè enarranda, summis tantùm capitibus indicatis. Est verò vtile, loca ex quibus testimonia sunt petita, notare.

Similia verò ne sint nimis vel alta, vel infima; sed mediocria. Itemq. neque latè nimis, neq. nimis breuiter explicètur.

Phrasis pròpria sit, pura, & nitida, neque affectata. Nam vt sermo rusticus, sic tumidus, grandis, & omninò, quibuslibet oratorijs flosculis aspersus, dedecet concionatorem. Quare si naturà vel arte is eloquens sit, sequatur ductum naturæ, ita tamē vt sibi ab affectatione caueat: si vero est rusticus, ex Sanctorum simul, ac doctorum hominum imitatione suum emēdare vitium conetur.

Nolit concionator vñquam phrasim, aut actionem propriam in alienam mutare. Si enim Ieremias proprium omitteret spiritum, & Esaia vellet fieri per similis; neque terreret, neque alliceret. Retineat ergo vnusquisque quod à Domino accepit: neque si ad mediocre concionandi modum vocatus est, credat se posse, vlla humana industria, ad summum peruenire. Non enim id litteræ præstant, non ars vlla humana; sed sola vocatio diuina. Quare neque illi quidquam perficient vñquam, qui si alienas conciones memoriæ mandauerint, vt tamquam suas proferant; putant se maximos concionatores euasuros. Hi enim non minùs ineptè faciunt, quàm qui exiguo corpori magnas aliquas vestes accomodant. Quamquam non eò hæc à me dicuntur, quòd in concionandi munere, imitationem plurimùm valere negem.

Consilia hæc omnia eo spectant, ut rectè concionator dicat,

cat, neque vel in actione, vel in oratione quidquam admit-
tat tanto munere indignum. Sed his omnibus alia sunt adden-
da, quorum est utilitas ad omnia concionatoris obeunda mu-
nera non mediocri.

Primum igitur fingere sibi debet semper, & ubique, concio-
nator, omnis generis auditores, suæ concioni interesse: sci-
licet calumniatores, ac seueros iudices, illosque acutos, &
doctos; atque adeo fortè nonnullos hæreticos occultos item
ex viris pijs permultos, vel incipientes, vel proficientes, vel
in spiritu exercitatos; alios etiam, qui pulchra, & acuta audi-
re cupiunt; nonnullos rudes, quos necesse est erudire: alios
maleuolos, qui omnia quæ audiunt solent in deteriorem par-
tem interpretari: quosdam qui sæpe eius concionibus inter-
fuerunt, alios, qui numquam eum audierint concionantem.
Quod ubi secum imprimis cõsiterit: eam animo rationem
inibit, vt omnibus, quoad facere possit, satisfaciatur. Præterea
existimabit Deum ipsum adesse; & multos Angelos; itemque
malos spiritus, qui illum obseruent. Sic enim fiet, vt coram
Deo reuerenter agens, & ab inimicis sibi cauens, circumspectè
procedat.

Si quando accidar, vt quæ iam alias dixit, sint ei aliqua ex
caussa repetenda: perluadere sibi debet, adesse multos, qui
eadem illa iam ab eo audierint; itaque debet cauere, ne illis
molestus, aut prolixus videatur. Sed & curare etiam debet, ne
dum ab hac sibi auditorum molestia timet, sit præ nimia breui-
tate obscurus.

*De periculis quæ inter concionandum
imminent concionatoribus.*

Incommoda quæ concionatoribus nonnumquam accidunt,
hæc sunt. Sæpe contingit, vt vel concionatorem fessum vox
deficiat; vel non ei Dominus adspiret; vel non tantum sup-
petat temporis, quantum est necessarium, ad omnia, quæ ex-
cogitata

cogitata sunt persequenda : ex quibus fit, vt excogitatus Epilogus non satis cum ijs quæ dicta sunt, conueniat. Sed vbi id accidat; possumus mutato vocis sono, ea quæ prætermittere cogimur, breuiter, & summatim percensere : ijsque demum ex cogitatum addere Epilogum. Veluti in hunc modum. Hæc dicenda erant, Auditores, vt propositæ rei rationem totam intelligeretis : sed quando omnia explicare tempus non fuit, satis nunc fuerit insinuassee; dāmodo vos ea cordibus excipiat, & operibus præstetis. Quare obsecro vos. &c. Sed meminerit concionator, vbi hæc impendent discrimina, magno si biadiumēro futurum, si Deum, quem sibi (vt superius monimus) præsentem constituere debet, intentis animi oculis intueatur, & ab eo auxilium petat, quo, ad eius gloriam possit rectè absoluerē concionem.

Hoc eodem vti debet adiumento, cū viderit se, præ corporis defatigatione, nec memoria esse satis firma, nec prompto satis ingenio; præsertim si hoc inde proueniat, quod negocijs, & occupationibus distractus, non potuit concionē satis præmeditari, vel ex negligentia, & infrequentia concionandi, factus est quodammodo inhabilis. Tunc enim petere à Domino debet veniam, & misericordiam. Utetur autem etiam hoc remedio antequam ad ipsam concionem accedat, curans Dominum aliqua poenitentia, seu maceratione corporis, atque aliquibus misericordiæ operibus placare, (spirituque principali ab eo confirmari. Quibus suam adiunget diligentiam, accuratè concionem excogitans, eamque vel totam, vel præcipua, & difficiliora capita conscribens, & mente volutans.

Hæc igitur nos ratione, pericula, quæ nobis aliquando impenderunt, vitare Deo fauente potuimus.

Sed si appellatus, atque inuocatus Dominus in hisce periculis non videatur nobis præsto esse; sed vt amicos velle nos probare; patienter id feramus; eumque cum gratiarum actione benedicamus, & laudemus: nam post hanc humiliationem (quæ inter graues, grauissima est) exaltabit nos ipse, atque insperato aliquando seuctū munerabitur. Sed si puniens, vt pater

ter, commissâ à nobis peccata, videatur nos derelinquere, humiliemus ipsi nos, culpam fateamur nostram, agamus poenitentiam, corrigamus mores, & si opus fuerit, recipientes nos in solitudinem, à prædicatione per aliquod temporis spacium abstineamus, donec propitium iam Dominum promeruerimus.

Hæc habui, quæ concionatoribus traderem, in ipsis habendis concionibus obseruanda.

*Cap. VI. Qua, per acta concione, obseruaturus
concionator sit.*

Alia huius instituti pars sequitur. In qua admonem⁹ primum concionatorem, ne peracta concione, statim è suggestu descēdat, si modò id liceat per corporis valetudinem: quin mō ibi manēs, quod reliquū est Missæ audiat, & Dominū oret, ut quod disseminatū est verbū, penetret in auditorū viscera, altissimāq; radices agat, & copiosissimum fructum ferat. Quod si concionator facit; circumstantem etiam populum eo ædificabit exemplo. Sed si hoc valetudo non permittit; maneat nihilominus vel tantillū in suggestu: & inde silens, modestus, & humilis, nullamq; gloriolæ speciem præferens, recedat. Toto verò eo die (si fieri potest) domi se contineat; nisi egrediendum fortē sit aliquam ob rem necessariam, & Deo specialiter gratam. Dum verò domi manet, salutantes, atque inuisentes, benignè excipiat, & christianis moribus instituat; semper, pro temporis, & aliarum circumstantiarum ratione, prudenter concionatorem agens. Item orationi vacet, atq; ad oculachrymas fundat: nimirum id quod seminavit verbum irrigat. Quod si serotina hora concionari expedit, idq; sine salutis iactura præstari possit, in cibo, & potu temperantiam adhibeat, & in silentio, solitudine, & quiete manens, operi se preparat venturo. Oportet quippe populum intelligere, lectioni concionatorem, & orationi vacare; & non aliunde, quàm ab ipso Deo, ea quæ docet, accipere. Hæc enim si in eo auditores animadvertunt, atque simul eius sermoni mores (ut sæpius dictum est
conso.)

concionare vident, fieri, vt quam doctrinam prædicat magnificiant, atque amplectantur.

Cap. VII. De Concionatoris exercitationibus.

IN hac vltima parte, in qua dicturi sum⁹, quæ deceat concionatorem Euangelicum exercitationes: primum constitutum, ita illum debere erga publicam rem esse animatum, vt non solum propriæ virtutis conscientia contentus sit, sed de proximorum etiam vilitate spiritali, & corporali laboret. Itaque quamuis cauendum est ei, ne omnibus se immiscere negocijs videatur: tamen cum publicæ rei curam habere debeat antiquissimam, agere cum ijs debet qui Reipub. malis mederi possunt, de ijs rebus, quæ vel ad Xenodochia spectant, vel ad Orphanotrophia, vel ad Prochorotrophia, aliaue huiusmodi, vel pauperes carcerib⁹ eximendos, vel ad fœminas, quæ ex vitæ sordibus, ad meliorem frangem reduci volunt, honestè recipiendas. Quod si his omnib⁹ in ciuitate, opportuno aliquo remedio publicè cōstituto, non consulitur; concionatoris erunt partes, curare, vt id fiat. Quod certè facietis diligenter, si sæpe ei in memoriam vene Christi Domini, qui ex datis sibi eleemosynis, pauperibus subueniebat; atque etiam Beati Pauli, qui docuit nos concionatores, vt pauperum memores simus, quiq; ipse coactam à se eleemosynam ex longinquis Regionibus ad Hierosolymitam nos Christi discipulos attulit. Igitur nullum opus misericordie publicum, vel priuatum est à concionatore omittendum: immodò ita sciò omnia præstanda, vt ad eos qui aliquo labore premuntur subleuandos, sæpe Gubernatores, ac Patres Reipub. Principesq; ac Reges ipsos adeat: ita tamen, vt neque lectio- nis, vel orationis quidquam prætermittat, neque plus iusto sollicitus, aut importunus ijs cum quibus egerit, videatur.

Denum vt ijs quæ diximus colophonem, & quasi summam omnia complectentem adiungamus, meminerit cōcionator, missam se esse tamquā agnū inter lupos; atq; esse debere pru-
dentem.

dentem vt serpentem, simplicem verò vt columbam. Quare Christum crucifixum, vt propriū sibi scopum proponat, cuiusq. honorem, & gloriam, populiq. ædificationem totis viribus procuret. Quod si hoc animo futur⁹ nō est; relinquat obsecro alijs concionandi prouinciam: etenim non prodesse, quàm obesse, minus est malum.

Hæc habui quæ toto hoc libro Octauo, ac vltimo, de concionandi vsu scriberem, cum ex nostris, tum etiam ex aliorum concionatorum experientis deprehensa. Quæ quamuis nō dubito, quin superuacanea, aut graui nimis aliqui iudicent; vt pote quibus nihil aliud curæ est, quàm pulchram memoriz commẽdare concionem, eamq. vti facere solent in scholis pueri, publicè recitare: tamen nos illis consulimus, qui Christi Iesu amorent, & obsequium, vt finem sibi, & scopum, in quem sua omnia dirigantur, proposuerunt.

Totius Operis peroratio.

Vidquid in toto hoc opere, nulli labori parcens, assequi, Deo adiunete potui, id tuæ, carissime Lector, vtilitati, nō meo nomini cōsulēs, ī lucē proferre decreui. Faxit piissimus ille, qui & Magister, & Dñs, & Deus noster est, Iesus Christus, vt ex hoc labore, magna illa gloria, tibi verò emolumentum non mediocre obuēiat. Tu ergo, si concionatoris scopum, officia, & materiam; si excogitandi, & disponendi artem, atque exornandi etiam aliqualem cognitionem, itemque concionis recitandæ, ac memoriz inuandæ modum; si alia quædam pecularia concionatoris instrumenta; si copiosam materiæ suppellectilem; si denique concionandi vsum tenere cupis: id totum ex ijs, quæ pro nostrarum virum exiguitate, cum ex nostris, tum ex alienis experimētis tradimus, poteris deprehendere. Neque verò, si quicquam hæc in te de te benemeritisumus, aliam gratiarum actionem desideramus, quàm vt quamecūque ex nostro hoc opere vtilitatem ceperis, Christo Iesu acceptam referas; atque in ædificandis proximis, cetera omnia post habens, neque vllis sæcularibus negocijs te immiscens

inmiscens, omnes ingenij & industriae tuae nervos contendas. Precipis enim tibi ille vivorum, ac mortuorum iudex Christus Iesus, ut eas, & fructu afferas; ut praedices opportunè, & im-
portunè; ut arguas, obsecres, increpes in omni patientia, & doctrina; ut proximis exemplo sis; ut denique Christi Iesu ministrum te diligentem, atque mysteriorum eius fidelem dispensatorem ostendas, Christianoque populo tritici mensuram in Christi nomine tribuas.

Non autem sine Dei munere factum est, ut quo tempore huius operis editionem cogitabam, ne vota nostra felici exitu fraudarentur, praeclarus ille, & verè aureus liber (cui titulus est Instructiones Praedicationis verbi Dei) editus nuper iussu persancti, & doctissimi viri Caroli S. R. E. tituli sanctae Prae-
eatis Cardinalis, in meas manus venerit. Statim enim atque illum vidi, ingentes Domino gratias egi, quod tam praeclarum mihi opus obtulisset, ut scilicet eo, meum hoc rude, atque im-
politum, tanquam auro ferrum, decorarem. Curavi igitur illud hoc loco adnectere, ut & quae à nobis dicta sunt, videre sta-
tim possit Lector tanti viri auctoritate confirmata, & alia mul-
tò plura, maiorisquè momenti discat, ex quibus plurimum ei utilitatis ad concionandi usum accedet. Docetur enim ibi, qua-
lis esse debeat concionatoris vita, qualis doctrina, qualis ad concionandum praeparatio, simulque concionum materia iuxta circumstantias omnes designatur; ut tædere iam neminè
debeat nostrarum opinionum, quandoquidem sunt tam prae-
stantis viri doctrinae persimiles. Accipe igitur Lector has om-
nes elucubrationes, quae in tui gratiam, divino adspirante nu-
mine, in lucem prodeunt; easque (si concionatoris mu-
nus in Christi gloriam, in tuam utilitatem, & pro-
ximorum aedificationem obire cupis) attente
consule, studiose evolue, tuisque
usibus accommoda.

Finis totius Operis.

Excusatio

Excusatio Auctoris, ac veluti Apologia, ad eos qui in hoc opere aliquid reprehensione dignum indicauerint.

Isi non dubito futurum, vt ex ijs præsertim, qui me de sacra ratione concionandi è Cathedra docētem audierunt, quique me de facie norunt, meumque ingenium, ac naturam perspectam habent, multi meum hunc laborem probent: tamen existimo futuros esse permultos, quibus plura in hoc opere reprehensione digna videantur. Quidam enim phrasim, ac dictionem simplicem & inornatam reprehendent: quidam multa me ex humanis artibus petita immisceuisse conquerentur: nonnulli aduersus Promptuaria clamabūt; vel superuacanea illa iudicantes; vel (vt sunt varia hominum ingenia) perfecta, & absoluta potius requirentes: plerique nimiam eiusdem rei in pluribus locis repetitionem fastidibunt. multi conciones, vt indoctas, & nullo perfectas ingenio contemnent: aliqui denique hoc mihi superbix adscribēt, quod post totā viris clarissimis edita de hoc argumento volumina, ausus sim ego omnium minimus hoc emitte re foras. His ergo omnibus nunc ideo satisfaciendum censeo, ne vllus in me scandalizetur. Ego enim (infallor) nō philantia adductus pro me nunc certo; sed caritate commotus consilij mei rationem lectoribus expono.

Primum ergo generatim, non solum eos, qui hunc librum, sed eos etiam, qui alium quemlibet ex meis legerint, monitos volo, me ab amicis neque indoctis, neque imprudentibus impulsū omnino fuisse ad scribendum. Quod cum ita sit: mirari nemo debet, quod ijs potius crediderim, quā aliorum iudicia formidarim. Nam cum nihil sit in rebus humanis certum, nihil non in varijs hominum controuersijs, ac opinionibus positum: non est, quod vnā magis quā aliam sequi opinionem cogar.

Sed vt de toto hoc genere iam speciatim disseram; primū quod attinet ad phrasim; eo sum à Domino affectus beneficio, vt orationis elegantia, & splendore non capiar: non quod eloquentiam

quentiam damnem, vel paruifaciam, sed quòd mediocritate quadam contentus, perspicuè magis, quàm comptè loquitor; quippe quia mihi iam diu persuasi, in maiori verborum exilitate, maiores fortassè ad proximorum ædificationē, latere thesauros.

Deinde, vt ad obiectionē aliam, quæ facilior est, accedam: cū videam hodie, à Theologis nostris (qui se totos ad scrupulosas quasdam, quas vocant scholasticas, disputationes conuerterunt) veram Dialecticam, quæ in inueniendo, & disponendo est posita, penitus exhibilari; Rettoricam autem, vt peregrinam reijci; ac tandem Poëtice nec nomen quidem in eorum scholis audiri: conatus sum, hasum artium, quæ haud dubiè Theologis concionatoribus necessariae sunt, aliqua tradere præcepta. Vtinam sic Latinam etiam, vel Græcam linguam, atque adeò Grammaticam ipsam, cunctis notam facere possem. Curenim, vel si doctissim⁹ ego Theologus essem, non me ad hæc leuiora, proximorum vtilitate commotus, dmitterem?

Iam verò si Promptuaria tanquam inutilia damnet illi, qui non sunt in habendis concionibus exercitati; meminerint illius antiqui adagij: *Dulce bellum inexpertis*. Etenim qui frequenter cōcionari solent (præsertim si in eadem vrbe permultos annos commorentur) ij sunt qui intelligunt, quātum insit in promptuarijs adiumenti, atque præsidij. Sed si alij appellent me tanquam malum debitorem, quòd breuia quædam tantummodo promptuariorum initia tradiderim: his ego imprimis meam fateor tenuitatem, & inopiam; deinde etiam adijcio, mihi tantum tēporis non fuisse, quantum huic operi absolucendo erat necessarium. Sed & aliud est præterea quod leuiorem hæc meam culpam facit: scilicet, quòd promptuariorum hæc est natura, vt extremam manum non admittant; quinimò nouam semper recipiant accessionē. Futurum autem est vtilius, initia tantum eorum monstrasse, & id totum, quod reliquum est operis, singulis concionari volentibus præternuisse; cū ea quæ proprio sibi quisq. labore pa-

rat, firmitus hæreant memoriæ, & perfectius intelligantur,

Su persua autem repetitionis vitium, quod mihi opponi solet, hanc habet excusationem: quod ea, quæ me penè obrunt negotia, subcissimis me tantum in horis scribere permittunt: quo sæpe fit, ut multa in alio loco dicta, quæ propter temporis intercapedinem mihi exciderunt, inutiliter repetâ. Cui & hoc accedit, quod cum in schola publicè rationem concionandi docerè, reuersus domû, singulis diebus, ea quæ auditoribus prælegeram, scripsi: unde accidit, ut cum sæpe (methodo doctrinæ, vel etiam prudentiæ id efflagitante) eadem varijs in locis eisdem auditoribus proposuerim: hanc non potuerim in libri descriptione repetitionem vitare. Sed fateor præterea, hunc scribendi modum mihi nunquā displicuisse: quænam non solum à sacris scripturis, sanctisque Patribus non esse alienum comperi; sed neque ab ipso Aristotele, qui diuersis in locis eadem sæpe solet iterare. Quid enim est incommodi, si quod ad exactâ singularum rerum cognitionem cûduci, quodq. memoriâ iuuat, & laborè alia loca inuestigandi minuit, mutatis verbis, & murata methodo, breuiter repetatur? Si cui superuacaneum hoc videtur, id omitte: si cui verò utile, legat. Quod fiet, ut non possit ullus molestâ hanc appellare repetitionem; cum possit quicumque velit, superflua præmittens, ad vltiora transire. Sed si quis dicat, hanc repetitionem non decere viros doctos: intelligat, eum cui proposita est lectorum utilitas, hoc tantum fructu esse contentum. Utinam tractatum alium de ratione intelligendi, interpretandi, & amplificandi sacram Scripturam, quem auditoribus etiam magis in Schola prælegi, in lucem edere possem: certe non puderet me, illa quæ de inuentione, & Dispositione in hoc opere scripsi, ibi repetere; quæ quidem propter auditorum recens aduentantium utilitatem, coactus sum cum prælegerem iterare. Quod si quis, ad huc me vrgens, conferat totam hanc culpam in ignorantiam meam, & senilem prolixitatem: huic ego non resistam: orabo tamen eum, ut mihi ignoscat; & intelligat, si non acutis, & doctis, at ijs qui medio cri va-

eti valent ingenio, meam hanc vilem esse posse repetitio-
nem. Ego enim ita mecum statui: nequaquam me ad res mag-
nas, sed ad tenues, & humiles vocatum esse à Deo; si modo
vocatus sum.

Nunc ut ad conciones accedamus, illæ quidem à me non so-
lent haberi, ut ab alijs magni nominis concionatoribus, doctissi-
mæ, acutissimæ, multiq; similiū, & allegationum millibus sti-
patæ, non item elegantes, & compæ, neq. omni ex parte Rhe-
torum statèra appensæ: at, quæ (Christo Iesu gratia) doctrinam
contineât piàm, catholicam, solidam, ex Euanegelij scilicet
visceribus exortam, simplicibusq; cordibus accommoda-
datam.

Tandem commodam habet responsionem obiectio vlti-
ma, de alijs huius argumenti operibus, quæ aliqui ante me vi-
ri doctissimi conscripserunt. Sunt enim illa præstantis ingenij,
ac perspicacis iudicij lectoribus accommodata, hoc verò meū,
alijs humilioribus, & minùs doctis aptum: quibus vile (in fal-
lor) erit, non modò ad concionandum, sed etiam ad exo-
mologeses audiendas, atque adeò ad omne gens disputatio-
nis.

Sed iam in nobis defendendis plùs fortasse quàm docuit su-
mus immorati.

*Auctoris Responsum de Concionandi ratione,
roganti cuidam Concionatori
datum.*

Berit nihil, immò proderit maximè. adiungere hoc lo-
co, veluti in modū sumæ, responsū quoddā, qd memi-
ni me dedisse pio cuidā viro, atq. in cōcionādū munc
re laudabiliter quidē exercitato. Is enim (ut erat sin-
gulari præditus humilitate) petijt à me, ut aliqua sibi consilia

præscriberem, quibus adiutus Verbum Dei prædicare commodius posset. Quam ego petitionem, cum ex corde quodam, sancta humilitate imbuto, atque diuina caritate accenso, profectum esse viderem: coactus sum, viro alioqui perito, à quo me discere satius fuisset, hæc tradere consilia, partim ab alijs accepta, partim à me ipso proprijs experimentis deprehensa.

Primum igitur statuere secum concionator debet, se ad concionandi munus à Deo esse vocatum. Quomodo enim prædicabit, nisi (vt B. Paul. ait) à Deo mittatur?

Præterea vitam debet agere concionatore dignam. Quomodo enim arbor mala, fructus bonos faciet? Certè qui docuerit, & non fecerit, hic minimus vocabitur in regno cælorum: tantumquàm ab erit vt perficiat quidquam, vt potius contemnendi Verbi Dei causam sit daturus.

Debet item concionator non quærere quæ sua sunt: sed quæ Christo gloriæ, proximis autem vtilitati sint futura: alioqui enim (vt inquit B. Paul.) Verbum Dei adulterabit.

Debet esse præterea ad sustinendas quaslibet iniurias paratus: quippe cum veluti agnus inter lupos mittatur, modò hæc, modò illam acerbiter perpassurus: adeò, vt si aliter illi cõtingat, videri possit, nõ euangelicè prorsus ipsũ euangelium prædicare.

Deinde habere debet sibi maximè persuasum, in sapiëntia humana non esse confidendum: ne scilicet Christi crux euacuetur. Non enim ex humanæ sapiëntiæ vi, sed ex diuino spiritu, atque virtute, prædicationis fructum licet expectare. Verba siquidem grauiâ, solida, atque sincera, ex intimis præcordijs, vnâ cum Dei spiritu erumpentia: hæc sunt veluti sagittæ potentis acutæ, quæ vt à corde proficiuntur, ita ad vltimos vsque cordium recessus penetrant.

Consueuuisse etiã cum oportet, singulis diebus caput aliquod ex sacris litteris, præsertim ex B. Paul. aut etiam ex Prophetis, sibi priuatim explicare: vt ita diuinum sensum, & phrasim imbibat.

Præterea aliquem ex sanctis Patribus sibi potissimum eligere debet in magistrum, quẽ semper ob oculos habeat, cuius scri-

pta numquam è manibus deponat, quem denique imitari nitatur. Non enim in oratione solùm, alijsq̃ue huiusmodi pijs exercitationibus, sed in sacra etiam lectione debet esse versatus, vt bonum è corde verbum eructet.

His ergo præsidijis munitus concionator, vbi concionem aliquã erit habiturus, contendat à Domino, peculiari quadam (præter ordinariam) adhibita oratione, vt & res, & phrasim, & modum, atque ordinem concionis illi inspiret. Deinde ex Patribus sanctis, vel interpretibus doctis, & pijs, aliquem præsertim consulat, notans tamen simul quæ illi Dominus inspiraue rit. Eum enim (vt diximus) intenta consideratione consulere imprimis debet, vt ab eo accipiat, quæ pro præsentì tempore, & pro alijs circumstantijs, futura sint auditoribus vtiliora. Hoc enī si fecerit, sperare decet, Dominū illi haud dubiè affuturū.

Præterea, si quod, in proposito Euāgelio, Fidei dogma cōtineatur, si qua virtus cōmēderut, si quod reprehēdatur vitium, si qua de Sacramēto, rituq̃. aliquo Ecclesiæ tradatur doctrina, si quis denique locus communis inducatur, inquirere debet diligenter, quæ figuræ, quæ similia, quæ ex B. Paulo, aut ex Prophetis testimonia, in ipsum Euangelium aptè conueniant.

Si ex ordiū ex Euāgelio ipso, vel ex Epistola, vel ex alia Officij diuini parte sumere possit, erit illud quidē & vtile, & iucūdū. Sin minùs, cōmune faciet ex ordiū; dūmodò statui statibusue cōcionis illud accomodet. Petere vero exordium potest à testimonio, à figura, à simili. Quod si breuem ipsius Euangelij enarrationē (vt fieri solet) ex ordij loco præponat, addere debet in fine, quæ sint ei, ex toto illo Euangelio, explicanda; quantāq̃ & vtilitatem, & difficultatem contineāt: cui tamen addere debet, si auditores attentì adfuērint, & à Domino gratiam postulauerint, futura omnia esse intellectu facilia.

Si vnus sit concionis status, ab imis principijs ducendus est.

Vbi in Euangelio miraculum continetur, id totum ad ægritudinis spiritalis curationem est traducendum. Est verò in hoc, methodus communis, & iam satis nota: ostendere qualis ægritudo illa sit; itemq̃. ægritudinis causas, effecta, signa, & remedia per se.

perse qui.

Talis ergo futura est concio. Quam ubi præmeditat? sic fuerit concionator; rursus spiritum ad ea quæ excogitauit tractanda petat à Domino; librosq; etiam, si opus fuerit, reuoluat.

Non debet concionator aut verborum splendorem, aut subtilia, & arguta, vel etiam deuota (vt dici solet) quædam dicta affectare: sed doctrinæ solidæ, sinceræ, graui, atque cum diuinis præceptis, & consilijs maximè cōsentaneæ, totus incumbere. Equidem non omnino ea quæ pulchra, & subtilia sunt, rejicio: sicuti neq. Rhetoricæ, ac Dialecticæ usum damno: sed modum in his esse adhibendum censeo. Omnis enim aut verborum, aut sententiarum splendor, capit auditorum animos, & à rerum ipsarum, quæ prædicantur, consideratione abducit. Quantumuis enim mundus obganniat, & obijciat nobis, alliciendos esse huiusmodi lenocinijs homines, vt verbum Dei concupiscant: audiendus certè non est: cùm experimenta doceant, his blandimentis auditores ita capi, vt in ijs tantum, nihil amplius attendentes, acquiescant. Quare ita se comparet concionator, vt & in rebus, & in vocibus, ipsam Scripturam sacram, quoad possit, sanctosq; Ecclesiæ Doctores referat, atq. exprimat: nimirum pondus, grauitatē, & sinceritatem, non autem vllomodo venustatē affectans. Non enim licet nobis mundo iam senescente, prædicationis modum mutare; quem ex ante mille, & quadringentos annos retinet Ecclesia; quemq; & scriptura docet; & Sancti omnes suo exemplo suadent; & nascentium nunc Sanctarum Religionum vsus, viriq. omnes pij, & humiles retinent; & sancta denique Tridentina Synodus commendat. Quid enim? Plus apud nos poterit leuissimorum quorundam, & superborum hominum exemplum, quàm sancta, & apostolica auctoritas? Non est discipul⁹ supra magistrum, neq. legatus est maior eo, à quo missus est. Quare Christi Iesu, atque discipulorum eius doctrinam, & phrasim imitemur: præsertim verò D. Pauli, quem seminiuerbium (hoc est frequenter verbum Dei seminantē) non tamē in verbi sapientiæ loquentē homines incusabāt

Estis certè seminiferi, & ad Pauli similitudinem accedit, qui tamen non eleganter loquatur, tamen seminat Dei verbum: quod quidem vtrunque seminatum, in æternum manet. Cui & hoc addendum est, quòd si Evangelica est doctrina; dubitari non potest, quin esse quoq. debeat phrasis Evangelica. Mūdo enim, vel etiam carni nostræ ad malum propè siq. mæ, nihil est indulgendum: cū non flosculis, sed cāden ti ferro, gravia, & inueterata vulnera sanentur. Neque verò verbum Dei humanis salibus indiget. Non enim aurum opus habet terra; non lax umbris. Vnde in prædicatione Euangelica, humanæ artes nullum principem habent locum; sed tanquam ministræ, & ancillæ, diuino verbo subseruiunt. Igitur nemo sit iam ex concionatoribus, qui ineptas mundi vocolas audiat. Quis enim mundo auctoritatem dedit, ad ferendum de diuina prædicatione iudicium? Quamquam neque ipsi certè mundani (præsertim si sint ex electis, propter quos omnia sustinenda sunt) sincerum, & graue Christi verbum fastidire audent; quinimò illud reuerentur: & aliquando rādem, sēpiùs eo audito, ad bonam mentem conuertuntur. Sed de his iam satis: de quibus etiā in nostri operis de Sacra ratione concionādi lib. 1. cap. 6. & sparsim etiā per totū op^{us} latè disseruimus.

Ad hæc vñ debet concionator graui, & modesta actione; non histrionica, aut effœminata: non item cōcitata; sed quæ caritatem potius, & animum in Dei gloriam, & proximorū ædificationem propensum, quàm iracundiam, vel indignationem præferat. Sed de hoc etiam nos sēpe in quinque libris prioribus de sacra ratione concionandi, atque etiam in octauo diximus.

His omnibus addenda sunt alia duo, quæ consultò in hunc postremū locum idèò reseruauimus, quia reliquorum veluti summam continent, suntq. totius concionandi rationis principium, medium, & finis.

Primum est; debere concionatorem intelligere, diuinum planè esse concionandi munus; itaq. omnia quæ necessaria illi sunt, esse à Deo potissimū implorāda, Nā etsi præter

afflictatibus ò concionator, à suscepto concionandi munere deterrearis.

Porrò si postquam concionatus es, non tibi res ex animi sententia cedat, diuinumque non tibi videatur auxilium affuisse; vel si laboris tui fructum nullum colligas; vel si auditoribus displiceas; vel si ab ijs qui honestiori loco sint despiciaris; vel si à populari tantùm turba audiaris; vel si alia denique huiusmodi tibi accidere videas: noli quæso angī, aut mœrere: quinimò Deo tua omnia cōmitte, & quolibet euentu contentus esto. Nam cū pro tua virili parte conatus fueris tuo muneri satisfacere; tametsi aliquid fortè imprudēs admiseris: futurus non est tibi Dominus iudex rigidus, sed pius pater, & misericors. Non enim imparem tuis viribus à te operam requirit; sed diligentiam quandam humanam, scientiam mediocrem, & voluntatem ad prædicādum in eius gloriam verbum maximè propensam. Hæc igitur si animaduertas, impositam tibi concionandi prouinciam non depones: immò alacriter sustinebis. Illucebit autem aliquis tandem dies, in quo diuinum tibi affulgeat numen: quod quidem ijs, qui corde afflicti sunt, semper adesse solet, rectosq̃ & humiles spiritu saluare. Interim tamen fac, vt auditorum corda lacrymis (saltem spiritalibus) irriges, & fecundes; petens scilicet à Domino vt illis gratiam impertiat suam: itemque cura, vt eadem publicis & priuatis misericordiæ operibus confirmes, candi disque moribus informes.

Neque verò te ad ferendos fructus maximos, sed ad medios, & fortè minimos vocatum esse à Domino credas: vltimue tibi alium honorem, quàm cum quem tibi Dominus designauerit, assumes. Non enim Sancti omnes pari muneris dignitate, aut æquali prædicationis efficacia, & vi excelluerunt. Felix ille, qui humilis, & obediens, suo munere fungitur; & id ministerium, ad quod vocatus est, tametsi sit in Ecclesia minimum, honorificentissimum sibi, ac longè suis superius meritis existimat: itaque nihil aliud curat, quàm vt diuinæ obsequatur voluntati; eiq̃ si minùs se videt satis fecisse;

penitet vehementer; corpus suum punit; se se castigat, &
corrigit; ac tandem in sola diuina bonitate spem suam
locans, eique omnia sua, seque omnino totum
committens, in pace in ipsam dor
mit, & requiescit.

CHRISTO IESV GLORIA

Index Librorum & singulorum Capitula huius operis.

Liber Primus qui

totius huius tractatus generale continet exordium, & de fine, materia officio, & instrumentis concionatoris differit.

A. p. j. De quo Ecclesia ministerio dicendum sit pag. 1.

Cap. ij. In quo quā sit vtile de Concionandi ratione differere insinuat, & obiectionibus quibusdam satisficit. pag. 3.

Cap. iij. In quo difficile concionandi munus esse ostenditur, multa quā in concionatore postulantur. pag. 8.

Cap. iiij. In quo iuvantur praefertim y, qui cum litteris non sint ornati, volūt tamen caritate, aut necessitate impulsī, concionari. pag. 13.

Cap. v. Qua ratione ars hac tradenda sit: & de Concionatoris sine concionis fine. pag. 23.

Cap. vj. De Materia Concionatoris. pag. 28. *Vbi & de phrasi qua predicandum sit Euangelium agitur.*

Cap. vij. De Officio Concionatoris. pag. 49.

Cap. viij. De Instrumentis concionatoris. pag. 55.

Liber Secundus de

primo Concionatoris instrumento, scilicet de Inventione: in quo decem illa loca Dialectico, & Rhetorici communia brevissimè explicantur, ex quibus Concionator rationes sumat ad explicandum, probandum, confutandum quodvis thema sibi proprium.

Cap. j. In quo decem Inventionis loca enumerantur, ac facili & accommodato exemplo explicantur. pag. 57.

Cap. ij. De loco à causis. pag. 58.

Cap. iij. De causa finali. pag. 60.

Cap. iiij. De causa formali. pag. 63.

Cap. v. De causa efficienti. pag. 65.

Cap. vj. De causa materiali. pag. 67.

Cap. vij. Quo traduntur notationes utilissimae circa causarum summam. pag. 68.

Cap. viij. De loco ab effectis. pag. 71.

Cap. ix. De loco à subiectis, & ad iunctis. pag. 74.

Cap. x. De loco à dissensantibus. pag. 76.

Cap.

INDEX.

Cap. xi. De Priuantibus. pag. 79.

Cap. xij. De Relatis. pag. 79.

Cap. xij. De Contradicentibus.
pag. 82.

Cap. xij. De Repugnantibus.
pag. 83.

Cap. xv. De loco à Consentaneis.
pag. 83.

Cap. xvj. De loco à Diuisione.
pag. 87.

Cap. xvij. De loco à Definitione.
pag. 89.

Cap. xvij. De loco à Nomine rei.
pag. 91.

Cap. xix De loco à Testimonijs.
pag. 92.

Cap. vj. De Exordio. pag. 113.

Cap. vij. De Narratione. pa. 114.

Ca. viij. De Cōfirmatione. pa. 116.

Cap. ix. de Cōsuratione. pag. 120

Cap. x De Epilogo. pag. 119.

Appendix de consiciendis Exor
dijs & Epilogis. pag. 125.

Cap. xj. De Methodo analisew.
pag. 133.

Cap. xij. De Elocutione, tertia di
centis parte. pag. 134.

Cap. xij. de Actione quarta dicen
tis parte. pag. 139.

Cap. xij. De Inuanda conciona
toris memoria, quinto, ut dici so
let, concionatoris Instrumento.
pag. 143.

Cap. xv De naturalibus memo
ria subsidjs. pag. 143.

Cap. xvj. De memoria arte &
exercitatione inuanda pag. 147.

Liber quartus de
Specialibus concionatoris
Instrumentis.

Cap. i. In quo ostenditur, ad cō
cionandum Instrumentis tum
diuinis, tum humanis opus esse.
pag. 150.

Cap. ij. De Cōcionatoris spiritua
libus Instrumentis pag. 152.

Cap. iij. De Specialioribus concio
natoris instrumentis, scilicet vita
exemplo, & oratione. pag. 157.

Cap. iij. De medijs humanis in
spe-

Liber tertius de se
cundo Concionatoris Instru
mento: scilicet de Dispositione
in quo docetur Concionator
qua ratione argumenta collo
care, ijsq; commodè vi
possit.

Cap. i. De primo dispositionis
genere, nempe de iudicio seu
argumentatione. pag. 97.

Cap. ij. De Iudicio, seu argumen
tatione quoad analasim. pag. 102.

Cap. iij. De methodo, altera dis
positionis parte. pag. 106.

Cap. iij. De fine in omni opere
primum inuestigando. pag. 108.

Cap. v De Quinque cuiusque o
peris partibus. pag. 109

INDEX,

specie. pag. 160. concionandum sit. pag. 187.

Liber Quintus de Speciali proprioq. concionā di genere.

CAP. i. In quo quid agere velit
auctor in hoc libro, breuissimè
proponit. pag. 162.

Cap. ii. De diuersis concionandi
generibus. pag. 163.

Cap. iii. De primo concionandi
genere, quo in Homilia modum
Scripturae exponitur. pag. 164.

Cap. iiii. Qua ratione in hoc pri-
mo concionandi generenectere
possis omnes Euangelij partes, il-
liusq. explicare historiam. pag. 170.

Cap. v. De secundo concionandi
genere. pag. 173.

Cap. vi. de tertio concionandi ge-
nere. pag. 176.

Cap. vii. De Dispositione parti-
bus in secundo, et tertio concio-
nandi genere seruandis. pag. 178.

Cap. viii. In quo agitur quid fa-
cere debeas, quando idem Euan-
gelium saepe incidit predicandum.
pag. 180.

Cap. ix. Qua ratione de Epistola
tractari possit. pag. 184.

Cap. x. Quibus partibus constare
debeat concio, in qua vel Eccle-
siae ceremoniae, vel Fidei dogma-
ta explicantur. pag. 185.

Cap. xi. Qua ratione de festis con-

Liber Sextus In quo exempla Concionum ali- qua proponuntur.

Admonitio. pag. 192.

Argumentum. pag. 196.

Concio in festo S. Ludouici Gal-
liarum Regis. pag. 197.

Observatio de superiore concio-
ne. pag. 210.

Admonitio ad lectorem. pa. 211.

Concio in festo S. Iohannis ante
portam Latinam. pag. 212.

Concio in Dominica Quinqua-
gesimae. pag. 221.

Concio in Dominica in Ramis
Palmarum. pag. 231.

Concio in festo Spiritus sancti.
pag. 239.

Concio in festo Sanctissima Tri-
nitatis. pag. 245.

Sermo de Monacha Virginis
Professione. pag. 255.

Concio in alia Monache Virgi-
nis Professione pag. 260.

Peroratio huius libri sexti
pag. 266.

Liber Septimus in quo de Promptuarijs, quibus maximè possint iuuari Concio- natores, disputatur.

Y 3 Inde

INDEX.

VNde Promptuariorum ratio
petenda. pag. 269.

Quid Promptuarii sit, &
quotuplex. pag. 270.

De Promptuariorum speciali
diuisione. pag. 271.

De specialioribus Concionato
ris Promptuarijs. pag. 272.

De primo promptuario pag. 274.

De alijs Promptuarijs summa
rim. pag. 276.

De tertio Promptuario.
pag. 276

Generales quaedam regulae do
ctrinae, praedicandae indican
te. pag. 278.

Generales quaedam doctrinae,
quibus Concionatores in quoli
bet euentu possint iuuari pag. 281.

Doctrina quaedam, de ys qua
ad decem praecepta Decalogi spe
ctant. pag. 284.

Doctrina quaedam, quae in duo
duobus praeceptis Caritatis conti
nentur. pag. 288.

De Sexto Promptuario.
pag. 289.

Communium exordiorum e
xempla. pag. 289.

De Narrationibus. pag. 295.

Exempla Confirmationum co
munium. pag. 295.

Exempla Consecrationum co
munium. pag. 296.

De communibus Epilogis
pag. 296.

Exempla Epilogorum commu
nium. pag. 297.

Septimi libri Peroratio
pag. 299.

Liber Octauus in
quo de usu, & exercitatione
huius Artis disce
ritur.

CAP. i. De concionatoris pra
paratione. pag. 301.

Cap. ii. De ratione excogitandi
concionem. pag. 302.

Cap. iii. De ratione componendi
concionem. pag. 303.

Capit. iiii. De confecta Con
cione cum Deo conferenda.
pag. 306.

Cap. v. De modo in ipsa concio
ne seruando. pag. 307.

Cap. vi. Quae peracta concio
ne obseruaturus concionator sit
pag. 316.

Capit. vii. De Concionatorum
exercitationibus. pag. 317.

Totius Operis Peroratio
pag. 318.

Excusatio Auctoris, ad re
luti Apologia ad eos qui in hoc
opere aliquando reprehensione dig
num

INDEX.

num indicauerint. pag. 320. cionandi ratione, roganti cui-
Auctoris Responsum de Con- dam Concionatori datu. pag. 323.

. F I N I S .

The first of these is the fact that the
 number of the series is 1000.

1000

The second of these is the fact that the
 number of the series is 1000.

The third of these is the fact that the
 number of the series is 1000.

INSTRVCTIONES
PRAEDICATIO
NIS VERBI DEI EX CON
CILII PROVINCIALIS II DECRE
TO, OMNIBVS CONCIONANDI
munere in Vrbe Diocesi, Prouinciaq;
Mediolanensi fungen
tibus editæ.

*Caroli S. R. E. Cardinalis tit. S. Praxedis, & Archiepi-
scope Mediolanensis in ssu.*

INSTRUCTIONS
FOR ABOLITION
OF THE AFRICAN
SLAVE TRADE

THE AMERICAN
ANTI-SLAVERY SOCIETY
OF NEW-YORK
HAS THE HONOR TO
ADVISE YOU THAT
THEY HAVE
RECEIVED FROM
THE AMERICAN
ANTI-SLAVERY SOCIETY
OF NEW-YORK
A COPY OF THE
INSTRUCTIONS
FOR ABOLITION
OF THE AFRICAN
SLAVE TRADE

AND TO INFORM YOU
THAT THEY HAVE
BEEN RECEIVED
FROM THE
AMERICAN
ANTI-SLAVERY
SOCIETY OF
NEW-YORK

Carolus S. R. E. tit. S. Praxedis Cardi-
nalis Dei, & Apostolicæ Sedis gratia Archiepis-
copus Mediolani, vrbis, diœcesis, prouincięq.
Mediolanensis concionatoribus sa-
lutem in domino.

PRÆDICATIONIS verbi Dei officium in
Ecclesia sanctatanti illud sanè est, ut & ad Dei glo-
riam, & ad cœlestis regni propagationem, & ad ani-
marũ salutem plurimum intersit, non solum quales sint, qui pra-
stantissimo illo munere fungũtur, verũ etiam qua via, quaue-
ratione illud prestent. Quare superioribus annis eo de genere nos
decreta aliqua in concilio prouinciali primo confecimus: deinde
alia concilio item prouinciali tertio, tũ alia etiam quarto adiun-
ximus ad rectũ illius sacre prædicationis disciplinam. Verũ quò
accuratius, & uberioriq. spiritali fructu concionatores tantæ rei
munus administrarẽt, atq. exequerentur: nos de Episcoporũ pro-
uincialium, qui præsentes in eo tertio concilio adfuerant, senten-
tia, & assensu, instructionem grauissima illius functionis, qua
vniuersa nostra prouincia vsui esset per nos illis edendam decre-
uimus. Itaq. certis regulis, quas partim ex eisdem nostris conci-
liis, partim ex sapientum virorum sanctorumq. hominũ disci-
plina, partim ex optimerum concionatorum vsu acceptimus, il-
lam, Deo iuuante, confecimus: in eaq. concionatoris imaginem, si-
minus omnibus numeris absolutam, perfecteque expressam, ac cer-
te aliquo modo adumbratã, iis omnibus, & singulis proponimus,
qui vel pro pastoralis officio, vel pro ratione data facultatis,
munus prædicationis in vrbe, diœcesi, prouinciãq. Mediolanensi
nostra obeunt. Multa sunt, quæ ad concionandi rectũ officiũ

pertinent: sed ea tantum breui complexi sumus, quæ opportuni
ora videntur, quæq; concionandi rationibus accommodatiora
concionatorem adiuuare, atq. ad ea imprimis instruere possunt,
quæ proposuimus. Hæc enim, si ad vim illam diuinā, quam sa-
crarum litterarum verbis Spiritus sanctus insecuit, recte acceffe-
rint, vix dici potest, quam facile, cælesti imprimis ope, non mo-
do bonorum mentes ad omnem partem pietatis, religionisq.
inflammantur; verum etiam malorum, & peccantium durissi-
ma corda infringantur, animiq; hominum sceleratorum tene-
bricosa vitiorum nocte circumfusi, suauissima luce veritatis
collustrentur. Huius igitur instructionis regulis cum illi omnes
& se, suumq; officium, & ceteras actiones conformare debeant,
tum vero, ut id ipsum omni studio iisdem præstent, in sua quis-
que diœcesi Episcopus provincie nostra, decreti etiam provincia-
lis auctoritate, curabit. Verum, quo instructio hac omnis, ad sin-
gulas provincie partes rectius accommodata, eo uberiores pie-
tatis fructum fidelium animus afferat; ab unoquoq; provincia-
li Episcopo aliquid ei, præterquam illa, quæ decretis nostris pro-
vincialibus speciatim, sigillatimue cauta sunt, addi, detrahi, rur-
susq; mutari liceat, prout ex Ecclesia, diœcesis sue sua casu vide-
rit. Et verò nos sicut diligentiam, quam eo in genere Episcopi
provincie ponent, magno his instructionibus adiumento fore ar-
bitramur: ita non dubitamus, quin ex studio, quo ad eas ipsas
exequendas concionatores utentur, spiritualia illa commoda
existant, quæ vehementer expetimus, cum ad Dei gloriā, tum
ad animarum salutem procurandam.

DE IIS, QVIBVS VERBI DEI PRÆDICANDI MVNVS IN- cumbit. Cap. I.

IESTIFICOR coram Deo, & Christo Ie-
su, qui iudicaturus est viuos, & mortuos, &
per aduentum ipsius, & regnum eius, prædi-
ca verbum, inquit sanctissimus Apostolus
Paulus in epistola, quam Timotheo Episco-
po, & discipulo scribit. Quibus ex verbis per-
spicuum planè sit, quòd & sacrarum littera-
rum monimētis perpetuò prædictum, & aliorum Apostolorum,
veterumq. Patrū exemplis demonstratū Occumenica etiam
Synodus Tridentina proximè censuit, verbi Dei prædicationē
Episcopi esse munus præcipuum, idemq. maxime necessarium.
Toto igitur pectore in eam curā incumbens, gregem sibi co-
missum, tum per se ipse, tum per alios, verbo Dei pascet ad il-
lius Tridentinæ Synodi, & Conciliorum prouincialium præ-
scriptum.

Parochus præterea, animarū ue curator, sollicitudinis pasto-
ralis memor, in cuius sanè partem vocatus est, tamquam fide-
lis opearius ad messem missus, qui Episcopum opera sua ad-
iunget, eam præcipuam prædicationis verbi Dei curam sibi quo-
que impositā præstet, atque exequatur ex præscripto item de-
cretorum, & æcumenicæ eiusdē Synodi Tridentinæ, & prouin-
cialium conciliorum.

Si quis id aliquando præstare non poterit, subsidio omni,
quod illis Synodis commostratum est, omnino vtatur, vt ver-
bi Dei pabulum statis diebus nullo modo desit gregi sibi in cu-
ram tradiro.

Et verò quamquam Episcopus assiduis officij sui pastoralis
laboribus, muneribusq. occupatissimus, sæpe ad omnem popu-
lum sibi commissum concionem habere non potest: tamen
tam veterem, atq. adeò ab Apostolicis vsq. temporibus deriuatam

altera parte respondere debet, usque adeo, ut & vitam doctrina colluxet, & doctrinam rursus vita corroboret, viresq. eidē perpetuò addat. Nā de abstinentia, ieiunio, lacrymis, oratione, elemosyna, patientia, aliāq. christiana virtute cum concionatur, magnum certē pondus, maximumq. momentum apud auditores habet, si in omni eius vita virtus elucet, cuius præcepta concionando tradit.

Sciat item se exiguum porro fructum spiritalem fidelibus alaturum, nisi verē, ex animo, totoq. spiritu dicat. ita verò dicere is certē potest, q. verē spiritualis est, sanctiq. vitæ institutis atq. vsui plane deditus.

Hoc præterea in animum inducet, se nō posse vitiorum, nec verò virtutum vim, naturamq. satis planē ostēdere; neque rursus docere, quemadmodum hæ amplectendæ sint, & illa fugiēda, cum tamen in utroq. eo genere officium cōcionatoris maximē eluceat, nisi depulsis primum vitijs, & mundi huius cupiditatibus abiectis, maximarum virtutum præsidium, vsu, atque exercitatione benē religiosq. agendi sibi comparauerit. Mundari enim prius oportet, quā mundare, inquit, beatissimus Pontifex Gregorius Magnus.

Erit igitur concionator singulari vitæ innocentia, moribus sanctissimis, & diuinis virtutibus instructus. Dei igitur timore, terrenarum rerum despicientia, animarum salutis zelo, humilitate, mansuetudine, patientia, charitate, cæterisq. religioſe disciplinae ornamentis benē munitus sit.

Quo de genere toto audiet sanctissimum virum, Iohannem Chrysostomum ita monentem: Doctor, cōcionatorūc omnibus debet vittutib⁹ esse excelsus: debet enim pauper spiritu esse, ut auaritiæ studium, atq. omnem quæstus cupiditatem liberè reprehendat. Debet perpetuò & sua, & aliena peccata lugere, ut eos exagitet, qui antequam peccent, peccare non verentur; & ubi peccauerint, dolorem non cōcipiunt scelērum, quæ admiserint. Debet esurire & sitire iustitiam, ut operum bonorum studio languescētes excitet verbo Dei, & exemplo suo accendat. Debet esse mansuetus, ut ametur potius quā timeatur

tur

tur. Debet esse misericors erga alios, & seueritatem sibi adhibere. Debet esse mundo corde, vt ne cogitationes quidem inanes & inutiles huius sæculi suscipiat, ne dum sæcularibus negotijs se implicet: Debet esse pacificus, vt populus, quem docet, sollicitus sit seruare vnitatem spiritus in vinculo pacis. Debet esse paratus ad omnes res, vel difficillimas pro gloria Dei, proq. Ecclesia ferendas, non inani quodam animi impetu, sed solida, veraq. constantia digna martyribus.

Neque sanè solum his Chrysostomi monitis se conformabit, sed disciplinam imitabitur aliorum duorum etiam Græcorum patrum, qui & sanctitatis & doctrinæ laude celebrantur, Basilij & Gregorij Nazianzeni. Hic in libro primo, quem de Theologia elucubratus est, ille in epistola, quam de vitæ solitudine ad eum ipsum scripsit aliquando docet, qualem eum esse oporteat, qui concionatoris officium, & personam sustinet.

At vero vitæ perfectæ, quam optimus quisq. concionator instituat, genus potissimum sequetur ad præscriptum Gregorij Magni pontificis: qui cum sæpe concionatorem informat: tū verò & in libro Pastoralis, & in Moralibus præsertim lib. 30. cap. 21. & lib. 6. cap. 25. alijsq. præterea locis, quibus perspicuum fit, qui verbi diuini ministerium suscipit, talem esse debere, qualem se fuisse sanctus Paulus Apostolus ostendit his verbis: Mihi mundus crucifixus est, & ego mundo.

De scientia Concionatoris. Cap. III.

IAM verò concionator, antequam prædicationis officium aggrediatur, in omnis sacræ, ecclesiasticæq. doctrinæ studijs, vt maximè potest, versari debet: præsertim si adhuc nullum docendi munus vnquam gessit.

Habebit omnes Theologiæ notos, & tractatos locos.

Traditionum apostolicarum, ecclesiasticarumq. notitiam tenere studebit.

In sanctorum Patrum scriptis atq. sermonibus peritè versatus erit.

Sanctio

Sacrorum item spiritualiumq. interpretationum vsu littera-
tè peritus erit.

Nec verò ignorabit sacros ecclesiæ ritus, qui in sacramentis,
in diuinorū officiorum cultu, in tota denique ecclesiastica ra-
tione instituti sunt, eorūq. mysteria & significationes, quibus
explicandis mentes fidelium accendantur ad pietatis studium.

Cognosceret item rerum in ecclesia sancta gestarum, ac me-
moriæ veteris, & antiquitatis ecclesiasticæ ordinē: maximè au-
tem sanctorum Patrum historiam, Summorumq. Pontificū &
Episcoporum, quorum sanctitas præclare eluxit, vitas.

Tenebit præterea aliquam veterum Canonum scientiā, sum-
morumq. Pontificum descripta iura, atq. instituta, & Concilio-
rum decreta.

Theologiæ illius, quæ tota in spiritualis vitæ institutis traden-
dis, quæq. in purgandis affectibus, in reformationeq. interiori
versatur, atq. ob eam causam Mystica atq. Therapeutica voca-
tur, præcepta atq. exercitationes benè norit.

Sanctarum meditationum, orationisq. mentalis vsu, ac pe-
ritiam habebit: vt alios ad cælestium contemplationum studiū
erudire concionando possit.

Casuum conscientię doctrina instructus erit.

Morum, & virtutum christianarum locos, non solum ordine
collectos, sed rectè notos habebit.

Locos item omnes sibi comparabit, quibus auditorum ani-
mi commoneri, atque excitari solent ad Dei amorem, ad cœ-
lestis patrię desiderium, ad poenitentiam, ad scelerum detestati-
onē, ad virtutū studium, ad metum diuini iudici, ad spem mi-
sericordię, ad misericordiam, caritatemque erga proximum,
& ad cœteras præterea affectiones, quę ad cælum excitatę, chri-
stianas virtutes pariunt.

Locos etiam illos tenebit, qui sæpissimè vsu veniunt: vt pote
de diuitiarum & honorum despicientia, de condonandis ini-
urijs, de rebus aduersis constanti christianoque animo feren-
dis, de immoderatis sumptibus, alijsque morum erroribus
cripiendis.

Copiosa quasi suppellectile instructus erit doctrinarū, quib⁹ aliquando utetur, cum opus erit; tum ad coarguendam impiorum hominum audaciam, qui de fide catholica male sentientes, ecclesiæ veritatem oppugnant; tum ad ecclesiæ dogmata recte, pieq; commostranda, tum verò ad alia multa eius generis.

Præcepta etiam rectè intelliget officiorum, quæ magistratum, quæ ciuium, quæ seniorum, quæ adolescentum, quæ viri, quæ vxoris, quæ parentum, quæ liberorum, quæ dominorum, quæ seruatorum, quæ deniq; præcipua singulorum: vt si quando vñuenerit, de illis ex præscripto diuinarum litterarum, sancto rumq; Patrum, quam optimè concionetur.

Illud denique non parum expediet, si concionator etiam Græce, & Hebraice nosce studebit: nam harum linguarum peritia, cum ad alia multa utilis est, tum maximè ad eliciendos ex eadem scriptura phares catholicos sensus, & ad explicandas illas sacrarum litterarum voces, ac dictiones, quæ magnam vim, magnamq; emphasim habent.

Vim & copiam habebit similitudinum, quæ ab agricultura, vinea, semete, Sole, Luna, alijsq; rebus ducuntur, quæ sub sensum cadunt, atq; intelligētiā, præsertim eorum, etiam rudium, ad quos concio habetur.

Agricolis porro si concionabitur, plurimum ad rem prodeunt similitudines ab agro, vinea, frumento, vitibus, lino, cannab, arboribus, stirpibus, alijsq; agriculturæ partibus ductæ. Itidem eueniet, si alterius conditionis auditoribus aptè illas ita accommodabit, vt eorum ordo postulabit, qui sanè quidē, cum ad certam quandam status sui cognitionem, doctrinamq; naturā ducantur, tum certè facilius multo trahuntur, si vel à vitæ, vel ab artis, vel ab alterius rei, quam profitentur, genere documenta sumuntur.

Multiplicem etiam, variamq; copiam argumentorum colliget, quæ propriè, ac rectè accommodetur. Sunt urbani, & rustici, sunt nobiles, & ignobiles, sunt magistratus & priuati, sunt docti, rursusq; imperita multitudo.

Pro

Proaudientium igitur genere locos doctrinarum, ex quibus concionem conficiet, non modò distinctos, sed optimè explicatos habebit.

Atque in hoc quidem multiplici genere concionator videbit, ne quæcunque (vt sanctus Gregorius scitè monet) legerit, aut scientia comprehenderit, omnia enunciet, atque effundat: sed delectum habebit, ita vt documenta alia exponat, alia tacita relinquat, proat locus, ordo, conditioq. auditorũ deposcit.

Sicut autem rerum, quæ supra mox cõmemorata sunt, quarumq. prior cura esse debet, scientiã tenere cõcionatorẽ oportet: ita etiam sibi parare necesse habet bene concionandi modũ.

Ex præceptis igitur Rhetoricæ ecclesiasticæ locos dicet, vnde concionis exordium, quando eo vtendum esse iudicauerit, rectè ducat, vt à vitiosis exordijs longè refugiat.

Disponendæ concionis modum intelliget.

Dilucidè, distinctèq. rei enarrandæ rationem percipiet.

Benè pronunciandi, decoreq. agendi vsum tenebit.

Verborum pondera, vimq. ita habebit, vt audientiũ animos penetret.

Quare priusquã concionandi munus aggredietur, vires suas bene cognitatas habebit: vt nec materiam, quæ ingenij sui vitib. præstet, nec formam dicendi sumat, ad quam appositus nullo modo videatur.

Ad quam sanè rem multum adiumenti hoc affert, si amicũ, aut alium adhibebit præsertim, concionandi vfu peritum, qui semel, iterũ, atq. adeo sæpius publicè concionatẽ audiat: quicquid non ambiciosè corrigat, sed liberè priuatim, remorũque arbitris moneat, siquid in aliqua parte erratum sit.

Ad imitandum etiam sibi constituet aliquem prædicandi laudem florentem.

Quo in genere illud accuratè cauebit, vt ne quod pleriq. faciunt, leuia quædam, ac sæpe etiam vitiosa imitentur: sed illa tantum quæ sapientum iudicio præclara, atq. egregia in eo potissimum cernuntur.

Verũ enim uero sicut diligentissimè videre debet, quem
c con.

PRÆDI. VERBI DEI.

9

concionatoribus, qui nunc sunt, aut certe superioribus temporibus extiterunt, ad imitationem de hęc ita maximè sibi veteres patres proponat, quorū in dicendo virtutes sequatur: Gregorij Magni, & Chrysostomi disciplinę moralis copiam: Leonis Magni & Basilij grauitatem: Nazianzeni vim: Nisseni subtilitatem: Augustini acumen: Ambrosij temperatum dicendi genus: Bernardi dulcem, deuotamq. orationē: atque omnino admirabilem, & diuinam eloquentiam sanctissimi Pauli Apostoli; cui vni omnia, quę summi sunt concionatoris, atq. ad eō oratoris multis pręclaris exemplis tribuunt doctissimi patres, Augustinus & Chrysostomus.

In concione autem, quam habiturus est, illud sibi potissimū proponer, in quo omnes neruos, roburq. industrię suę adhibeat, & in quo munus suum versari cognoscat, vt auditorū scilicet animos commoueat: cum pręsertim peccēt homines non tam quia verum ignorent, quā quod malè affecti sint.

Dabit igitur operam, vt quemadmodum per singula corporis membra sanguis diffunditur: ita in omnibus concionis suę partibus quędam insint, quę ad commouendum valeant.

Quare locos omnes optimè percipiet sanctarum affectionum, quę mox supra commemoratę sunt.

Postea verò quā ijs doctrinarū ornamentis, Deo benè iuuante, instructus ad prędicationis functionem accesserit, hęc quę sequuntur, omnino curabit, atque exequetur.

De preparatione, quam concionator vniuersę, generatimq. adhibebit ad concionandi munus salutariter exequendum. Cap. 1111,

VO studio sius, atque ad eō religiosius concionator muneri pręstantissimi, quod sanctę, & suscipere, & gerere debet, partes exequatur, illius in primis dignitatem, auctoritatemq. attente cogitabit.

Qua in cogitatione hęc quattuor facilè perspiciet.

Pri-

Primum, scilicet ad Dei omnipotentis gloriam, ad animarum salutem referri omnem concionandi vim, ac rationem.

Deinde se, qui prædicationis munus aggreditur, mini strum esse, per quem verbum Dei, ab ipso diuini spiritus fonte ducitur ad fidelium animas diuinitus irrigandas,

Post, res etiam sanctas, diuineque traditas à se tractari oportere.

Tum præterea id prædicationis munus, quod capescet, non modo sanctissimis, ac diuinis viris Prophetis, Apostolisque. à Deo commissum: sed ab ipso etiam Dei filio Christo Domino præstitum esse.

Verum quò magis atque magis sese excitet, videbit diligenter, quanta & quam summa difficultas ei proponitur, qui in tanta, tamque perpetua, & mundi, & Satanæ oppugnatione fidelium animas ad viam Domini reuocare contendit. Atque ijs quidè sempiternis aduersarijs cum ad resistendum se imparem esse senserit, non modo illis virtutum armis, vt ostendimus, se communit, sed assidua prece, & ieiunio frequenti Dei auxilium implorabit ad impetus hostium adeò importunorum repellendos.

Cum autem benè, appositeque dicere, sit omnium iudicio, vel maximè difficile; huius sanè rei difficultatem aliquando, ac potius frequenter meditabitur, vt ardentiori studio confugiat ad Deum, qui diuini sui spiritus afflatu, omnia dicendi adiumenta subministrare potest.

Neque porro viribus suis fidet, sed imbecillitatem suam recte agnoscens, sese coram Deo abijciat. cuius cælesti benignitate ipse, quamuis abiectus, & prædicationis munere indignus adiunetur.

Vtque ad omnia sancta studia, quibus iuuare possit, vehementius accedatur, secum sæpe reputauit, quam magnum præmiū consequatur, qui ab errore viæ suæ peccatè abduxerit. Qui enim conuertere fecerit peccatorem, inquit sanctus Iacobus, ab errore viæ suæ, saluabit animam eius à morte, & operiet multitudinem peccatorum.

Hæc sæpe pieque meditatus is, qui cælestis doctrinæ concionator

tor futurus est, cum viderit, quanta res sit, quàm diuina tota concionandi ratio, tantæ rei quasi horrore quedam perfusus, ad eam suscipiendam, se diuina imprimis ope præparabit, atque muniet.

Hæc igitur supplex continenter petet, vt diuino adiumento propriæ laudis, aut gloriolæ non modò studio, sed ne opinione quidem efferatur, nullamquæ illius rationem plane habeat: vt se vehementius indies inflammet, cum ad præclaram illam diuinæ gloriæ cupiditatem, tum ad singularē erga proximos caritatem concipiendam: ad quas res duas potissimum, ipse omnes neruos intendet pietatis suæ.

Vt denique ope diuina, & rei, cui iustitandæ munus suscipit, sanctitati, & personæ, quam concionatoris sustinet, dignitati, atque officio respondere possit.

Sibi verò, quàm maximam potest vim in eo adhibebit: vt tota mente, totoquæ animo defixus in cælesti Christi Domini regno propagando, in procurandaquæ animarum salute, suorum, & commodorum, & vtilitatum obliuiscatur omnino.

His igitur virtutibus, nempe sacris doctrinis, vitæ innocentis, morum sanctitate, & cælestium rerum contemplationibus, is, qui concionator futurus est, ex cultus idoneum se præbebit, vt ad prædicandum missus, populo valde pro sit tribus his, quæ sanctus Bernardus commemorat, verbo, exemplo, & oratione.

Fugiet autem tamquam pestem, omnem ambitionem, omnemquæ illius suspensionem. Ne loca insigniora, vbi prædicationis suæ semen spargat, ambiat, affectetur, & memor Christi Domini, quem à Patre è cælo demissum ad erudiendū genus humanū, pagos, & vicos, & castella obijisse legimus.

Nunquam in opinionem inducet, maiori, atque nobiliori suggestu se dignum esse. Fuit hæc quondam incredibilis ambitio Ethnicorum Oratorum. Christianus autem concionator ab istius ambitionis suspensione alienus esse debet, qui ad prædicandum Christum crucifixum, non ad sui ingenij ostentationem vocatus est.

*De praeceptis vitae ratione, quam scilicet speciatim concionator
adhibebit, ubi concionandi munus suscep-
rit. Cap. V.*

QUOD sanè verò iam initio positum est, quoddq̃. Sanctus Augustinus scitè præscribit, in illud toto animo totiq̃. viribus, adiutrice diuina gratia, cōcionator cū concionandi munus suscepit, incumbat, vt verbis perpetuò æqualem, paremque vitam agat. Est portò Euangelica doctrina, verbiq̃. Dei prædicatio, ignis ille semper in altari exardescens, cui perpetua sollicitudine, is subministrare debet ligna, nèpe optima, præclaraque vitæ suæ sanctissimæ exempla, officia, atq̃. opera virtutū, quibus corda fidelium accendat ad sanctè agendi studium. De diuino illo viro Iohāne Baptista illud Euangelij litteris proditum est: quod lucerna erat ardens, & lucēs, quippe cū coelestem illam doctrinam, quam docuit, virtutum sanctarum splendore perenni collustrauit.

Quare perpetuam sanctissimæ vitæ consuetudinē seruabit.

In incessu, statu, accubatione, deiectione vultus, oculorū demissione, capitis inclinatione, genuum inflexione, in omni denique motu corporis tenebit grauitatem, & decorum à persona, quam sustinet non alienum.

Erit in omni colloquio grauis, mansuetus, ac iāalutaris.

In habitu, vestituq̃. religiosus, sacerdotaliue modestus.

In victu temperatus, & parcus, ac ciborum varietatē fugiēs, frugalitatis, abstinentiæq̃. studiosissimus.

Nec verò piæ concionum laboribus, aliaue causa, nisi necessaria, id studium remittat: tantum abest, vt à statis ieiunijs se eximiat: immo verò illa religiosè colat, vt ceteros exemplo suo accendat ad leges abstinentiæ, ieiunijq̃. rectè seruandas.

Si quo autem in loco, vbi concionatur, moris est, cibum à fidelibus cōcionatori opiparè, præterq̃. modum apparari, & verbis, & ipsa frugalitate, qua perpetuo vtetur, omniq̃. alia ratione ab eo apparatu eos reuocare studebit.

Apud

Apud laicos cœnare, prandere uē, ut potest maxime, recusat.

Venientium ad se hominum salutationes quotidianas, atque frequentes, ne patietur.

Familiaritates, & consuetudines laicorum valde euitabit.

Cum autem eius vita debeat esse specimen virtutum omnium, non solum ne peccato, sed etiam ne exemplo unquam nocebit.

Caueat quàm diligentissimè fieri potest, ne cuiquam etiam arripere volenti, vel obloquendi, vel male suspicandi quauis de re, quæ reprehendi merito possit, occasionem dictis aut factis præbeat: ne eius ministerium, quod sanctum est, vituperetur.

Quare cum cetera, quæ supra præscripta sunt, accuratè seruatum hæc infra descripta.

In proprio monasterio, qui regularis est, habitet, aut in ædibus parochialis, collegiatae uē Ecclesiæ, ubi concionatur, aut saltem in alijs ecclesiasticis domicilijs, si ullo modo potest, ac distinctis omnino à laicali habitatione.

Ne eò fœminas ad colloquium secum ineundum introducat, admittat uē.

Ne ad mensam, & conuiuium adhibeat aliquem præsertim laicum, nisi spiritualis, religiosæq. uitæ studiosum.

Næ ostentet quæ ad propriam laudem referri possent uidentur.

Communi autem utilitati seruiet.

Erit in omnes beneficentis: ut quisque adiuuamento indiget, ita opitulabitur & consolando, & consulendo, & benigne faciendo.

Nihil, nisi quod honestum, quod pium, quod religiosum, quod sanctum sit aut admirabitur, aut optabit.

Prædicationis porro nomine, occasione uē concionator regularis eleemosynam nullam pasciscetur: si quæ sponte datur, præter illum, quando extra monasterium degit, quotidianum cibum; monasterio ordinis sui eam in commune conferet, aut superiori pro instituti cuiusque ratione, & regula tradet, memor

voti paupertatis, quo astrictus nihil proprium habere debet: immo illud proprietatis vitiū in homine regulari detestabile fugiet, & corde & ore & opere.

Nihil sibi petet, nec verò extorquebit,

Non vestem, non indusiā, nō sudariola, non cetara id genus sibi quantabit.

Nec vllum præterea munus, etiam cibarium cupiet: nisi valetudinis imbecillitas aliquid esculentæ, aut poculentæ rei donum requirit.

A superiore autem expectare debet indumenta, & alia necessaria vsui vel vitæ, vel studiorum.

Parochus etiam, aliūscūq, quicumq, in sacre prædicationis munere versetur, ididem rectè seruabit.

Onus deniq, concionator quicumq, sit, cauebit, vt non solum crimine, sed etiam omni vel leuissima suspitione auaritiæ careat: quæ vbi in animum irrepserit, paulatimq, illum occuparit, omnem sanctę agendi cursum, atque adeo progressum impedit.

Ne animo quidem appetat, nedum petat quicquam, quod sibi aliquam cupiditatis notam inurat.

Nullis etiam perturbationibus animi succumbet.

Ne irecundiæ cedet.

Non alij in eadem vrbe, eodemq, oppido concionanti, frequentiorē auditorum multitudinem inuidebit. Et verò quod diligentissimè cauere debet, neque aut verbo, aut facto, aut alio modo ei detrahet. Auditores ab illo auocare nō studebit. Sed, vt est Apostoli præceptum, honore præueniens illum diligit, colet, obseruabit. Nec præterea despondebit animū, si perpaucos auditores ad se conuenire viderit: quoniā summus ille magister vitæ Christus Iesus, cum Dei sapientiā, vitamq, æternam monstraret mundo, paucitate discipulorum cōtentus fuit: Immo, aliquando solam mulierem Samaritanam habuit, quę illum, & de diuino cultu, & de cælesti gratia loquentē audiret.

In rebus aduersis omnem animi abiectiōem vitabit.

Pro gloria Christi, pro salute animarū, in omni oppugnatione,

ne, nihil non fortiter, constanterq. ager.

Amore Dei inflammatus non modo probra, conuicia, contumelias patiēter feret, sed mortem ipsam, si opus fuerit, forti, inuictōq. animo subibit. Offeret, commēdabit se diuinæ luci, & præclusis sensibus, in illius infinito amore, immensaq. caritate conquiescet.

Superbiam, fastidium, atq. arrogantiam valde cauebit. Ac propterea illa tantum sola proferre studebit, non quæ, qualis, aut quantus ipse sit declarent, sed quæ audientibus salutariter profutura sint.

In omni denique actione, functioneq. vniuerso populo spiritale gaudium, virtutumq. sanctorum exemplum præseferet.

Hæc verò, vt Dei beneficio, donoq. rectè assequatur, id valde curabit, vt singulis diebus matutinas, & ceteras canonicarū horarū preces, officiumq. ritè distindē, pieq. ex instituto, atq. ex præscripto regulæ, quam profiterur, si regularis est, aut si secularis clericus, choro astrictus, ex illius disciplina, cum potest, in Ecclesia, atq. in ipso choro vnà cum ceteris præstet.

Recitato officio, aliquid temporis in diuinarum rerum cōtemplatione, pioq. tacitæ meditationis studio ponet. Ita enim fiet, vt diuini amoris ardore inflammatus, qui orando, meditādoq. maximè exardescit, auditores suos ad caritatis, quæ seminarium est omnium virtutum, studium incendat ardentius.

Missæ sacrificium quotidie offerre non prætermittet, nisi legitima causa impediatur. Hoc sanctissimi sacrificij offerendi vsu frequenti cum sibi in omnes sanctæ agendi partes plurimum proderit, tum fideles etiam excitabit, vt sacrificij sanctissimi sint cultores, & diligentiores, & religiosiores.

De præparatione, qua Centisnator utetur ad

singulas Conciones. Ca-

put. VI.

Primum cum prædicādi munus non humanæ scientiæ; aut

eloquentiæ, sed diuinæ virtuti, ac Spiritus sancti gratiæ inniti concionator intelligat, diligentissimè sibi cauendum existimabit, ne mortali culpa affectus Spiritum sanctum contristet, & Apostolicum opus, atq. adeò Domini nostri Iesu Christi munus attingat. Sed conscientiam autè ab omni peccatorum impuritate pœnitentiæ sacramento expurgabit, quam ad verbi Dei tractationem accedat. Et verò grauissimam illam prophetæ oburgationem vehementer pertimescendam ducat: peccatori, dixit Deus, quare tu enarras iustitias meas, & assumis testamentum meum per os tuum?

Deinde cum Concionis, quam proximè habiturus est, causa, se studio dabit, sanctum Thomam Aquinatem, & alios sanctitatis laude claros viros ad imitationem sibi proponet, qui religiosa aliqua precatione nisi sunt, priusquam studijs se dedarent.

Post, breui oratione ad Deum vsus, id omnino studebit, vt, quod in Concione dicturus est, antea bene cognitum habeat: vbi verò ex studio, librorumq. tractatione cognouerit ac perceperit quod concionaturus est, tum singulas concionis partes, quas animo concepit, etiam atque etiam diligenter, pieq. meditabitur. Quam in meditatione ita religiosè sese afficere conabitur, vt audientium animos, mentesq. ad illum ipsum pietatis affectum, sancteq. agendi ardorem, quantum in se est, excitet.

Ad se ardenti pietate inflammandū, dum etiam in concionis studio tractationeq. versatur, Christi Domini cruci affixi, vel Apostoli Pauli prædicantis, vt sanctus Chrysostomus fecisse traditur, imaginem sibi ob oculos ponet: quam tacita meditatione intueatur.

Maximè verò nocte, quæ concionis diem præcedit, eam præparationem adhibebit, vt ardentè Deum oret, omnis sapientiæ, omniumq. sanctarum virtutum auctorem, qui & sibi & alijs, qui audituri sunt, largiatur, vnde diuinus cultus, & salus animarum adiuuetur. Nec portò nostra ætate defuerunt, qui non solum profusis lacrymis, sed casu etiam verberib⁹ corporis, id à Deo petere consueuerunt.

Id etiam institutum habebit, vt antequam suggestum ascendit, perpetuo sibi proponat concionem cuiusmodi, quæ scilicet vel multitudo sit hominum esurientium, cibumq. à prædicatione sua expectantium, vel cœtus claudorum, paralyticorum, hydroposii laborantium, mutorum, cæcorum, surdorum, malo demone æstuantium, leprosoꝝ, valetudinis beneficium querentium. Huc cum spectare debeat, ita in omni concionâ di parte se comparet, vt eorum rationibus, salutiq. prospiciat & consulendo, & consolando, & omni officio præstantiq. remedio.

Côsideret præterea se piscatorem hominum esse: ideò nec nos omnes intèdere debet, atque adeò expiscari, vt sâgenam euâgelicam impleat, nempe animas pereuntium, Christo domino lucrifaciat. Quare videat, ne in prædicationis officio lan- guescat. Sed vt sanctas commotiones in alijs exciter, tales primum animo suo ipse concipiet, atq. in sese excuscitabit: ita vt quales in aliorum mentes transfundi cupit, ipse illas animi sui sensibus rectè conceptas quasi spectandas ceteris proponat.

Id assequi studebit primum ardenti precatione, deinde rei, de qua dicturus est, explorata cognitione, tum vehemēti cogitatione, & quasi ob oculos posita specie ipsius rei, quâ meditatione concepit: ac præterea attenta lectione loci sacre scripture, qui cum re conueniat, quam animo excogitatum habet.

Et quoniam ad commouendos animos parum valet concio alieno labore conscripta, nunquam ad affectionum excogitationē, alienę cōcionis industria vtetur: sed ingenio suo concipiet, ac gignet, quò vehemētius primum se deinde alios afficiat. Disciplinæ enim cibus, qui populo proponitur, mēte propria quasi stomacho concoctus, vires maiores habet ad omnē sanctam commotionem.

Nec igitur concionator se totum in alienas cōciones temerè ingurgitet: satius est, eas ex sanctissimorum ecclesie doctorū Gregorij Magni, Ambrosij, Augustini, Chrysostomi, aliorūq. Patrum homilij, sermonibus, & tractationibus confici &

quasi conflare.

Eam quoq. præparationem in omni concione rectè explicanda adhibebit, vt quem deuotionis ardorem ex religiosa diuinorum præcum recitatione, sacra celebratione, & pia meditatione, Deo iuuante, conceperit, eundem studiose curet secum in suggestum deferre.

De concionatoris officio in suggestu. Cap. VII.

ATque hæc quidem sunt, ad quæ concionator se præparet, antequam suggestum ad concionandum ascendat. Queni vbi ascendit, illud in primis breui tacita oratione rursus à Deo precabitur, vt sincerum, castūq. sit prædicationis suæ studium, vt nemini noxium, vt & sibi & omnibus in commune salutare.

Hocq. etiam summa prece tacitus contendet, vt si fortasse in concionando se vel gloria inani, vel alio vitio attentari aliquando contigerit, id & alia omnia, quæ aliorum, quam ad diuinam gloriam, ad animarumq. salutem spectent, Deus diuinæ suæ gratiæ virtute deficiat, atq. planè auertat.

Deinde quod antiquissimi instituti est, ac non sine mysterio quidem Salutationē angelicam, non festinanter, non canorè, sed graui, piaq. pronūciatione, ac genibus flexis recitabit ad præscriptam verborum formulam, qua Ecclesia sancta vtitur: ita vt ne verbum quidem vel addat, vel detrahat, vel mutet, quod ab illius instituta ratione diuersum sit.

Si concionatur intra Missarum solennia, quæ ipse celebrat, Salutatione angelica non vteretur.

Dum in concione versatur, sibi ob mentis oculos perpetuo proponet, tanquam in aduerso pariete Christum Dominum in maiestate iudicantem: qui ab se quoq. iam iam villicationis rationem deprecatur.

Post concionem verò, prout ratio valetudinis tulerit, antequā cibum capiat, paulisper orabit: sicq. quos progressus concionando

nando facere cepit, eos orando prosequetur: & sic deinceps adiuvabit perpetuo opere sanctitatis, ac voce virtutis.

De ritu concionandi. Cap. VIII.

Acram concionem, intra Missarum solennia, Evangelio, scilicet recitato, haberi antiqui instituti est. Id igitur servabitur non solum ab Episcopo, parocho, animarumque curatore, aut sacerdote Missam celebrante, sed à quocunq. alio concionaturo, etiam qui tunc celebrat sibi.

Episcopus in Missæ solennis sacrificio concionem habebit, mitra, Episcopaliq. sacro omni vestitutu indutus.

Ministros, sacris indumentis vestitos sibi concionanti ab utroq. latere assistentes adhibebit, ex veteri canone septem, ubi potest: sin minus, pauciores.

Ministram præterea pluviâli indutum: qui à latere sinistro baculum pastorem ante se sustineat.

In Missæ sacrificio non solenni, cum concionatur, utetur statim Missæ vestitu, mitra, baculo, & ministris saltem duobus superpelliceo indutis: qui si Canonici sint, canonicali chori vestitu induentur.

In alia actione, quàm in Missæ sacrificio, alioque tempore, pluviâle, mitram, baculumq. adhibebit, & suos, pluresque ministros sibi assistentes arbitrato suo, prout actio solennis, & frequentia populi, & Ecclesiæ, ubi concionatur, ratio postulat.

Qua etiam in actione cappam Episcopalem, & stolam potius quàm pluviâle, & mitram adhibeat licet, & duos item sibi assistentes superpelliteo, alioque chori habitu indutos, & duos præterea ministros, vnum qui pastorem baculum, & alterum qui mitram à dextero latere teneat.

In actione minus solenni, in Ecclesiâ non insigni, rochetto, mozeta utetur, stola adiuncta, adhibitis etiam assistentibus & ministris ut supra, cum insignibus Episcopalibus.

Sed in omni alia functione, præterquam in Missæ sacrificio, triplici hac indumentorum ratione, prout maluerit, utetur: ita ut modò pluuiale, modò cappam Episcopalem, modò rochetum, mozetamq. cum stola induat pro temporis, loci, personarum ratione.

Si quando ex tempore vsu venerit, ut concionetur: ubiq. etiam sine stola gregem suum verbo Dei, salutaribusq. monitis pascet.

In Ecclesia cum concionatur, id muneris obibit, sedēs in medio altari in faldistorio, aut in sede loco eminentiori collocata, aut in cathedra Episcopali: aut etiam suggestum, ambonē ascendet, ubi itidem sedens concionem habebit, mitra itē, ceterisq. ut supra, pro ratione adhibitis.

Si in oratorio aliove loco concionem habebit de suggestu, si nullus est; aut de sede aliquanto altius collocata concionabitur.

De libro etiam ubique concionetur licet, ad præscriptum Concilij provincialis quini, ita ut vel ipse, vel Archidiaconus, aliusc quem maluerit, ei per clausulas sacræ scripturæ verba distinctè de libro pronunciet, quæ ipse deinceps ordine sigillatim explicet.

Parochus autem, animarumve curator, qui inter Missarum solennia concionem habet, aut in altari ab Epistolæ latere, capite aperto concionando stabit; aut opportuniùs suggestum ascendet, et faciliùs præsertim cum populus frequens convenit, ab omnibus exaudiri possit. Quo in loco capite operto erit, & stabit, aut sedili inhaerebit, casula dum concionatur indutus, vel exutus prout maluerit.

Alius verò sacerdos cum non celebrat, inter Missarum solennia concionaturus, non in altari, sed de suggestu concionē habebit.

Quod si Parochus, animarumve curator, aut alius sacerdos aliquando intra Missarum solennia, quæ alter sacerdos celebrat, aut alio tempore, quàm in Missa concionatur, ad eius muneris functionem superpelliceo, & stola utetur. At vero regularis

ris, qui parochus non est, stolæ & superpellicei loco vestitum adhibebit, qui ex regulâ præscripto in Choro ad diuinorum officiorum celebritatem adhibetur.

Diaconus, si quando ex facultate permissa concionatur, superpelliceo etiam utetur, & stola intransuersum ducta.

Si præterea parochus, aliusue concionator, in oratorio, aut sacello, alibiue concionem habiturus est, ubi suggestus nullus sit: aptiorem, decentioremue locum ibi deliget, vnde concionetur.

Poterit autem idem parochus aliquando, cum ita expedire viderit, concionando, libro Euangeliorum vti: de quo libro ipse sacra verba per clausulas, & sententias distinctè pronuntiabit, tum ordine sigillatim explicabit.

Quibus temporibus concionandum est. Cap. IX.

Prædicationis munus nullo, neque tempore, neque loco sibi Christus Dominus præfinit: neque Apostoli item, qui omni loco, omniq. tempore sacrosanctum Euangelium disseminarunt. Huncq. prædicandi morem sanctissimi viri, Dominicus, Franciscus, & Vincētius secuti sunt: qui vel in ipsis agris conciones habuisse dicuntur. Cum igitur vel temporis vel loci opportunitas rulerit: non solū in Ecclesia, qui locus prædicationis proprius est, sed ubiq. omniq. tempore sacra concione populus Dei pascendus erit.

Quamobrem Episcopus in primis oblata sibi occasione, semper & ubiq. gregem suum verbo Dei, salutaribusq. documentis pascet pro munere suo pastoralis: cuius & dicta & facta, quasi perpetuam quandam prædicationem ministrare, præbereue debeant.

Omnibus autem saltem Dominicis & solennibus diebus festis, In Quadragesimaq. & Aduentu quotidie, aut saltem tribus hebdomadæ diebus, quemadmodum Oecumenica Synodus Tridentina sanciuir, sacras scripturas, diuinamq. legem annuntiabit: & aliàs quotiescunq. id opportune fieri posse iudicauerit.

uerit.

Idem officium præstabit in sacris quattuor Tēporibus, statis anni solennitatibus, supplicationibus solennibus, Iubilij Indulgentiæ &c. celebrantibus, in synodalibus actionibus, in omni sacramentorum administratione, in omni consecratione & benedictione solenni, & in omni denique muneris Episcopalis functione, quæ mysterij quod agit explicationem postulare videatur.

Quo in pascendi munere usque aded diligens erit, ut si quādo Episcopum, qui aliunde venerit, hospitio acceperit, hanc etiam occasione, in nactus, cum eo agat, ut concionem populo habeat: id quod ex Clementis Pontificis, & martyris constitutione, in Concilio prouinciali quinto cautum est.

Parochi verò, omnesq. animarum curatores itidem omnibus Dominicis & solennibus diebus festis, & in Quadragesima, Aduentuq. diebus singulis, aut tribus saltem, quibus Episcopus iusserit, ex Tridantina sanctione & prouinciali decreto, verbo Dei populum pascant.

Cum item Quattuor ieiuniorum Tēpora, Aduentus Domini, Septuagesima, & anniuersariæ Domini solennitates instant: idq. constitutis aliquot ante diebus, ad præscriptum prouincialis tertij.

Idem præstent quoties sacramenta ministrabunt: idq. præsertim Catechismo Romano, ijs etiam diebus, cum proximè sacramentum Confirmationis ab Episcopo ministrandum erit: ac præsertim de eo sacramento; quò populus ad illud religiose suscipiendum instructior accedat.

Id ipsum etiam agere non omittent, cum aliquæ statè processiones, vel aliæ supplicationes, ob publicam causam extra ordinem indictæ agentur.

Cum Iubilium item celebratur.

Quo præterea die, vel exequias agent vel adium benedictionem, vel alterius rei benedicendæ, vel piæ societatis institutendæ, vel cuiusvis rei agendæ, quæ parochi, sacerdotisue officium attingat, munus aggredientur.

Nemo

Nemo autem præter parochum, animarumq; curatorem, cuiuscunq; ordinis sit, aut quocunq; loco concionetur, concionem habebit, vt à Clemente quinto Pontifice in Concilio Viennensi sancitum est, qua hora Episcopus in eadem vrbe, opido, locoq; concionatur: nisi aliter is concesserit.

Nec verò etiam parochus, quando Episcopus ita iusserit. Illud enim Episcopo, cui prædicationis munus præcipuè incumbit, tribui æquissimum est. Proinde ceteri concionatores quibus prædicatio delegata est, id etiam non est; cur ægrè ferant, si in Quadagesima, Aduentu Domini, alioq; tempore, certos aliquos dies potissimum Episcopus aliquando deligat, quibus in Ecclesia Cathedrali, alioq; loco, vbi illi concionentur, oues sibi commissas, ipsemet pabulo verbi Dei pascere, aut reficere velit.

Dum concio habetur in Ecclesia, vbi habetur, Missa non celebretur: ne in loco quidẽ subterraneo, quæ concessio dicitur.

Videbit etiam concionator, ne à prædio, qua hora doctrinæ Christianæ scholæ habentur, concionetur: neque item qua hora diuina officia in cathedrali Ecclesia vel parochiali celebrantur, à quibus populus abduci non debet.

Ne noctu vnquam concionem habebit. Sicubi verò concionem de passione Domini haberi de nocte moris est, in matutinum tempus sextæ feriæ transferat.

Materia sacra concionis unde sumenda. Cap X.

Primo concionator ita suam instituet concionem, vt ex doctrina constet Euangelica: quæ vbiq; gentiũ & terrarũ, omni creaturæ, à Christo Domino & magistro vitæ iubetur prædicari. Ita verò constabit, vt ad illam ipsam præclare contexendā, alia diuinæ legis, diuinarũq; litterarum testimonia, sanctorum Patrum disciplinas & exēpla, sacras Ecclesiæ traditiones, sanctiores interpretationes, & totius Ecclesiasticæ antiquitatis cognitionem rectè, appositeq;

vt vsu venerit accommodet.

Euangelicæ igitur historię commemorationem nunquam omittet: vt quod sæpe fit, aliud dicendi argumentum non sumat: nisi vel temporis, vel celebritatis, vel officij, quod peragitur, ratio aliter aliquando deponere videtur. aut opportunius aliquando censuerit, alias Missæ partes tractare, vt mox infra.

Epistolæ etiā, quæ in Missa ex instituto Ecclesiæ recitata est, explicationem dilucidam cum Euangelij interpretatione interdum coniunget.

Ex vna & altera explicatione locos aliquot cōmunes deliget: quibus populum ad Dei caritatem, ad proximi dilectionē, ad vitę christianę instituta, ad pietatis opera atq. officia instruet.

Proponet itē sæpius fidelibus, quid eo die Ecclesia Dei precetur, quidq. potissimum oret. Quāobrem aliquando precatōnes, seu orationes, quæ collectæ nominātur, præsertim quæ primo loco ponuntur, fidelibus accuratē, pieq. exponet. Sacrifij etiam Missę, diuinorumq. officiorum, & anniuersariorum solennitatum, ac temporum mysteria auditoribus diligenter explanabit: vt ritē, recteq. instructi Ecclesiæ filij à matre in tanta mysteriorum celebritate non modò operibus non discordēt, sed ad omnem religiosum eorum, quæ sanctē aguntur, cultū ardentius inflammētur: atque adeo vberiore spiritalem fructum ex rebus diuinis capiant.

Instituta præterea Ecclesię, sanctasq. consuetudines, vt occasio tulerit docebit.

Sancti cuius dies solus agitur, vitam verē, grauiterq. conscriptam, Patrum iudicio comprobata, vt infra præscribitur, cōmemorare non omittet, aliquo delectu exemplorum, quibus animos conformes in omnes benē sancteq. agendi partes.

Digredietur interdum, vt & occasio & argumēti ratio feret, ad Symboli Orationis Domineq. Salutationis Angelicæ, decē præceptorum & sacramentorum explicationem.

In omni prædicatione, genere cōcionis, tractationisue, hæc cauebit, vt in ordinem.

Ne a veteri, vulgataq. Bibliorum editione, perpetuo sanctę

Ec-

Ecclesiæ vſu comprobata, proferendis diuinarum litterarū ſententijs, diſcedat: ſed illam pro auctētica habeat, vt decreto Tri-
dētino cauetur. Ad planiorem tamen illius explicationem vbe-
rioremq. vti etiam licebit Græcā & Hæbraicā lectione,

Ne ſacram ſcripturam ad ſuos ſenſus contorqueat contra
eum ſenſum, quem tenuit, & tenet ſancta mater Eccleſia, aut
contra vnanimem Patrum conſenſum, vt ſapiēter eadem Tri-
dentinæ Synodus cauit.

Si quādam verò nouam interpretationem ab Eccleſiæ ſenſu,
Patrumq. ſententijs non alienam, quæ vel fidē catholicę do-
ctrinam illuſtret, vel pietatis ſtudium excitet, aliquando afferre
cogitat, aliquid breui præfabitur, quo id ſibi licere, humiliter
præſertim, ab Epifcopo præſente petat.

Subtiliores quæſtiones apud imperitā multitudinem ne at-
tingat.

Ne de beatiffimę Virginis immaculata Cōceptione diſputare
auſit, contra præſcriptum ſanctionis pontificiæ Pij Quinti.

Ne hæreticorum nomina, portenta illa quidem, & monſtra
in vulgus dicat, niſi eū aliquando, & in locis eorū finitimis,
vbi ea nota, peruulgataq. ſunt, iſtorum nefaria doctrina exagi-
tanda & explodenda eſt.

Ne facerías, ridiculę dicta afferat.

Neres ineptas, vel ſuperuacaneas, vel parum fructuoſas af-
ferat: ſed ea tantum quæ dignæ Dei templo, dignæ caritatis mo-
ribus, auribus iudicentur.

Ne nouas allegorias comminifcatur: ſed eas ſeligat ex recep-
tis ab Eccleſia ſcriptis.

Ne quidquam ab Eccleſia, eiufq. inſtitutis, ritibus, cōſuetudi-
ne, perpetuoq. vſu alienum, quodq. cum probatis Eccleſiæ do-
ctoribus conſentens non ſit, proferat.

Ne hiftorias ex apocryphis ſcriptoribus narret.

Ne vulgaria, ac min⁹ comprobata, cū de ſancto cōciona-
tar in mediū afferat: ſed quę vera, grauīumq. vitorum litteris
prodita, fidē augent doctrinæ catholicę, atq. audientium mē-
tes ad pietatis ſtudium incendunt.

Proinde

Proinde aliquod peculiare, præcipuumq. donum diuinitatis ei datum, exquirat, quod auditoribus enunciet. Neque id in omni loco, sed potissimum in extrema parte concionis.

Ne miracula narret, quæ certi auctoris testimonio non cõmendentur.

Ne incerta, quæq. speciem falsi præferunt, commemoret.

Ne futurorum prædicationem sibi sumat.

De extremo iudicij die, & Antichristi aduentu, ita ad populũ verba faciat, vt ea expectatione peccatores terreantur. Detẽpore autẽ quõ illud futurũ sit, nihil pro certo affirmare audeat.

Ne ex prophanis libris, qui non sine reprehensione ab hominibus religiosis legi posse videntur, quidquã in mediũ afferat.

Ethnicorum doctrinam, Poëtarum versus, Philophorũ disciplinas, quæ religioni christianæ nõ alienæ, sed accommodatę videntur, ad vtilitatem & vsum reuocari, sancti doctores Augustinus, & Hieronymus, aliq. censuerunt. Sed coniectionator hoc faciat quàm rarissimẽ, neq. vbi primo disputationem aliquam est aggressus est, sed posteaquam sacrarum litterarum testimonia attulerit. Nec vero in illis doctrinis longior sit, quã deceat; sed paucis quicquid ab eis afferet, completatur; atq. ita quidẽ, vt multæ cognitionis ostentationem caueat.

Ne Patrum sententiã temerẽ vnquam refutet. Cum autem in medio attulerit, ante sapienter perpendat, præsertim Græcorum Patrum, quorũ interpretatio fidei catholicę hostibus contaminata, aut deprauata est.

Ne singulares quasdam opiniones, quamquam illæ quidem in scholis afferuntur, ad concionem adhibeat.

Si quãdo doctrinam scriptoris alienæ scholę afferret, de eo honorificẽ aliquid paucis præfabitur.

Ne doctores, & auctores neotericos in mediũ afferat. Ea est enim suggestus auctoritas, vt sacram scripturã in primis, & sanctorum veterum Patrum doctrinam requirat.

Ne sanctorum doctorum prolixas sententias, sed breues, latino sermone recitet.

Si eos complures aliquando nominatim appellare cõtingit

rit: primò veteres, tum ordine deinceps alios, ab illorum ætate recentes nominabit.

Ne prophanum quicquam, ne edicta laicalia, ne cetera id genus de suggestu enunciet.

Ne pauperem quidem eleemosynæ nomine commendet, nisi Episcopi eiusque ministrorum auctoritate.

Ne Indulgentias item populo promulget, nisi ut per Episcopum iussus erit.

Ne quemquā nominatim insectetur, vel ita verbis depingat, ut de quo loquatur, facile possit auditor animadvertere.

Ne in ordinem ullum aut statū, aut vitæ genus ab Ecclesia receptum inuehatur.

Ne Episcopos, aliosque Prælatos, nec verò civiles magistratus in concione asperius obiurget: sed si quando occasio tulerit, pie potius admoneat. Ne eū reprehendit, id hominū, sed peccatorum odio, immo pietatis, & caritatis studio ductus, faciat.

Ne vitij, exagitandis quasi furenter iratus excādescat nimis.

Ne iniuriosa verba proferat, ne eū ignominiosa.

Ne obtestationibus, quæ aliquando fiunt, & querimonijs de suggestu respondeat.

Ne de suggestu vnquam conqueratur sibi coronam non adesse frequentium auditorum. Reprehendat tamen, licet præsertim parochus, negligentiam populi, si quando non frequens ad concionem conuenit.

Ne aures facile præbeat laicis clericorum vitæ detrahentibus, aut ciuitatis rectorum, præsidumque culpam aliquam calumniis: sed omnia ante diligenter, diuque perpendat, quàm ad reprehensionem descendat.

Ne statim cum concionari aggressus est, sed postquā aliquot concionibus habitis, prudentis, docti, & religiosi concionatoris nomē adeptus est, ad vitia acrius insectanda se conferat.

Sed in eo genere, in omniq. admonitionis, atq. exhortationis officio, cā benivolentiam & caritatem auditoribus suis ostēdat, atq. adeo præstet, qua parens liberos amplectitur. Assidueque secum reputet quod B. Apostolus Paulus scripsit:

Filiō

Filioli, quos iterum parturio, donec formetur Christus in vobis.

Peccata studio concionatoris tollenda, quæ frequentius contra divina legis præcepta committuntur. Cap. XI,

T quoniam animarum salus in eo posita est, ut p̄ pulus fidelis, quæ mala, peccataq̄. sunt, fugiat; & rursum quæ bona, virtutumq̄. officia, pietatis studio cōsecetur: idē hęc genera assidue concionator urget, atq̄. instet pro conditione loci, rationeq̄. personarum, quibus prædicat.

Vniuerse verò peccata omni inreparatione exagitet: cruciatu, tormenta q̄. perennia, ac sempiterna damnatorum exagitet: sæpe mundi res caducas, breuiq̄. interituras, & eius infinita incommoda ad omnem exagitationem studiose proponat, ac recenseat calamitates.

Atque mala quidem vitia, ac peccata, quæ concionator tollere studebit, permulta sunt: sed quæ contra legis divinæ præcepta committuntur, quæq̄. eripere omni perpetuo prædicationis officio contendet, hæc frequentiora sunt.

Detestabile blasphemix scelus, ac nefaria maledicta, quæ in Deum, sanctosq̄. coniiciuntur.

Superstitiones, auguria, diuinationes, veneficia, cantiones, & cetera id genus, quibus castissimus Dei cultus violatur.

Dierum festorum violatio.

Immodestus, ac parum pius quorundam accessus ad Ecclesias, indulgentias, stationes, & supplicationes publicas: quò omni religiosa pietate frequentissimus concursus esse debet ad vberiore gratiam promerendam.

Impura in illis item, aut in earum atrijs & cæmeterijs conuersatio, ac nequaquam cum pietatis christianæ rationibus conueniens, præsertim cum diuina celebrantur.

Nefarium rei familiaris cum alterius iniuria paranda, atq̄. augenda studium.

Pecuniæ conficiendæ sitis, & omnis deniq̄. auaritia.

Tot contractuum genera, quæ excogitata sunt in fraudem legis omnem usuram prohibentis.

Litium, & controuersiarum immoderatum illud studium, christianoq. nomine indignum.

Improbilas eorum qui malas causas defendunt.

Auaritia atq. negligentia illorum, qui lites longius ducunt.

Nequitia item illorum, qui litibus iurgijsq. odia & inimicitias alunt.

Malitia præterea quorundam, qui tanquam hirudo litigantium, omni litigandi arte immoderatos sumptus exhauriunt.

Calumniae, quæ passim in foro versantur.

Adulteria, stupra, incesta, fornicationes, operaq. carnis.

Impia licentia falsi testimonij dicendi, aut falso jurandi, etiam in re aut vita cuiuscunq. tuenda.

Impurus vsus ganeas frequentandi, heluandi, auiditas, atq. omne gulæ & ventris explendi vinum.

Nec vero satis putet vniuersè generatimq. peccatum & vitium reprehendere: sed ad species, præcipuasq. actiones, quæ prauæ inde existunt, in vsuq. sunt, descendat, quod rectius auditores peccata cognoscant, multoq. cautiùs fugiant.

Et quoniam pleriq. sunt, qui certis vulgaribus argumentationibus disciplinæ christianæ repugnantibus vtuntur ad peccatorum excusationem; de industria aliquando, prout vsuenerit, concionator, pie docteq. ostendat, quàm magnopere isti argumentationis, atq. opinionis humanæ errore decepti, à via salutis aberrant.

Atq. ij quidem alij sunt qui honorum studijs, ambitioniq. seruiunt, propterea quod & mundo, & propinquis satisfaciendum putent.

Alij angustam illam viuendi viam ad Euangelij præscriptum minime tenent, quia communem vitæ consuetudinem amplectendam arbitrentur.

Alij pietatis opera multa aspernantur, quoniam anicularum, ea potiùs esse arbitrantur. quàm virorum.

Sunt qui à perfectiori vitæ ratione, atq. a frequenti sacramē

torum vſu ſe, atque adeò alios abducent, quòd ſine eo diligentiore ſtudio homo ſalutem conſequi poſſit.

Sunt item qui peccata excuſent adoleſcentiæ nomine, vel aliam cauſam prætexunt. Atque ita quidem multi male agere pergunt vulgi opinionibus falſis, ineptiſq. argumentationibus ducti: quæ à concionatore coarguendæ, atque refutandæ ſunt.

Officium concionatoris in perpetuo reprehendendu, tollendiſq. prauis conſuetudinibus, vnde peccandi ſemina extant. Cap. XII.

Publicorum peccatorum illecebras, quas homines deprauatæ conſuetudinis errore decepti, pro nihilo putant, concionator perpetuò reprehendat, atq. in ſummum odium adducere contendet, oſtendetq. quàm grauiter Deum offendant, quàm multa mala, atque adeò publicæ etiam calamitates, infinitaque detrimenta inde exiſtant.

Spectacula, ludos, ludicraſq. reſ id generis, quæ ab Ethnicorum moribus originem ducunt, diſciplinæq. chriſtianæ aduerſantur, perpetuò deteſtabitur, execrabitur: demonſtrabit in cõmoda, publicaſq. ærumnas inde in Chriſtianum populum dimanare. In quam ſententiam valde populum confirmabit argumentis, quæ grauiffimi viri Tertulianus, Cyprianus martyr, Saluianus & Chryſoſtomus aſſerunt.

In eoq. argumenti genere nullum aliud omittet, quò tanta corruptela radicitus extirpetur.

Choreas, ſaltationes, ac tripudia, è quibus mortiferæ cupiditates excitantur, de ſuggeſtu sæpe grauiter reprehendet, atq. inſeſtabitur.

Scenicz perſonataſq. actiones, vnde tanquam è quodam ſeminario, ſemina malefactorum, ac flagitiorum pæne omnium exiſtunt, quàm à Chriſtianæ diſciplinæ officijs abhorrentes, quàm

quàm valde cum paganorum institutis conuenientes, atq. diaboli astu inuentæ, omni officio à populo Christiano exterminandæ sint, quæ maxime potest religiosa contentione ager.

Omni in muliebri vestitu luxum, caudatas vestes, superbū ornatum, deformem illam capitis ornandi speciem, muliebres fucos ac pigmenta, ceteraq. ad mollitiem, atq. adeò ad libidinis incitamentum sædè excogitata, omni persuasionum vi, & argumentorum quasi telis oppugnabit: quæ multa subministrabunt magni illi Ecclesiæ viri, Cyprianus martyr, Basilius, Augustinus, & Ambrosius in primis.

Effusam etiam virorum impensam, & omnem intemperantiam, quæ ad barbararum gentium à fide alienarum similitudinem tam valdè accedit, omni studio coarguet.

Seruorum, quorum opera nulla est, neque domi, neque foris multitudinem inuilem, ac desidem superuacaneam dissuadebit.

Epulas illas sumptuosas, & comestiones immoderatas à frugalitate christiana alienas, omnis intemperantiæ, impudicitiae, libidinis, aliorumq. vitiorum illecebras arguet, increpabit, atq. planè dissuadebit.

Omni aleam, omnemq. eius generis ludum, vnde iurgiis, furto, maledictis, ac alijs malis, maleficijsq. quasi fores aperiuntur, grauiter obiurgabit, atq. exagitant.

Eorum peccatum insectabitur, qui ædes suas, quasi ludum aleatorium exponunt.

Multorum otiosam vitam, ac voluptariam ita facile peccatis expositam reprehendet quàm sepiissime.

Concionatoris officium in instituendis fidelibus ad sanctissimum Sacramentorum usum.

Cap. XIII.

Cc 1

Cum

Vm autem nihil possit esse populo christiano vtilius, quàm scientia, & rectus vsus sacramentorum: quàm religiosè, quàm piè, quàm humiliter ad illa accedendum sit, accurate docebit.

De Baptismo cum loquetur, cetera cum exposuerit, quæ ex catechismo Romano sapienter præscripta sunt, tum in eo versabitur, vt deprauatum vitæ morem fidelium exagitet, qui, contra quàm in Baptismo sponderint, viuunt & carni, & mûdo, pompisq. eius, & Sathanæ, atq. illius operibus, Deo autem mortui sint: & quàm laboriosa putent quæ Dei sunt, quàm rursus facilia quæ mundi, quæ carnis, quæ sathanæ. Quo in genere omnem concionis suæ vim concionator adhibebit.

Neque præterea omittet, compadres docere, ac monere, quâ solliciti esse debeant, vt quos in Baptismo susceperunt, fidei christianæ rudimētis, sanctarum virtutum officijs, quibus ad salutem viam munitur, rectè instruant.

De Confirmationis sacramento concionem instituet, in qua diuina illa dona cum commemorauerit quæ Deus illis impartitur, qui ritè, sanctèq. hoc sacramentum suscipiunt, tum ostendet, quàm sollicitè, quantaq. religiosi animi præparatione fideles ad id suscipiendum conuenire debeant.

Exponet item, ad quæ vsui sint ea Spiritus Sancti munera.

Arguet qui negligentes sint, at planè desides in ijs accipendis.

Admonebit & hortabitur ad illa rectè obeunda.

Monēbit, vt qui ad hoc sacramentum accedunt, in primis instructi sint fidei Christianæ rudimentis, & virtutum Christianorum officijs.

Cohortatione itē ager, vt cum hoc sacramētum ministratur, & pro ijs qui suscipiunt, & pro illis qui eosdem adducunt, offerantur, attentè, pièq. orent.

Cetera præstabit ex præscripto litterarum Episcopaliū.

Pœnitentiæ, & sanctissimæ Eucharistiæ frequentiam esse fructuo-

fructuosissimam & maximè commendandam, rationibus multis, & sacrae scripturae testimonijs comprobabit.

Eam consuetudinem concionando inducere studebit, ut populus, si minus dominico quoq. die, saltem semel in singulis mensibus confiteatur, & sacram communionem sumat. At in Quadragesima, & in Aduertu, ut singulis diebus dominicis hoc faciat: id quod antiquae fidelium pietatis est.

De Ordinis sacramento cum tempus postulat, aget quàm diligentissimè.

Quo in genere cum cetera commemorabit, quæ multa cathecismi Romani litteris prodita sunt, tum clericorum vitæ instituta, muneris sui partes ac functiones. Quamq. ab omni la bepuros esse oportet.

Quàm à perturbationibus animi alienos.

Quàm continentes & quàm abstinentes.

Quàm castissimis moribus præditos.

Quàm spiritualis viæ studiosos.

Quàm omni virtutum exemplo præstantes.

Quàm imprimis caritatis, quæ seminarium omnium virtutum est, amantes.

Quàm diuini cultus zelo accensos.

Quàm salutis animarum cupidos & appetentes.

Quàm doctos, omnisq. disciplinæ sanctæ peritos.

Quàm liberales eleemosynis dandis, qui præsertim vberes fructus ex Ecclesiasticis prædijs capiunt.

Quàm hospitales item.

Quàm benignos salutaribus consilijs dandis.

Quàm munificos ac promptos in omni spiritali dono, opereq. misericordiar.

Quàm valde diligentes & sollicitos in ordinis sui functione.

Hæc omnia, longeq. plura, prout in Domino expedire videbit, pie, doctè, sapienterq. ita explicabit, ut populus accendatur ad honorem & obseruantiam, quam nauare, præstareq. ijs debent, qui Ecclesiasticis ordinibus adscripti sunt.

Quod argumenti genus nactus concionator, fideles docebit

officia erga clerū. Ostendetq. imprimis, quā magnus honor tribuendus sit Episcopo, vt patri, vt dño, vt pastori, vt spiritaliū cōmodorū auctori. salutemq. populi omni sollicitudine procurari. Quam in sententiā multa dicit cum ex sacris litteris, tū ex sanctorum Patrum documentis, ex doctrinaq. præsertim beatissimi Pontificis, & martyris Clementis.

Eius præterea monitis, iussis, edictis, decretorum sanctionibus, quā prompta voluntate, & obsequio parendum sit, sæpe numero grauiter docebit. Episcopo enim, inquit diuinus Ignatius martyr, subleſti estis velut Domino; nam ipse vigilat pro animabus vestris, vt qui rationem deo redditurus sit. Reuermini, alio loco scribit, Episcopum sicut Christum, quemadmodum nobis præceperunt Apostoli. Episcopus enim typum Dei patris omnium gerit. Sed hæc & alia id generis concionator è fontibus hauriet diuinatum, Ecclesiasticarumque litterarum.

Quanta sit sacerdotij dignitas demonstrabit, qua reuerentia, quo honore populus eos prosequatur, qui sacerdotio initiati sunt.

Parochos præsertim quā valde colet, qui curatores animarum sunt, qui pastores, qui parentes spirituales, quiq. paterna sollicitudine in populi salute, salutaribusq. commodis cuiusq. vigilant.

Quā grato propterea animo, quā pia liberalitate, quā libenter decimas, primitiasue eis debitas soluat.

Quā paratissima ad obediendum voluntate eorum cohortationibus, monitis, præceptisq. obtemperet.

Quā frequenter, cum vſuenerit, eos adeat, à quibus salutaria consilia petat.

Quā sæpe præsertim diebus dominicis, festisq. ad parochialem Ecclesiam conueniat, vbi salutariter erudiat ad omnem benè, recteq. agendi disciplinam.

Rursu concionando mouebit parentes, quā diligentem educationem filiis adhibere debeant, quos ordini Ecclesiastico destinant. Quā in re multa, quæ his temporibus necessaria sunt,

rum

tum ad parentum instructionem, tum ad filiorum rectā in disciplina clericali educationem, illos commonefaciet grauitè, & accuratè.

Populum hortabitur, vt stas illis quattuor anni temporibus, & priuatim in suis quisq. ædibus, & publice in Ecclesia oret, ad litanias conueniat, Deum precaturus pro ijs, qui Ordinis sacramento initiātur, ceteraq. præstet ex præscripto litterarum Episcopaliū.

Tractationem de sacramento matrimonij quā sapissimè suscipiet, cū ad omnem licentiā prolapsa sit hominū libido.

Docebit illius sacramenti vim, & sanctitatem.

Monebit, quam religiosa præparatione idem sit ineundū.

Hortabitur Thobix exemplo ad orationem, ad ieiunium, tum ad confessionem, & communionem, antequam matrimonium conficiant.

Instruet imprimis fideles, cur nubendum: quo in genere multa dicet de educatione filiorum.

Commonefaciet etiam, vt antequam matrimonium contrahant, rectè discant, se filios esse, nempe parentibus obediētes esse, illisq. se amorem, metum, obseruantiam, & venerationem debitam præstare. Quo fiat, vt cū ex matrimonio liberos susceperint rectè, sancteq. educent: alioqui si contra faciāt, inde & sibi, & alijs infesta proles existet.

Admonebit item, vt videant cui nubant: à Deo precentur, vt rectè nubant, ne tribulationem carnis, quam habituri sunt, habeant ad perniciem, sed ad salutem: nam proprium donum Dei est vxor bona & prudens.

Vt in re tanta parentum consilium adhibeant. Quod quamuis necessarium non sit, lex tamen naturalis, humanaq. suadet, & sacrarum litterarum exempla docent.

Vt considerent ætatem, & mores.

Vt pro dote magnā virtutem putent.

Vt qui se continere non possunt, melius esse doceat vt nubant.

Alia multa speciatim admonebit, prout opportuna esse

viderit. Præcipue vero in id incumbet, vt si quæ morum corruptelæ nuptijs celebrandis, ex deprauato vsu adhibentur, radicis extirpentur, præsertim saltationes, choreæ, cyathorum confractioes, vocum à prophanogentilium more non abhorrentium, strepitus in vijs, plateisq. ac præterea fascinationes, veneficiaq. in ijs impediendis.

De sacramento quoq. Extremæ vñctionis dicet accuratè, præsertim cum de morte concionem habet. Quia in tractatione fideles docebit, vt quando in febrim, morbumue incidunt, ipsi statim tum Confessionis, & sanctissimæ Eucharistiæ sacramenta, tum hoc Extremæ vñctionis in tempore petant, & præsertim cum integra mente sunt.

Docebit vim sacramenti; ex qua consolationem illis inijciat, cum viderint nullum sibi remedium defuisse, quod mater Ecclesia adhibet ad filiorum salutem. Ostendet religiosas preces quæ in eo sacramento peraguntur, salutariter prodesse, & cetera multa adiunget ad sanctam spem excitandam.

De virtutum officijs, bonisq. operibus exponendis,

Cap. XIII.

Itur autem in vitijs dissuadendis atq. exagitandis, nõ modo vniuersè sed speciatim singulas partes, vitiosasq. actiones persequi concionator debet: ita virtutes, earumq. præcipua officia exponet non modo in vniuersum, sed sigillatim ac diligenter.

Quare ad certas species descendet, quæ ad verum Dei cultum, quæq. ad animarum salutem pertinent. Hocq. diligentius, atq. enucleatius præcepta, institutaq. huius generis præcipua tradet, quò negligentius his temporibus tractari solent.

Spiritalis vitæ partes atq. officia, quæ ex intima sanctissimorum virorum disciplina depromentur, exponere stu debet præclare, atq. vsque aded accuratè, vt nullum spiritualis sancteq. institutionis locum relinquat.

Ad Euangelica consilia amplectenda, ad perfectioris vitæ disciplinam suscipiendam, ad mundi contemptum audientium animos sæpe impellet: quò studiosius celestis spiritualisq. vitæ instituta amplectantur. Atq. hic quidem amplissimus campus est, in quo sæpe christiani concionatoris excurrat sermo.

Nec prætermittet auditores ad misericordiæ, eleemosynæq. opera perpetuo excitare. Nam hic locus latè patet, pertinetq. ad omnes.

Huic consequens est, concionari aliquando de hospitalitatis officijs, de hospitalibus, de societatibus, seu sodalitatibus caritatis, atque de omni cura pauperum.

Alter locus etiam, atque is quidem vberrius est, de eleemosyna spirituali. Qui locus à concionatore nunquam omittatur, cum vsuenerit, veniet autem sæpissimè.

Correctionis igitur fraternæ, quæ ad eleemosynæ spiritualis speciem refertur, necessitatem demonstrabit: corrigendi fraternè modum docebit, præcepta atque instituta vtiliter, prudenterq. tradet.

Ad pœnitentiæ exercitationes, corporis macerationem castigationemq. populum sæpe accendet.

Ad ieiunium, prout vigilæ, & Aduentus, Quadragesimæq. tempora incidunt, sæpe concionem transferet: qua & ieiunij necessitatem, & salutares fructus qui inde existunt, vberrius exponet. Et, quod plurimum interest, docebit sancti ieiunij certas leges, quas religiosi viri non modo instituerunt, sed executi sunt diligentissimè. Atque in hoc genere versabitur, & sæpius, atque diligentius, quò grauius ab omnibus fere peccatur.

Quò autem frequentiùs, atq. adeo studiosius non modo sermonibus suis, sed etiam tractationibus ad pietatis opera, & spiritualis vitæ studia, exercitationesq. populus excitetur, quàm sæpissimè concionator piorum librorum lectionem suadebit, ostendetq. salutares utilitates, quæ inde vberrius existunt. Contraq. nihil non agat, vt librorum inutilium, atq. adeo turpium, quorum studio morum disciplina, corrumpitur, vsus omnis plane.

planè extingatur.

Idem aget de turpibus, oblcanisq. imaginibus, atq. alia ratio ne improbatis.

Sacras tantum imagines, quæ ad pietatē animos inflammēt, domi, & ubiq. haberi debere docebit.

Ethnicorum libri, qui in falsorum deorum, commentitiarumque fabularum commemoratione versantur, vt ex omni puerorum schola, litterariaque infantium exercitatione tollantur, cū occasio tulerit, concionando suadere ne desister.

At doctrinæ christianæ institutionem, qua pueris prima fidei rudimenta traduntur, quàm sæpissimè atq. maximè populo suadebit, & commendabit. Quo in genere ostendet, quò nobiliores sunt, in illius doctrinæ scholas eò frequentiores conuenire debere, & ad docendum, & ad perdiscendum quæ in Christiana nobilitate præstantissima sunt, salutis nostræ necessaria instituta, ac præcepta.

Nec vero verbis solum & cohortatione aget, sed exemplo suo accender.

Ideò eas scholas sæpenumero ipse adibit: suam item operā illis nauabit, prout Episcopus, episcopalesue vicarij eandem ab ipso requisierint.

Porro illud omnino præcipuum munus suum esse putabit, vniuscuiusq. status homines docere, atque instruere beati Pauli exemplo, qui excellens, omnibusq. numeris absolutus vniuersarum gentium concionator, omnes ad officij sui functiones erudiuit.

Monebit igitur sæpissime parentes, liberos, virum, uxorem, dominum, seruum, clericum, laicum, priuatum, magistratum, eius officij quod cuiusq. propriū erit, quauēratione fieri possit, vt bonis animi, corporis, & externis ad consequendam semper beatitudinem vtantur, quā moderatione prospera, qua patientia rursus aduersa ferre debeant.

De filiorū autem educatione, & totius familiæ cura quā diligentissime aget & crebrò: itē cum optima hæc institutio maximè intersit

interfit ad omnes totius christianę discipline rationes. Quo in officio matrum ad vanitatem filias instruendum, & dominarum in pudicitia ancillarum tuenda negligētium, culpas valde coarguet.

Commendabit, vt supra, obseruantiam & obediētiam, quę præstanda est pastoribus, & sacerdotibus, ac quę item principibus & magistratibus, & denique maioribus.

Monebit quā crebrò pro illis Deum precentur.

Qua moderatione de eis loquantur, cū in hoc sæpissime peccetur.

Rursus magistratus, cum opus est, & alios qui præsunt, commonefaciet, populi commoda, non sua spectare debere, exēplo & auctoritate ad veras virtutes, ad optimamq. disciplinam illum dirigere, paterno amore eundem amplecti, religionem imprimis, iustitiam, clementiam, fortitudinem, & temperantiā in omni vita colere.

Nobiles, humilitatis officia, modestiæ partes, ceterasq. virtutes, quę nobilitatis splendore præluçēt, accuratè docebit: nullam nobilitatem esse ostendet, quę cū christiana nobilitate sit conferenda.

Proinde homines nobiles, præsertim qui ruri habitant, cū aliquādo insolentiùs se gerant, admonebit, quā benignè quā modeste cum rusticis cum pauperibus, cum ceteris inferioris ordinis agant, ac docebit, quā valde indecorum sit atque adeo turpe, & christiana nobilitate indignum, imbecilliores injuriosius tractare, opibus oppugnare, & (quod flagitiosissimum est, & ad infamiæ notam insigne) puellarum pudicitiam attentare.

Ignobiles ad veram nobilitatē, quę in religionis, pietatisq. cultu, & in præclaris humilitatis, patientiæ, christianarumq. aliarum virtutum officijs elucet, vehementer accendet.

Diuites monebit quomodo ad salutem dirigant diuitiarum vsum.

Quo item modo omnia misericordiæ opera.

Docce-

Docebitq̃ omnes diuites esse, quia participes diuitiarum & thesaurorum caelestium fecit nos Christus cæli & terræ rex, & bonorum omnium Dominus. Pauperes frequenter ad patientiam cohortabitur, cōsolatione leniet: atq. excitabit ad sanctarum virtutum copiam & vsum.

Pro hominum deniq. conditione varia salutis præcepta illis tradet, ita vt & rusticanis hominib⁹ & colonis, ceteris cuiusvis ordinis ac status deesse nolit, neque cohortatione, neq. admonitione, neq. officio ad vniuscuiusq. institutionem christianā accommodato.

Hæc atq. adeo alia multa, vt & locorū & temporum, & personarum ratio postulabit, sibi ad concionandum piè prudenterq. concionator comparabit: ad quæ item sicut expedire viderit, ab Euāgelij tractatione opportunè, apteq. digreditur; cum digressionis locus erit.

Denique id concionator sibi statuet; ad auditorum salutem quidquid dicturus est referre. itaque omnia planè cauebit, quæ cunq. ab eo proposito aliena sint. Quæ vero meditati sibi in mentem venerit, omnia ad eum finem referet.

De Ecclesiæ institutis, & precandi studio, fidelium proponendo. Cap. XV.

M cetera Ecclesiæ instituta, vt paulò antè cōmemoratum est, ritusq. pro ratione temporum populo concionator proponet; tum sæpe in omni concione illū docebit, quādo, pro quibus, & modo oret.

Vt mane saltē & vesperi precari ne omitat, ex instituto vespertine, & matutinæ orationis.

Vt statis canonicis horis, cum diuinorum officiorum significatio campanis datur, si min⁹ ad Ecclesiam conuenire potest cum intelligat eo signose ad orationem vocari, saltem paulū se mente colligens, tacitè precetur, vel orationem, salutatio- nemq. angelicam piè attenteq. pronunciet.

Vt cum datur & vesp̄eri, & mane, & meridiē signum salutatio-
nis angelicæ, genibus flexis, vbi vbi sit, oret, vt sanctissimi in
stituti est.

Idem faciat feria sexta ad nonam, cum cāpanæ pulsantur ad
orandum, & ad passionem Domini paululum pia mentis cogi-
tatione recolendam.

Vt certum diem sumat, quo pro defunctis oret: secundā sci-
licet quamq. feriam.

Vt cum orationis signum campana parochiali datur pro
eo, qui nuper ex hac vita migravit, illius animam pia precatio-
ne commendet.

Absoluta item concione, præsertim diebus festis, fideles ex-
citabit ad orationem, preces adhibendas pro fidei christianæ
propagatione, pro summo Pōtifice Romano, pro Episcopis,
pro Principibus, pro magistratibus, pro emendatione vitæ pec-
catorum, pro ~~extirpatione~~ hæreticorum, pro conuersione in
fidelium, pro auersione calamitatis, si quæ impendet, ac deniq.
pro publicis alijs necessitatibus, si quæ vnquam præcipue sunt:
ac pro alijs etiam causis, quas pro temporum varietate Episco-
pus indixerit, aut significauerit.

Docebit, quomodo oret piè, attentè, perseveranter, humili-
ter, toto spiritu, & quo statu etiā corporis tam in Ecclesia quā
domi, nempe genibus flexis, iunctis manib⁹, aut erecto aut pro-
strato corpore & capite demisso, aut rursus brachijs expāsis in
star crucis, sublati in cælum oculis.

Si quid in eo genere peccatur, vt ab ijs sit qui vnum tantum
genu in oratione flectunt, aut certè quicquam id generis com-
mittunt, quod precantis pietati non conueniat, id graui sermo-
ne coarguet. oratio enim humilē & religiosam corporis po-
sitionem requirit.

*Cura Concionatoris in eripiendis corruptelis, instituendis operi-
bus pietatis, in concione accommodanda ad episcopalis gu-
bernationis rationem. Cap. XVI.*

VM verò ad concionandum aliquò concionator venerit, vel ab Episcopo vel a Parocho, alicuè Ecclesiæ rectore, accuratè illius loci morum corruptelas conquiret, quas vt occasio feret, verborum vi, & sententiarum pòdere, & inprimis sacrarum litterarum testimonijs, exemplisq. constantissime vsq. adeò exagitabit, vt funditus, quantum in se est, extirpet, Deo benè iuuante.

Eas item consuetudines, quæ etsi malæ non videntur, tamen occasionem præbent peccandi. Nec verò semel atq. iterum, sed sæpenumero, prout vsuenerit, illas ipsas detestabitur.

Immo perenni quadam doctrinæ, ardentisq. cohortationis perseverantia, & perpetua quasi contentione, id quod olim sanctissimos viros, Ambrosium, Augustinum, & Chrysostomum fecissè traditum est, inueteratos male viuendi mores, deprauatamq. consuetudinem radicitus euellere studebit.

Curabit etiam rursus in omni loco vbi cõcionatur, aliquod pietatis opus ei loco ad pie agendi studium, Episcopi iudicio, aptius, cõuenientiusq. institui, aut institutũ vehemētius excitari.

Pia item instituta, religiosaq. consuetudines quàm diligentissimè, ac perpetuo retinendas esse, ac si quæ vel antiquatæ sunt, vel intermissæ, ad vsum reuocandas ostendet.

Id vero omne persuadere non desistet, quoadrem confecerit, quam salutariter in Domino optat.

Omnem præterea concionũ suarum vim ad Episcopalis, pastoralisq. gubernationis rationes accomodabit: Episcopi monita, iussa, edicta, decreta, instituta, ac disciplinam omnem perpetuò commendabit, atq. adeò tuebitur, vt & clerus & populus concionibus suis benè excitatus ei obtemperet, pareat omni sanctę obedientię spiritu.

Sanctę præterea Inquisitionis perpetuo se studiosissimum præbebit, illius officij partes acri defensione tuebitur: illorum qui præsunt, auctoritati, edictis, decretis quàm diligentissimè parendum sit, crebrò, vt vsuenerit, præclare ostendet: populum docebit, quanta vnicuique necessitas imposita sit deferendi illorum nomina, qui vel factis vel dictis, vel alio quouis modo

modo à doctrina catholica aberrant, quicq. contra sanctiones, decreta, edicta uē, eiusdem officij causa, nominatim promulgata, agunt, aut dicunt.

Si vero ipse aliquando, ut euenire potest, vel verbo vno labetur, errabit: confestim, nullaq. mora interposita ex Episcopi Inquisitoris præscripto, sententiam aut concionem retractat, atq. ad verum fidei, doctrinæq. orthodoxæ dogma reuocet, quicquid fuerit, in quo ab illius doctrinæ decretis aberrarit.

Idq. non obscure agat, neque aliqua verborum circuitione, sed apertissime, planissimeq. erratum suum emendet, aut sententiam, si ambiguè dixerit, explicet ad illorum præscriptum.

Concionator quoq. regularis parochorum curæ omnino prodesse studebit: ita scilicet, ut non modò nihil quicquā proferat, quod parochialis curationis officia inturbet: sed omne studium adhibeat, quo populus in omnes parochialis curæ partes piè, sanctèq. conformetur.

Facultate autem, si qua sibi dabitur, vel sacræ confessionis audiendæ, vel enīam absoluendi à casibus reservatis, ita utetur, ut & parochialem utilitatem, & populi disciplinā nusquam vllō modo labefaciat: sed communiat omni studio, atq. officio.

Quo in genere toto instructiones de ministerio pœnitentiæ quā accuratissime adhibebit.

Et verò in primis proponet sæpe auditoribus Concilij Tridentini decreta: ex quo tamquam è purissimo fonte hauriet, quæ pertinent ad mores omnium ordinum corrigendos, fidem explicandam, & christianam disciplinam restituendam, Conciliorum item prouincialium nostrorum, & episcopaliū Synodorum constitutiones, ac decreta non modò ad populi memoriam reuocet, sed docebit, quā utilis eorum executionis usus, quā inde vberimus fructus. Proinde crebrò in hoc officij genus incumbet, ac nullam planè occasionem prætermittet.

De ijs qua ad formam concionis pertinent. Cap. XV II.

Mate-

Materiam concionis cum ex Euangelij tractatione, & lijsq. locis aptè appositis, digressionibusq. concionator sibi parauerit; ita eam disponat, vt oratoris illius concionis partes, quatenus vel Euangelij vel rei alterius, de qua dicturus est, ratio patitur, nullæ desiderentur, præsertim quæ illustriores sunt, quæq. ad commouendum pertinent.

Instruat autem, atq. exornet non verborum vel lectissimo rum inani sonitu, & sermone nimis elaborato, & pænè calami strato, ac fucato; quo nihil potest esse in fructu osius: sed graui, plenoq. sanctæ doctrinæ, ac referto disciplina, quæ vere christiana, præstanq. sit ad salutem.

Ita præterea quæcunque ad dicendum piè meditatæ est, distinctè partiatur, vt auditores omnia & faciliè percipiant & memoria teneant, quò maiorem inde fructum capere queant.

Memoriæ cuncta ita mandare studeat, vt fugiat tamen memoriæ ostentationem, vt pote in sententijs quamplurimis pronunciandis, aut certè rebus permultis recensendis.

Vbi ad finem concionis venerit, breui Epilogo sæpe vtetur, quo partes concionis breuiter repetat. Tum concionem concludet, more sanctorum Patrum, breui precatone, gratiarum actione, & laudibus benignitatis Christi Iesu Domini nostri.

Absoluta concione, paululum de suggestu, vel apud altare genibus flexis tacitus orabit; tum auditores aliquâdo moneat, vt iidem faciant.

Si apud rudem multitudinem concionatur, Orationem dominicam, Salutationem Angelicam, & Symbolum Apostolorum à populo vnà secum purè, ac distinctè toto corde pronunciarî, tum Dei misericordiam humiliter voce implorari, aliquâdo curet.

De decoro. Cap. XVIII.

Primò

Rimò totam concionem accommodabit concionator ad ingenium, conditionemq. hominum, apud quos concionaturus est. Nihil enim ineptius, & absurdius dici fingiue potest, quàm si in pauperissimo pago apud rusticos fame, frigoreque confectos ita concionatur, ut in opiparas epulas, splendidiſſimas vestes auro, argento intextas, quas homines indigentissimi ne somniant quidem, perpetuò inuehatur.

Concionaturo igitur hæc erunt cogitanda omnia; non solum scilicet auditorum status, sed etiam locus, tempus, res de qua dicturus est, & personæ suæ auctoritas, & vitæ genus, ut aptè decorè, conuenienter, & cum dignitate concionetur.

Itaq. quæ inuoluta, ut commonuimus, quæq. explicatu difficilia sunt, de ijs apud rudes nullam concionem instituet: nec verò Græce, Hæbraice, Chaldaicæ, Syracæ. dictionis vim, quando cum iisdem ager, interpretari studebit.

At contrà, si ad eruditissimam quamq. explicationem apti sunt qui audiunt, nullum genus prætermittet disertæ interpretationis, quam ipse rectè norit.

Sed quando non æqualis est omnium conditio, ut diximus, non idem vitæ modus, certè concionis argumentum non dissimile erit à statu eorum qui audiunt.

Et verò quemadmodum ab audientium conditione discrepare non debet, ita talem etiam esse conuenit, qualem eorum mores requirunt. Mendaces cretenses, malæ bestie, ventres pigri, inquit sanctus Paulus. Omnis porro obiurgatio vel acerrima ad eorum emendationem adhibenda fuit. Duri certè obiurgandi sunt, & tractandi durius: at mitius qui in pestifera viuendi consuetudine non persistunt. Hoc docet idem sanctissimus Pontifex Gregorius exemplo galli: qui ut media nocte in arctissimo hominum somno raucè quodammodo canit, dein de sub aurotam suauius cantum emittit, ita concionator homines in peccatorum quasi somno grauissimè dormientes, obiurgationibus acerbis excitet; cum ijs vero, qui in via virtutis tamquam vigilantiores facti sunt, cohortationum suauitate alliciat

ad omnem in rectè, sanctèq. agendo progressionem.

Neque præterea concio diuersa erit ab Euangelij, quod eodice à populo auditum est, historia: quæ si subministrat genus concionandi de pœnitentia, non aliud cõcionator sumet, quod nullo modo conueniat cum illius dici Euangelica lectione: nisi aliquando à re propòsita digrediendi materiã aliquis locus, aut occasio præbeat.

De elocutione concionatoris. Cap. XIX.

Locutionis genus exquisitum ne affectet.

Fucum omnem fugiat.

Imperitæ multitudinis consuetudinem loquendi ne sequatur: cum in ea sint multa absurda, multaq. indigna concionantis grauitate.

Dicendi forma vtatur, cui per artem, atq. exercitationem par esse potest. Verba antiqua & peregrina fugiat.

Fati, fortunæ, infortunij nomina, aliaq. id generis ab Ecclesiæ vsu iam pridem explosa, omninò cauebit.

Epithetorum item nimium vsus, & poëticum dicendi genus ne confectetur.

Anicularum non adhibeat prouerbia.

Inflata oratione ne vtatur, sed graui.

Exordiatu moderato, & temperato dicendi genere: in quo exordio vitentur similitudines, præsertim poëtico more explicatæ.

Vocabulorum frequentem synonymã omnino caueat, nisi cum vnum altero significantius, aut magis proprium fuerit.

Metaphoras, similitudines, & exempla à rebus maximè notis, & insignibusumat: nam deiicit maiestatem orationis, qui à rebus humilibus similitudines frequenter trahit.

Vim illam dicendi vehementem & concitatam ne affectet importunè: sed ijs præparationis vijs, quæ supra commostratæ sunt, ad eam Spiritus sancti ope, atq. auxilio feratur, vt auditoribus profuit.

Eiusdem

Eiusdem rei repetitionem vitet: quoniam molesta est, & affectum restinguit.

Cum de peccatis ad luxuriam pertinentibus agit, cautionē adhibeat, ne imprudens in obscœna verba incidat.

Et videat in primis, ne loquendo, turpes cogitationes iniiciat.

Exclamationes videat, quo loco adhibeat: ac rarò quidem certè.

Adulationis verba omninò fugiat, cum de magistratibus, aut apud eos verba facit.

Ambitiosum dicendi genus caueat.

Splendidos titulos, & nomina adiuncta illustria, vt serenissimus David, planè rejiciet.

Honorifica tamen, breuiq. præfatione eos viros excipiet, quorum exempla proponit ad imitationem: id quod aliquos antiquos Patres, præsertim Gregorium Nazianzenum facere animaduertimus.

Verba Ecclesiastica, & si minùs elegantix habent, ne dicere recuset: at prophana, & noua repudiet omninò.

Apostolos, Martyres, Virgines, Confessores, & qui cælesti gloria perfruuntur, sancti nomine semper appellet.

Dictionem vitet, quæ indignationem, & fastidium parit: præsertim cum de incommodis suis loquitur.

Attentionem cum petit, ne arroganter faciat: ne ué se magna dicturum & admirabilia polliceatur.

Ne ambigùe loquatur, vt eadem oratio varium sensum possit asferre.

Ne concisè itè, vt auditores incerti sint, & animo pendeant,

Ne obscurè, vt dictum facile percipi non queat.

De voce, & corporis motu. Cap. XX.

DE pronuntiatione, gestu, actione, ab antiquis Rhetoribus permulta tradita sunt, quæ exquisito quodam studio perinde consecrari, quasi in ijs ipsis benè

concionandi finis positus sit, hoc longè alienum esse debet à concionatore verbi Dei: cum ij præsertim motus corporis alios quos commostrarint non modò leues, pueriles, sed planè histrionicos, ob eamq. rem indignos & persona concionantis, & auctoritate suggesti, qui locus grauissimus est. Quæ igitur de toto illo genere isti præceperunt, eorum tantum quæ ad grauitatis decoriq. laudem insignia sunt, delectum quandam à concionatore haberi conueniens est, vt aliquid etiam adiuuenti inde sibi comparèt ad fidelium animos inflammandos studio rei, de qua concionem instituit.

Vocem igitur & actionem ita temperare concionator conabitur, vt non ex arte petere, sed verè & ex natura dicere videatur.

Pro rerum, quas dicit, varietate, voce, & gestu vario vti studebit: ne fortè res mediocres, aut etiam fortasse leues magna contentione tractet: quasi sola voce, & gestu veli persuadere: aut verò quæ magna sunt imminuat: aut cuidam recitanti potius, quàm ex animo dicenti similis videatur.

Ita illud vitium quoq. cauebit, ne vno vocis sono tota constet oratio: quod satietatem parit.

Vocis molliorem, vel suauitatem quandam, magnitudinem item ne affectet: ne item in quouis genere nimiam contentionem.

Vt nimiam tarditatem, quasi verba difficilè inueniens, ita nimiam celeritatem fugiat: non enim proficit oratio ita effusa, sed quasi animos audientium præteruolat: itaque pro rerum opportunitate nunc tardè, nunc celeriter eloquatur.

Canoram vocem in exordio, & magnam fugiat. hæc enim & modestum exordium esse vetat, & reliquæ orationi pronuntianda nocet.

In alijs fortasse imitandis prudentiam adhibeat, ne vel leuia quædam, aut etiam vitiosa imitetur; aut ea quæ cum alijs conueniant, à se tamen aliena sunt.

In gestu ac corporis motu tantum item faciat, quantum natura rei patitur. q. vel ex eo discere potest, si aliquos rectè
natura

natura tantum pronunciantes in communi consuetudine obseruet. Ita neque eodem gestu semper utetur, neq. manu eodem modo composita, neque vno brachio tantum, neque eodem motu corporis, & eadem vultus moderatione.

Non importunè suggestum palmis feriat, sed cum rei magnitudo poscit.

Non per suggestum quasi volitabit, nunc ex hoc, nunc ex illo angulo proficiens.

Non quasi ex suggestu mediū corpus demittere, aut alijs multis motibus utetur, qui aut deformes sunt, aut digladiantis potius, quàm dicentis esse videntur.

Hæc omnia facile cauebit, si Christianam modestiam, & grauitatem prædicatoris non obliuiscetur: nihilq. audebit, quod supravires, artem, & exercitationem suā esse suspicetur, quodq. ex concepto affectu non proficiatur.

Sed ut distinctius de pronuntiatione prescribatur quæ in voce & corporis motu versantur, hæc concionator teneat.

In exordio vocem sedatam adhibeat, & quotidiano sermoni proximam.

In narratione vocis varietatē utatur, ut quo quidq. p. æto gestum sit, ita narrare videatur. Res enim strenuè gestæ vocis celeritate, quæ verò dignitatem habent, plenis faucibus & sedatissima voce narrandæ sunt.

In cohortatione, quæ in epilogo concionis fit, primò voce utatur attenuatissima, quæ sit faucibus contractis, deinde clamore leni, non obstepero; mox sono æquabili; ac postremo uoce celeri.

In conuersione item, quæ pars etiam epilogi est, vocem adhibeat depressam, crebra interualla, longa spatia, & magnas commutationes.

In corporis statu & motu hæc caueat.

Ne in suggestu ynquam corpore inpitatur: sed rectus stet, aut sedeat.

Ne deiecto, ne supino, ne præduro, ne in latus inclinato capite sit, sed planè recto.

Ne:

Ne supercilia contrahat, ne diducat, ne remittat.

Ne nares corrugēt, ne moueat, ne inflet, ne digito diducat, ne plena manu resupinet, ne labra lambat, ne mordeat.

Ne mentum pectori affigat.

Ne humeros attollat, ne rursus contrahat.

Ne brachium tanquā gladiator immoderatē proijciat.

Ne læuam manum iactet, nisi rarò, & in maximo concionis xtu.

Ne manum supra oculos tollat, ne dimittat infra pectus.

Ne digitorum gestum indecorum adhibeat, sed decentem: nempe in principijs lenem & in vtramq. partem modicè prolatum, in narrando paulo pro ductiorem, in reprehendendo acrem & instantem.

Ne argutijs digitorum vtatur.

Ne semur feriat, nisi rarò, cū indignationē mouere studet.

Ne pedibus supplodat, nisi opportunè in summa cōtentione.

Ne tussiat, ne expuat crebrò, nisi necessitate coactus.

Ne in eloquendo, per nares maiorē spiritus partē effundat.

Ne cebro anhelitu iumēta imitari videatur, onere laborātia,

Hæc atque ad eò alia, vt fugiat, in consilium adhibeat prædicationis vsu peritos.

FINIS.

P. Galesinus Protonotarius Apostolicus pro Illustriss. Archiepiscopo, & pro Reuer. Inquisitore.

1012899

BARCINONE:
Ex Typographia Petri Mali. Anno
Domini: 1588.

THE
OFFICE OF THE
SECRETARY OF THE
NAVY
WASHINGTON, D. C.

